

36x



37
CASPARIS ZIEGLERI

De

DOTEEC-
CLESIAE

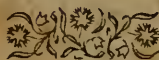
ejusque

JURIBUS

&

PRIVILEGIIS

Diatribes Canonica.



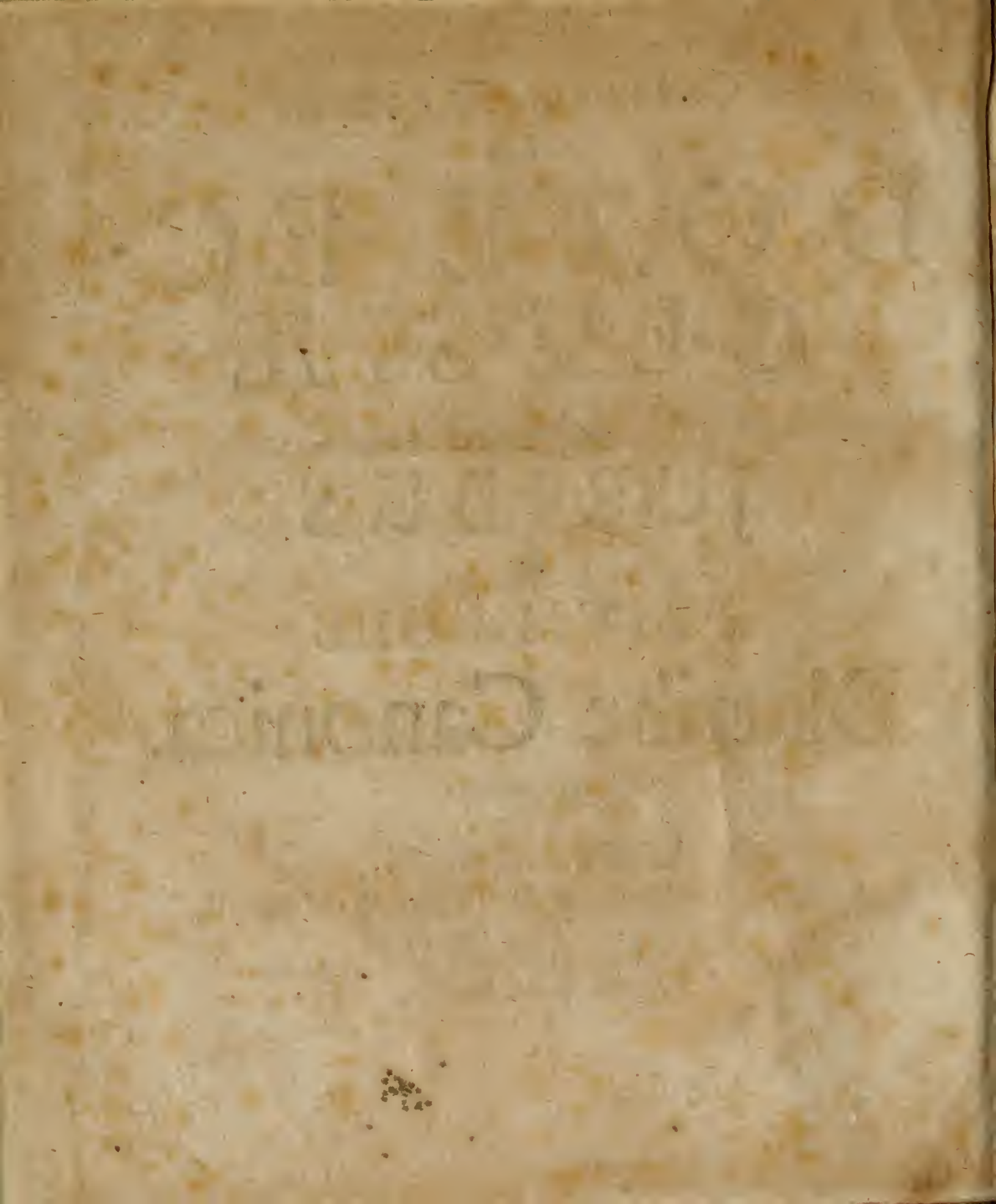
WITTEBERGÆ,

SUMPTIBUS HÆRED. D. TOBIÆ MEVII,

& ELERDI SCHUMACHERI.

LITERIS MATTHÆI HENCKELII, ACAD. TYPOGR.

ANNO M DC LXXVI,



VIRO
CONSULTISSIMO

DN. DANIELI

vom ampe

J. U. LICENTIATO

&

REIP. HAMBURGENSIS
SENATORI,

CIVI OPTIMO

&

DE EGREGIO PUBLICO
MERITISSIMO,

S. D.



Ir amplissimus Dn. HADRIANUS STEGERUS, in inclytâ Lipsiâ Ædilitiæ dignitatis Senator, multis & veteribus causis necessitudinis mihi conjunctus, cùm adultâ superioris anni æstate Dresdæ me forte fortuna convenisset, fecit, ut te non immemorem putarem mei. Salutem enim mihi verbis tuis nunciavit, simulqve exposuit, honorificam te mei fecisse mentionem, & cupidinem animo incesfisse tuo invisendi me in meo domicilio, qvamprium ex itinere Vindobonensi, qvotunc in Reip. patriæ causâ susceperas, redeundi viam potestas data esset. Ea res magnâ me affecit non modo lætitiâ, sed etiam qvoddammodo gloriâ, qvæ utraqve in me desiderium accen-

cendit videndi te, olim contubernalem familiarissimum, nunc Virum Reip. suæ valdè utilem & percharum. Videbar jam mihi legere ex vultu tuo pristinae familiaritatis notas, & nova inde colligere virtutum documenta. Sed paucis abhinc diebus relatam est mihi, rationem tuam esse commutatam, teque restitutum patriæ tuæ, & frustra à me nunc expectari adventum tuum. Sic igitur videndi te spem omnem, quam per integrum semestre spacium calidissimis votis alui, uno momento abjicere oportuit. Ne tamen insimul abjecisse me putes gratam tui memoriam, quam ego perpetuam sanctè colui, en tibi exiguum ejus monumentum, quod publicæ nunc luci expono, ut quæ mea tecum jam olim intercesserit, & adhuc manet amicitia, quanti te faciam, semperque fecerim, quanti me à te fieri intellexerim, non mihi tantùm ipse testis sim, sed publi-


cè etiam id notum fiat, ut proinde de confirmatione nostræ amicitiae pluribus verbis haud opus sit. Ego ut mea in te omnia summa necessitudinis officia consentent, omnem movebo lapidem. Tu velim communia olim nostra studia multum tecum recordere, quæ cum tibi liceat, mihi nefas sit oblivisci, quæ quocumque in memoriam recident, non puto id insuave futurum. Vale, & ita rem gere, atque Remp. tuam rege porrò, ut & tu per eam illustris fias, & illa per te illustrata dicatur. Dab. Wittebergæ Kal. Mart. cIo Ioc LXXVI.

CASPAR ZIEGLERUS D.



BENEVOLO LECTORI

S.

 Beo tempore, quo in iudicium Ecclesiasticum autoritate Serenissimi Principis Electoris, ut causas controversas cum aliis dijudicarem, cooptatus fui, multa & inextricabilis sæpè propter dotales, uti vocantur vulgò, exorta fuit quæstio, rusticis non ab jurisdictione tantum seculari, sed & quibusvis oneribus, quæ in infinitum hodiè adaugentur, liberos se & immunes profitentibus, Dominis verò terrarum & nobilibus hæc eis privilegia *ἀποτάμωσ* negantibus, & à præsumptâ suâ jurisdictione nequicquam remittentibus. In hisce fluctibus, & cum rudis adhuc est litis materia, plerumque evenit, ut possessionis commodo excidant rustici, Dominis, qui potestate & imperio instructi sunt, non ex jure manum consertum, neque per vim festucariam, sed verâ atque solidâ vi haud rarò agentibus. Quo fit plerumque, ut ubi ad iudicem ventum est, malè secum propter possessionem

nem

nem libertatis sibi interversam agi, serò tandem persentiscant agricolæ miselli, quibus ne quidem ex petitorio iudicio spes aliqua residua esse potest, quod deperdita ubique hodiè sint instrumenta, ex quibus de origine suâ & fundatorum intentione certiores reddi queant. Sic igitur cum reliquis ruricolis paria facere, eademque servitia atque onera nullo discrimine habito subire tandem coguntur, adhuc deteriore in hoc suam conditionem quiritantes, quod ultra communia ista servitia, Ecclesiæ etiam & Parocho inservire oporteat. In his talibus controversiis, quia in primis ad Ecclesiam, cuius interest rem suam salvam habere, iudici respiciendum est, illa autem per imperitos, & ad stivam natos, & propter inopiam sine Advocato plerumque comparentes agricolas jura sua defendere solet, fatendum est, omnem cognitionem multis esse obstructam difficultatibus, eamque esse & in ipsis rebus obscuritatem & in iudiciis nostris infirmitatem, ut non sine causâ & doctissimi & in praxi versatissimi invenire se posse, quod cuperent, plerumque diffisi sint. Et ex hoc factum arbitror, quod inter Jctos nostros nemo sit, qui materiam hanc ex professo tractare, aut summa saltem capita leviter attingere conatus fuerit. Hæc me cum sæpè momordisset, & anxium tenuisset cura, quod iudici omnium supremo aliquando ratio reddenda

denda sit, si quid per meam culpam aut ignorantiam, uti vocant, vincibilem', detrimenti passa fuisset ejus Ecclesia, putavi ego, facturum me operæ precium, & de totâ Rep. Ecclesiasticâ optimè meriturum, sicubi vacuum hunc locum occuparem, & in dotalium conditionem paulo diligentius inquirerem. Ut verò eo feliciùs institutum procederet, ipsam totam de dote Ecclesiasticâ materiam, singulasque ejus proprietates & affectiones, accuratiori disquisitioni subicere oportuit. Sed enim serò tandem animadverti, plus laboris atque industriæ ad hoc studii genus requiri, quam à me sperari potuerit. Nec diffiteor, ad ipsum etiam initium stuporem mihi haud frustra incussum fuisse, quandoquidem, quæ necessaria ad hanc rem videbantur, pleraque omnia me deficiebant. Et si porò dicendum, quid mihi de totâ hâc scriptione nunc videatur, fateor, penè nihil me profecisse, & dubia adhuc in principali negotio mihi met ipsi subinde recurrere haud pauca. Nec pudet igitur Caji Lucilii de suis libris judicium præsentis meo tractatui applicare, quem dicere solitum ferunt, eam quæ scriberet, neque ab indoctissimis, neque à doctissimis legi velle; quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortasse, quam ipse.

Potuiſſet verò tota tractatio firmioribus fundamen-
tis inniti, & fulcris ſuſtentari haud paulo validioribus,
ſi in Eccleſiis noſtris instrumenta, quibus Dotalium
conditio deſcripta fuit, invenire licuiſſet. Sed cùm
deperdita ea ſint pleraque omnia, ſive per incuriam &
culpam ipſorum dotalium, ſive per bellicas direption-
es & incendia, ſive etiam per nobilium quorundam
ſuppreſſiones, nihil nobis reliquum eſt, niſi ut veſti-
gia legamus in tantâ obſcuritate penè extineta & pa-
rum conſpicua. Accedit, quod in his locis præſidia
ad iſtiusmodi tractationem neceſſaria nos deficient u-
niverſa, & bibliopolia noſtra nullum talem appa-
ratum contineant, qui ſtudio iſti ſufficere queat. Sunt
enim plerique noſtrorum hominum libri tantum de
nomine mihi noti, & multi ne ſic quidem. Volui ta-
men intelligeres, Benevole Lector, ſi parum in his li-
teris præſtamus, non tam ignaviâ noſtrâ id fieri aut
ſocordiâ, quàm quod instrumenta non ſint ad ma-
num. Ex jure Eccleſiaſtico controverſias eas decidi
debere, nemo forte erit, qui negaturus ſit. Illud autem
ex corpore Juris Canonici peti & diſci oportere plero-
rumque & tantùm non omnium Jctorum eſt ſenten-
tia. Alii tamen etſi multa præclara & utilia in eo

contineri non inficientur, sed quia aliqua in desuetudinem abiisse vident, aliqua diplomatibus Pontificum venalibus ferè subverti solere animadvertunt, inanem prorsum in eo esse laborem contendunt. quorum iudicium & auctoritatem se prorsus non contemnere ait Franciscus Duarenus. In memoriam redit, quod de istâ compilatione Henricus Cornelius Agrippa aliquando scripsit: *Jus Canonicum, inquit, siue Pontificium plerisque sanctissimum videri posset, tam ingeniosè avaritiæ suæ præcepta & rapiendi formulas specie pietatis adumbrat: cum tamen paucissima in eo statuuntur, ad pietatem, religionem ac DEI cultum, sacramentorumq; ritus spectantia, taceo, quod nonnulla DEI verbo contraria aut repugnantia.* — —
Ex horum præterea canonibus & decretis didicimus, Christi patrimonium esse regna, castra, donationes, foundationes, allodia, opes, ac possessiones, & Sacerdotum Christi Ecclesieque primatum esse imperium & regnum, & gladium Christi esse jurisdictionem ac potestatem temporalem, & petram Ecclesie fundamentum esse personam pontificis, episcopos esse Ecclesie non ministros modo, sed capita, & bona Ecclesie esse non modo doctrinam Evangelicam, ardorem fidei, con-

temptum mundi, sed vectigalia, decimas, oblationes, collectas, purpuram, mitras, aurum, argentum, gemmas, prædia, pecunias, &c. Ex tali farragine, ut quis seligat ea, quæ ad disciplinam Ecclesiasticam in puriore Ecclesiâ observatam aut recipiendam faciunt, & ut separet, quæ per *πλεονεξίαν, αλαζονείαν, εὐλοθετησείαν* constituta & introducta sunt, haud paulo majorem exigit laborem, quàm in concinnandis illis ipsius olim fuit Gratiani, & reliquorum Compilatorum. Quod si verò interpretes juris Canonici hodiernos consulere velis, hanc accipies responsionem, bona dum Ecclesiis traduntur, (quibus annumerari suo modo possunt coloni & dotales, præsertim si glebæ addicti fuerint,) eo ipso eximi à dominio & potestate Laicorum, & ex speciali jure sub dominio Christi Domini constitui per omnimodam proprietatem. Quibus positis, nihil amplius reliquum in illis erit dominis prioribus, nullique omninò potestati seculari, quantumcunque ea fuerit: & ipsum etiam supremum Principis imperium prorsus excludetur. Et frustra proinde erit, disquirere, utrum nobilibus vel jurisdictione competat in ejusmodi homines, vel potestas ad servitiâ cogendi, vel jus aliquod aliud, uti conquiri hodie

diè undiqvaqve & affectari talia solent. Quando-
quidem autem, uti ex ipsâ tractatione patebit, jam
olim inter eos, qvi familiam Ecclesiæ constituerunt,
maxima fuit differentia; atqve ea sine dubio in no-
stris etiam dotalibus ex voluntate instituentium o-
lim radices egit, non sanè de omnibus promiscuè &
simpliciter asserere licebit omnimodam exemptio-
nem à potestate seculari. Sed qvia de discrimine
isto nihil ferè superest, & ubiqve nunc deficiunt fun-
dationum instrumenta, ex quibus conditio eorun-
dem dignosci possit, periculosè errat, qvi subjicere
eos jurisdictioni suæ ideò velit, qvòd exemptionem
illi docere nequeant. Et tamen subdubito ego,
utrum in fóro externo factum tale improbari pror-
sus debeat, & utrum ad jurisdictionem, qvam Va-
sallus universalem feudi titulo accepit, sustinendam
injustè agat, qvi non alios, qvàm quos novit revera
tales, pro exemptis habere velit. Conscientiam
verò rectæ voluntatis qvi magis amat, qvique plus
DEO quam facultatibus suis confidit, rectiùs meo
judicio faciet, si juri suo, qvòd habere se probabili-
ter putat, prorsus renunciât, nec litem Ecclesiæ mo-
veat. Exiguum sæpè est, qvòd in disquisitionem ve-

nit, & vix tanti, ut judicia fatigari debeant. Et est tamen ea hodiè quorundam temeritas, atque per-
vicacia, ut alterum tantum vel centies ex substantiâ
suâ perdere malint, quàm Ecclesiæ vel tantillum,
sponte suâ cedere.

O curvæ in terras animæ & cœlestium inanes!

Illis ego uti meliorem adprecor mentem: ita ut ab
omni procul absint infortunio, tragicumque nul-
lum unquam experiantur malum, simul exopto. Ne-
gari enim nequit, plurimos Christi panem confi-
denter devorare, sed malè concoquere, ac verè sed
ferò nimis experiri, devotas execrationes, quæ do-
nationum instrumentis ut plurimum additæ fue-
runt, gravi effectu non carere. Nec profectò va-
na est illa apud vulgum recepta opinio, quâ putat,
magno perituros malo, quicumque à bonis Ecclesia-
sticis suas non abstinent manûs. Sunt enim ista ta-
lia veluti aqvilæ pennæ, quæ aliarum avium plu-
mis junctæ adurere easdem & consumere dicun-
tur. Et sicuti una exigua ignis scintilla immane in-
cendium excitare, & maxima ædificia, opulentissi-
maque prædia, destruere potest: ita exigua talis bo-
norum

norum Ecclesiasticorum portio injustè ablata aut retenta amplissimas opes, & quicquid à parentibus genium suum defraudantibus magnà cum sollicitudine congestum fuit, intra exiguum sæpè temporis spacium exedit & consumit. Quod si vel maximè in judicio superior quis fuerit, & sententiâ Ecclesiam vicerit, non tamen propterea sibi de justitiâ causæ suæ blandiri debet. Talis enim sententia veram justitiæ demonstrationem non facit, uti nec eadem illa propterea absolutè & simpliciter justa dici potest: quùm & ipsa non nisi opinio sit, nec aliud efficiat, quàm ut ex alterutrius litigantium latere consistat. Et quotusquisque est, qui ignorat, in alio superiori tribunali revocari sæpè sententiam inferioris, atque alio prorsus modo de causâ judicari: sæpè etiam pejorem eam pronunciari; sæpè ab utroque errorem non unum committi, idque non imbecillitati tantùm humanæ, sed malitiæ etiam quandoque judicantium adscribendum esse. Et quis igitur, qui ista non ignorat, in sententiâ judiciali conscientiam suam firmare velit? Laudanda hîc mihi est doctrina Sigismundi Scacciæ Jcti Romani in universis Auditoriis celeberrimi, qui *in tract. de commerciis*

§. 1. q. 7. part. 2. ampl. 19. n. 83. hanc facit declaratio-
nem, detinere rem alienam scienter sine consensu
Domini etiam illum, qui in iudicio superior existit,
etiam si, inquit, dominus rei egerit in iudicio & suc-
cubuerit, quia illa succumbentia non inducit con-
sensum, nec tollit obligationem restituendi in foro
conscientiæ. Licet enim sententia iudicis sit ritè
& rectè lata ex dispositione legis, tamen in foro con-
scientiæ poterit esse injusta. Et hoc scilicet est quod
dicunt Doctores, multum differre inter se forum po-
li sive conscientiæ internum, & forum soli sive ex-
ternum. Quin si ipsos etiam Civilis juris Docto-
res consulamus, quibus res iudicata ex nigro album,
ex non ente ens, ex non filio filium, ex non jure jus
facere dicitur, rectè ab illis docetur, sententiam
non esse modum tollendæ obligationis, nec domi-
nium per eandem cuiquam acquiri vel adimi, hanc-
que unicam iudici datam fuisse potestatem, ut ex a-
nimi sui sententiâ pronunciet & declaret, rem illius
esse aut non esse, vel reum non debere; hanc verò
pronunciationem non invertere rei veritatem, sed
haberi tantum pro veritate boni publici causâ, ne li-
tes in infinitum crescant, & ut salva sit rerum iudica-
tarum

tarum autoritas. Et quomodo igitur in tali sententiâ acquiescere poterit conscientia, præsertim dubia & opinioni suæ parum confisa?

Postquam ego ista omnia probè mecum periculavi, & plurimas mihi vias, quibus eundum fuerat, obstructas animadverti, cœpi primùm dubitare, numquid præstare hîc liceret subsidiis omnibus destituto, & num initium facere deberem ejus rei, de cujus successu mihi incerta erant omnia. Deinde cum propiùs & attentius ea, quæ ad manûs mihi erant, evolverem, parum abfuit, quin ab instituto prorsus desisterem, omnemque abjicerem ejus rei curam. Sed vicit tamen pertinacia, & sic tandem cepi laborem, similis illi, qui reperto scalmo in litore, navem ædificare conatus est. Quid & quantum præstiterim, Tuo nunc judicio submitto, Lector benevole; sed ita, ut in benigniorem partem interpretari velis, si quid minùs placuerit. Non sunt ad vîvum refecanda omnia, aut exigenda ad filum, ubi facultas non respondet aut eventus voluntati. Cùm non datur ad prima pervenire, in secundis & tertiis, vel etiam in quartis consistere non usque quaque est dedecori. Et tu perinde ignoscentiâ opus habes, si homo es.

*Ad Magnificum ZIEGLERUM
suum de Dote Ecclesie
commentantem.*

FRID. RAPPOLT, SS. THEOL. D.
& PROF. PUBL. ACADEMIÆ LIPS.
h. t. RECTOR.

Q*Uæ scita in Orbis Eruditi commoda
DE DOTE sanctæ publicas ECCLESIAE,
Quâ dona dote tanta munerabitur,
Docto labori quæ rependet præmia?
Laudi obligatus neimpè perpetuum tuæ,
Quâ lata utriqve fama se insinuat polo,
Non estimandas, non recensendas brevis,
Curta ista mutans seculorum sirmate,
ZIEGLERE, dotes predicabit Ingeni.*

Sylla-

Syllabus eorum, quæ hic

tractantur.

CAPUT I.

De vocabulo Ecclesie & ejus usu. pag. 1.

CAP. II.

Initio nascentis Ecclesie templa Christianis nulla fuisse. pag. 7.

CAP. III.

Ignotam fuisse primis Christianis dotationem Ecclesiarum. pag. 24.

CAP. IV.

De sententiâ Canonistarum, necessariò Ecclesias dotari debere statuentium. pag. 29.

CAP. V.

Necessitatem dotandi non ad Ecclesias tantum, sed Oratoria etiam, & singula altaria productam atque extensam esse. pag. 48.

CAP. VI.

Cui incumbat onus dotandi Ecclesias. pag. 64.

CAP. VII.

De quantitate dotis, & quæ dicatur esse dos sufficiens, sive congrua. pag. 72.

CAP. VIII.

CAP. VIII.

In quibus rebus constitui debeat dos Ecclesie?
pag. 100.

CAP. IX.

De familiâ Ecclesiasticâ, servis, colonis, inquilinis, hospitibus, casatis, libertis, & hodiernis Dotilibus. pag. 131.

CAP. X.

De formâ & modo constituendi dotem Ecclesie. pag. 172.

CAP. XI.

De fine dotis Ecclesiasticæ. pag. 194.

CAP. XII.

De privilegiis dotis Ecclesiasticæ. pag. 224.

CAP. XIII.

Ut infirmata & adempta fuerint dotis Ecclesiasticæ privilegia, deque fraudibus circa ea commissis. pag. 265.





AUXILIANTE DEO!

CAPUT I.

De

Vocabulo Ecclesiæ & ejus usu.

SUMMARIA.

Ecclesia origo, acceptio & significatio, n. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Ecclesia quomodo differat à synagoga, n. 2.

Isidorus quando vixerit? n. 5.

Barbaries linguarum & obscuritas sermonis sequiorum temporum tangitur, n. 6.

Quo significatu accipiatur Ecclesia in præsentî disertatione, eod.

Abbo quis fuerit, quando vixerit & mortuus sit? n. 7.

De Donationibus Ecclesiarum & reservatione altarium in iis, n. 8. & 9.

Altare quid fuerit? n. 9.

Ecclēsia ὑπὸ τῆς ἐκκα-
 λῆν ab evocando dicta
 cœtum, & concionem,
 sive congregationem,
 evocatam significat,
 propriè quidem quavislibet hominum
 quacunque de causâ convocatorum,
 prescius tamen & strictius accepto
 vocabulo in Rep. Christianâ istum
 solummodò denotat cœtum, qui reli-
 gionis causâ & propter cultum di-
 vinum congregatus est. Apud Græ-
 cos veteres istud vocabulum sæpe-
 numerò cœtum civilem in comitiis
 aut curiis convocatum significat, uti
 id ex Aristophanis Acharnanensibus,

Thucydidis & aliorum scriptis disce-
 re licet: Quo in sensu optimè distin-
 gvit Suidas inter ἐκκλησίαν νόμιμον,
 & ἐκκλησίαν σύγκλητον, legitimam
 & eam, quæ repente coit. Νόμιμον,
 inquit, λέγεται ἐκκλησία ἡ κρεία καὶ
 ὤρισμὴν τρεῖς τῶ μῆνος, σύγκλητος
 δὲ ἡ ἐξ αἰφνης ἄρουρῶν Νόμιμον κατε-
 πέρον. Legitima dicebatur fixa sta-
 taq̄, concio, quæ ter in mense habebatur:
 convocata autem & indicta con-
 cio, quæ repente, urgente quâdam de
 causâ, fiebat. Et huc pertinet, quod
 dicitur Act. XIX, 31. de Ecclesiâ
 συγκεχυμένη, it. vers. 38. de Ecclesiâ
 ἐνόημα, & vers. 39. de Ecclesiâ dimis-
 sâ.

sâ. Et ne quis putet, piorum tantum aut honestorum atque proborum hominum congregationem per vocabulum istud indigitari, ex Scripturæ versione Græcâ τῶν ἐβδουμήκων ad oculum patet, etiam malignantium cœtui nomen istud tribui, dum ita reddunt & explicant, *Psalm. XXVI, 5. Ἐμίσηται ἐκκλησίῳ πονηγομένων, odium cœtum malignantium, sive congregationem malefactorum*, uti habent verba Junii & Tremellii. Quomodo in terminis adhuc fortioribus Ecclesiam Diaboli dixit Tertull. *de spectac. c. 25*. Vid. Joh. Selden. *de Synedr. Hebr. lib. 1. cap. 9*.

II. Differre Ecclesiam à Synagogâ asserit Franc. à Victoria *relect. 1. sect. 1. n. 1. 2. 3*: quòd Ecclesia convocationem, synagoga congregationem denotet. Non malè, si vim vocabulorum spectes. Potior tamen differentia ex usu sumenda est, quòd synagoga ad populum Judaicum, Ecclesia ad Christianum plerumque referatur. Nec tamen assentiendum est Catechismo Tridentino, quando in *expositione Symboli* ad verba **CREDO ECCLESIAM** ita commentatur, populum sub lege nomine Synagogæ fuisse appellatum, quòd pecudum more, quibus magis congregari convenit, terrena & caduca tantum bona spectaret. Videmus enim & Synagogæ & Ecclesiæ nomen eidem populo Judaicò attributum, *Levit. IV, 13. Num. XX, 2. & 4. in primis Proverb. V.*

v. 14. Add. Joh. Rainold. *pralect. 7. & 11*. Et est sanè argutia illa, cui Augustinus in *enarrat. Psalmi 80*. ansam dedit admodum frigida, quæ in Latino tantum congregationis verbo à grege deducto locum invenit, in Græco autem nullum planè fundamentum habet, uti eruditè ostendit If. Casaubonus *ad Baron. exercitat. 16. num. 42*.

III. Ut ad vocabulum Ecclesiæ redeamus, etiam omisso gentilium & civili usu, generalis adhuc est significatio illa, juxta quam accipitur pro collectione hominum religionis ergò ad cultum divinum congregatorum, ut proinde necesse sit ab ulteriores æquivocatione nomen istud liberari. Faciam id verbis Marfilii Patavini ex *defensor. pac. part. 2. c. 2*. in hunc modum scribentis: *Apud Latinos vocabulum hoc secundum vulgarem & famosam appellationem in unâ sui significatione importat templum seu domum, in quâ DEUS communiter à fidelibus colitur & frequentius adoratur. — In aliâ verò significatione importat hoc nomen Ecclesia omnes presbyteros seu Episcopos, Diaconos & reliquos ministrantes in templo seu Ecclesiâ dictâ secundum priorem significationem. Apud modernos maxime importat hoc nomen Ecclesia ministros illos presbyteros seu Episcopos, atque diaconos, qui ministrant & presunt in metropolitana seu principali omnium Ecclesiarum, quemadmodum hoc Ecclesia*

Romane Urbis dudum obtinuit, cujus ministri & praesidentes sunt Papa Romanus & Cardinales ipsius, qui jam ex usu quodam obtinuerunt dici Ecclesia, & Ecclesiam aliquid egisse, aut recepisse, cum iidem aliquid egerint aut receperint, vel aliter qualiter ordinaverint. Rursum secundum aliam significationem dicitur hoc nomen Ecclesia & omnium verisimè & propriisimè secundum primam impositionem hujus nominis seu intentionem primorum imponentium, licet non ita famosè secundum modernum usum, & de universitate fidelium credentium & invocantium nomen Christi, & de hujus universitatis partibus omnibus in quacumque communitate etiam domesticâ. Et hæc fuit impositio prima hujus dictionis & consuetus usus ejus apud Apostolos & in Ecclesiâ primitivâ &c. Hæc Marsilius circa annum M CCC XXIV. Vir in tenebris admodum perspicax, cujus proinde memoriam & scripta damnavit Johannes XXII. referente Ludovico Molinâ de just. & jur. tom. 2. disp. 31. n. 3. & in indicem expurgatorium iniqui retulerunt Censores. Summa verborum adductorum hæc est, accipi vocabulum Ecclesiæ 1. pro templo, 2. pro ministerio Ecclesiastico quocumque, 3. pro ministerio Ecclesiæ metropolitanæ, 4. pro Papâ & Cardinalibus, utpote præside & ministris Ecclesiæ Romanæ, 5. pro communitate fidelium sive universali sive particulari, etiam domesticâ. Ac-

cesit his significatio sexta, quâ Ecclesia significat Papæ dominatum, & in rebus tum temporalibus tum spiritualibus principatum, uti prolixè explicat Johannes Rainoldus in colloq. cum Harto cap. 7. sect. 6. adeò ut Ecclesiæ nomine etiam in fidei dogmatibus apud Pontificios intelligatur hodiè solus & unicus Papa Romanus. Conf. Petr. Svav. in histor. Concil. Trid. lib. 7. p. m. 688.

IV. Ultima hæc acceptio planè ἀλογ. est, ut vel ipsum nudum Ecclesiæ vocabulum, quod aggregatum aliquod significat, ostendit. Adversatur etiam tam naturæ Ecclesiæ, quàm instituto & scopo Christi, si uni individuo titulus & officium Ecclesiæ tribuatur, Matth. XVIII, 17. ubi Ecclesia distinctum constituit judicium, quoad pluralitatem personarum judicantium, à judicio unius vel duorum vel trium. Quinta acceptio vulgaris est, & in Scripturâ frequens, cum cœtus particulares omnes sint, partes homogeneæ Ecclesiæ universalis, ut adeò etiam habeant cômune nomen. Vid. Matth. XVI, 18. Eph. I, 22. 23. Coloss. IV, 15, 16. Quarta significatio tolerari posset, si Romana Ecclesia juxta se admitteret sorores sive Ecclesias alias pari secum gradu, nec ipsa primatum & tyrannidem in reliquas omnes affectaret. Tertia rarior est, nec aliàs fortè usitata, nisi inter Episcopos & presbyteros unius provincie. Nec secunda prorsus rejicienda

4
 enda est, dum ne excludatur populus, & ex eo Ecclesiam constitui non negetur. Sic enim partem nomine totius venire nihil vetat. Et sic namque Tertullianus *de exhort. castitat. c. 7.* postquam fecisset mentionem ordinis Ecclesiastici, quo nomine sacerdotes intellectos voluit; subiungit: *Sed ubi tres, Ecclesia est, licet Laici.* Nec incongruè igitur Salvianus Episcopus Massiliensis *lib. 7. de gubern. DEI* plebem Ecclesiasticam dixit, ne soli illi, qui ordinis Ecclesiastici esse dicuntur, Ecclesiam constituere censerentur. Prima admodum usitata hodiè & vulgaris est, nec tamen æquè antiqua atque Christianorum nomen & religio, aut eorum conventus.

V. Sanè usurpaverat in hoc significato istud vocabulum Eusebius Pelusiotarum Antistes, sed acriter reprehenditur propterea ab Isidoro, distinguente inter *ἐκκλησίαν* & *ἐκκλησιαστήριον*. *Ut enim aliud est sacrificium, inquit, aliud altare; aliud thymiamatis locus θυμιατήριον, aliud thymiamata, aliud βουλευτήριον, senaculum, aliud senatus, (illud enim locum, in quem coeunt, significat; hoc autem Viros eos, qui consilium ineunt; ad quos & periculum & salus pertinet) eodem modo de templo & Ecclesia statuendum &c. lib. 2. Epist. 246.* Vixit Isidorus seculo V. circa annum CCCCXL. Atque hinc constat, minus receptam tum fuisse in Ecclesiâ Orientali istam vocabuli Ecclesiæ ac-

ceptionem. Fortè tamen in Ecclesiâ Occidentali ista significatio facilius admissa est, uti ostendunt verba Augustini Hipponensis Episcopi *epist. 157.* in hunc modum scribentis: *Sicut appellamus Ecclesiam Basilicam, quâ continetur populus, qui verè appellatur Ecclesia, ut nomine Ecclesie, i. e. populi, qui continetur, significemus locum, qui continet: ita quod anima corporibus continentur, intelligi corpora filiorum per nominatas animas possunt.* Atque hinc utrumque significatum coniungit Amalarius Fortunatus *de Eccles. Offic. lib. 3. c. 2.* *Ecclesia, inquit, est convocatus populus per ministros Ecclesie ab eo, qui facit unanimes habitare in domo. Ipsa domus vocatur Ecclesia, quia Ecclesiam continet. Ipsa vocatur κυριακή, quia est Dominicalis.*

VI. Quicquid sit, non videtur nunc esse necessarium, ut de antiquo & maximè proprio vocabuli usu admodum simus solliciti, quandoquidem ad præsentia magis nobis spectandum est tempora, quippe in quæ exundârunt consuetudines superiorum seculorum. Scilicet cum barbarismis ubique terrarum repletur linguarum indoles, & à pristina puritate recederent illi, qui regimen tenebant in Republ. literariâ, dici non potest, quàm confusè & obscurè haud rarè per verborum inflexiones & abusûs animi sensa expressa fuerint. Facta tamen inter eos quasi lex quæ-

quædam, ut pro erudito non haberetur, nisi simili idiotismo ad verus hoc tantum ageret, ut non à quovis intelligeretur, atque ut dici de doctrinâ suâ posset: *Ταυτὸ δ' ὁ. τ' Ἰβν, ἔδ' ἀν' Ἀπίλλων μ' ἄφοι*, uti eam loquendi formulam explicat Gerardus in Aristoph. *Plut. pag. 2.* Inde non novâ tantum & abstrusa vocabula ad placitum & pro arbitrio fangebantur, sed illa etiam, quæ purioris sermonis quædam veluti reliquiæ erant, in alios planè significatûs sæpiusculè contorquebantur. Sic igitur etiam Ecclesiæ vocabulum inter Canonistas hunc ferè principalem significatum obtinuit, ut manufactum tempus & orationis domum plerumque nunc denotet, uti apparet ex rubricâ tituli: *de consecratione Ecclesiæ, de immunitatis Ecclesiarum, de Ecclesiis ædificandis vel reparandis &c.* Et in hoc scilicet significato accipiendum est, quicquid posthac de dote Ecclesiarum & earum colonis à nobis dictum fuerit, quandoquidem impossibile est, ut ex historiâ superiorum seculorum quicquam certi definiatur, nisi verba, prout usitata tùm fuerunt, retineantur, & ex intentione proferentium explicentur.

VII. Factum verò est aliquando, ut adhuc specialitè acciperetur etiam in hoc significato vocabulum Ecclesiæ, non pro integrâ domo sacris peragendis destinatâ, sed pro parte tantum ejus. Observavit id primus, nî

fallor, Petrus de Marca Archiepiscopus Parisiensis in *not. ad Concil. Claramont. can. 7.* ex verbis Abbonis Floriacensis, qui in hunc modum loquitur: *Certe, carissimi Principes, nec catholicè vivimus, nec catholicè loquimur; quando illam Ecclesiam dico esse meam, ille alteram dicit esse suam, ac veluti quædam jumenta, comparati jumentis insipientibus, utrasque, aliquando venales proponimus, propositasque ab aliis emere non formidamus. Est etiam alius error gravissimus, quo fertur altare esse Episcopi, & Ecclesiam alterius cujuslibet domini, cum ex domo consecrata & altari unum quoddam fiat, quod dicitur Ecclesia, sicut unus homo constat ex corpore & animâ. Videte æqvissimi Principes, quò nos ducit cupiditas, dum refrigescit charitas &c.* Vixit Abbo S. Benedicti ad Ligerim in diœcesi Aurelianensi abbas circa annum M. occisus enim fertur à Vasconibus 15. Novembr. ann. MIV. & ex ejus seculi historiâ petenda est ad ductorum verborum interpretatio.

VIII. Inoleverat scilicet istâ ætate, ut & fundi & villæ & ipsæ denique Ecclesiæ in beneficium Laicis hominibus conferrentur, non quidem ut templa manufacta possiderent illi, ad quid enim possessio talis conduceret? sed ut oblationes, decimas, aliosque redditus Ecclesiis concessos perciperent. Et hinc intelligi possunt tabulæ antiquæ, quibus soliti fuerunt isto tempore Duces & Comites

integras Ecclesias Monasteriis conferre, ut scilicet hâc ratione, quod injustè à se possideri opinabantur, cultui divino rederent. Sic enim Hugo, Dux Francorum, & alter Hugo, Dux Burgundionum, nec non & Letaldus Comes Ecclesiam in suburbio Matisconensi Monasterio Cluniacensi donârunt, uti habetur apud Martin. Marrier *in Biblioth. Cluniacens.* p. 275. & 277. Sic etiam Amedeus Comes Ecclesiam S. Mauritii in pago Maltacena sitam eidem monasterio donat, pag. 412. Et sic etiam Gaufridus de villa Harduini Romaniae Seneschallus, abbatiam Saphadini ab aliis fundatam Ecclesiae B. Lupi Trecentis donat apud Nic. Camuzat. *in antiq. Dioc. Tricasin.* p. 313. Talia ubiq; occurrunt plura. Qui sanè omnes Ecclesias jam fundatas & consecratas ex sententiâ Canonistarum nec possidere nec conferre aliis potuissent, nisi id introductum fuisset vitio seculi, quod alibi discutiendum reservo. Et hæc tamen quidem Laici bonorum Ecclesiasticorum possessores existebant, ut ipsas etiam Ecclesias, quæ ex reditibus tùm temporis æstimabantur, possidere crederentur. Ne tamen Sacramentorum celebratio (sunt verba Petri de Marca *d. l.*) à Laicis Ecclesiarum possessoribus pendere videretur,

inducta est nova verborum distinctio, ita ut in una eademq; domo pars una Ecclesia diceretur, quoad Laicorum jura, & altare, quoad juris spiritualis administrationem, uti innuunt verba Abbonis Floriacensis suprâ allegata.

IX. Fingebatur ita tota Ecclesia in manibus Laici venisse, excepto altari, quod Episcopus aut presbyter sibi retinebat; ne ex directione aut nutu Laici administratio sacrorum suscipienda esset. Erat enim altare præcipua Ecclesiae pars, quippe in quo vota populi & membra Christi portantur, quo DEUS omnipotens invocatur, quo postulatus descendit Spiritus S. unde à multis pignus salutis aeternæ, & tutela fidei, & spes resurrectionis accipitur, uti id cum aliis pluribus Encomiis describit Optatus Milevitanus *lib. 6. advers. Parmen. in pr.* Et solenne tunc temporis erat, res donatas Ecclesiae vel traditas, aut saltem earum instrumenta altari imponere, uti id ostendit Hieron. Bignonius *ad Marculsi form. lib. 1. cap. 1.* Reservato igitur altari, factis sibi prospectum credebant Sacerdotes, quandoquidem ex oblationibus, quæ in illis fieri solebant, tantum accipiebant, quantum sustentationi suæ sufficere opinabantur.

Initio nascentis Ecclesiæ templa Christianis nulla fuisse.

SUMMARIA:

- H**omonymia vocabuli Ecclesia recapitulatio, n. 1.
 Num verba Pauli 1. Cor. XI. vers. 18. & 20. explicanda sint de loco, sive templo? n. 1. & 2.
 Pontificios omnem ecclesiasticum apparatus sacrag, omnia arcescere solere ex Apostolorum atate & usu, n. 1.
 Loca, in quibus olim Christiani congregati sunt, fuisse privata, n. 2, 4.
 Commendatio Congregationum in unum n. 3.
 Ubiq, locorum & tam nocturnis, quam diurnis temporibus Christianos primos sacra sua peregrisse propter persecutiones, n. 4, 12.
 De templo S. Johannis Evangelistæ, Vitæ Apostolorum & aliis fabulosis n. 5.
 Hida quanta terre portio dicatur? eòd.
 Josephus, ex Arimathea civitate oriundus, num venerit in Angliam; atq, ibi Christum crucifixum predicaverit? eòd.
 Quò tempore Basilica extrui coperint, n. 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14.
 Edes, in quibus convenerunt olim Christiani, non fuisse Basilicas, n. 7, 8.
 Abominationi fuisse Christianis templa gentilium, n. 10.
 Templorum appellatione gentilium templa venisse, & templorum cultum pro cultu gentilitio usurpatum esse, eòd.
 Limitatio & explicatio horum verborum, n. 11.
 Qualiter variarit Christianorum fortuna & conditio circa conventus ipsorum & pietatis religionisq, sue exercitia, n. 12.
 Per ipsum seculum tertium Christianorum religionem identidem abscondi & occultari oportuisse, n. 13.
 Christianorum in latebras atq, loca abdita receptionem usq, ad tempora Constantini Magni durasse, huncq, illis templa edificari non tantum permisisse, sed publicis etiam sumptibus extrui editò præcepisse, n. 14.
 Episcopos post hæc mox animos sumpsisse & plurimas in Ecclesia turbas dedisse, eòd.
 Differentia Ecclesiæ, Basilicæ & Oratorii n. 15, 26.
 Item Memoriarum, Basilicarum & Oratoriorum, n. 16.

- Num & quod discrimen fuerit in Oratoriis n.17, 18, 20, 22, 23, 24.
 Cur prohibitum fuerit administrare in Oratorijs Eucharistiam & sacram eam, nisi accederet autoritas Episcopi & adhiberentur Clerici? n. 19.
 Synodus Sexta in Trullo habita cur quini sexta dicatur? eòd.
 Etiam templi partem oratorium dictum fuisse, n.20.
 Distinctio oratorii à sacrario, eòd.
 It. Oratoriorum publicorum & privatorum, eòd. junctis n. 22, 23.
 Publicorum Oratoriorum finis & requisita, n.21, 22.
 Diæcesis acceptio pro Oratorio, eòd.
 Ejus significatus communis, remissivè, eòd.
 Num oratoria certis redditibus dotata, & in quibus Clerici instituti sunt, privata sint & à Laicis revocari possint, nisi Episcopi autoritas & consensus intervenerit? n.22.
 Cause pie prærogativa, eòd.
 Oratoriorum hætenùs narratorum species tertia, n. 23, 24.
 Parochialem Ecclesiam esse posse sine baptisterio, neq; parochialem Ecclesiam semper intelligi, ubi habetur fons baptismalis, n.24.
 Cardinales olim qui fuerint & unde dicti? eòd.
 Unde sit, quòd Oratorium publicum adhuc distingvatur ab Ecclesia parochiali & ab ea nihilominùs dependeat? n.25.
 Parochialis Ecclesie prærogativa præ Oratorijs, eòd.
 Quæ dicatur parochia? & quæ Monæcia? eòd.
 Num sit differentia inter Ecclesiam & Oratoria ratione monachorum & clericorum? n.26.
 Oratoria seculo nono argumentum præbuisse, in quæ graviter insurgerent Ecclesie Patres, n.27.

Ofendimus, vocabulum Ecclesiæ sub initia Christiani nominis, locum sacris destinatum non denotasse, sed ipsam potiùs concionem, conventum, cætum & congregationem fidelium & sacra peragentium. Nec adeò assentiri possum illis, qui dum legunt verba Pauli 1. Cor. XI. vers. 18. habità collatione cum vers. 20. statuunt, ἐκκλησία illic significa-

re domum, totius cætùs Christiani communem, ad conventus ibidem celebrandos comparatam. Atque hinc conficiunt porrò, habuisse Christianos jam apostolicis temporibus publicas ædes, in quibus cultui divino vacarent, quæque proinde non humani aut privati juris, sed divini essent. De pontificiis id asserentibus, quales sunt Cardinalis Baronius, Card.

Card. Bellarminus, Cornelius à Lapide, aliiq; plures, mirum non est, quippe qui solenne hoc habent, ut ex Apostolorum ætate & usu omnem Ecclesiasticum apparatus sacraque omnia arcessant. Magis mirum est, defendere istud etiam Nicolaum Fullerum *lib. 2. miscell. cap. 9.* virum in antiquitate & politiore literaturâ versatissimum, quem propterea non insubidè reprehendit Gisbertus Voëtius *polit. Eccles. part. 1. lib. 4. tr. 4. sect. 2. c. 4. qv. 8.*

II. Sanè nihil obstat, quò minùs Pauli verba non de loco, sed de cœtu fidelium explicentur, præsertim si consideretur, publicâ sacrorum celebratione tum temporis Christianos per vim exclusos, conventuq; omni interdictos, & hinc latebras quærere coactos fuisse. Loca ergò, in quibus Ecclesia congregabatur, privata erant, quanquam & in Synagogis Judæorum quandoque convenirent, quas tamen pro Ecclesiis sive templis habitas, nequaquam admittent adversarii. Nec evincit, quòd Paulus *d. l.* domum DEI Ecclesiam appellat, eamq; opponit privatis domibus, in quibus edere liceret. Domus enim, uti notat Andreas Rivetus *in Cathol. Orthodox. tr. 2. qv. 27.* etiam accipitur pro ejus habitatoribus, & pro familiâ privatâ, quæ optimè opponitur publico cœtui Ecclesiastico. Quanquam igitur demus, agi isthuc de loco sacris destinato, nunquam ta-

men inde conficiet quisquam, locum illum publicum & juris divini fuisse.

III. Cæterum commendata semper fuit jam inde à primis Christianæ religionis principiis in unum congregatio. Sic enim ipsi Apostoli ὁμοθυμαδὸν precati sunt, *Act. IV, 24.* Ex solenni namque & publicâ divinorum beneficiorum commemoratione plurimum animi ad agendas DEO gratias & precandum ejus misericordiam vehementiùs accenduntur. Communibus precibus fraterna charitas augetur, & multorum consentientium oratio apud DEUM gratior est & acceptior. Eleganter Tertullianus *in apolog. cap. 39.* *Coimus in cœtum & congregationem, ut ad DEUM quasi manu factâ precationibus ambiamus orantes. Hac vis DEO grata est.* Atque hinc Magnesianos admonet Ignatius Martyr *in Epist. ad eos scriptâ: Neq; operam detis, inquit, ut aliquid vobis seorsim rationi videatur consentaneum; sed in unum convenientibus, una sit oratio, una deprecatio, una mens, una spes in charitate, in gaudio inculpato.* — — Πάντες ἅνθρωποι ὡς εἰς ἓνα πατέρα ὡς εἰς ἓνα υἱόν, ὡς εἰς ἓνα θεόν, ὡς εἰς ἓνα ἱερόν, ὡς εἰς ἓνα ἄλτάρη, ὡς εἰς ἓνα Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς εἰς ἓνα πατέρα, ὡς εἰς ἓνα υἱόν, ὡς εἰς ἓνα θεόν, ὡς εἰς ἓνα ἱερόν, ὡς εἰς ἓνα ἄλτάρη, ὡς εἰς ἓνα Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς εἰς ἓνα πατέρα, ὡς εἰς ἓνα υἱόν, ὡς εἰς ἓνα θεόν, ὡς εἰς ἓνα ἱερόν, ὡς εἰς ἓνα ἄλτάρη, ὡς εἰς ἓνα Ἰησοῦν Χριστόν. Et Photius Patriarcha Constantinopolitanus *epist. 1.* quæ est ad Michaellem Bulga-

riæ principem: *Ed* (scil. in templis) *populus convenire in cœtus asvescat, in eum finem ut communibus votis, novissimè; DEUM propitium facientes, & communiter doxologiam ei offerentes; ita magis cùm in communem concordiam coalescant, & communem referant cùm salutem tùm etiam alias utilitates.*

IV. Hæc fuit praxis Christianorum à primis, ut dixi, initiis ad hæc usqve tempora continuata. Ubi autem locorum convenirent, nihil interesse arbitrati sunt, si quidem illis propter persecutiones non liceret esse & sacra facere in locis semper iisdem. Unde non in ædibus tantùm privatis, sed in hortis etiam, in cœmeteriis, in cœcryptis sacra sua peragebant, & noctu sæpè atqve in conventibus antelucanis, uti id pluribus notant Christophorus Justellus *in not. ad Cod. Can. Eccles. univers. can. 117. p. m. 200.* Petr. Molinæus *de altarib. c. 11.* Euseb. *l. 9. hist. Eccles. c. 10.* In omnibus illis locis Ecclesia fuit, sed temporalis, nec propterea loca illa, si quæ in privatorum dominio erant, commercio hominum eximebantur, aut publici & divini juris fiebant. Quicquid hinc dixerit Baronius, strenuè sibi resistentem habet Davidem Blondellum *in apol. pro sent. Hieron. de Episc. & presbyt. pag. 219. seqq.*

V. Fabulæ sunt, quæ de templo S. Johannis Evangelistæ, antequam abiret è vivis, constructo, refert Abdi-

as Babylonius. Vitas Apostolorum, quæ sub nomine ejus circumferuntur, fabulis similiores esse, quàm veræ narrationi, agnoscit Bellarminus *de Script. Eccles.* à Baronio etiam rejiculis annumerantur, & manifestè arguuntur imposturæ; anno XLIV, n. 44. & ann. LI, n. 35. nec judicant aliter prudentiores alij, quos refert Anton. Rivetus *Critic. sacri lib. 1. c. 6.* Nec minùs fabulosum est, quod ex Ferreoli Locrii compilationibus refert Theophilus Raynaudus Jesuita *lib. de coron. aur. supr. mtr. Pontif. p. 24.* Petrum, Jacobum & Johannem Deiparæ etiamnum in terris degenti templa construxisse. Qui ista talia congesseverunt, laudant nobis Evodios, nescio quos Petri discipulos, & in sede Antiochenâ successores, Abdias, Prochoros, Hippolytòs, Melitones, multarum narrationum promos condos, quas mirabili silentio involutas antiquitas ignoravit. Et sunt pleræque horum hominum narrationes gerræ germanæ, rationi repugnantes communi, in DEUM injuriæ & pietatem. Richardus Montacutius *in præfat. ad Exercitat.*

VI. Eodem refero, quæ de Glastoniensis Ecclesiæ antiquitate referunt Britannici Scriptores apud Jacobum Ulserium ArchiEpiscopum Armachanum *de Eccles. Britann. primord. cap. 2.* Josephum scilicet ex Arimathæâ civitate oriundum, qui Christi corpus sepeliverat, sive casu,

fu, sive consilio, ita volente DEO, cum non parvo comitatu in Britanniam venisse, illic Evangelium prædicâsse, & postquam possessionem duodecim hidarum (dicitur hida tanta terræ portio, quanta uno aratro colitur) à Rege Arvirago dono accepisset, suggerente Gabriele Archangelo Ecclesiam in honore sanctæ DEI genitricis Mariæ construxisse, anno post passionem Domini XXXI. Quæ relatio etsi suspecta valdè sit, ad eam tamen in Synodis generalibus, quando de Britannici Regni dignitate cum Gallis & Hispanis habita est controversia, subinde provocare soliti sunt Anglicanæ gentis Oratores. Factumq; id imprimis in Concilio Basileensi ann. MCCCCXXXIV. uti refert Usserius *d. l.* ubi ipse provinciam in se suscipit, diluendi ea, quæ in isto Concilio ab Alphonso Garriâ de Sanctâ Mariâ Compostellanæ & Segobienensis Ecclesiarum Decano objecta fuerant. Nec verò repugne, Josephum cum aliquot sociis in Angliam venisse, atq; inibi Christum crucifixum prædicâsse, quod & ipsum acerrimè defendit Franciscus Godwinus *de convers. Britann. ad Christian. relig. c. 2.* ea tamen, quæ de consecratione Ecclesiæ referuntur, fidem vix faciunt, ne quidem Godwino, qui pluribus circumstantiis consecrationem istam ex elogio quodam antiquo in æs inciso recenset. Et pro supposititijs habentur Johan-

ni Seldeno *de Synedr. libr. 3. cap. 15. num. 4.*

VII. Quo verò tempore Basilicæ illæ, uti vocantur, extrui cœperint, difficile erit definire. David Blondellus *in apol. de Episc. & presbyt.* ante annum Christi CCXX. nulla ejus rei dicit apparere vestigia. Nicolaus Vedelius *ad Ignatii epist. ad Magnes. exercit. 4.* tribus primis seculis nulla omninò Christianis fuisse templâ statuit. Et certè multa ei nascetur hæc de re dubitatio, qui, quæ Tertullianus, Arnobius, Minutius Felix & Origenes seculo tertio scripserunt, attentius legerit. Apud Minutium Felicem *in Octavio*, cum objecisset Cæcilius gentilis: *cur nullas aras habent Christiani, templa nulla, nulla nota simulacra?* hunc in modum respondet Octavius: *Putatis autem nos occultare, quod colimus, si delubra & aras non habemus? quod enim simulacrum DEO fingam, cum si rectè existimes, sit Dei homo ipse simulacrum? templum, quod ei extruam, cum totus hic mundus ejus opere fabricatus eum capere non possit? & cum homo laxius maneam, intra unam adiculam vim tantæ majestatis includam? nonne melius in nostrâ dedicandus est pectore? in nostro imo consecrandus est pectore?* &c. Non opponit Octavius templis Basilicas aut Ecclesias suas, sed mentem & intima pectoris viscera, monstrare autem illas & urgere magno cum emolumento potuisset, si

quidem tales tùm temporis Christiani-
ni habuissent, maximè postquam Cæ-
cilius nullos à Christianis fieri con-
ventûs & solennia publica objecisset:
*Cur etenim, inquit ille, occultare &
abscondere, quicquid illud colunt, ma-
gnoperè nituntur: cùm honesta semper
publico gaudeant, scelera secreta sint?
cūr nullas aras habent, templa nulla,
nulla nota simulacra? nunquam palàm
loqui, nunquam liberè congregari susti-
nent, nisi illud, quod colunt & inter-
primunt, aut puniendum est aut puden-
dum? &c. Quæ verba faciunt, ut pro-
bare nequeam, quæ ad istum locum
commentatur Johannes à Wower,
dum ait: Christiani non habebant
templa dedicata, & consecrata ritu
ethnico, suas tamen basilicas, seu, ut ipsi
appellant, *uogianà* habuisse satis con-
stat, eaq; frequentâsse, nisi quatenus per-
secutione impedirentur. Enimverò
in ædibus quibusdam convenisse &
cultui divino vacasse non negave-
rim, sed in illis liberè congregari &
palàm loqui non audebant; tantum
abest, ut ædes istæ pro Basilicis habe-
ri potuerint.*

VIII. Similia leguntur apud Ar-
nobium *advers. gent. lib. 6. in pr. Con-
fessis, inquit, crimen nobis maximum
impietatis affingere, quòd neq; ædes sa-
cras venerationis ad officia construamus,
non deorum alicujus simulacrum
constituamus aut formam, non altaria
fabricemus, — — quæ quidem nos
sessamus non idèò vel exedificare vel*

facere, tanquam impias geramus & scelerosas mentes, aut aliquem sumpserimus temerariâ in deos desperatione contemptum; sed quod eos arbitramur & credimus (si modò dii certi sunt & nominis hujus eminentiâ præditi) honorum hæc genera aut risui habere, si rideant, aut indignè perpeti, si motibus exasperentur irarum. — — Numquid enim delubris aut templorum eum constructionibus honoramus? — — Etenim plena dementia est, necessitatibus tuis potionem metiri, & quæ tibi sunt usui, datoribus diis dare, & honorem istum non contumeliam ducere. Temppla igitur quærimus in deorum quos usus, aut in rei cujus necessitatem aut dicitis esse constructa, aut esse rursus edificanda censetis? — — Temppla enim hæc quid sunt? si humanam infirmitatem roges, nescio quid immane, atq; amplum, si deorum potentiam metiaris, successus quidem parvi, atq; (ut veriùs eloquar) genus angustissimum cavernarum paupertini cordis excogitatione suspensum. — — Satis igitur, ut opinor, ostendimus, templa diis immortalibus aut inaniter esse constructa, aut contra decus, & potentiam creditam contumeliosis opinionibus fabricata &c. Summa totius disputationis, quæ prolixior est, in has resolvitur theses, templa nuper esse excogitata, quæ æternis competere non possunt: tales cultus displicere nec convenire divinitati: summam esse injuriam, deos habitaculis

adstrictos esse, denique Deum ubique presentem esse, neque in templis quærendum. Fateor, plerasque has positiones ab Arnobio ad hominem disputari, & adversarios gentiles ad absurdum ducere, negari tamen interim nequit, nullam talis structuræ ab eo mentionem fieri, quæ Basilicæ nomine insigniri posset. Et quis verò credat, Christianos eo ipso tempore, quo in perpetuas latebras se recipiebant, & quo semper latebant, uti loquitur Tertull. *apolog. c. 7.* ædibus publicis Ethnicorum oculos ferire voluisse? quis credat, cogitasse illos tum temporis de ædificiis publicis, quorum alius nullus præterquam sacer usus esset? imò verò alias, præterquam eas, quæ privatorum usibus inserviebant, neque aliâ formâ exstructas ædes sacris suis adhibuisse, non est verisimile. Solennes tamen in illis conventus habitos, & loca ipsa, quantum fieri potuit, semper eadem frequentata, aliquando etiam aliis usibus exempta prorsus fuisse nolim negare, non quidem per dedicationes & consecrationes solenniter factas, sed ipso facto, & per abstinentiam.

IX. Consimili modo Origenes Adamantius *adversus Celsum* iisdem planè argumentis Christianis insultantem disputans, *lib. 7.* his verbis Celsi objectionem profert: *Post hæc Celsus & aras, & simulacra & delubra nos ait defugere, quò minus fundentur:*

*quando quidem invisibilis nostra. hujus & inexplicabilis communionis fidem & charitatis factionem esse existimat. Atque illis mox ita respondet: Cum nihil interea videat, nobis quidem pro aris & delubris, justorum esse mentem, à quâ haud dubiè emittuntur suavissimi incensi odores, vota inquam & preces ex conscientia puriore. Christianos, ait porro, non admittere simulacrum, quæ fabricarum operâ preparantur ut DEO dedicanda, sed quæ à verbo Dei dedolata formatæq; fuerint in nobis; scilicet virtutes, seu imitantia primogeniti totius Creature. Et de templis in specie: Quod si templis conferenda sunt (vestra scilicet nostris, quæ vobis nulla apparent) discant Celsi sequaces, nos minime fugere dedicationes templorum, quæ conveniant cum simulacris & aris jam diæis; cavere tamen, ne omnis vita largitori templa struamus inanimata & mortua. Opponit eodem modo, quo Minutius Felix, templa materialia & inanimata, spiritualibus & animatis, atque illa Christianis non esse fatetur; hæc verò ipsorum propria esse masculè defendit. Si Origenes, Arnobius, Minutius Felix, aliiq; quibus istud Gentilium argumentum discutere animus fuit, (quod optimè notat Joh. Seldenus *de Synedr. lib. 3. c. 15. n. 5.*) aliter, atque ostensum est, de templis qualibuscunque, quæ tunc in usu esse potuerunt, cogitarunt, atque Christianis talia fuisse*

cognitum habuerunt, potuissent utique facili negotio Gentilium illam calumniam crebrò circa templa ingestam diluere, respondendo: Templà quidem etiam nos habemus, sed vero Numini & ritu nostro dedicata, nec adedò est, quod nobis objiciatis, templa nos averfari & omninò nulla habere. Verùm nihil ejusmodi ab eorum quoquam regeritur, sed gentilium templis simpliciter piorum mentes opponuntur, atque ex illis templa Christianorum construi, respondetur. Disertè Origenes:

ὡς τὰς ἐγκαλῶντας ἡμῖν ἐπεὶ μὴ νομίζουσι δὲν σέβειν τὸ θεῖον παρ' ἀναίδῃ ἢ τοῖς ναοῖς ἀπὸ ἑδραμβάνου μὲν τὰς κατ' ἡμᾶς ναῶς. Iis, qui nobis objiciunt, quod deitate in sensu carentibus templis colere non oportere putemus, templa vicissim, quæ penes nos sunt, ostentamus, nimirum justorum mentes, DEOq; dicata corpora.

X. Et hæc veteris Ecclesiæ Doctorum verba tam clara atque perspicua sunt, ut dubitem, num in alium sensum intorqueri possint ex eo, quod regerunt nonnulli, & quod Johannes à Wowerin in *suprà adductis verbis* subinnuit, abstinuisse tùm temporis Christianos non à templis tantùm & fanis Ethnicorù, sed ab ipso etiam templi nomine, & sic optimè negatum fuisse à Patribus secundi & tertii seculi, Christianos templa habere. Enimverò abominationi fuisse

Christianis templa Gentilium, extra controversiam est, & vel ex unico Tertulliani *de spectac. cap. 13.* liquet, ubi inter alia ait: *Nec minùs templa, quàm monumenta despuimus.* Et propterea hoc quoque apud Minutium Felicem in *Ostav.* criminationis argumentum adversus Christianos intorquetur à Cæcilio: *Templa ut busta despiciunt.* Negari insuper nequit, τὸς ἐκκλησίας οἶκον & locum, in quo Christiani veteres cultûs divini gratiâ conveniebant, ante seculum quartum vix unquam templi nomine insignitum fuisse, uti obser. at Dav. Blondell. *de Episcop. & presb. sect. 3. pag. 254. seq.* adedò ut apud Græcos τὸ ἱερὸν & ἐκκλησία sibi invicem quandoque opponerentur, uti id constat ex Chronico Alexandrino sub Olym. piad. CC LXXXIX. Ὁ Θεοδοσιὸς τὸ ἱερὸν Ἡλιοπόλεως ἐπίησεν ἐκκλησίαις χριστιανῶν, *Templum Heliopolitanum fecit Ecclesiam Christianorum, paritè modo & templum Damasci.* Imò verò seculo adhuc IV. templorum appellatione, gentilium templa veniebant, & templorum cultus pro cultu gentilitio usurpabatur, uti ex *l. 112. C. Theodos. de decur. l. 3. 4. 8. 16. 19. Cod. Theod. de pagan. Sacr. & templ. it. ex l. 2. & 3. de apostat.* optimè observat Jacobus Gothofredus *ad l. 1. Cod. Th. de fid. cathol.*

XI. At verò restrictionem hanc ad nudam vocabuli significationem vix patiuntur verba Doctorum superius

ritus adducta, & profectò in meras æquivocationes desinerent respon- siones in hoc sensu acceptæ. Crimen obiectum non de templis, sed de ædi- bus sacris ad venerationis officia constructis accipit Arnobius, & ta- les non habuisse, sed earum constru- ctionem fugisse; templorum mate- rialium constructionibus Deum nec honorasse hæctenus nec colendum putasse Christianos prolixè respon- det. De ædibus sacris, quas non ha- bere Christianos objecerat genti- les, respondere debuit Arnobius, non de templis tantùm, in sensu gentili- um acceptis, cùm id in aperto esset, talia templa Christiani nulla esse. Et idcirco in genere concepta fuit gentilium calumnia atque crimina- tio, tam impios esse Christianos, ut neque instar templi aut ædis conse- cratæ locum ullum haberent, ubi li- berè congregarentur, & palàm loqui auderent, licet aliàs sòdaliorum conventuumq; loca pro ratione & conditione temporis illis non dees- sent. Coire enim Christianos non ignorabant gentiles, sed hoc impro- babant, quòd id clam facerent, neque in ædibus publicis specialiter in eam rem consecratis aut dedicatis, quòdq; adeò convenirent, uti Cæcilius lo- quitur, nocturnis congregationibus, & impiâ coitione. Atque id etiam Plinius Trajano Imperatori signifi- cat, dum ait: *Affirmabant* (Chri- stiani) *summam culpam suam, quòd essent*

solii stato die ante lucem convenire, carmenq; Christo quasi DEO dicere secum invicem. Uti ergò Gentiles sua habebant templa, Marti, Junoni, Ve- neri, Apollini, Herculi, Summano consecrata: ita putabant etiam Christianos tales ædes sacras DEO suo qualicunq; ritu dedicatas ha- bere debere, & nã haberent, summam interpretabantur impietatem.

XII. Sed enim necesse non est, ut prolixiores nunc simus in indagando tempore, quo primùm inter Christia- nos ædificari cœperint ædificia pu- blica, quæ seculis insequentibus Ba- siliçæ & templa dicta fuerunt. Tu- tissimum est statuere cum Andrea Ri- veto in *Cathol. Orthod. tr. 2. q. 27.* Ve- teres ab initio in privatis ædibus iisq; aliis sæpenuerò aliisq; & plerumq; noctu convenisse, cùm interdum hoc ipsis non liceret, & publicis congre- gationibus tum & ædibus prorsus interdicerentur; DEO verò ipsis ma- jorem libertatem concedente; quod identidem per conniventiam Impe- ratorum contingebat, certa eos non unis vicibus in eam rem destinasse, loca, iisq; usos fuisse tamdiu, quoad nulla, adversus eosdem flagraret per- secutio; Intentatâ hæc, in cryptas & speluncas se contulisse, & in latebras tales, quæ explorari vix poterant, se recepisse. Nec ausim tamen affirma- re, loca illa destinata, speciali ritu, ut nunc mos est, consecrata fuisse, quan- quam id non negem, potuisse cum pre-

precibus & voto, ut in istiusmodi ædibus continuare devotionem & pietatem liceret, initium fieri, & factum aliquando fuisse. Sed nec ubique idem divini cultus successus haberi potuit, dilatata præsertim & in omnes terræ angulos propagata Christianorum secta, ferocius scilicet alibi & severius, alibi remisius agentibus & mandata Principum exequentibus magistratibus, Principibus denique ipsis aut conniventibus, aut crudeliter Ecclesiam persequentibus, ut proinde dubium non sit, facilius in Britannia, quam Romæ, & Romæ facilius à Trajano aut M. Aurelio, quam à Diocletiano aut Maximino impetrari potuisse veræ religionis exercitium. Conf. Sam. Petit. *diatrib. de edict. Imp. in grat. Christian. propof.* Accommodatè Sozomenus *lib. 1. c. 6.* cum Ecclesiæ in aliis Orbis partibus persecutionum fluctibus jactarentur, solus Constantius, Constantini pater, permisit Christianis potestatem liberè suam religionem excolendi.

XIII. Quare; quod Eusebius ait, *lib. 8. hist. Eccl. c. 1.* ingentem Ecclesiarum numerum in singulis urbibus fuisse, atque hinc factum, ut priscais ædificiis, τῶς παλαιῶς οἰκοδομήμασιν jam non contenti, in singulis urbibus spaciosas ab ipsis fundamentis extruerent Ecclesias: id ad exorientis Ecclesiæ primordia referendum non est, sed ad tempora Diocletiani

imperio propinqua, quibus scilicet auctò Christianorum numerò & conniventibus quibusdam Imperatoribus liberiùs agere cœpit eorum professio, ut tamen adhuc metus esset, ne recrudescentibus persecutionibus, quæ subinde iterabantur, loca illa deserere, & fisco relinquere oporteret, ut adeò dubitem, utrùm ante seculi tertii initium templi alicujus ædificati exemplum produci queat, cum per ipsum seculum tertium, quo in altum magis magisque nitebatur Christianorum religio, identidem abscondi eam & occultari oportuerit. Conf. Dav. Blondell. *apol. de Episc. & presbyt. sect. 3. p. m. 232.*

XIV. Duravit illa Christianorum in latebras atque loca abdita receptio usque ad tempora Constantini Magni, quibus Religio Christiana antea fugata ubique; & ejecta in ipsam nunc Imperatoris aulam recepta, & per totum Orbem propagata fuit. Ocium ille & quietem Ecclesiæ fecit, & libertatem Christianis restituit, tanto cum successu, ut non tuta tantum ea professio, sed & honorata esset, mundo velut intrusò in Ecclesiam. Atque ille templa ubique terrarum Christianis ædificari non permisit tantum, sed publicis etiam sumptibus extrui edicto præcepit, uti refert Eusebius *de vit. Constantin. lib. 2. c. 44.* sive quisquis autor est istorum librorum, de quo adhuc lis est inter Doctores, uti videre licet apud Jacob.

cob. Gothofred. *dissert. in Philostorg. lib. 7. c. 3.* & Joh. Georg. Dorfch. *ad Concil. Nicen. sect. 1. §. 2.* Adstipulatur inter paganos Eunapius *lib. de vit. philosoph.* dum sic ait: *Constantinus Imp. dominabatur, qui sana toto orbe celebratissima evertēbat, & Christianorum ædificia extrucebat.* Et tūm sine dubio augustissima templa ubique locorum certatim extructa fuerunt, aded ut à Francisco Balduino *lib. 1. de Leg. Constant.* reprehendantur Episcopi, quod tam liberalem principem & in hoc genere profusorem non modo non admonuerint, quem modum servare oporteret, sed etiam immodicam eā in re profusionem laudaverint. Ego tamen illis propterea non succenseo, quanquam negari nequeat, post exoptatissima ista halcyonia, mox animos sumpsisse Episcopos, & plurimas in Ecclesiā dedisse turbas.

XV. Illud obiter noto, distingvi à Canonistis Ecclesiam à Basilicā. Basilicam scil. appellant majorem Ecclesiam, antequam consecratur; post consecrationem demum volunt dici Ecclesiam. Glosf. *in c. 1. X. de relig. domib.* Sæpè tamen promiscuè ista vocabula usurpari observat Abbas Panormitan. *ibid.* Vid. Dav. Blondell. *de Episc. & presbyt. sect. 3. pag. 226. & 248.* Ab his rursus alia dicunt esse Oratoria, quippe quæ intra privatos parietes extruantur, & esse sacella causā pietatis & orationis ædificata.

Sanè vocabulum Oratorii optimè congruere videtur primis Ecclesiæ seculis, quibus, uti ostendi, nulla adhuc ejusmodi habuerunt templa perpetuo cultui divino destinata. Atque sic etiam apud Græcos dicebatur *εὐκτῆριον*, & *εὐκτῆριον οἶκον*, domus orationis, Origen. *homil. 2. in Exod.* Euseb. *de vit. Constant. lib. 3. c. 1. & passim*, it. *μεγαστευκτῆριον* sive oratorium, Euseb. *lib. 10. c. 4.* Sed invaluit tamen, ut non nisi privato cultui destinata ædificia hoc nomine insignirentur.

XVI. Sollicitus insuper est Samuel Petitus *lib. 3. obs. 8.* ut, quæ inter Memorias, Basilicas & Oratoria differentia fuerit, ex antiquis monumentis explicet. Memoriam martyrum excitatās dicit in locis, ubi origo alicujus habitationis, vel possessionis vel passionis fidelissimā origine tradita fuit, non tantum, ubi corpora aut aliqua reliquæ essent, uti id colligit ex Codice Canonum Eccles. African. *can. 83.* Ab his Martyrum memoriis distingvenda ait esse dominica sive Ecclesias, quanquam etiam in his duobus aliqua diversitas à nonnullis statuatur. Dominica autem eo maximè à martyriis differre putat, quod ad consecrationem sive dedicationem Dominicorum nihil opus fuerit illatione reliquiarum alicujus sancti sive Martyris. Memoriam ergo consecrari non potuisse consequitur sine reliquiis. Atque sic statuere videtur Petitus, memo-

rias illas, de quibus *dict. Can. 83.* agitur, non fuisse omnes consecratas. Disertè enim dicit in fine cap. in dedicandis martyrum memoriis opus fuisse, *τῆ τῶν ἀγίων λειψάνων καὶ ἑσέαι*; reliquiarum sanctarum illatione. Oratoria denique dicit *Ἰνὰ τῶν Ἀνθυρωσίων* dedicata fuisse.

XVII. Fuisse tamen etiam in his aliquod discrimen, atque id ex usu sive exercitio pietatis, quod ibi peragitur, petendum esse, ostendit *Novell. Justin. 58.* Aliqua enim solius orationis causâ habebantur, aliqua autem etiam cum in sinem, ut ibi Eucharistia & sacra cœna administrarentur. Prima indistinctè admittit Justinianus; secunda non admittit, nisi accesserit autoritas Episcopi, & adhibeantur Clerici. Verba digna sunt, quæ hic legantur: *Omni*bus, inquit, *interdicimus magna hujus civitatis habitatoribus, magis autem etiam totius nostræ ditioris, in domibus suis habere quasdam quasi orationum domos, & in his sacra celebrare mysteria: & hinc fieri quedam catholica & apostolica traditione extranea. Sed si quidem domos ita simpliciter aliqui habere putant oportere in sacris suis, orationis videlicet solius gratiâ, & nullo celebrando penitus horum, quæ sacri sunt mysterii, hoc eis permittimus. Invidia enim nulla est, si volunt circa hæc habere habitacula quedam, & in eis tanquam in sacris orare, aliis autem omnibus abstinere: nisi tamen in eis volue-*

rint aliquos invitare Clericos, hic quidem sanctissima majoris Ecclesiæ, & sub eâ sanctissimarum domuum, voluntate ac probatione sanctissimi Archiepiscopi ad hoc deputatos: in provinciâ verò DEO amabilium Episcoporum. — — *Sciunt enim & ipsi domuum domini, quia si non hæc custodierint, ipsi quidem sub imperiali fient motu: domus autem, in quibus aliquid tale agitur, & publica fient, & sub sacratissimum nostrum ararium deducentur &c.*

XVIII. Idem prorsus ab eodem Imperatore, sed sub aliâ poenâ prohibitum legitur *Novell. 131. c. 8.* *Si quis in suâ domo aut in suburbano Ecclesiasticum ministerium ministrare presumpserit, aut aliis celebrare concesserit sine Clericis sanctissimo locorum Episcopo subjacentibus: jubemus hanc domum aut suburbanam, aut prædium, ubi tale aliquid delinqvitur, loci illius sanctissima Ecclesia vindicari per DEO amabilem Episcopum & Oeconomum ejus, & civilem judicem locorum. Si verò nesciente locorum domino ejus Curatores, aut conductores, aut emphyteuta contrarium aliquid exerceri permiserint: dominum quidem loci nullum præjudicium aut dispendium sustinere; eos autem qui hæc fecerint, aut fieri permiserint, ex provinciâ, ubi hoc commissum est, expelli, rebus eorum loci illius sanctissima Ecclesiæ vindicandis. In priore Novellâ Justinianus domum vindic-*

cat fisco, in posteriore verò Ecclesiæ illius loci, ut ad eò quoad sanctionem videatur Imperator per posteriorem constitutionem derogare priori, & majorem Ecclesiæ quàm fisci sui habuisse rationem, uti commentatur Conradus Rittershusius in *Novell. part. 1. c. 4.*

XIX. Rationem prohibitionis ex disidiis Christianorum, quæ tùm flagraverint, petit Cujacius ad *Novell. 58.* Sed Justinianus nihil hujus meminit, verùm idem prorsùs priscis legibus sanctum proficitur, nec addit, ipsas illas etiam occasione similis disidii promulgatas fuisse. Aliam rationem reddit Leo Imperator *novell. 4.* his verbis: *Arg. hoc quidem, ut statuerent, religionis conservandæ causâ in mentem illis venisse videtur, quò videlicet (ut conicere est) dum nonnulli sacerdotii pretextu lethale defectiois malum tegunt, usu non veniat, uti qui profanati sacrificii participes fuerint, longè magis contaminentur, quàm expientur &c.* Et *novell. 15.* explicatiùs mentem suam exponit, hunc in modum: *Nam hæc tam strictè sacrum synodi decretum constituisse quidem mihi videtur, propter eos, qui, quanquam sacerdotii nomen gerant, profani tamen sunt, & quos ad lavacrum adducunt, pollutos reddunt; qui, ut apparet, domos ejusdem opinionis hominum subeuntes, non rem divinam faciunt, sed cum iis, qui conveniunt, inauspicati aliquid moliantur &c.*

Constitutum id esse dicit Leo in Synodo Sextâ, quæ aliàs quinisexta dicitur, & Constantinopoli in Trullo palatii Cæsarei loco habita fuit, ideò autem Quinisexta appellatur, quia, uti Theodorus Balsamo *ad præfat. ejus synodi* ait, supplevit id, quod quintæ & sextæ synodis defuit. Ejus Synodi *canon 31.* ita habet: *Clericos qui in oratoriis, quæ sunt intra domos, ministrant vel baptizant, hæc illius loci Episcopi sententiâ facere decernimus. Qui hoc sic non servaverit, deponatur.* Et *canon 59.* In Oratorio privato, quò domi est, nullatenus baptismus peragatur, sed qui digni habeantur hujus purissimi luminis, ad Catholicas Ecclesias accedant, & hoc illic munere perfruantur &c. Primus Canon adducitur à Gratiano *c. clericos 32. de consecrat. dist. 1.* ubi alium antiquiorem præmittit ex concilio Aurelianiensi his verbis: *Unicuique, fidelium in domo sua oratorium licet habere, & ibi orare, missas autem ibi celebrare non licet.*

XX. Nec tamen oratoriorum mentione semper intelliguntur illa, quæ quis domi suæ construxit. Imò etiam templi partem Oratorium dictum fuisse patet ex *l. 4. Cod. Theod. de his, qui ad Eccles. conf.* ubi sic edicit Theodosius Imp. *Pateant summa DEI templa timentibus. Nec sola altaria & oratorium templi circumjectum, qui Ecclesias quadripartito intrinsecus parietum septu concludit, ad*

tutionem confugientium sancimus esse proposita &c. Ipius scil. templi, uti enucleat ibi Jacobus Gothofredus, duæ partes hîc memorantur, *Ἱναξήριον* sive sacrarium, ubi altare erat, & *Ἐκκλησίαιον* sive Oratorium. In hoc stabat populus: in illo Clerus. Et non malè etiam extra hanc templorum faciem, duo alia Oratoriorum genera facit Nicolaus le Maître *de bon. Eccles. lib. 2. c. 5.* privata scil. & publica. Sed aliter tamen ea nobis sunt explicanda. Privata namque sunt, quæ solius orationis gratiâ habentur, & in quibus nulla celebratio fit eorum, quæ sacri sunt mysterii, uti loquitur Justinianus *d. novell. 58.* Quamquam enim in his etiam Sacramenta aliquando administrari fortè soleant, id tamen non fit ex destinatione & intentione ædificantium primâ, sed in casu emergente & ex consensu Episcopi specialiter, atque toties, quoties opus est requisito. Et quia talia oratoria non ad publicas synaxes & Sacramentorum administrationem principaliter extracta erant, non opus erat, ut Sacerdos aliquis cardinalis sive proprius & isti quasi affixus constitueretur; sed satis erat, si interdum ex matrice Ecclesiâ, adventitii accederent Sacerdotes, incerti & vagi, prout quis certis occasionibus ab Episcopo missus & pro illâ vice datus fuisset. Publica autem, plerumque in agro aut villis habebantur, illis scil. quæ à parochialibus

Ecclesiis longiùs erant remotæ. Et nî fallor, oratoria talia à parochialibus Ecclesiis distinguebantur, neque earum nomine veniebant, etsi in utrisque idem perageretur officium Ecclesiasticum, ut tamen parochiali interim Ecclesiæ suus servaretur honos, à quâ ista Oratoria veluti dependebant. Sic enim intelligo, quod constitutum fuit in Concilio Agathensi *can. 21.* qui apud Barth. Caranzam est *decimus quartus*, relatus Gratiano *c. 33. de consecrat. dist. 1.* *Si quis etiam extra parochias, in quibus legitimus est, ordinariusque conventus, oratorium habere voluerit reliquis festivitibus, ut ibi missam audiat, propter fatigationem familiæ justâ ordinatione permitimus. Pascha verò, Natali Domini, Epiphania, adscensione Domini, Pentecoste, & natali sancti Johannis Baptiste, & si qui maximi dies in festivitibus habentur, non nisi in civitatibus aut in parochiis audiant &c.*

XXI. Talia ergò oratoria eum in finem ab initio destinata erant, ut in iis præter orationes & preces etiam alia sacra peragerentur, & eucharistia administraretur, solis exceptis diebus festis majoribus, quibus Parochialis Ecclesia, cui oratoria illa veluti inserta erant, frequentari debuit. Conf. Augustin. Barbosa *de jur. Eccl. l. 2. c. 8. n. 6.* Atque idcirco istiusmodi oratoria publica non admittebantur priùs, quàm de salario Clericis dando, aliisque rebus necessariis cautum esset.

effet: Huc enim pertinet, quod statutum legitur in Concilio Aurelianiensi IV. *can. 21. Si quis in agro suo aut habet, aut postulat habere diocesis,* (sive oratorium, uti patet ex inscriptione hujus canonis, aliàs enim hoc vocabulum latiorè habet significatum, uti notant Jacobus Sirmundus ad Apollinar. Sidon. p. m. 102. Christoph. Justell. ad Cod. Can. Eccles. African. *can. 56. p. 65*) *primum & terras ei disponat sufficienter, & Clericos, qui ibidem sua officia impleant, ut sacratis locis reverentia condigna tribuatur.* Et in Concilio Cabiloniensi *can. 14. Statuimus, ut Episcopis cura & potestas sit, tam de ordinatione Clericorum, quam de facultatibus collatis oratoriis, quæ per villas fiunt, qualiter ad ipsa Oratoria & officium divinum possit impleri, & sacra libamina consecrari.*

XXII. Quod autem Antonius Bengeus & Franciscus Pinfonius de *benef. Eccles. tit. de fundat. Eccles. §. 1. n. 11. & seqq.* statuunt, oratoria talia, etsi certis redditibus dotata, & Clerici in illis instituti fuerint, adhuc privata esse, nisi Episcopi auctoritas & consensus intervenerit, & per consequens beneficii ea adscribenda non esse, atque in illis licere Laicis propriâ auctoritate clericos instituere & posse ea quâncumque revocari à fundatoribus, sub dubio, utrum ista doctrina & superiorum Sæculorum placitis & moribus ho-

diernæ Ecclesiæ Pontificiæ satis conveniat. Enimverò noluit Justinianus in Oratoriis sacramenta administrari ex propriâ Laicorum auctoritate, sed auctoritatem Episcopi accedere voluit. Et laudat Cardinalis Baronius in *parenesi ad Remp. Venetam* Imperatores Carolum & Ludovicum, quod agnoverint, se absque Episcopi licentia domi suæ oratorii constituendi potestatem non habere, referente Nicolao Rodriguez Ferosini. *ad c. 10. X. de Constitut. n. 2.* Sed & illud verum est, Oratorium tali modo adornatum, ut in illo sacra administrantur, rectè causis piis adnumerari. At quod sententia causæ piæ deputatum est ab homine Laico, id revocari ab eo haud quaquam potest, quia scilicet ex principiis Canonistarum causa pia non subjacet dispositioni Laicorum, neque illi ab his admitti quicquam potest. Vid. Andr. Tiraquell. de *privil. piæ causæ, privil. 159.*

XXIII. Vidimus hæcenus Oratoria, quæ merè privata & solius orationis gratiâ à patrefamilias & ejus familiâ frequentata, nec tamen ab Episcopo consecrata fuerunt. Vidimus etiam ea, quæ publica quidem cum essent, & sacram Eucharistiam administrandi potestate pollerent, majoribus tamen festis diebus, sacris abstinere oportuit. Inter hæc videtur adhuc species tertia fuisse, eorum scilicet, quæ consecra-

ta quidem ab Episcopo fuerunt, in cæteris autem cum primâ specie prorsus convenerunt. Sic enim ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum scribit Gregorius Magnus *lib. 8. Epist. 3. Fraternalitati vestra esse non putamus incognitum, quia Romanus clarissima memoria Vir per ultime sue voluntatis arbitrium in domo juris sui Ecclesiam, quæ in civitate vestrâ sita est, edificari deputavit. Et quia DEO miserante defuncti noscitur voluntas impleta, sanctitas vestra illic ingravanter accedat, & si nullum ibidem corpus constat humatum, locum ipsum in honorem sanctorum Hermetis, Sebastiani, atq; Cyriaci, nec non & Pancratii sollemniter studeat absq; missis publicis cum veneratione debita consecrare, ita ut in eodem loco baptisterium nunquam construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Sed quoties missas ibi degentes monachi fieri voluerint, à dilectione vestrâ presbyterum noverint postulandum, quatenus nihil tale à quolibet alio sacerdote utlatenus præsumatur.*

XXIV. De Oratorio constructo hic sermonem esse, patet ex simili Epistolâ, quam totidem penè verbis ad Episcopum Ariminensem idem scripsit Gregorius *lib. 2. Epist. 9.* etsi Ecclesiam appellet in verbis adductis. Et totus contextus ostendit, non de Ecclesiâ, sed Oratorio accipiendam esse istam consecrationem. Ait, absqve missis publicis conse-

crationem fieri debere, quod in Ecclesiâ parochiali secus observatur. Ait, baptisterium construi non debere, quod quidem etiam in parochialibus Ecclesiis omnibus non semper extructum fuit, cum nihilominus talis esse queat sine baptisterio, Aug. Barboſa *de jur. Eccles. lib. 2. c. 1. n. 26.* & vice versâ neq; parochialis Ecclesia semper intelligitur, ubi habetur fons baptismalis, notante Joh. Azor. *Instit. moral. part. 3. lib. 1. c. 35.* Sed hic tamen parochialis Ecclesia intelligi ideò non potest, quia ne quidem presbyter in eâ ordinari debuit. Ait enim, *nec presbyterum constituas cardinalem*, h. e. uti ipse Gregorius alibi explicat, presbyterum proprium, *l. 2. Epist. 24.* in Ecclesiâ illâ incardinatum, *epist. 25.* & ministerio ejus affixum. Illo enim seculo & prioribus ab omni ævo, Romæ nominatim, Cardinales nihil aliud fuere, quàm parœciarum Curiones, ita dicti, quod partecia præcipuam curam gererent. Fuit ergò aliquando Oratorium, consecratum, idqve propterea sacris locis annumerari oportuit, etsi nullus ei specialis deputatus fuisset presbyter.

Quòd si talis presbyter Cardinalis in oratorio constitutus fuerit, uti fieri jubet idem Gregorius *l. 10. ind. 5. ep. 12.* videtur id notissimos Oratorii terminos egressum & Ecclesiæ nomen assumere.

XXV. Cæterum, quod dixi, Oratorium publicum adhuc distinguvi ab Ecclesiâ parochiali & ab eâ nihilominus dependere, id videtur necessitatis causâ primitus introductum, propter distantiam villæ, in quâ ædificabatur oratorium, ab Ecclesiâ parochiali, ad quam ista villa pertinebat, ut scilicet quæ in villâ esset familia, sua haberet sacra, neque ei semper opus esset, ad Ecclesiâ parochialē longis itineribus contēdere. Parochiali igitur isti Ecclesiæ hoc reservabatur *κῶς*, quod festis diebus majoribus ad eam ire oportebat, omisissis interim sacris Oratorii. Oratoria autem illa pro parochialibus Ecclesiis haberi ideò non poterant, quia ea demum dicitur parochia, quæ ad minùs ex decem familiis constat, Francisc. Gallet. ad Fulv. Pacian. *de probat. lib. 2. c. 31. lit. a.* quales vix inveniuntur in unica villâ, præsertim remotiore. Apud Græcos tamen invenio paræcias unius domûs vel villæ angustiis conclusas, quæ propterea Monæciæ dicebantur. Sic enim Photius, ubi de tricennali possessione & præscriptione, quâ regiones parochiis acquiruntur, agit, jus istud ad parochias pertinere ait non illas tantum quæ *μονακία* dicuntur, sed alias etiam, quas *ἐγχαρίσ* appellat. Ergò *μονακία* dicuntur villæ, unam tantum domum habentes, & quibus propterea Ecclesiâ in sensu famo-

sioræ ædificatæ non permittebatur, sed Oratorium tantum, ne familiæ sacra deessent.

XXVI. Non est silentiò hîc prætereundum, quod notat Cujacius *ad c. 2. X. de condit. adpos.* monachos non habere, aut non habuisse olim Ecclesiâ, sed Oratoria, & idcirco in Constitutionibus Justiniani, quod sæpè legitur separari Ecclesias ab Oratoriis, ita accipi oportere, ut Ecclesiæ referantur ad Clericos, Oratoria ad monachos. Id verò num perpetuum sit, equidem subdubito. Sanè in ipsâ illâ, quam pro suâ sententiâ adducit Cujacius, Novellâ 123. c. 18. de *ἐκκλησίαις* seu Oratorio agit Justinianus, & statuit, quâ ratione Clerici ad istud ordinari debeant, & mox in eodem capite addit, debere Clericos *ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις ὡραζόμεναι* in suis Ecclesiis permanere, ubi Ecclesiâ appellare videtur, quod antea Oratoriū dixit.

XXVII. Illud deniq; observo, oratoria seculo nono argumentum præbuisse, in quæ graviter insurgerent Ecclesiæ patres. Statuerat jam seculo IV. Concilium Laodicense, *can. 58.* non licere in domibus oblationes celebrari ab Episcopis vel presbyteris. Sed id postea mutatum fuerat. Et scribit Paulus Warnefridus, Luitbrandum Longobardorum Regem primum sibi in palatio suo sacerdotes constituisse, *lib. 6. c. 58.* ubi sic ait; *Luitbrandus in-*

tra suum quoq; palatium oraculum Domini Salvatoris edificavit, & quod nulli alii Reges habuerant, sacerdotes & Clericos instituit, qui ei quotidie divina officia decantarent. Exemplum hoc cum sequerentur alii, & hinc fieret, ut proceres & palatini rariùs basilicas inviserent, indignè id ferentes Episcopi in Conciliis ca-

nonem Laodicenum urgebant, & Imperatores atqve principes, ut capellas Palatinas abrogarent, obnixè petebant. Legi possunt, quæ in hanc rem multâ cum παρρησιᾷ deserunt Patres in Concilio Parisiensi imperante Ludovico Pio anno DCCCXXIX. congregati lib. 1. cap. 48.

CAPUT III.

Ignotam fuisse primis Christianis dotationem Ecclesiarum.

SUMMARIA :

- P**rimitivam Ecclesiam nullam omninò habuisse dotem ? n. 1, 6, 7, 8.
Per collectas Ministros Ecclesie, egenosq; & pauperes sustentatos fuisse, & quomodo ille collectæ factæ sint ? n. 2. junctò n. 5, 6.
Collectas illas oblationes esse vocatas, eòd.
Verba Justini Martyris & Tertulliani de collationibus, n. 3.
In quos pecunia ita collecta versa fuerit, & quando hoc ceperit ? n. 4.
Uterius ostensio faciei primitivæ Ecclesie ratione reddituum & paupertatis, n. 6.
Non prædia, sed præcia ex venditis istis redacta distributa esse, eòd. & n. 8.
Num ex Urbani I. epistola probari possit, Ecclesias habuisse prædia ? n. 7.
Censura jam citata epistola eòd.
Urbanus I. quando vixerit, eòd.
Alexandri Severi elogium eòd.
Iterata opinio & assertio, Ecclesiam olim nulla habuisse prædia certò ritu dedicata sive consecrata, aut usibus privatis prorsus exempta. n. 8.

Sufficienter ostendimus *cap. antecedente*, nulla Christianis primitivæ Ecclesie fuisse templa; neqve loca adeò fixa, & cultui divino ita destinata, ut omni commercio humano perpetuo exempta crederentur.

tur. Nec profectò permisissent tùm temporis magistratùs pagani talem exemptionem, quin fisco potiùs vindicassent, quicquid ita à Christianis destinatum & consecratum fuisset. Hactenus igitur vanus erit & inanis labor, si quis inter initia ista inquirere velit, quatenus dotata tùm fuerint Ecclesiæ. Quòd enim non est, nullas habere poterit qualitates, nulla accidentia, nulla adjuncta. Et hoc fatentur patres in concilio Coloniensi congregati, longè aliam esse Ecclesiæ faciem, postquam dotata fuit, ab eà, quæ primitus fuit. Sic enim ajunt *part. 1. c. 2. Quoniam verò primitivæ Ecclesiæ facies, quòd ad institutionem ministrorum attinet, paulatim immutata fuit, nimirum dotatis templis, sacerdotiùs, ac certis stipendiis ministrantibus constitutis, visum subinde sanctis patribus, &c.* Primitiva ergò Ecclesia nullam omninò habuit dotem, nec quisquam tùm fuit, qui prædia & fundos ita eì ad diceret, ut radicatos & perpetuos in illis haberet redditùs.

II. Quandoquidem autem non ministri tantùm Ecclesiæ, & qui in sacris toto vitæ suæ tempore occupati erant, sed plurimi etiam egeni & pauperes in eà extabant, qui sibi metipsis victum & amictum comparare non poterant, toti Ecclesiæ h. e. universo cœtui, incumbibat, ut quâ ratione illis universis & singulis subvenire commodè possent, in-

ter se dispicerent. Placuit autem modus ille, qui ferè naturalis est, ut per collectas & quandam contributionem voluntariam necessitati illorum succurrerent. Itaque primis illis temporibus fideles Laici diebus dominicis & festivis rarò sine donis & muneribus accedebant, & quantum quisque volebat, tantum in commune conferebat, nec pecuniam tantùm, sed panem etiam, vinum, aliaque quæ esui erant, imò & res mobiles alias, ut haberent scilicet, unde viduis, pupillis, cæterisque qui indigerent, dispensarent. Collectas illas oblationes vocabant, & ex illis particulæ primitus sumebantur, ut elementa essent Eucharistiæ administrandæ, quoniam id neget Gabriel Albaspinæus *lib. 1. observ. 5.* refutatus à Dorscheo *exercit. ad Council. Nicen. sect. 2. n. 22.* Nos istud suo loco relinquimus, & hoc tantùm agimus, ut ostendamus, in primitivâ Ecclesiâ nihil tale fuisse, quod doti nunc requisitæ æquiparari posset.

III. De collationibus sic loquitur Justinus Martyr *apol. 2. οἱ εὐποροῦντες δὲ καὶ βυλοῦργοι κατὰ προαίρεσιν ἑαστος τὴν ἑαυτοῦ ὀβόληται δίδων, καὶ τῷ συλλεγόμενῳ ὄρα ὡρᾶ τῷ προεσῶνι διπλοῖθεται: Qui autem per facultates possunt & volunt, pro arbitrio quicquid suo, quod lubet, conferunt, & quæ collecta fuerunt, apud prepositum sive antistitem deponunt.* Non quidem, ut ibi περιεσῶν μα-

neant, sed ut distribuantur deinceps, prout cuique opus fuerit. Pari modo Tertullianus *apolog. c. 39.* *Etiā, inquit, si quod arcagenus est, non de onerariā summā quasi redempta religionis congregatur. Modicam unusquisque stipem mensurā die vel cum velit, & si modò velit, & si modò possit, apponit. Nam nemo compellitur, sed sponte confert. Hac quasi deposita pietatis sunt &c:* Audiverant Gentiles, habere Christianos arcam communem, in eaque non exiguas facultates, ab invitis quandoque extortas. Id diluit atque refutat Tertullianus, exiguum esse asserens, quod colligitur, & ex liberali animo id conferri, idque in pietatis usum deponi, ac veluti Ecclesie sanctius ærarium esse.

IV. Audiamus Tertullianum porro, in quos usus pecunia ita collecta versa fuerit: *Inde, inquit, non epulis nec potaculis, nec in gratiis voratrinis dispensatur, sed egenis alendis, humanisq; & pueris ac puellis re ac parentibus destitutis, jamq; domesticis senibus. item naufragis, & si qui in metallis, & si qui in insulis, vel in custodiis duntaxat ex causa Dei sectæ alumni confessionis sue fiunt.* &c: Hic scilicet finis erat depositionis & gazophylacii, ut subvenirent viduis, orbis, egenis, senibus, captivis aliisque misericordiam dignis. Id verò non Tertulliani demum ævo, sed ipsis Apostolis adhuc viventibus in-

ter musteos adhuc Christianos receptum fuerat. Quotquot enim erant possessores agrorum aut domorum vendentes adferebant precia eorum, quæ vendita fuerant. Et deponebant ad pedes Apostolorum. distribuebatur autem hoc singulis, prout cuique opus erat, uti legitur *Actor. IV, 34.*

V. Habuisse verò etiam ministros Ecclesie inservientes ex oblationibus istis sua alimenta non probabile tantum est, sed etiam haud obscurè innuere videtur Apostolus *1. Cor. IX, 13. 14.* *Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ desacrario sunt, edunt, qui altari deserviunt, cum altari participant. Ita & Dominus ordinavit eis, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere.* In quæ verba ita commentatur Prosper Aquitanus *de vit. contempl. l. 2. c. 14.* *Quid est aliud de Evangelio vivere, nisi laborantem inde, ubi laborat, necessaria vite percipere?* Inter canones, qui vulgò Apostolici dicuntur, & Clementi Romano, sed perperam, adscribuntur, autor, quisquis est, esse autem perantiquum uno consensu fatentur omnes, suâ ætate idem adhuc observatum fuisse testatur *can. 41.* his verbis: *Precipimus, ut in potestate suâ Episcopus Ecclesies habeat. Si enim anime hominum preciosa illi sunt credita, multò magis oportet eum curam pecuniarum.*

peculiarum gerere, ita ut potestate ejus indigentibus omnia dispenserent per presbyteros & Diaconos, & cum timore omniq; sollicitudine ministrarent. Ex his autem, quibus indiget, si tamen indiget, ad suas necessitates & ad peregrinorum fratrum usus, ipse percipiat, ut nihil possit eis omnino deesse. Lex enim Dei præcipit, ut qui altari deseruiunt, de altari pascantur: quia nec miles stipendiis propriis contra hostes arma sustulit. Idem ferè repetitum in Concilio Antiocheno *can. ult.* quos utrosque canones Decreto inseruit Gratianus *c. ex his & seq. 12. q. 1.* Et hæc praxis circa oblationes fidelium observata fuit etiam, postquam integra prædia in perpetuum Ecclesiæ patrimonium addicta & ab Ecclesiasticis personis retenta fuerunt.

VI. Tales erant primitivæ Ecclesiæ redditus, tales obventiones, non fixæ illæ aut statæ, sed temporariæ, & nunc plurimæ, nunc pauciores, prout vel numerus Christianorum auctior vel tenuior erat, vel facultates eorum patiebantur. Nondum tùm aut simulacris aut templis res divina constabat. frugi religio & pauperes ritus & nullæ Basilicæ certantes cælo, sed temeraria de cespite altaria & vasa adhuc Samia, & DEUS ipse ubique, ut verba Tertuliani *apol. c. 25.* non nihil immutata huc traham. Quin ipsi quoque Christiani ex paupertate quasi professionem faciebant, neque pudebat eos

hoc nomine perstringi à Gentilibus. Ecce, inquit Cæcilius apud Minut. Felic. in *Octav. pars vestrum & major & melior, ut dicitis, egeris, algetis, ope, re, fame laboratis. & DEUS patitur?* &c. Sed optimè respondet Octavius: *Quod pleriq; pauperes dicimur, non est infamia nostra, sed gloria.* -- -- *innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus: malumus nos bonos esse, quam prodigos, &c.* In tantâ paupertate oppidò rari erant, qui integra prædia in usûs Ecclesiæ dare poterant, & si dabant, non retinebantur ista, quippe quòd confiscationis periculo subessent, sed ab ipsis dominis vendebantur, & precium inde redactum eò, quem exposui, modò distribuebatur. ut adeò difficile sit statuere, Ecclesiam primitivam sua habuisse prædia, ex quibus certos annuos redditus perceperit, quæq; in dotem data dici queant.

VII. Nec moveor, quod ex Urbani I. Epistolâ ad omnes Episcopos refert Gratianus *c. attendendum 17. q. 4.* his verbis: *Attendendum est omnibus, ne prædia usibus secretorum celestium dedicata, à quibusdam irruentibus vexentur. quod si quis fecerit, post debite ultionis acrimoniam (quæ erga sacrilegos jure premissa est) perpetuâ damnetur infamiâ & carceri tradatur, aut exilio perpetua deportationis servetur.* Fateor, hæc verba maximam habere vim probandi, Urbani jam ætate, quæ incidit in annum

Christi CCXXVII. certa addicta Ecclesiis fuisse bona immobilia, eaq; Laicorum potestatibus ita exempta fuisse, ut pro sacrilegio haberetur, quisquis in ea involaret, & sibi inde aliquid tribueret, si quidem de genuinâ ejus Epistolæ autoritate certi essemus. Sed enim certi jam sumus, eruditè id docente Davide Blondello in *PseudoIsidor. pag. 270.* istam Epistolam non esse Urbani, sed ab Impostore confictam, & variis vulgatæ versionis, Prosperi, Gregorii, Eusebii Gallicani, concilii Parisiensis & Theodosiani Codicis sententiis consutam, ac tandem errante calculo alieni temporis notâ impudentè consignatam. Faciamus tamen, scripsisse ita Urbanum, nihil omninò ista sententia obstabit, quòd minùs in thesi nostrâ perseveremus. Vixit enim Urbanus, uti dixi, seculo tertio, & sic remotior jam fuit ab ætate Apostolorum, & post eos institutæ Ecclesiæ. Atqui jam suprâ dixi, sub Imperatoribus adhuc gentilibus magis minùsq; securos fuisse Christianos, prout quisq; illorum magis, aut minùs in crudelitatem aut pietatem propensus fuit. Imperator ætate Urbani fuit Alexander Severus, Princeps adeò leni ac mansueto ingenio, ut ejus imperium *ἀγαπῶμεν* appellatum sit. Atque is non Christianos tantùm esse passus est, sed ipse etiam in Larario suo Christum coluit, uti scribit Lampridius, scriptor Ethnicus, *num. 22.* Quid mirum ergò, ha-

buisse Christianos tùm temporis loca certa cultui divino destinata, habuisse etiam prædia, ex quibus alimenta caperent, qui vel Ecclesiæ inservirent, vel paupertate premerentur. Et ne dubites, Christianos eò tempore laxiùs egisse & publicitùs cultui divino vacasse, refert porrò Lampridius, cùm Christiani quendam locù, qui publicò fuerat, occupassent, contrâ popinarii dicerent, sibi eum debere, rescripsisse Alexandrum, melius esse, ut quomodocunq; illic Deus colatur, quàm ut popinariis dedatur.

VIII. Sed nec perpetua tamen Christianis illa fuerunt halcyonia, quandoquidem post Alexandri obitum inter Successores plurimi extiterunt cruenti & crudelissimi Ecclesiæ persecutores, qui quæ divino cultui reservata erant loca, & quæcunq; illi communiter possidebant, fisco addixerunt. Idq; patet in primis ex constitutione Constantini & Licinii, quæ extat apud Eusebium *lib. 10. hist. Eccles. c. 5.* ubi Imperatores restitui jubent Christianis, quicquid eis ablatum est. Verba ex Henrici Valesii versione ita habent: *Hoc autem amplius in gratiam Christianorum decernimus, ut loca ipsorum, in quibus antehac convenire consueverant, de quibus in literis priùs ad devotionem tuam datis alia erat forma superiori tempore constituta, si qui aut à fisco nostro aut ab alio quopiam ea emisse visi fuerint, ipsis Christianis absq; ulla pecunia & sine repetitione ulla su-*
per-

per adjecti precii, incunctanter ac sine ulla ambage restituant, & si qui eadem loca dono acceperint, ut ea protinus Christianis reddant. — — Et quoniam iidem Christiani non solum ea loca, in quibus convenire solebant, sed etiam alia possedisse noscuntur, quæ non privatim ad singulos ipsorum, sed ad jus corporis pertinerent, hæc omnia post legem à nobis memoratam absq; ullâ dubitatione iisdem Christianis, b. e. cuilibet corpori & conventiculo ipsorum, restitui jubebis &c. Quæ verba illustrant sententiam, quam supra proposui, fuisse scilicet Christianis eo tempore, quo gentiles adhuc rerum potiti sunt, identidem certa loca sacris suis destinata; sed ea tamen propter confiscationis periculum ante seculum tertium ita occultata arbitror, ubi præsertim persecutiones ingravescabant, ut difficile esset gentilibus de iis quid exploratum habe-

re; quin puto, habitata ea plerumque fuisse ab hominibus privatis, ut ædium privatarum speciem retinerent, & hoc minùs gentilibus proderentur. Dedicata autem sive consecrata certo ritu fuisse, nusquam lego, nec exempta ea prorsus usibus privatis arbitror, imò admodum verisimile est, translata sæpiusculè sacra ex uno loco in alium fuisse, & priorem hinc locum in pristinam conditionem rediisse. Ipso verò seculo tertio liberius quandoque egisse Christianos, & specialia in eam rem extruxisse ædificia, sed cum periculo everisionis, & ingravescente persecutione ad pristinas latebras sese recepisse. Quocirca, ut de dotatione istiusmodi locorum solliciti simus, antequam publica Ecclesiæ pax parta fuisset, deficientibus præsertim historiarum monumentis, nulla ratio svadet.

CAPUT IV.

De

Sententiâ Canonistarum, necessariò Ecclesias dotari debere, statuentium.

SUMMARIÀ:

Canonistarum applicatio vocabuli dotis ad Ecclesias & dotandarum earum venditæ necessitas allegatur & examinatur, n. 1.
Inter protosin & apodosin æqualem debere esse respectum, eòd.

Ecclesiam in Scripturis Sponsam Christi dici, it. in Psalmo XLV. epithalamium spiritualium nuptiarum à Christo cum Ecclesia contractarum haberi; & Canticum Canticorum totum agere de amore Christi erga Ecclesiam; quæ sit ratio comparationis, remissivè, & quod fundamentum? n.2.

Pontificem Rom. Episcopis etiam nomen sponsi Ecclesie competere velle; & quæ ex ratione? cum annexa refutatione, n.3.

Ecclesiam quamvis particularem in universali comprehendì, eòd.

Verba Euaristi Pontificis ex epist. 2. de conjugio Episcoporum cum Ecclesia, eòd.

Judicium de epistola adducta, n.5.

(& n.4.

Inter presbyterum etiam & Ecclesiam matrimonium iniri statui. eòd.

Injurious esse in Sponsum Christum, quotquot alios ei adjungunt sponso, licet subordinatos. n.6.

Episcopum jungi Ecclesie non ut sponsum, sed ut paranympum, vel potius ut ministrum; eòd.

Verba Bernbarði in hanc rem. eòd.

Conjugium inter Episcopum & Ecclesiam quod fingitur, esse adulterium. eòd.

Ecclesiam non habere duo capita, nec duos sponso. eòd.

In consecratione Episcopi non tam fidem conjugalem, quàm custodiam Ecclesie exigi ab eo. n.7.

Andrea du Sausay & Bellarmini differentia inter sponso Ecclesie, eòd.

Ex commento conjugii inter Episcopum aut presbyterum & Ecclesiam esse dotis inventum. n.8.

De sine dotis constituenda, n.9.

Uusus dotis præcipuus in matrimonio carnali, eòd.

Omnibus oneribus ferendis sufficere debere dotem, eamq; semper statam & fixam, neq; attendi hinc oblationes fidelium; & cur hoc? eòd.

An ita necessaria sit dotis constitutio, ut matrimonium sine ea consistere omnino nequeat, & si potest, utrum diversum quid circa matrimonium spirituale statui oporteat. n.10. 18.

Dotem non esse de substantia nuptiarum, nec ejus dationem juris naturalis, aut absolute necessitatis, sed juris magis positivi aut receptitii, probatur per exempla. eòd.

Dotis privilegia, remissivè, eòd.

Origo dotium, n.11, 12.

Non eandem, quæ femina, esse rationem Ecclesie, neq; idè dotem illi constituendam, ut prociim inveniatur, probatur verbis Augustini, & exemplo Pauliniani, ad sacerdotium & presbyteratum coacti. n.13. junctò n.14.

Verba

Verba Leonis Imperatoris banc in rem. n. 14.

Ad dotem magis respici, quàm ad ipsam Ecclesiam. n. 15, 16.

De beneficio ecclesiastico recentiorum Canonistarum, n. 16. ubi Duareni verba recitantur.

Annei Roberti invectiva in insanum beneficiorum ecclesiasticorum aucupium, n. 17.

Ecclesiam Christianam consistere posse sine dote, & quâ ratione? n. 18, 30.

Apud Græcos stipendia fixa fuisse, quæ per singulas domos collecta sine, insuperque obventiones alias incertas. n. 19.

Luminaria tam necessaria non esse, ut sine illis Ecclesia consistere nequeat. n. 20, 30. junctio n. 31.

In adiaphoris recipiendis vel abrogandis quid observandum sit? n. 20.

De Luminum festo Judæorum, & de miraculo quodam, quod in eo contigisse volunt. n. 21, 22.

Mandatum DEI de alendis lucernis septem in tabernaculo perpetuò ardentibus, n. 22.

Num inde Pontificii lampadum & cereorum usum ad cultum divinum necessarium in Ecclesia probare possint? eòd.

Mortuas & mortiferas ceremonias Judæorum agnoscere Scholasticos, eòd.

In quo differant leges ceremoniales à judicialibus secundum Thomam Aquinatem? cum limitatione Didaci Covarruvie, eòd.

Leges ceremoniales non amplius necessitatem obligandi habere, nisi noviter à Principe Christiano promulgata fuerint? Et quâ ratione tum obligent? eòd.

Potestas νοουθετικὴ penes Principem. eòd.

Frustrà hodiè ex Veteri Testamento peti argumenta, quibus ceremonia in nostris Ecclesiis usitata confirmetur, ut necessitas earum stabilietur. eòd.

Cereos ardentem etiam apud gentiles sacris adhibitos fuisse; n. 23.

Gentiles duces habuisse Ecclesiam, quæ luminaria interdum sacris primùm adhibuerit, probatur testimonio & confessione Pontificiorum, utpote 1. Guilielmi Durandi, n. 24. 2. Baronii, item remissivè Job. Bapt. Casalii, n. 25.

Observationes Baronii plurimum cum paganismo conformitatum in Ecclesia, n. 25.

Epicurifis super rituum gentiliorum receptionem & immutationem, in precedentibus memoratâ. n. 26.

Quanta similitudo cultus pontificii & Gentilium reperitur, ex confessione Ludovici Vivis; Et quod discrimen sit inter ritus Christianorum & Gentilium; si in aliquibus eorum externis convenerint. eod.

Occasio diurni cereorum usus, n. 27.

Cur lampas Imperatori Constantinopolitano preferatur, etiam tum, quando in Oratorium ascendit. eod.

Non aliunde, nisi ex libertate Christiana primitus receptum fuisse usum cereorum in sacris, n. 28.

Verba Canonis 34. Concilii Eliberini s. Eliberitani in hanc rem. eod.

De superstitione, in quam degeneravit ceremonia utendorum cereorum, apud Pontificios. n. 29.

Conclusio & Illatio ex hactenus dictis: non esse necessarium, ut dos constituatur Ecclesie. n. 30. juncto n. 31.

Matrimonium, quod est inter maritum & uxorem, non desinere, ut maxime dos uxoris perditam aut consumptam fuerit. eod.

Obventionum Clericorum extra dotis fructus diversitas & largitas, eod.

Oblationes etiam fidelium ad comparationem luminarium & ad reparationem Ecclesie ipsius insumptas fuisse. n. 31.

DOtem Ecclesie constituendam esse, una omnium Canonistarum vox est, communis omnium assertio. Nec tamen vocabulum ut usurpatum velint, commodè explicant. Nuptiis id proprium esse, & secundum analogiam etiam hinc applicari, apud omnes est in confesso, sed ista analogia in quo consistat, non satis perspicuè traditur. Institutionem Ecclesiarum spiritualis matrimonii instar se habere, & corporali matrimonio propius accedere, scribunt Antonius Bengueus & Franciscus Binsionius *de benefic. tit. de fundat. Eccles. part. 2. n. 2.* Atque hinc uti jure civili nullum habebatur sine dote conjugium legitimum, ita in jure Cano-

nico nullam indotatam constitui debere Ecclesiam. At verò, uti primum illud factum esse apparet ex *l. 20. Cod. de donat. ante nupt.* quid de secundo sentiendum sit, si in nudis istis similitudinis terminis subsistendum sit, nemo non videt, cum inter prorsum & apodosum æqualis debeat esse respectus.

II. Principale negotium hoc erit, ut inquiramus, quis Ecclesie maritus aut sponsus dici debeat, cui scilicet dotem istam constitui oporteat. Ecclesia equidem, non illa, quæ ex lapidibus & cæmentis constat, sed quæ ex fidelium unione & consortio coagmentatur, etiam in Scripturis dicitur Sponsa, sed Christi Salvatoris sui, *Esa. LXI. vers. 10. Jobann. III. v. 29.*

Apocal. XXII, 17. Et huc referri potest totus *Psalmus XLV.* in quo epithalamium habetur spiritualiū nuptiarum à Christo cum Ecclesiâ contractarū, quod à pravis explicationibus eruditè vindicavit Dn. D. Calovius *adversus Grotium.* Pertinet huc etiam Canticum Canticorum, quod totum agit de amore Christi erga Ecclesiam, uti idem docet Dn. Calovius *ibid.* Rationem comparationis eleganter exponit B. Gerhard. *Loc. de Eccles. §. 18.* Fundamentum potissimum est infinitus amor, quem erga Ecclesiam suam sub alio schemate exprimere noluit Deus misericors, quàm sub schemate amoris, qui est inter sponsum & sponsam, quod is ipse sc. omnium intensissimus & ardentissimus habeatur.

III. Quid verò hîc Pontifex Romanus? Is, cùm non nesciat, Christum unicum esse sponsum Ecclesiæ suæ, vult tamen idem hoc nomen etiam Episcopis competere, non aliâ ratione, quàm quod illi sint Chrilli vicarii. Sic enim ait Evaristus Pontifex *epist. 2.* Scimus namq; , sicut & à Patribus accepimus, Christum esse caput, eujus & membra sumus; ipse enim est sponsum, & Ecclesia sponsa, cujus filii nos sumus, & ideo unum patrem habemus, Deum in cælis. Sacerdotes verò vice Christi legatione funguntur in Ecclesiâ. Et sicut ei sua conjuncta est sponsa, id est Ecclesia: sic Episcopi junguntur Ecclesiæ, unicuiq; pro portione sua. Sensus, nî fallor, hic est: Sicut Christus sponsam

habet Ecclesiam universalem: ita Episcopus quisq; sponsam habet Ecclesiam aliquam particularem. At verò uti Ecclesia quævis particularis in universali comprehenditur: ita fieri nequit, ut non habeat eundem sponsum, què habet Ecclesia universalis. Et quæ est ergò hæc pontificis invasio? quæ adulterantis paranymphe attentatio? & quæ impudici amoris aductio?

IV. Pergit Evaristus: *Et sicut Vir non debet negligere Uxorem suam, sed diligere & castè custodire & amare atq; prudenter regere, sic Episcopus, & multò magis, custodire & amare, atq; prudenter debet regere Ecclesiam. Et velut uxor, quæ sub manu est Viri, obedire debet Viro suo, eumq; diligere & amare, ita potius etiam Ecclesia Episcopo suo in omnibus obedire, eumq; diligere & amare, ut animam suam debet, quia illud fiet carnaliter, istud spiritualiter. Et sicut Vir non debet adulterare Uxorem suam, id est, ut illam dimittat, ad quam sacratus est, absq; inevitabili necessitate, aut Apostolicâ vel regulari mutatione, & alteri se ambitus causâ conjungat. Et sicut Uxori non licet dimittere Virum suum, ut alteri se, vivente eo, matrimonio societ, aut eum adulteret, licet fornicatus sit Vir ejus, sed juxta Apostolum aut Viro suo reconciliari debet, aut manere innupta: ita Ecclesiæ non licet dimittere Episcopum suum, aut ab eo se segregare, ut alterum vivente eo accipiat, sed aut ipsum habeat, aut*

innupta maneat, id est, alterum Episcopum, suo vivente, non accipiat, ne fornicationis aut adulterii crimen incurrat. Nam si adulterata fuerit, id est, si alteri se Episcopo junxerit, aut super se alterum Episcopum adduxerit, aut esse fecerit, vel desideraverit, per acerrimam penitentiam aut suo reconcilietur Episcopo, aut innupta permaneat &c.

V. Non ignoro, supposititiam esse istam Euaristi Epistolam, & autoritate destitui, probari tamen omnia ista à Pontificiis certum est, & ad ipsam hujus Epistolæ autoritatem provocat Gratianus *c. sicut 7. qv. 1.* Nec infreqvens est apud Canonistas hæc comparatio, quam prolixè extendit & explicat Innocentius III. *c. 2. X. de transl. Episcop.* Et ne quis inter solum Episcopum & Ecclesiam matrimonium tale contrahi putet, idem illud etiam inter presbyterum & Ecclesiam iniri communiter statuunt, ut eadem ratione, quâ Episcopus, etiam presbyter vinculo conjugali innexus intelligatur. Quò pertinent verba concilii Rhemensis adducta à Gratiano *c. sicut 21. q. 2.* quæ sic habent: *Sicut in unaquâq; Ecclesiâ unus presbyter debet esse: ita ipsa, quæ sponsa vel uxor ejus dicitur, non potest dividi inter plures presbyteros, sed unum tantummodò habebit sacerdotem, qui eam castè & sincerè regat. Unde interdiximus, ut nullus præsumat, Ecclesiam inter duos vel plures*

dividere: quia Ecclesia Christi Uxor & sponsa debet esse, non scortum &c. Hæc igitur ratione unaquæque Ecclesia tres habebit sponfos aut maritos, CHRISTUM, Episcopum & presbyterum.

VI. At verò injurii sunt in sponsum Christum, quotquot alios ei adjungunt sponfos, licet subordinatos. Episcopus, qui administrationem & curam Ecclesiæ suscipit, jungitur ei, non ut sponfus, sed ut paranympus, imò verò ne sic quidem propriè, sed potius ut minister, *2. Cor. IV, 5. Si amicus sponsi es; inquit Bernhardus epist. 237. ne dixeris dilectam ejus principem meam, sed principem, nihil tuum in eâ vindicans, nisi quod pro eâ, si oportuerit, etiam animam dare debes.* Totum ergò istud conjugium spirituale, quod inter Episcopum & Ecclesiam fingitur, non minùs adulterium est, quàm si servus Domini uxorem adamaverit, eiq; se junxerit. Digna sunt, quæ hîc legantur verba auctoris libelli *de squaloribus Romanae curiae*, qui editus est Basil. A. 1551. cum operibus Petri de Alliac. *Si contingat, inquit, aliquando Papam per officium suum honorari vel laudari, dicitur pro laude suâ antonomastice (sive ex adulatione, sive ex donatione hominum hoc fiat) quòd fit sponfus, dominus & caput Ecclesiæ. Recogitet ergò, quòd hoc non potest esse propriè loquendo verum: Ecclesia enim non habet duo capita, nec duos sponfos, sed unicum, & hoc est*

est Christus, & non Vicarius suus, (cùm hoc verè sic dici non competit) quem Christus constituit potius custodem Sponsæ suæ, quàm Sponsum.

VII. Et observandum hîc, in consecratione Episcopi multò castius rem agi, nec tam fidem conjugalem, quàm custodiam Ecclesiæ exigat ab Episcopo. Sic enim Episcopum compellat consecrator Pontifex: *Accipe annulum, fidei scilicet signaculum, quatenus Sponsam DEI, sanctam videlicet Ecclesiam, intemeratâ fide ornatus illibatè custodias.* Multum autem differunt Sponsus, & custos Sponsæ, qui Sponso operam suam & ministerium præstat, nec ipsius Sponsi vices obit, nisi in solâ defensione & custodiâ. Add. Andr. du Sauslay in *panopl. Episcop. l. 3. cap. 8.* ubi cum Cardinale Bellarmino differentiam facit inter Sponsos Ecclesiæ, sed talem, quæ in manifestam definit æquivocationem, & alterum hoc nomine minùs dignè compellari ostendit. *Sponsi nomen, inquit, universalis Ecclesiæ respectu & Christo, & Papa vindicatur. tamen hoc cum discrimine, quod Christus ita sit proprio jure Ecclesiæ Sponsus, ut ipse solus eam suo fecundet spiritu, & ejus solius semine, quod est verbum DEI, nascantur filii, qui Christi ipsius proprii sunt. At verò Pontifex Sponsus dicitur, quia cooperatur extrinsecus, in generatione filiorum, tanquàm præcipuus Verbi & Sacramentorum mi-*

nister, Ecclesiæ, Oecumenicus Rector & Custos &c: Minister qui est, & qui cooperatur extrinsecus in generatione filiorum, Sponsus non est, nec nomine Sponsi venit, sed in nudo ministerio subsistit & permanet.

VIII. Commentum tamen istud conjugii inter Episcopum aut presbyterum & Ecclesiam fecit, ut de dote cogitaretur, quæ Sponsam gratam faceret sponso suo. Imò verò, ut rectius dicam, priùs cogitatū fuisse videtur de dote, materialiter sumpto vocabulo, quàm de nuptiis. Et ut eò faciliùs opes acquireret Ecclesia, comminisci oportuit, conjugium aliquod spirituale, simile carnali, inter Episcopum & Ecclesiam contrahi, nec ergò indotatam esse debere hanc ejus sponsam. Dicerem, conjugium istud non tam ad Ecclesiam, ut cœtus est, pertinere, quàm ad templum materiale, in quo ista congregatur, si id admitteret comparatio superius ex Euaristi epistolâ adducta. Planè ad ædificium pertinet, quod ajunt, Ecclesiæ extructionem inchoari non debere, nisi prius dos congrua & sufficiens ei constituta fuerit. Quod idem etiam de consecratione accipiendum. Atque in hoc sensu unicus maneret Sponsus Christus, neque tùm violare diceretur servus jura & dignitatem domini sui. At his non contenti Episcopi, si non

pari & eodem, saltem non dissimili amore ab illâ ipsâ, quæ Christi Sponsa est, Ecclesiâ amari volunt.

IX. Videamus, in quem finem constitui dos Ecclesiæ debeat. Canonistæ, ut conjugii rationem, quam inierunt semel, porro observent, finem prorsus eundem statuunt dotis Ecclesiasticæ, qui est de jure civili in matrimonio carnali. Nempe dotis hic præcipuus usus est, ut fructus ejus cedant lucro mariti propter onera matrimonii, quæ ille ferre tenetur *l. 7. ff. de jur. dot. l. 20. C. eod. c. 16. X. de usur.* Hæc eadem ratione dicit Petrus Gregorius *de benefic. c. 15.* etiam Ecclesiæ constituendam esse dotem, quæ sufficiat oneribus ferendis. Onera illa esse multiplicia, referri eò luminaria, sacrum ministerium, custodiam incorruptionis Ecclesiæ, servientium alimenta, & quicquid denique expensarum vel in hospitalitate exercendâ, vel in visitationibus, & reliquo officio suo facere oporteat Episcopum. His omnibus sufficere debere dotem, neque consecrari Ecclesiam debere priùs, quàm illa sufficienter constituta fuerit. Neque attendi hic debere oblationes fidelium, quippe quæ incertæ sint, & dotis sufficientis qualitatem habere nequeant, & oportere ad eò dotem semper statam & fixam esse, quæ fructus ferre & perpetuos ex se redditus subministrare possit.

X. Verum enim verò, quia ita placet, quæ de conjugio carnali disposita inveniuntur, ad conjugium hoc spirituale applicare, videamus, an ita necessaria sit dotis constitutio, ut matrimonium sine eâ consistere omninò nequeat, & si potest, utrum diversum quid circa matrimonium spirituale statui oporteat. Principio sciendum est, dotem non esse de substantiâ nuptiarum, nec ejus dationem juris naturalis, quandoquidem constat, apud quamplurimas gentes, etiam eas, quæ maximè moratæ semper visæ fuerunt, aut nullam omninò, aut valdè parvam legibus concessam fuisse dotem, quâ de re videri poterit Franciscus Connanus *Comment. lib. 8. c. 8. n. 3.* Apud alias dotem afferebat non uxor marito, sed ordine inverso maritus uxori, uti de Wisigothis constat ex ipsorum legibus *lib. 3. tit. 1. n. 4. de Alamannis, tit. 56. de Longobardis, lib. 2. tit. 4.* ut hinc pateat, juris magis positivum aut receptitium esse dotis constitutionem, quàm absolutæ necessitatis. Add. Hieron. Bignon. *ad Marc. c. 1. lib. 2. p. 561.* Ipsi Romani, qui Republicæ interesse credebant, mulieres dotes salvas habere, *l. 2. ff. de jur. dot.* quicquid tam multa, tam varia, tamque singularia in favorem dotis excogitarunt & promulgarunt privilegia, quæ in ordinem digessit, & longâ serie recenset Anton.

ton. Gubert. *Costan. de matrimon. p.m. 166. seqq.* non crediderunt tamen, sine dote nuptias consistere non posse, uti ex Justiniani constitutionibus patet in *l. ult. C. de donat. ante nupt. l. 11. pr. C. de repud.*

XI. Sanè videtur dotis constituendæ ratio exinde originem sumpsisse, quòd contemptim haberi mulierem indotatam doceret experientia, quòdque amor mariti extingvi putaretur, si pro oneribus matrimonii ferendis nihil quicquam ei concederetur levaminis. Stephan. Guazz. *de civil. convers. lib. 3.* Ut ergò huic malo obviam iretur, tacitâ consuetudine sensim inductus fuit dotis dandæ ritus & conditio, ex quâ deinceps mulieris interessè cœpit, ut inciperet esse dotata *l. 71. §. 3. ff. de condit. & demonstr.* Quia itaq; successu temporis nemo quisquam indotatam ducere facile volebat, dotatas autem esse fœminas ad sobolem procreandam, replendamq; liberis civitatem maxime erat necessarium. *l. 1. ff. sol. matr.* subveniebat Lex & consuetudinem introductam approbabat, constituerebatque, ut cogi quandoque possent ad dotem constituendam personæ illæ, quæ ad pietatis officia obligatæ erant, uti de patre legitur in *l. 19. ff. de R. N. l. 6. ff. de collat. l. 7 C. de dot. promiss.*

XII. Ad eundem modum originem dotium describit Joachimus

Hopperus *de verâ jurispr. lib. 10. tit. 2.* his verbis: *Cum nonnullis legum Conditoribus placuit indotatas esse Uxores, ut non census, sed morum, & generis & formæ ratio habeatur. jus civile Romanorum sic est compositum, ut ad communes hominum mores respiciat, itaq; leges quàm aptissimas accommodet. Et ideo, ut tùm quidem ad legitimas nuptias masculi invitentur, ad civitatem legitimâ prole replendam ne deficiat, quæ ratio naturalis est & civilis, tum verò femina rei familiari tantò diligentius studeant, dum rem suam etiam conservant, quæ est ratio æconomica: placuit, non solum dotes permitti, sed & favorabiles haberi: scribitq; Paulus Jctus, Reip. in interessè, mulieres dotes salvas habere, propter quas nubere possunt. Similia habet Vaconius à Vacuna lib. 1. declarat. 21. n. 14. Franciscus de Amaya lib. 2. observat. c. 4.*

XIII. Num eadem sit ratio Ecclesiæ, & num ideo dos illi constituenda sit, ut prœcum inveniat, viderint Canonistæ. Mihi certè id non videtur, Neq; id visum primis Ecclesiæ Doctoribus, inter quos plurimi non ad presbyteratum tantùm, sed in ipsam etiam cathedram Episcopalem inviti & repugnantes evecti sunt. *Malti*, ait Augustinus *epist. 204. ut Episcopatum suscipiant, tenentur invitati, perducuntur, includuntur, custodiuntur, patiuntur tanta, quæ nolunt, donec eis adsit voluntas*

fuscipiendi operis boni. Memorabile est exemplum Pauliniani, quem planè invitum Epiphanius ordinavit, uti testatur ipse in *epistola ad Johannem Hierosolymitanum*, quæ legitur apud Hieronymum *epist. 60.* his verbis: *Cum celebraretur collecta in ecclesiaville, quæ est juxta monasterium nostrum, ignorantem eum, & nullam penitus habentem suspicionem per multos diaconos apprehendi iussimus, & teneri os ejus, ne fortè liberari se cupiens, adjuraret nos per nomen Christi: & primum diaconum ordinavimus, proponentes ei timorem Dei & compellentes ut ministraret. Valdè quippe obnitebatur, indignum se esse contestans. Vix ergò compulimus eum, & persuadere potuimus testimonii Scripturarum & propositione mandatorum Dei. Et cum ministraret in sanctis sacrificiis, rursus eum ingenti difficultate tento ore ejus, ordinavimus presbyterum: & iisdem verbis, quibus antea saaseramus, impulimus, ut sederet in ordine presbyterii.* Talia exempla plura refert Claudius Espencæus *digress. lib. 3. cap. 4. 5. seq.*

XIV. Nulla in rationibus ab Epiphanio adductis fit mentio dotis, quæ tamen hodiè in animis Sacerdotum maximam habere solet vim pervasivam. Ad mandata divina & testimonia Scripturarum provocarunt, ut pertinaciam ejus frangerent, non ad reditùs & pro-

ventùs opimos. Et floruit sanè diu in Ecclesià talis integritas, ut non crederentur digni, qui avaritiã tenti aut inescati ministerium Ecclesiasticum affectarent. Elegans in hanc rem est Constitutio Leonis Imperatoris in *l. 31. C. de Episc. & Cler.* ex quâ ista nunc subijcio verba: *Cesset altaribus imminere profanus ardor avaritia, & à sacris adytis repellatur piaculare flagitium. Itaq; castus & humilis nostris temporibus eligatur Episcopus, ut, quocumq; locorum pervenerit, omnia vite propria integritate purificet. non precio nec precibus ordinetur antistes. tantum ab ambitu debet esse sepositus. ut quærat cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat. Sola illi suffragetur necessitas excusandi. profectò enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus.* &c: Tales cum esse debeant ministri Ecclesiæ, statui nequit, dotis Ecclesiasticæ eundem esse finem, qui est dotis matrimonii carnalis, ut scil. invitentur proci ad matrimonium contrahendum, & ut eò faciliùs Ecclesia inveniat conditionem nubendi.

XV. Sed enim dote Ecclesiæ semel constitutâ idem ferè contigit circa matrimonium spirituale, quod in matrimonio carnali evenire solet, ut scil. ad dotem magis respiciatur, quàm ad ipsam Ecclesiam. Nubere hodiè volentes ante omnia velunt scire quantitatem dotis

dotis pro vestibus & jocalibus emendis, nec volunt carnem sine sapore, inquit Joh. de Nevizan. *Sylv. nupt. lib. 4. n. 115.* Ita qui officium Ecclesiasticum ambiunt, non ipsum propter se experunt, sed magis annexos reditūs, & hos quidem principaliter. *Inductā enim turpissimā & perniciosissimā proprietate,* (verba sunt Marci Antonii de Dominis *lib. 9. de Rep. Eccles. c. 3. n. 11.* ubi de dote Ecclesiatarum agit) quod erat accessorium & connexum sacro officio, factum est præcipuum. Et hoc ipsum jam præcipue queritur, posthabito ferè officio. Ita ut beneficium bonum à minùs bono discernat non Ecclesiasticus ordo, aut munus & officium, sed temporalis quæstus, copia aut inopia, & ad hæc beneficia; *b. e. commoda & utilitates opum & pecunie conservanda & augenda, nunc ferè proceres Ecclesiastici omnes corporis & animi vires expromunt.* &c:

XVI. Recentioribus scilicet temporibus Canonistæ, ut beneficium, quod ita termino artis vocabant; rem sacram facerent, ex officio facerent, & ejus reditu, constitunt unum quid, sed ex partibus planè heterogeneis, & hoc conflatum vocarunt beneficium Ecclesiasticum; Atque hinc planè aliud loquendi genus exortum est. Nam ita hoc argumentum apud veteres tractatum offendimus, ut ministerii ferè mentio fiat, (loquor cum Francisco Duare-

no ex *lib. 2. de sacr. Eccles. minister c. 3.*) non proventus aut stipendii aliquis. *At postquam bonos non minus affectari capit, & quæstus est habita ratio magis, quàm muneris atque officii, unà cum moribus hominum mutata est loquendatio.* Ut exempli gratia: solebant ita disputare antiquiores, ut quærerent, quis Ecclesie ministerium ordinare, & quis ordinari deberet. Recentiorum verò quæstiones hæ sunt vulgo usitate; quibus beneficium conferre, cui conferri possit. &c: Quod igitur primarium ac præcipuum merito habebatur quondam, id nunc accessionis cujusdam locum vix obtinet, quæ in re tanta est indignitas, ut eam dissimulare nemo bonus possit. Hactenus Duarenius:

XVII: Temperare mihi nequeo, quin simul addam hinc elegantem Annæ Roberti Jcti Clarissimi inventivam ejusdem argumenti, quæ *lib. 1. rer. judicatar. c. 7.* perditissimos seculi mores & insanum beneficiorum Ecclesiasticorum aucupium graviter & verbis conquisitis perstringit. Atque sic ille: *Prelatura & sacerdotia & quæ nunc vocamus, beneficia, olim martyria erant, quin & primis Ecclesie temporibus ordinari beneficiorum proventus & annui dignitatum Ecclesiasticarum reatius non alii fuerunt, quàm persecutiones, flagella, fideicula, cruces, supplicia, membrorum lacerationes.* At nunc *Ecclesie prelati caelestes illos proven-*

clūs abnuunt, & pro tormentis, cruce & culeo, delicati martyres, magno Ecclesiasticorum beneficiorum reditu superbiunt, & pingvi fructuum abundantia saginantur. — Sacerdotia & prelatura, dum viguit incorrupta Ecclesie antiquitas, nec annuos nec statos redditus habebant. Unde conveniens videbatur, ut plebs Christiana Sacerdotes suos in unaqvâq, Ecclesiâ alere teneretur. Magnam & sollicitam adhiberi operam hoc seculo videmus abiâ, qui fructuum & reddituum occasione beneficia venantur, — Vane sunt & superflua sunt hoc tempore illa canonum constitutiones, quibus sub gravi pœnâ interdicitur, ne quis ad sacerdotia, sacros ordines aut dignitates Ecclesiasticas in vitus promoveatur. Neq, enim corporos aut ceteras aves, quæ laceratione corporum aluntur, tam rapido volatu ad cadavera per aërem ferri videmus, quàm egrotante Clerico, beneficii optimi possessore, corporos beneficiarios cernimus aut ad extorqvendam à languente resignationem & spolia ad huc spiranti detrahenda, aut desperatâ resignatione ad Regis aulam, curiamve Romanam incredibili celeritate advolare.

XVIII. Ego sanè necessitatem illam, quam doti const tuendæ afferunt Canonistæ, nullibi tantam reperio, ut diversum asserere non liceat. Uti enim Ecclesia Christiana consistere potest sine templis &

ædificiis consecratis: sic etiam consistere poterit sine dote. Et templa ipsa cur dotem præcisè & necessariò habere debeât, nulla sufficiens redditur ratio. Præcipua est, ut alimenta habeant ministri, qui sacris inserviunt. Atqui hæc illis aliunde obvenire possunt, & comparata eis fuèrunt olim ex collationibus & oblationibus fidelium. Et fatentur Antonius Bengeus & Franciscus Piussonius *de benefic. Eccles. tit. de dot. constit. §. 2. in fin.* in Lutetiâ Parisiorum parochiales inveniri Ecclesias, aliàs indotatas, rectoresq; ipsos ex solis oblationibus & retributionibus spiritualibus, administrationis gratia illaris, alimenta sibi quærare, eaq; abundantius subministrari. Dicis, incertos esse hos redditus, neq; Clericos inde sibi promittere posse, fore, ut sufficientes sint & perpetui, At de tali incertitudine nullibi legimus, conqvistos fuisse Clericos Ecclesiæ primitivæ, neq; ipsos Apostolos. Poterit verò etiam hic defectus, si quis aliquando se exerat, ex fisco aut ærario publico, quando Christianus est magistratus, suppleri. Et hodiè in benè constitutis Rebuspubl. certa ministris Ecclesiæ apud nos constituta sunt salaria, quæ ex publicâ pecuniâ illis exsolvuntur, ut adeò absolurè necessarium non sit, Ecclesiæ ædificandæ dotem certam dari oportere.

XIX. Apud Græcos stipendia quædam fixa erant, quæ per singulas domos colligebantur. Sic enim legitur in bullâ aurea, quam edidit Jfaius Comnenus Imperator & extat in jure Græco Rom. *lib. 2. Nomine*, inquit, *Canonici à Vico habente triginta fumaria, nummus aureus unus exigitur, argentei duo, aries unus, hordei modii sex, vini mensura sex, farina modii sex, triginta gallinae. Ab eo verò, qui fumaria viginti habet, dimidium aurei, argentum æquivalens duobus argenteis, agnus mediæ ætatis unus, hordei modii quatuor, vini mensura quatuor, gallinae viginti. A vico deniq; decem habente fumaria, quinq; argentei, agnus unus, hordei modii duo, gallinae decem, quemadmodum & in veterum exactorum sigillis scriptum est.* &c: Et hæc fixa erant Stipendia, quæ è variis nummorum, frugum, & animalium generibus constabant. Habuerunt verò Clerici isti insuper obventiones alias, ex variis ministerii officiis quotidiè oblatas, sed incertas eas, & mutabiles, quas excutere & investigare nunc nihil atinet. Progredimur ad alteram necessitatis speciem, quam dotis constituendæ causam faciunt Canonistæ, ut habeat scilicet Ecclesia, unde luminaria sibi comparare queat. Ut enim unâ quavis Ecclesia ministris suis diversimodè prospicere solet, ita universos istos modos describere velle, plus laboris, quàm

industriæ erit. Et si vel maximè studium nostrum in eâ re ponere animus esset, parum tamen id faceret ad propositum.

XX. Quod luminaria attinet, videntur & ipsa tam necessaria non esse, ut sine illis Ecclesia consistere nequeat. Et fatetur Nicolaus Serarius *de Sac. Eccl. process. l. i. c. 6. n. 6.* faces & cereos in processibus necessitatis causâ non adhiberi, sed esse hoc honoris quoddam genus, quod exhiberi aliquando solitum fuit illis, quibus obviam processum fuit, ut dignè exciperentur. Et *lib. 2. cap. 3.* non aliam cereorum in sacris adhibitorum reddit rationem, quàm quòd Ecclesia ritum istum vel in priscis Hebræis imitata sit, vel in gentilibus expiaverit, atq; ad honorem & gloriam Dei traduxerit. Positò hoc, non alia erit eorû necessitas, quàm rerû aliarû omniû, quæ inter adiphora referuntur, talia scilicet quæ libertati humanæ secundum se tota subiecta sunt, quanquàm non sit negandû, etiam in his vel recipiendis vel abrogandis prudentiæ Ecclesiasticæ & charitatis Christianæ leges maximè observandas esse, ut scilicet omnia fiant *ἕνεκεν τῆς χάριτος*, 1. Cor. XIV, 40. & ad ædificationem, non ad destructionem 2. Cor. XIII, 10. Optimè Augustinus *epist. 118.* *Quod neq; contra selem, neq; contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum, inter quos vivitur, societate servandum est.*

XXI. Sanè de Judæis constat, speciale eos festum per integrum octiduum celebrasse, quod festum Luminum vocarunt. *Tanta lætitia*, inquit Josephus *antiqu. Jud. lib. 2. c. 11. ob reductos ritus patrios & priscam religionem occupavit gentis ejus animos, maxime, quòd ea felicitas ex insperato obtigerat, ut lex lata sit ad posteros, quæ juberet quotannis hoc festum reparari cum ceremoniis templi per octo dies celebrari, & ex eo tempore mos hic apud nostros obtinuit: vocamusq; hanc festivitatem luminum, opinor idè, quòd ex insperato nobis illuxerit tanta felicitas.* &c: Sed alia fortè ejus nominis ratio, quæ ex facularum accensarum copiâ in istis diebus usitatâ, petenda erit. Scimus, ait Josephus Scaliger *de emend. temp. lib. 5.* per illos dies octo tantum lucernarum ab illis accendi, ut nusquam aliâs plus. Itaq; inde appellatio τῶν Φάτων καὶ τῆς λυχνιαίας. Originem ex Talmudicis Scriptoribus hanc refert Johannes Seldenus *de Synedr. lib. 3. c. 13. n. 9.* fuisse in templo Judæorum decem candelabra, atq; in illis lucernas perpetuò ardentes oleo puro subinde conservatas fuisse: Antiochum verò, ut sacram supellestem reliquam, ita & oleum, quantum nactus est, sacrum aut abstulisse, destruxisse aut polluisse, ut cum repurgaretur jam templum, supellestemq; illius

pars quælibet diligentius excuteretur, unicum tantum olei sacri vasculum seu Leutricula, sigillo munita Pontificis maximi, intacta reperta fuerit. Illam autem adeò exiguam fuisse, ut nec diei unici lucernis per se sufficeret: nihilominus, ne oleum deesset lucernis purum, adeò per octo illos encaniorum dies, jugiter ita, ex miraculo crevisse oleum illud ac continenter repletum esse, ut satis inserviret lucernis in templo dierum illorum octo, atq; in miraculi illius memoriam in festo Encaniorum tot lumina perpetuo dein fuisse in templo. Et post testimonia in hanc rem adducta ex iisdem Talmudicis refert porrò, accensionem fieri oportuisse solennem, ad ostium domus cujusq; &, ubi plures in unâ domo habitarent, secundum eorum tam fœminarum, quàm virorum numerum; quia etiam nocte primâ pro quolibet unicum lumen, secundâ pro quolibet duo, & sic deinceps, ut tandem octo pro unoquoq; in habitante nocte octavâ seu ultimâ lucerent.

XXII. Miraculum istud utrum verè contigerit, cum ipsi inter se adhuc disceptent Hebræi, non est ut solliciti simus; de eo tamen consentiunt Magistri, lucernas in magnâ copiâ semper per istud octiduum accensas fuisse. Jofferat verò antiquissimis temporibus ipse Deus,

ut in tabernaculo testimonii candela-
brum poneretur ex auro pu-
rissimo, & in eo septem lucernæ
perpetuo ardentes oleo puro ale-
rentur *Exod. XXV, 31, cap. XXVII, 20.*
Levitic. XXIV, 1. Atq; id exemplum
perpetuo in ore habent Pontificii,
ut lampadum & cereorum usum ad
cultum divinum necessarium in
Ecclesiâ probent. Sed enim ex ri-
tibus Mosaicis parum præsidii peti
potest, dum non mortuas tantum,
sed mortiferas etiam ceremonias
eas agnoscunt Scholastici. Et in
hoc scil. differre leges ceremoni-
ales Mosaicæ à judicialibus scribit
Thomas Aqu. *l. 2. q. 104. art. 3.* quòd
judicialia autoritate Principis repe-
ti queant in Rep. & novâ νομοθε-
σίᾳ promulgari, ceremonialia au-
tem sub statu Evangelico repeti si-
ne crimine nequeant. Quod ipsum
tamen limitat Didacus Covarru-
vias *1. resol. c. 17. n. 1.* & restringit ad
istas ceremonias, quæ præcipuè si-
gnificaruot Christi adventum. reli-
quas verò, quæ ad devotionem &
ornatum cultûs divini magis perti-
nent, à Christianæ Reip. Rectoribus
optimo jure statui posse contendit.
Quicquid hujus sit, id tamen inde
sequitur, ceremoniales istas leges
nullam amplius necessitatem obli-
gandi habere, nisi noviter à Princi-
pe Christiano promulgatæ fuerint.
Tum verò non obligant amplius, ut
Mosaicæ & in V. T. præscriptæ, sed

ut Christianæ, & ex potestate νομο-
θετικῆ, quæ est penes principē, pro-
venientes. Atq; hinc conficio por-
rò, frustra hodiè ex V. T. peti argu-
menta, quibus ceremoniæ in nostris
Ecclesiis usitatae confirmetur, ut
necessitas earum stabiliatur.

XXIII. Cereos verò ardentes
etiam apud gentiles sacris adhibi-
tos fuisse, vel unicum probat Lici-
nii exemplum apud Euseb. *de vit.*
Constant. lib. 2. c. 5. Et videtur a-
pud eos quandoq; æmulatio quædã
fuisse, quis maximam faciem accen-
deret, quod Græci dicebant δαδα
ιστινα. Unde apud Scriptores sæpè
δαδσχεῖν τὰ μυστήρια. Fuerunt & a-
lia λαμπραδρχίας certamina varia
Athenis, ut præter Platonem, Pausa-
niam in Atticis, & Suidam Scholia-
stes Aristophanis docet in Ranis.
Conf. Casaubon, in *Theophrasti char-
ract. Eth. c. 3.*

XXIV. Hos duces habuisse Ec-
clesiam, quæ luminaria interdium sac-
ris primùm adhibuit, non dissimu-
lant Pontificii, sed aperto ore con-
fitentur. Sic enim scribit Guiliel-
mus Durandus Episcopus Mimã-
tensis *Rational. lib. 7. c. 7.* *Romani de*
quinto in quintum annum in Calend.
Febr. ad honorem Februe matris Mar-
tis, qui, ut putabant, erat deus belli, il-
lustrabant Urbem totã nocte cum ce-
reis & facibus accensis, ut filius ejus eis
victoriam de hostibus concederet: cu-
jus matrem tam solenniter honora-
bant,

bant, quod festum à Burbale dicebatur. Ipsi autem in mense Februario sacrificabant Februo, i. e. Plutoni, cum cateris diis infernalibus pro animabus prædecessorum suorum, ut propitiarentur ipsorum, eis solennes hostias offerentes, & totâ nocte eorum laudibus cum cereis & facibus accensis vacantes. Mulieres quoque Romanorum his diebus festum luminum exercebant. Gentiles namque pro eo, quod dicitur Pluto deus infernalis, concupiscens Proserpinam speciosissimam, eam in principio hujus mensis rapuit, deamque fecit, quam Ceres ejus mater & parentes facibus accensis per sylvas de nocte in Æthna monte Sicilia multo tempore quasiêrunt prout poetarum fabula fingunt; idcirco & ipse in principio mensis Februarii in memoriam hujus rei de nocte Urbem lustrabant. Hos igitur lustrandi mores, Sergius Papa mutans in melius statuit festum purificationis, in memoriam matris Domini in eodem mense; & tunc processiones fieri, ut plebs universa portans cereos ardentes in manibus per Ecclesias procederet in memoriam cælestis regni, quando omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus obviam sponso veniant.

XXV. Consimilia leguntur apud Baronium in *Martyrol.* ad 2. Febr. Adidit, inquit, huic solemnitati Sergius Papa (ut habet ordo Romanus) licenias sic institutas, ut exeunte Clero cum populo ab Ecclesia S. Hadriani proce-

deret cum cereis ad talem usum benedictis ad Basilicam S. Maria Majoris. Et post pauca: Porro ante Christi adventum, cereorum in singulos distributio fieri consuevit à gentilibus in Saturnalibus, quæ agebantur mense Decembri, ut tradit Macrobius lib. 1. Saturn. Putamus (sicut & de multis aliis contigit) usum illum superstitionis gentilium, sacris ritibus expiatum, ac Sacrosanctum redditum, in DEI Ecclesiam esse laudabiliter introductum. &c: Idem Baronius annal. tom. 1. ad annum CCCCXXXIX n. 88. cum paganismis conformitatem non unam in Ecclesiâ observat, dum ait: Vigiliis anniversariis habes apud Svetonium in *Vespas.* c. 7. lustralem aquam, asperstonem sepulchrorum apud *Juvenal.* sat. 6. & alios: lumina in iisdem parare, apud *Sveton.* in *Octavio.* cap. 98. lucernâ accendere, cereos in populo distribuere apud *Senecam* lib. 14. epist. 15. & *Macrob.* in *Saturn.* Et tom. 2. ad ann. CC. n. 5. sic rursus ait Baronius: Consulto postea introductum videtur, ut quæ erant gentilitie superstitionis officia, eadem veri Dei cultu sanctificata, in vera religionis cultum impenderentur. Conf. *Joh. Bapt. Casalius* de *vet. sacr. Christi. ritib.* c. 42. f. 188.

XXVI. Utrum ista rituum receptio & immutatio in meliore sensû atque devotionem excusari queat, nolo nunc prolixius discutere. Numinis divini gravis hæc est admonitio, *Dent.* XII, 29. Quando disperdiderit Dominus

*Dominus ante faciem gentes, ad quas ingredieris possidendas, cave, ne imiteris eas, postquam te fuerint introeunte subversa, & requiras ceremonias earum, dicens: Sicut coluerunt gentes ille deos suos, ita & ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo. Quid si jam collatio instituat, tanta utriqve reperietur similitudo cultus divini, qui olim fuit in delubris gentilium, & qui nunc ad statuas in pontificiorum templis conspicitur, ut Ludovicus Vives fateatur, non posse discrimen aliquod ostendi, nisi quod nomina tantum & titulos mutarint, Et potuerunt quidem Christiani & gentiles quandoque in externis quibusdam ritibus, & quoad externam speciem in oculos incurrentem, convenire; sed factum id non animo ad æmulationem aut imitationem composito atque destinato, neque eum in finem aut cum eâ intentione, ut convenirent, verum ex accidente, & dum utriqve, quod sibi seorsim placuit, observari voluerunt, hi quidem cum superstitione, illi verò ex conscientia liberâ & sine *ναυοζηλία*, atque cum hac conditione, ut mutare id quandoque liceret, sicubi offendiculum aliquod inde metuendum fuerit.*

XXVII. Videtur verò usus cereorum diurnus occasionem cepisse ex nocturnis Christianorum conventibus, quippe quibus necessariò candelas ar dentes adhibere oportuit. Illi

verò deinceps, cum liberiore aurâ frui contigisset, in memoriam prioris calamitatis, & cultus divini in cryptis antea & locis sæpè subterraneis frequentati, usum istum candelarum retinuerunt, tum ad externum ornatum, & ut eò splendidiora redderentur sacra, tum in signum lætitiæ, tum denique ad commendationem & memoriam illustri fidei Martyrum, cujus gloriâ & celebritate velut lumina in Ecclesiâ fulgebant. *Accenduntur luminaria*, inquit B. Hieronymus *adversus Vigilantium*, non utiq; ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum. Credo ego etiam ex dicto CHRISTI, quod extat *Matth. V, 16.* aliquod candelis accensis sumptum fuisse patrocinium, dum ait: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Ex hoc enim dicto rationem reddit Georgius Codinus *Europalata de offic. Constantinop. n. 37.* cur Imperatori Constantinopolitano lampas præferatur, etiam tum, quando in oratorium ascendit, ad quem locum videri possunt, quæ notant Jacobus Gretserus & Jacobus Goarus.

XXVII-II. Non verò ex instituto aliquo Apostolico, aut lege divinâ, sed ex privilegio libertatis Christianæ primitus receptus fuit ille cereorum in sacris usus, nec etiam ab Ecclesiâ sub necessitatis quâdam lege

tam peremptoriè sancitus fuit, aut sanciri potuit, quin eum liceret negligere aut abrogare prorsus, siquidem offendiculo esse compertum fuerit. Et hanc Christianorum libertatem luculenter probat statutum, quod in Concilio Eliberino sive Eliberitano circa tempora Constantii & Galerii, uti voluit nonnulli, *can. 37.* his verbis sancitum est: *Cereos per diem placuit in cœmeterio non incendi: inquietandi enim spiritus Sanctorum non sunt. Qui hæc non observaverunt, arceantur ab Ecclesia communione.* In quo canone explicando mirè se torquent Interpretes Pontificii, uti videre licet apud Franciscum Longum à Coriolano *in not. ad eund.* & Gabr. Albaspinæ. *ibid.* Mirum, non responderi ab iisdem, quod respondet ad *Canonem 36.* ejusdem concilii Cardinalis Baronius *ad ann. 57. n. 119. § 122.* *Anne potuit vel debuit decem & novem Episcoporum conventus in orbis angulo congregatus aliud statuisse, quam ubiq; locorum universalis profiteretur Ecclesia? — — Ecquæ tandem fidem meretur tam paucorum Episcoporum canon, quem totius catholice Ecclesie usus contrarius continuo abolevit, imò antequam nasceretur, extinxit?* Verùm illi patres istos de fide suspectos reddere nolunt, quin potiùs commodam, sed in varias formas desinentem quærunterpretationem, quam prolixius hic examinare, nihil nunc attinet. Suffi-

ciat nobis ex canone illo ostendisse, tempore concilii Eliberitani talem, qualis hodiè fingitur, non fuisse creditam cereorum necessitatem.

XXX. Quod verò aliis ceremoniis pluribus contigit, id etiam huic evenisse sequioribus temporibus compertum fuit, degenerasse scilicet eam in extremam superstitionem. Sensim enim huic ritui adhæsit opinio religiosæ cujusdam necessitatis, quasi impium esset, & irreligiosum, sine cereis cultum divinum administrare. Accesit deinde supersticiosa consecratio cereorum aut benedictio. Non enim contenti sunt Romano-Catholici communibus cereis, sed sacerdotales consecratos & exorcisatos requirunt, eisq; tribuunt vim supernaturalis effectus efficiendi pariter & significandi. Atque dehinc illa quoque invaluit superstitio, quam inter articulos fidei numerant Romano-Catholici, ut pro parte cultus haberetur, Sanctos accensis cereis honorare. Quæ omnia quantum ab origine primigeniâ abierint, quibusque abusibus rem per se indifferentem, contaminaverint, prudentiores omnes agnoscunt.

XXX. Quæ dicta hæctenus sunt, hoc saltem evincunt, nullam tantam cereorum in Ecclesiâ esse necessitatem, ut vel sine illis Ecclesia consistere non possit, vel cultus divinus formâ suâ essentiali destituatur, si illi non adhibeantur. Nec ergò statuere lice-

licebit, necessarium esse, ut Ecclesiæ dos const tuatur, idèd, quòd cultus divinus sine luminariibus peragi nequeat. Poterit verò etiã constituta jam olim dos per diuturnã belli calamitatem itã imminuta esse, ut cereis comparandis non sufficiat amplius, num intermitteri proptereã debet cultus divinus? & num proptereã Ecclesia minùs digna erit, ut ab Episcopo aut presbytero illi ministerium debitum impertiatur? aut num proptereã solum dicamus, quod inter eos fingitur, matrimonium? At verò non desinit tale, quod est inter maritum & uxorem, ut maximè dos uxoris perdita aut consumpta fuerit. Habent insuper Clerici adhuc alias obventiones, quas ex fructibus dotis non percipiunt, sed quæ planè separatum constituunt lucrum, ut sunt canonicæ portiones, mortuaria, funeralia, oblationes, decimæ, cathedraticum, synodaticum, & si quæ ejus nominis sunt alia, ex quibus, cum & ipsa intuitu Ecclesiæ acquirantur, luminaria sibi comparare possunt, si quidem sacra absque his fieri omninò non posse, persuasum habeant. Ista enim obventiones sæpè tam largas esse, ut argumentum præbeant *αἰσχρονομίας*, patet ex c. si quis 8. de consecr. dist. 1. ubi prohibetur consecrari Ecclesia, quæ non pro devotione fidei, sed pro quæ-

stu cupiditatis ædificata est, ut quicquid ex oblatione populi colligitur, inter ædificantem & clericos divideretur.

XXXI. Et oblationes fidelium ad comparationem luminarium, tum etiam ad reparationem ipsius Ecclesiæ insumptas fuisse, manifestè patet ex canone 2. concilii Bracarensis II. cùjus hæc sunt verba: *Placuit, ut nullus Episcoporum per dioceses suas ambulans præter honorem cathedra sue, i. e. duos solidos, aliquid per Ecclesias tollat: neq. tertiam partem ex quacung. oblatione populi in Ecclesiis parochialibus requirit; sed illa tertia pro luminariis Ecclesiæ vel recuperatione* (legendum, ut arbitror: *reparatione*) *servetur, & singulis annis Episcopo inde ratio fiat. Nam si tertiam partem illam Episcopus tollat, lumen & sacrificia abstulit Ecclesiæ &c.* Verba hæc nonnihil immutata refert Gratianus c. placuit 10. q. 3. Quòd si dotis tam necessaria est exactio, ut luminaria inde comparari queant, non sanè stringeret argumentum concilii, Episcopum nihil debere ex oblationibus participare, ne luminibus carere deberet Ecclesia, quippe quibus carere idèd non potest, quia dotem adhuc eum in finem constitutam salvam habet. Habitum autem est concilium memoratum A. Christi

D LXXII.

Necessitatem dotandi non ad Ecclesias tantum, sed Oratoria etiam, & singula in illis altaria productam atq; extensam esse.

SUMMARIA:

Ministris Ecclesia salaria aliunde constitui posse, nec necesse esse, & prater ea parum civile videri, edificatori injungere onus hoc dotandi, n.1.

Per edificationem Ecclesie fieri patronum. eod.

Patronum quomodo comparent Canonista cum patre, ut evincatur dotanda Ecclesie necessitas? cum adjecta responsione in contrarium. eod.

Antiquissimam tamen doctrinam esse, non debere ab Episcopo Ecclesiam aliquam consecrari, nisi sufficiens ei dos antea constituta fuerit, deducitur
1. ex Jure Canonico n. 2.

2. ex Jure Civili, n. 3.

Ratio, cur liberalitas hoc casu, quae ab initio fuit, deinceps in legem & necessitatem ierit. eod. & n. 4.

Consilium illis, qui doti constituenda non suffecerunt, ab Imperatore Justiniano datum, n. 4.

Num ante Justiniani tempore lex aliqua de dotanda Ecclesia extiterit? n. 5.

Canonibus Conciliorum etiam, & capitulis Karoli Magni, item Ludovici Pii dotem Ecclesie necessariam factam esse, n. 6, 7. & 8.

Dotationis necessitatem etiam ad Oratoria (quorum distinctio repetitur) esse productam, n. 9.

Item ad altaria, n. 10.

Altarium numerus antiquitus & hodierno tempore quis? n. 10. juncto n. 12.

Quo tempore multiplicari ceperint altaria, & quae ejus multiplicationis ratio fuerit? n. 11.

Quando Concilium Antisiodorensis habitum fuerit? eod.

Georgii Calixti interpretatio altarium de memoriis martyrum, ex Thuano, cujus verba subnexa. n. 12.

Num missa celebrata fuerint in altaribus à Thuano descriptis? eòd.

Solenne hoc fuisse Christianis, ut persecutionum tempore in cæmeteriis sacra sua haberent. eòd.

Canon decimus quartus Concilii Carthaginiensis quinti, &c. placuit, de consecrat. dist. 1. n. 13.

Cenotaphia quid fuerint? eòd.

Gregorii Epistola de altaribus n. 14, 15.

Sine reliquiis non potuisse jam olim fieri consecrationem altarium. n. 15. & seq.

Job. Baptiste Casalii opinio de altaribus n. 16.

Brandeorum dispensatio vice reliquiarum; & quid fuerit Brandeum? eòd.

Multitudinis altarium abolitio. n. 17. & 18.

De donationibus, redditibus & obventionibus altarium, n. 19.

Recitatio instrumenti cujusdam donationis altari Sancti Wenceslai in templo omnium Sanctorum Wittebergenfi factæ, eòd.

Altaria sæpè ab integris opificum societatibus atq; collegiis fundata fuisse exemplo oppidi Hertzbergenfis docetur, n. 20.

Talia altaria alicubi ðehyn dici; Et quid per vocabulum ðehyn significetur? eòd.

Eum, qui construit altare cum consensu Episcopi, acquirere Jus patronatus in istud altare, secundum Canonistas, eòd.

Instrumenti cujusdam huc facientis recensio n. 21.

(n. 22, 23.)

Instrumenta & Diplomata alia duo Ecclesiam Wittebergensem concernentia

DOris constitutionem non aded necessariam esse, ut sine eâ cultus divinus subsistere non possit, dixi in capite antecedente. Nec tamen proinde nego, utile id esse atqve Ecclesiæ maximè proficuum, si fiat, ut scil. ministri, qui illi inserviunt, certa habeant & stata salaria, sed quæ tamen etiam aliunde constitui possunt, & necesse non sit onus hoc dotandi injungere ædificatori. Quin videtur hoc parum civile, ut ab eo, qui ædificavit Ecclesiam, & suis sumptibus eam in esse produxit, etiam ista exigantur, quæ alendis ejus mi-

nistris, aliisque, quæ ad sacra pertinent, sufficiunt. Sed incidit hîc alia comparatio, quam faciunt Canonistæ. Per ædificationem enim patronum Ecclesiæ fieri communis omnium est sententia. Patronum autem dici volunt ad similitudinem patris. Sicut enim pater filium, ita patronus Ecclesiam ducit à non esse ad esse, uti loquitur Cæsar Lambertin. *de jur. patr. lib. 3. qv. pr. art. 1. n. 14.* Porrò igitur, sicut pater tenetur alere filium: Sic etiam patronus tenebitur alere Ecclesiam, ejusq; ministros. At profectò, quæ ex jure naturæ resulant,

tant, præcepta, non habent eandem obligandi vim, si per modum comparationis applicentur illis rebus, quæ ex institutione hominum veniunt. Quod si porrò inferas: Pater tenetur dotare filiam, Ergò sic etiam ædificator Ecclesiam, respondebo, disparem esse statum; neque matrimonium statui debere, ubi nullum est, prout *cap. anteced.* exposui.

II. Nihilominus tamen antiqua hæc est doctrina, & fortassè illicò post ætatem Constantini Magni recepta, non debere ab Episcopo Ecclesiam aliquam consecrari, nisi sufficiens ei antea dos constituta fuerit. Antiquissimum, quòd eâ dere extat in jure Canonico documentum, videtur esse fragmentum Epistolæ Gelasii Papæ, qui vixit circa annum CCCXCII. & refertur à Gratiano *c. pietatis 16. quest. 7.* his verbis: *Pietatis amplectanda devotio est, quâ se Julius nobis in re Julianâ sui juris fundasse perhibet Ecclesiam, quam in honorem S. Viti confessoris ejus nomine cupit consecrari. Hanc igitur, frater charissime, si ad tuam diæcesim pertinere non ambigis, ex more convenit dedicari, collata prius donatione solenni, quam ministris Ecclesiæ destinasse præfati muneris testatur oblator, sciturus sine dubio præter processonis aditum, qui omni Christiano debetur, nihil ibidem se proprii juris habiturum.* Præcedere vult

Gelasius donationem atqve eam quidem solennem, antequam Ecclesia consecratur; quòd argumentum est, ex lege quâdam aut constitutione, saltem Ecclesiasticâ id fieri oportuisse.

III. Adulto jam ferè seculo sexto, anno scil. DXXXVIII. edidit Justinianus Imperator Novellam constitutionem 67. in cujus *cap. 2.* hunc in modum loquitur: *Deinde sancimus, non aliter quempiam Ecclesiam ex novo ædificare, priusquam loquatur ad DEO amabilem Episcopum, & definiat mensuram, quam deputat & ad luminaria & ad sacrum ministerium & ad incorrumpendâ domûs custodiam, & observantium alimenta, & si sufficienter habere videtur, faciat prius donationem eorum, quæ futura sunt deputari, & ita domus ædificetur &c.* Quod liberalitatis ab initio fuisse videtur, ut qui ædificaret Ecclesiam, ei etiam conservandæ certa destinaret subsidia, id deinceps lege injunctum & necessitatis factum est, ne scil. quòd contigisse refert Justinianus in *præfat. d. novell.* in nudis ædificiis constitutæ Ecclesiæ aut destruantur, aut omninò sacro ministerio defraudentur.

IV. Et, ni fallor, ipsa hæc Justiniani novella abundè exponit rationem & causam impulsivam, quare dotari debeat Ecclesia noviter ædificata. Nimirum erant tùm temporis

ris haud pauci, qui ex ædificatione Ecclesiarum gloriolam captabant, atque ita nominis celebritatem affectabant, non attendentes, plures jam numero ubique extare Ecclesias, quam plebi capiendæ opus esset. Quo factum, ut, cum nemo esset, qui oblationes in Ecclesiis noviter ædificatis faceret, & jam distinctæ ubique locorum essent parochiæ, plebesq; certis Ecclesiis assignatæ, istæ, quæ noviter ædificatæ erant, faciliè deinceps ruinam sui minarentur, nisi eis conservandis certi fuissent destinati redditus. Et ut isti hominum, qui doti constituendæ non sufficiebant, cupiditatis quodammodo velificaretur Imperator, hoc eis consilium dat; *d. cap. 2.* ut Ecclesias antiquas ruinæ periculo subjacentes & jam antè dotatas reædificent, atque hæc ratione nominis sui memoriam sine ulterioribus impensis posteritati commendent. *Si autem, inquit, non sufficiat quidem aliquis ad hoc, nomen fortè desiderans, quo & ipse fabricator Ecclesiæ vocetur, & vult aliquid tale facere, (multæ enim & in hæc regiâ civitate, & in provinciis Ecclesiæ sunt, in quibus competenti quidem administratur modo, periculum verò ruinae patiuntur per vetustatem, aut etiam parvæ constitutæ sunt & inordinatæ secundum desiderium eorum, qui in eis deputati sunt) licebit ei unam talium Ecclesiarum accipienti*

hanc ædificare, & hic voluntate DEO amabilis orthodoxorum Episcopi res agenda est. Sic enim poterit & sacra domus fabricator vocari; & nihil de suo superexpendere: deputatis jam circa hoc expensis oblati ab eis, qui etiam prius has expendebant.

V. Utrum verò ante Justiniani tempora talis aliqua lex extiterit, non perinde liquet. Parum abest, quin credam, consuetudine tantum; aut ex præscripto Episcoporum ita observatum fuisse, ut dos constitueretur. Movet me Novella Justiniani tertia in præfat. ubi Imperator ad mores hominum totum hoc negotium retulisse videtur, dum ait: *Investigantes igitur illud undique, invenimus, quoniam singuli horum, qui sanctissimas Ecclesias ædificaverunt in hæc felicissimâ civitate, non pro ædificio solummodo cogitaverunt, sed etiam, ut expensas sufficientes darent à se factis venerabilibus domibus, & determinarent, quantos quidem competens esset presbyteros per unamquamque Ecclesiam, quantosq; diaconos masculos atque feminas, & quantos subdiaconos & rursus cantores atque Lectores & Ostiarios constitui. & super hæc etiam Oratorii expensis desinierunt, & redditus proprios dederunt sufficientes iis, quæ à se constituta sunt &c.* Non provocat Justinia-

nus ad legem aliquam anterioris cujusdam principis, uti in ejusmodi rebus facere aliàs solitus est, sed invenire se ita observatum dicit, neque immutat quicquam, nisi quod in sequentibus numerum Clericorum contrahendum esse, præscribit.

VI. Postquam verò deinceps lege publicâ dos Ecclesiæ necessaria facta esset, secuti sunt ex conciliis in eandem rem. Canones quamplurimi, quibus inhibetur consecratio, nisi de dote antea constitutum fuerit. In Concilio Aurelianensi IV. quod anno CHRISTI DXLV. habitum est, hæc leguntur verba *canon. 33.* *Si quis in agro suo aut habet, aut postulat habere diocesan, primum & terras ei deputet sufficienter, & Clericos, qui ibidem sua officia impleant, ut sacratis locis reverentia condigna tribuatur.* Ex alio Concilio Aurelianensi Gratianus *c. 7. de consecrat. dist. 1.* hanc nobis refert sententiam: *Nemo Ecclesiam edificet, antequam Episcopus civitatis veniat & ibidem crucem figat, publicè atrium designet: & antè præfinit, qui edificare vult, quæ ad luminaria & ad custodiam & ad stipendia custodum sufficiunt: & ostensâ donatione sic domum edificet: & postquam consecrata fuerit, atrium ejusdem Ecclesiæ sanctâ aquâ conspergat.* Eadem hæc verba inter capitula Ka-

roli Magni & Ludovici Pii inveniuntur *lib. 5. tit. 29.* & hæc ratione legis publicæ formam acceperunt.

VII. Pari modo Lotharii Imperatoris temporibus anno DCCCLV. Valentia in Galliis Concilium coactum, præsidibus Remigio Lugdunensi, Egilmaro Viennensi, Rodlando Arelatensi Archiepiscopis talem edidit canonem: *cap. 9. Sed & ipsi seculares & fideles Laici, si condere voluerint basilicas in prædiis suis, sicut editum piissimorum Augustorum continet, unicam colonicam vestitam cum tribus mancipiis, dotationis gratiâ, eis conferant: moxq; Episcoporum juri & sanctæ matri Ecclesiæ eandem basilicam submittant, aliter verò nos earum consecrationem sciant non impleturos &c.* Edictum illud, cujus hîc fit mentio, extat inter capitula Karoli Magni *lib. 1. c. 91.* & refertur in vitâ Ludovici Pii apud Aimoin. *continuat. lib. 5. c. 10.* Quid autem sit colonica vestita, explicabimus infra, quando de materia dotis agendum erit.

VIII. In Concilio Wormatiensi *can. 3.* tali modo decretum legimus: *Unusquisq; Episcopus meminerit, ut non prius dedicit Ecclesiam, nisi antea dotem Basilicæ, & obsequium ipsius per donationem chartulæ confirmatum accipiat; Nam non levis est ista temeritas, si sine luminaribus, vel sine*
sub-

substantiali sustentatione eorum, qui ibidem servituri sunt, tanquam domus privata consecratur Ecclesia. Hæc eadem verba ex concilio Bra- carensi II. quod anno DLXXII. celebratum fuit, petita sunt; à quo prorsus idem statutum est *can. 5.* Talia adduci possent plura, si opus esset. Quod si insuper decretales Pontificum Epistolas in testimoni- um vocare liceret, dies nos deficeret, si quidem singula annotare o- porteret. Nobis hic plura addere nec lubet, nec vacat.

IX. Quod de Ecclesiis diximus, idem illud etiam ad Oratoria fuit productum, ut & illis dos certa assignaretur. Sed hæc repetenda est distinctio Oratoriorum, quam supra *cap. 2.* proposui. Ut enim Oratorii merè privatis dos consti- tueretur, nulla svadere potuit ratio. Ædificabatur illa solius orationis & precum gratiâ, quas in ædiculis istis majore cum devotione effundi posse arbitrabantur. Mysteria alia nulla peragebantur, aut si qua talia peragi quis vellet, requirendus erat singulis vicibus consensus Episcopi. Atque idcirco, quod de dotatione Oratoriorum aliquando legitur, id vel de ipsis Ecclesiis accipiendum est, vel de tali specie Oratoriorum, quæ merè privata non erant, nec solius orationis gratiâ habebantur.

X. Eadem dotandi necessitas

etiam ad altaria extensa fuit. Et quidem unicum tantum erat anti- quitus in unâquâque Ecclesiâ altare, cum nec pluribus opus esse crede- retur. *Σμυδὸν καὶ μέγα καὶ μονο- γυεὲς θυσιαστήριον* in templo Tyriorum fuisse refert autor Panegyrici Paulino Tyriorum Episcopo dicti apud Euseb. *lib. 10. cap. 4.* augustum magnumque & unicum altare. Sed augeri deinceps numerus eorum cœpit, & nunc in tantam excrevit copiam, ut hodiè, quot columnis sustentantur basilicæ, tot adposita ferè numerare liceat altaria. Vigin- ti quinque altaria, quæ in Ecclesiâ majore Cluniacensi extant, quæque singula specialiter alicui Sancto de- dicata & consecrata sunt, ordine recenset Franciscus de Rivo in *Cbron. Cluniacens.* Ulmenses templum pa- rochiale ingentibus Impensis exci- tatum unâ & quinquaginta aris è- legantisimè decorasse refert Caspar Bruschius apud Hospinian. *de orig. templ. lib. 1. c. 6.* Et in templo Ant- verpiensi septuaginta altaria visa fuisse, ex historiâ superioris sæculi cognitum habemus. Vid. Ern. Eremund. in *hisor. Belg. tumult. p. m. 204.*

XI. Quo tempore ita multipli- cari cœperint altaria, & quæ ejus multiplicationis fuerit ratio, non satis constat. Credo ego ex mul- titudine missarum, quæ uno die ha- beri solebant, numerum istum pri-

mum exortum fuisse. Constitutum scilicet fuerat in Concilio Antisiodorensi *can. 10.* hunc in modum: *Non licet super uno altario in uno die duas missas dicere; nec in altario, ubi Episcopus missas dixerit, presbyter in illâ die missas dicat.* Non prohibet canon plures unâ in uno die dicere missas, sed prohibet dicere plures in uno altari, quod argumentum facit, jam eo tempore missas uno die plures celebratas fuisse. Habitum autem est Concilium Antisiodorensis sub Gregorio I. anno Domini DXX, uti vult Franciscus Longus à Coriolano, & Severinus Binius, sive sub Papa Theodato, qui aliàs Deusdedit dicitur, circa annum DCXV. uti putat Bartholomeus Caranza.

XII. Nec igitur mirum, tempore Gregorii I. quem Magnum aliàs dicere solent, Palladium Episcopum Sanctionis, tredecim altaria in unâ Ecclesiâ à se constructâ collocasse, uti patet ex dicti Gregorii *lib. 5. indict. 14. epist. 50.* Quod enim putat Georgius Calixtus, Vir cæteroquin in historiâ Ecclesiasticâ versatissimus, *de missis solitar. n. 18.* per altaria ista memorias martyrum intelligi oportere, eamque in rem adducit verba Jacobi Augusti Thuanus, tum & Canonem 14. Concilii Carthaginensis quinti, vereor, ut eam interpretationem ferre queant literæ Gregorii. Idque ut clariùs pateat, singulorum verba recensebo. Thuanus *lib. 2. commentar. de vitâ suâ.*

cùm retulisset, quâ ratione Augustam Ausciorum Novempopuloniæ olim caput pervenisset, & quæ ibi observasset, inter alia sic ait: *Hic & lustratum S. Orentii templum, in quo & paræcia est, id infimæ vetustatis paulum à ruinâ abest, quamvis optimis velligalibus dotatum cænobium, quod ad Cluniacensem metropolim pertinet, in eoq; juviespectare altaria hinc inde in templo posita, quæ sunt sepulchra martyrum, ad quæ Christiani cætus olim celebrari solebant, non mensæ, ut sunt nostra, specie plana jacentia, sed dorsis gibbo assurgentia, cum notâ labari inscriptione, quæ duabus literis Græcis Christi nomen refert. quod purioris antiquitatis seculum procul dubio arguit.* Ut in his statuamus, missas celebratas fuisse, non admittit forma, quam describit, Thuanus, celebratos tamen ad ea Christianorum cætus non videtur improbabile, quandoquidem solenne hoc fuit Christianis, ut persecutionum tempore in cæmeteriis sacra sua haberent. Vid. Dav. Blondell. *in apol. de Episc. & presby. Sect. 3. p. m. 243.*

XIII. Canon decimus quartus Concilii Carthaginensis quinti, uti eum recenset Christophorus Justellus in *Cod. Can. Eccles. African. sub num. 83.* ita habet integer: *Item placuit, ut altaria, quæ passim per agros & per vias, sanguinem memoria martyrum condita probantur, ab episcopis, qui locis eisdem præsumunt, si fieri potest)*

evertantur: si autem hoc per tumultus populares non finitur, plebes tamen admoneantur, ne illa loca frequentent, ut quiretè sapiunt, nullà ibi superstitione devinelli teneantur, & omninò nulla memoria martyrum probabiliter acceptetur, nisi ubi corpus aut aliqua reliquia sunt, aut origo alicujus habitationis vel possessionis vel passionis fidelissima origine traditur. Nam quæ per somnia & per inanes quasi revelationes quorumlibet hominum ubicunq; constituuntur altaria, omnimodo improbentur. Refert ea eodem contextu Gratianus *e. placuit de consecrat. dist. 1.* & loquitur Canon de Cenotaphiis, quæ honorarios tumulos appellat Svetonius, quæque non ipsa defunctorum cadavera continebant, sed famam tantùm & nomen, ut in eo loco, in quo corpus non poterat, memoria & laudes demortui ostenderentur.

XIV. Gregorii verò epistola *d. 1.* ita se habet: *Veniens lator presbiter vester insinuavit nobis; fraternitatem vestram Ecclesiam in honorem B. Petri & Pauli Apostolorum, nec non Laurentii atq; Pancratii martyrum construxisse, atq; illis tredecim altaria collocasse, ex quibus quatuor nec dum dedicata comperimus remansisse, ob hoc, quod supra scriptorum sanctorum reliquias illic collocare Deo annuente disponitis. Et quia reliquias sanctorum Petri & Pauli, nec non*

Laurentii atq; Pancratii martyrum cum veneratione prabimus, hortamur, ut eas cum reverentia suscipere & collocare auxiliante Domino debeatis: provisuri ante omnia, ut fervientibus ibidem non debeant alimentorum deesse suffragia.

XV. Non agit de cenotaphiis Gregorius, nec de tumulis, cadavera defunctorum continentibus, sed de altaribus in memoriam martyrum extructis & solenni dedicatione consecrandis, quorum novem jam dedicata fuerant, quatuor autem reliqua dedicari ideò non poterant, quia destituebantur reliquiis, sine quibus nulla jam eo tempore fieri poterat consecratio. Ut igitur consecratio procederet, mittit Gregorius Sanctorum istorum reliquias sub altaribus recondendas, & jubet simul, ut Palladius dotem istis altaribus constituat, ne desint ministrantibus alimenta. Agit igitur de veris altaribus ministerio sacro destinatis, & quidem in Ecclesià à Palladio noviter extructà.

XVI. Eandem tamen cum Calixto tenet sententiam Joh. Bapt. Casalius *de veter. Sacri. Christian. ritib. c. 33.* plura in unà Ecclesià altaria tot sepulchra martyrum denotasse, quod, ubicunq; martyr esset conditus, illic altare erigi consueverit. Quod quidem aliquando & alicubi factum non negem; factum verò idem,

semper & ubique, non ausim asserere. Quamquam neque hoc diffitear, non fuisse sequioribus temporibus consecratum aliquod altare, quod non contineret reliquias alicujus Sancti. Vid. quæ dixi ad Lanceoliti institut. jur. Canon. Et notat idem Casalius in *notabilib. p. 414.* in loco Ecclesiæ, quæ Confessio dictus fuit, antiquitus brandea adponi solita, & vice ipsarum reliquiarum inter pios fideles dispensata fuisse. Brandeum autem dicebatur velamen, quod ad moveri solitum erat sanctis martyrum corporibus. Baron. in *martyrolog. sub XV. Jun. p. 369. & lib. 1. annal. p. 467. & l. 8. p. 84. & lib. 9. p. 299.* aut etiam, quo consecratum corpus Domini involvebatur. Vid. Sigebert. Gemblacensis *ad ann. CCCCXLI.*

XVII. Multitudo hæc altarium promiscuè deinceps & ubique in Ecclesiis Occidentalibus recepta; inutiles tandem & onerosa visa fuit Ecclesiasticis Viris. In appendice primâ ad librum quartum capitularium Karoli Magni per Ansegisum Archiepiscopum Senonensem collectorum *sub num. 7.* hæc legitur *Ἐπιγενῆ:* De Ecclesiis sine honore manentibus, absq; officiis & luminariibus: & de his qui decimas sumunt & de Ecclesiis non curant: & de altariibus, ut non superflua sint in Ecclesiâ. Capitulum ipsum amplius non ex-

tat. Videtur tamen, uti ex inscriptione patet, non omnis numerus altarium prohibitus, sed tantum, ne sit superfluus, ut non plura altaria in Ecclesiis erigantur, quàm quæ necessaria sunt pro missarum celebratione: ita ut nullum sit, in quo ordinariè per singulos dies sacrificium non offeratur, uti commentatur Ludovicus Bail. in *addit. ad Summ. Concil. Coriolani pag. 110.* Sic & superior seculo in concilio Aqvensi provinciali anno MDLXXXV. celebrato *tit. de altari* hunc in modum statutum legitur: *Id in primis propositum habeat Episcopus, nimiam altarium frequentiam esse vitandam, ac ne illa, ut usu evenire solet, ornamentis necessariis, quo plura sunt, eò facilius destituta remaneant.*

XVIII. Cæterùm de multitudine altarium, ut hoc obiter addam, placet omninò, quod scribit Marcus Antonius de Dominis *de Rep. Eccles. lib. 5. cap. 6. num. 248.* dum ait: *Nullam pariter invenio memoriam, tot missas privatas fuisse unâ die in eodem templo, imò & simul, ac eodem tempore in pluribus ejusdem templi altaribus celebratas: sed propter populi communicaturi frequentiam, bis & ter in unico & eodem altari successivè missam celebratam, sive ab eodem, sive a diversis ministris.* — — Altarium verò multitudo in eadem presentat

Ecclesiâ est manifestum scbismatis signum : & quia altare Christum representat , & Christus unicus est , idè unicum altare in singularum Ecclesiarum consecrationibus consecrari solitum invenio. &c :

XIX. Quotquot verò altaria in Ecclesiâ aliquâ exstructa fuerunt, singula ea si non specialiter, saltem in genere cum integrâ Ecclesiâ, & eo liberaliùs quidem, quò plura ea fuerunt, dotari oportuit. Et compelli debere constructorem altaris, ut congruam ei assignet dotem, tradit Julianus Vivianus *de jur. patron. lib. 2. c. 4. n. 27.* Sed & singula plerumque speciales suos redditus & obventiones hodiè habent, quas ex donationibus fidelium Rectores illorum percipiunt. Plurima talium donationum instrumenta in veterum chartis reperire licet, sed quæ hîc colligere & prolixè recensere non est, ut à nobis exigatur. Unicum tantùm, quod obvium nobis & quasi in visceribus nostri Athenæi natum est, adscribere libet, ex quo abunde, qvalis superiorum seculorum vel devotio vel superstitio fuerit, constare queat. Atque id continet, sive dotationem, sive ejus argumentum, quod Wenceslaus Elector Saxonie fecit altari Sancti Wenceslai Martyris in templo omnium Sanctorum, quod hîc Wittebergæ est, his verbis :

In nomine Sancte & individue Trinitatis feliciter, Amen. WENCESLAUS Dei gratiâ Angaria, Westphalia, Saxonie & Lûnenburgensis Dux, Comes Palatinus Saxonie, Comes Brenensis, ac Sacri Romani Imperii Archimarschallus : notum facimus tenore presentium universis & singulis Christi fidelibus, tam presentibus, quàm futuris.

Expedi debitis obsequiis rationabiles creaturas suum cognoscere Creatorem, ast eis quibus cultus divinus & animarum salus augeatur, dignum favorem impendere ac personarum Ecclesiasticarum studio vacantium pie vitæ indemnitatibus salubriter providere. Hinc est, quod nos ob memoria celebris inclitorum progenitorum nostrorum remissionem peccaminum, ac nostræ & succesorum nostrorum animarum felix remediùm, animo deliberato, ex certâ scientiâ, non per errorem aut improvidè sed maturo super eo habito consilio, ob reverentiam & honorem DEI omnipotentis, suæq; matris Virginis intemeratæ, ad altare S. Wenceslai Martyris, pro primâ missâ Capella omnium Sanctorum in Wittenberg incorporavimus, appropriavimus, incorporavimus, appropriavimus perpetuè per presentes, unam curram cum duobus mansis, in Villâ Kli-

" zene omni & pleno jure ; item in
 " villâ Berkzan super quingz mansis
 " etiam mediam , sexagenas præciso-
 " rum grosforum , item in villâ Go-
 " molaw unum chorum siliginis ; in
 " villa Bitegast , novem modios sili-
 " ginis , novem modios tritici ,
 " decem & octo modios avenæ .
 " in villâ Dornau mediam sexage-
 " nam præcisorum grosforum super u-
 " no manso . in villâ Werbegk super
 " quatuor mansis duos choros avenæ ;
 " item super desertâ marchiâ Vitlei-
 " sen propè oppidum Nymik unum
 " chorum hordei cum tribus soliais
 " denariorū , item in villâ Wartenberg
 " super mediū mansum mediam sexa-
 " genâ præcisorum grosforū . De quibus
 " bonis præfatis dicti altaris Rector
 " pro tempore existens Dominis Capella
 " præfata tres sexagenas præcisorum
 " grosforum cum decem grossis laus ,
 " annis singulis ministrabit . Dantes
 " proprietatem eorundem plenariè
 " Ecclesiastica libertati : cedentes li-
 " berè pro nobis & heredibus nostris
 " omnibus & singulis feudis & juri-
 " bus , quæ nobis in dictis bonis hac-
 " tenus competebant , seu quomodo-
 " libet competere possint in futurum .
 " Jure tamen superioritatis , tuitionis
 " & domini nobis & successoribus
 " nostris in eisdem specialiter refer-
 " vatis . Proviso verò , quòd Rector
 " dicti altaris , qui pro tempore fue-
 " rit , nostra , progenitorum & suc-
 " cesorum nostrorum sedulam & per-
 " rennem habeat memoriâ anima-

rum ; harum quibus sigillum no-
 strum appensum est , testimonio lite-
 rarum . Datum Wittemberg anno
 Domini millesimo trecentesimo se-
 ptuagesimo quinto , ipso die beati
 Gregorii Episcopi .

XX. Talia donationum instru-
 menta inter antiquos hujus provin-
 ciæ scripturas reperiuntur plura .
 Atque ista altaria sæpè ab integris
 opificum societatibus atque Colle-
 giis fundata fuisse , oppidum Hertz-
 bergense in viciniâ attestari poterit ,
 in cujus rationibus Ecclesiasticis re-
 periuntur consignati redditus ex al-
 tari futurorum , ex altari pellionum , &
 sic porrò . Ita etiam in antiquis
 Ecclesiæ Wittebergensis documen-
 tis fundata leguntur altaria diver-
 sorum Collegiorum : der Elenden
 Altar / der Zuchmacher Altar / der
 elfftausend Ritter Altar : der Schu-
 ster Altar / der Fuhrleute Altar / &c :
 Talia altaria alicubi dicuntur Lehn .
 In matriculâ enim Consistorii Ec-
 clesiastici Wittebergensis , de anno
 MDLV. in recensione reddituum
 Ecclesiæ Belzigensis inter alia hæc
 habentur verba : dem Spital zum
 heil. Geist haben drey Altar oder
 Lehn gehört / jeder Altar hat gewisses
 Einkommen an Gelde und Getreid-
 dich . Credo ego per vocabulum
 istud Lehn significari jus patronatus
 Xenodochio super ista altaria com-
 petens . Tale namq; jus patrona-
 tus Germanis quandoque dici
 Pfarrlehn

Pfarr Lehn oder Geistlich Lehn /
notat Sigm. Finkelthaus *de jure pa-*
tron. cap. 1. num. 14. & eum, qui
construit altare cum consensu Epi-
scopi, acquirere jus patronatus in
istud altare, communis est Canoni-
starum sententia, Vid. Roch, *de*
Curte de jur. patr. tit. de construct.
Eccles. n. 9. Paulus de *Citadinis*
part. 3. caus. 1. n. 84.

XXI. Facit huc instrumentum,
quod anno MCCCC. confectum re-
fert Martinus Crusius *anal. Svecic.*
“ l. 3. p. 3. *Quia pium est, &*
“ *DEO pra aliis humanis atti-*
“ *buis acceptum, cultum divinum*
“ *drumitus augmentare: idcirco*
“ *ego, Gotfridus de Niffen, Canonicus*
“ *majoris Ecclesie Augustensis & Re-*
“ *ctor Ecclesie in Weissenborn, volens*
“ *prospicere saluti propriae & saluti*
“ *animarum progenitorum meorum,*
“ *de consensu & auctoritate venera-*
“ *bilis Patris Wolfhardi Episcopi*
“ *Augustensis & Capituli ejusdem,*
“ *& Alberti Comitis de Marsbitten*
“ *dicti de Niffen mei fratris patroni*
“ *Ecclesie parochialis predictae, con-*
“ *struxi duo altaria in Ecclesia mea*
“ *jam dicta, & eadem dotavi quingz*
“ *curtis. --- Et vult, ut predictus fra-*
“ *ter suus & ejus succedentes habeant*
“ *jus presentandi ad illam praebendam*
“ *personam idoneam, quae sit actu Sa-*
“ *cerdos, & resideat ibidem, ac celebret,*
“ *sive dicat missam cotidie summo*
“ *mane in illis altaribus. &c.*

XXII. Addamus ex nostris his
provinciis, & ex ipsis hujus Urbis
Wittebergensis monumentis exem-
plum aliud, idq; valde illustre.
Wir Rudolff von Gottes
gnaden zu Sachsen und Lün-
neburg Herzog / Pfalzgraffe
zu Sachsen / Graffe zu Breh-
na / Burggraffe zu Magde-
burg / des heiligen Römischen
Reichs ErzMarshall / und
Churfürst / Bekennen und
thun kund offentlich mit die-
sem Briefe allen denen die ihn
sehen oder hören lesen / daß vor
uns gekommen seyn Er Ni-
klas Pfluckaff unser lieber an-
dächtiger und darzu die ganze
Brüderschafft der Schützen
zu Wittenberg unsere lieben
getreuen / und haben uns ein-
trechtiglichen angericht / wie
daß sie dem allmächtigen Gott
unserm Herrn seiner gebene-
derten Mattern Mayth Ma-
rien zu ernen und würdig-
keiten / und den heiligen dreyn
Königen / Sanct Sebastiano
dem heiligen Merterer zu lo-
be / und allen seligen selen zu
troste einen neuen Altar / der
in der Pfarrkirchen zu Wit-
tenberg gelegen ist / von neues

uffstifften / und mit rechten
 Renthen / gülden und zuge-
 hörung vormachen wollen /
 und haben uns demüthiglich
 gebeten / daß wir unsern
 willen und sulborth (Voll-
 wort) darzu geben wollen.
 Und wann wir nu in derselbi-
 gen Brüderschafft und gefell-
 schafft seyn / und die vorstehen
 verwesen / und handhaben
 helffen / und auch daß wir je
 von einflusse und anweisung
 unsers Schöpfers und HErrn
 darzu geneiget sollen seyn / daß
 wir je die ehre und das lob des
 ehgenanten unsers HErrn
 und seiner Heiligen nach un-
 sern Vermögen jemehren und
 nicht krenken noch schwächen
 sollen / nach dem daß her uns
 mildiglichen alle güte von sei-
 nen Göttlichen gnade / alle
 täglichen erzeiget / un̄ uff daß /
 daß solche göttliche Dinge
 vollführt und vollzogen wer-
 den / So haben wir der ehge-
 nanten Brüderschafft ver-
 nünfftigliche Bethe ange-
 hen / und haben darumb mit
 wohlbedachten Muthe / rech-
 ter wissen / zu solcher Stiff-
 tung und machung des ehge-

nanten Altars unsern willen /
 wissen und sulborth gegeben /
 und geben darzu unsern willē /
 wissen und sulborth in cräftt
 dies Brieffs / also daß die ehge-
 nanten Schüzender Brüder-
 schafft einen Priester / der zu
 den Priesterlichen Orden ge-
 weiht und geordnet ist / zu
 demselbigen Altar setzen und
 geben mögen / in solcher weise
 und masse / als hier nachge-
 schrieben steht / der denselben
 Altar mit Massen verwesen
 und belesen soll / mit nahmen /
 daß der uff denselben Altar al-
 le Wochen gleich fünff messen
 lesen und bestellen soll / zu
 messen allen gläubigen see-
 len / die von dieser Welt geschie-
 den seyn zu Trost / und drey
 messen Gott unsern HErrn
 und seinen Heiligen zu lobe /
 worzu er von Gott unsern
 HErrn die Gnade hat zuhal-
 ten / also daß dieselben messen
 fürbaß mehr auch nicht abe-
 gehn noch fallen sollen / in kei-
 ner weise. Und sintemahl
 daß der ehgenante Er Niklas
 Plukaff mit guter andacht
 ehlichen Handreichung und
 Hülffe zu demselbigen Altar
 gethan

gethan hat / So habē wir Ihm mit der Brüderschafft der ehgenanten Schützen einträchtlichen zugegeben und gegunſt. Zugeben und gönnen Ihm in Crafft dieß Brieues also / daß er die erste Lehn über denselbigen Altar haben und thun soll / und darnach wenn derselbe Altar von todes wegen des ehgenanten Er Pflukases ledig und loß wird / So sollē und mögen die Brüderschafft d Schützen / die nur seyn / und hernachmahls kommen / einen Bederberman / der darzu geschickt und geordnet ist / sämtlichen kiesen und erwahlen / und sollen denselbigen Uns / unsern Erben / Nachkommen Herzogen zu Sachsen entworten / und denselbigen den wollen wir / adder unsere Nachkommen den ehgenanten Altar leihen und ohne gefehrdē reichen / und Brieff darüber geben / als gewöhnlich ist. Doch also / daß derselbe Altar bey allen seinen Ehren / Würden und Wesen bleiben soll / daß die Messen uff denselben Altar zu halten / als vor geschrieben ist mit nicht abge-

hen soll in keiner Weiß. sondern wenn und wie dicke darnach in fünffrigen Zeiten der ehgenante Altar ledig und loß wird / So behalten wir uns / unsern Erben und Nachkommen Herzogen zu Sachsen die Lehn desselbigen Altars darüber also lauterlichen. Doch daß wir / unsere Erben und Nachkommen Herzogen zu Sachsen fürbaß mehr den ehgenanten Altar verleihen unreichen wollen und mögen / wie oft und dick dieß noth seyn und also kommen wird / . ausgeschlossen alle geverde. Doch so setzen wir und wollen / daß der Verweser / dem der Altar zuzeiten also geliehen wird / unser / unser Eltern Vorfahren / und Nachkommen Herzogen zu Sachsen / und auch die in derselbigen Brüderschafft seyn und zu fünffrigen Zeiten darinne kommen werden / ihrer seelen in seinen messen und gebeten stetiglich haben / und unsern H. Ern. Gott mit Fleiß vor sie bitten soll. Wir sein auch mit ehgenanten Brüderschafft eins worden / also / wenn und uff welche Zeit iemands

mands aus der Bruderschaft vom todes wegen abgehelt / denselben oder dieselben Bruderschaft erbarlichen mit vigilien und mit messen begehrt als gewöhnlich ist / und darzu so sollen kommen alle und iegliche die in derselbigen Bruderschaft seyn / nehmlich wer gemelt ist / das der darzu kommen oder sein weib / von ihrer beyder wegen dabey habe / also daß ihrer einer ic dabey kommen soll / und sollen die Begehung erbarlichen thun. Welcher aber also nicht entkommet ohne ehafftige noth / derselbe oder dieselbigen sollen verfallen und geben sechs Wittenbergische pfennige. Dieselben pfennige solle die Bruderschaft zu der ehre unsers HERRN GOTTES und seiner Heiligen / gentslichen kehren und wenden ohne gevehrde. Mit uhrkund dieß Brieffs versiegelt mit unsern anhängenden insiegel. Geben zu Wittenberg nach Christi Geburt vierzehenhundert jahr / darnach in dem zwölfften jahre / dienstages nechst vor unsers HERRN Leichnamis Tage.

XXIII. Cùm in hoc genere diplomatum versemur, addam adhuc aliud eandem Ecclesiam Wittebergensem concernens, cùm in eo plurima habeantur, quæ ad illustrationem totius hujus materiæ haud parùm faciunt. Istud autem sic se habet:

In Nomine DOMINI, „

Amen. Wenceslaus DEI gratiâ Angaria, Westfaliae, Saxonie & Lüneburg Dux, Comes Palatinus Saxonie, Comes Brenensis, Burggnivius in Magdeburg, ac sacri Rom. Imperii Archimareschallus ad perpetuam rei memoriam. Licet multæ sollicitudines ex officio Ducaliæ nostræ domini nobis incumbant, ad ea tamen meritò curam nostram convertimus, quæ cultus divini concernunt augmentum, nobisq; ac progenitoribus nostris in remedium proficiunt salutare. Hinc est, quod nos de expresso beneplacito & consensu illustri Principis ac Domini, Domini Alberti Ducis Saxonie & Lüneburg Patruï nostri dilecti ad reverentiam & honorem DEI omnipotentis, ejusq; matris Virginis intemeratæ, animo deliberato ex certâ scientiâ, non per errorem aut improvidè, sed maturo habito consilio ob felicitis memoriæ progenitorum nostrorum Ducum Saxonie, remissionem peccatorum ac æternæ retributionis intuitu altari Beatæ Virginis Sanctorum Johannis & Mari- „

thei Apostolorum & Evangelista-
 rum & Johannis Baptista præcurso-
 ris Domini constructo & fundato
 in capellâ novâ sancti corporis Chri-
 sti & ejus sanguinis preciosi consti-
 tuta in cimiterio parochialis Eccle-
 sie Wittenberg pro sustentatione
 congruâ Rectoris perpetui seu mini-
 stri, qui est vel pro tempore fuerit
 pro primâ missâ ejusdem altaris
 deputatus, appropriavimus, applica-
 vimus, & tenore presentium in-
 perpetuum appropriamus & appli-
 camus bona, census, redditus ac pro-
 ventus annuos infra scriptos. Pri-
 mô in villâ Witegast super curiâ
 Rudeman senioris de uno manso
 quatuor modios tritici, quatuor
 modios siliginis & octo modios ave-
 nâ. Super curia Rudeman junioris
 de altero medio manso sex modios
 tritici &c. (Sequitur longa e-
 numeratio rerum donatarum, &
 post eam iste porrò verborum con-
 textus:) Eo signanter proviso,
 quod Rector altaris suprâ dicti, qui
 est vel pro tempore fuerit pro pri-
 mâ missâ deputatus unam incantan-
 do servabit hebdomadam, Rector
 verò altaris ejusdem secunda missæ
 deputatus aliam tenebit in cantan-
 do septimanam, & sic alternatim
 vices suas compleant, juxta teno-
 rem, qui sequitur, prout etiam in
 literis nostris super secundâ missâ
 ejusdem altaris editis lucidè conti-
 neatur. Ita videlicet, quòd Rector
 altaris sepè dicti pro primâ missâ
 deputatus singulis quintis feriis se-
 ptimana se tangente unam missam
 in honorem corporis Christi, & die-
 bus sabbatis aliam missam de beatâ
 Virgine intra primam & summam
 missas in dictâ parochiali Ecclesiâ
 decantandum perpetuò futuris tem-
 poribus solemniter debeat decanta-
 re, nisi forè Rector secunda missæ,
 seu minister loco sui libens ac spon-
 te voluerit celebrare, reliquis verò
 diebus cujlibet septimana dicti
 altaris Rector tempore suprâ dicto,
 prout sibi DEUS inspiraverit, &
 devotionem habuerit, sine tamen
 præjudicio plebani in Wittenberg
 missam legere sit adstrictus. Su-
 per quo conscientiam ejus oneramus,
 Nec idem Rector altaris suprâ di-
 cti qui est, vel pro tempore fuerit
 pro primâ missâ deputatus alium
 loco sui pro hujusmodi suo officio
 salubriter peragendum deputare
 possit. Sed apud dictum altare
 continuam debet facere residen-
 tiam personalem. Debet etiam
 se plebani dictæ parochialis Ecclesiæ
 qui est vel pro tempore fuerit vo-
 luntati & beneplacito cum diligen-
 tiâ conformare. Volumus etiam
 & decernimus per presentes, quòd
 dicti redditus, census, fructus & pro-
 ventus exnunc inantea perpetuò gau-
 dere debeant plenariè Ecclesiasticâ
 liber-

libertate, cedentes liberè pro
 his, heredibus & successoribus no-
 stris in perpetuum omnium juri &
 dominio, quod nobis dictis heredi-
 bus & successoribus nostris in bonis
 & censibus hujusmodi hactenus com-
 petebat, seu competere possent in
 futurum — — salvo tamen
 superioritatis ac tuitionis dominio,
 nec non supremo iudicio in villis &
 earum hominibus, quod nobis,
 heredibus & successoribus nostris
 predictis reservamus expressè. Jus
 verò patronatûs seu presentandi
 ad dictum altare seu ad primam
 missam ejusdem quotiens vacare
 contigerit ad honorabilem Johan-
 nem de Beliz plebanum in Wuten-
 berg devotum nostrum dilectum,
 nec non Conradum Vinitoris civem
 ibidem quoad vixerint ambos in
 solidum volumus pertinere, post
 mortem autem amborum idem jus
 patronatûs seu presentandi ad nos
 heredes & successores nostros libe-
 rè devolvatur. Insuper addicimus,
 quod si altari hujusmodi bona equi-

valentia unquam futuris tempori-
 bus applicare seu appropriare velle-
 mus loco illorum, extunc bona cen-
 sus, redditus & proventus predicti
 ad nos, heredes & successores nostros
 liberè revertentur. Etiam omnia
 & singula offertoria, quæ in sæpè di-
 cta capellâ oblata fuerint pro pleba-
 no dicta parochialis Ecclesie Wit-
 tenberg qui est vel pro tempore fue-
 rit perpetuò reservamus, his quæ in
 cereâ seu cereis offerri contingat
 duntaxat exceptis, quæ ad lumina-
 ria mihi conservanda volumus ju-
 giter pertinere. Volumus etiam &
 expressè addicimus, quod Rector al-
 taris sæpè dicti nostri nec non proge-
 nitorum nostrorum tam in oratio-
 nibus quàm in missis jugem facere
 debent memoriam in nostrum & i-
 sorum remedium salutare. Harum
 quibus sigillum nostrum authenticum
 appensum est testimonio literarum.
 Datum Wittenberg anno Domini
 millesimo trecentesimo septuagesimo
 septimo ipso die sancti Bonifacii pa-
 pa & martyris.

CAPUT VI.

Cui incumbat onus dotandi Ecclesias.

SUMMARIUM.

*A quo dotatio Ecclesie fieri debeat & possit? n. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14.
 Jus patronatûs acquiri vel fundacione, vel edificacione, vel dotacione. n. 2.*

Dotis

Dotis constitutionem præcedere debere consecrationem, imò ipsam adificationem.

n. 3.

Num dotatio ista intelligenda sit cum effectu, aut sufficiat cautio? eòd.

Dotis constitutionem ante adificationem omissam, fieri debere ante consecrationem, neq; desisti posse à semel cæptâ adificatione; & quomodò cæpisse quis opus intelligatur? n. 4.

Quomodò compellatur detrectans perficere cæptum opus? n. 5.

De favore Ecclesiæ & civitatis, & earundem æquiparatione quoad privilegia, item de Actionis, quæ adversus recusantem perficere cæptum opus datur, qualitate, eòd.

Constitutionem dotis ante consecrationem omissam fieri oportere post eam. n. 6.

Gradus obligationis in dotationis negotio qui sint? eòd.

Num etiam heredes adificantis obligentur ad constituendam dotem? n. 7.

Comparatio dotis Ecclesiæ post consecrationem constitutæ cum dote, quæ datur in matrimonio carnali; & differentia inter has dotes, n. 8.

Num & unde dotari debeat Ecclesia, si is, qui consecrari eam fecit, aut heredes ejus, constituendæ doti non sufficiunt? n. 9.

De consuetudine nonnullarum gentium, quæ eorum, qui construxerunt Ecclesiam, dotare verò eam aut nequeunt, aut nolunt, arma & insignia dejiciuntur, & sepulchra de loco constituto tolluntur, n. 10.

Statuarum detractionem, nominis expunctionem, insignium dejectionem & memoriæ extinctionem injuriam esse, si pœna non sit. eòd.

De necessitate dotandæ Ecclesiæ parochianis aliquando imposita & incumbente. n. 11, 12, 13.

Nostrarum provinciarum in reficiendis aut restaurandis templis, item in constituendis pastorum & ministrorum Ecclesiæ salariis observantia, num. 12, 13.

Num, qui Ecclesiam semel congruè dotavit, dote istâ casu extinctâ & deperditâ, dotare denuò teneatur? n. 13.

Parochianos ex eo, quòd sufficientes pastori suo redditus semel constituerint, ab collationibus immunes non esse, si redditus illi casu defecerint & deperditi fuerint. eòd.

Minorem non posse sine Magistratûs decreto dotem constituere Ecclesiæ, n. 14.

Causa pia subtilitatem legum respuit. eòd.

Minorum personas & bona, donec ad perfectam aetatem pervenerint, defendi & servari, Juris naturalis esse, eòd.

POSTquam, uti in antecedentibus exposui, non intelligeretur esse Ecclesia, quæ non consecrata esset, consecrari autem non potuerit nec debuerit, nisi de dote ei provifum fuisset *c. 8. X. de consecrat. Eccles.* dis- qviri deinceps cœpit de causâ effi- ciente, & cui officium dotandi incum- bat. Atque id quidem ab initio, dum de ædificandâ Ecclesiâ deliberatur, liberum unicuique est, dotem con- stituere, nec præcisè necessum est, ut ipse solus, qui ædificat, dotem assi- gnet. Potest vel ipse, qui ædificat, so- lus, potest etiam cum aliis, potest aliquis tertius solus, aut cum aliis dotem dare, neque ad hoc, ut Eccle- sia dotata sit, quicquam interest, à quo dos constituatur, nisi quòd jus patronatûs, quod inde nascitur, di- versimodè interdum se habeat, quod prolixè exponere nostri nunc non est instituti.

II. Regulariter tamen ad ædifica- torem hoc officium spectat, quippe qui eâ intentione ædificare præsumit, ut in Ecclesiâ ædificatâ perpetuò habeatur cultus divinus, qui haberi perpetuò non potest, nisi de con- servatione ejus prospectum fuerit. Atque sic intelligendus est canon Concilii Aurelianensis allegatus Gra- tiano *c. 8. de consecrat. dist. 1.* & quod ipse Justinianus lege publicâ consti- tuit in *Novell. 67. cap. 2.* Nec enim tenetur ædificans ad dotem consti- tuendam, si quis fuerit alius, qui

sponte id munus in se suscipit, cum, uti notum est, foundationis titulo ali- us, alius ædificationis & denique alius dotationis titulo jus patrona- tûs consequi valeat, qui ipsi tamen tituli omnes plerumque in uno sub- jecto concurrere solent. Nec tamen curiosè sollicitus esse debet Episco- pus consecraturus, nec opus habet, ut tùm prolixè inquirat, utrùm fortè quis alius præstò sit, qui dotem pro- mittere velit, eum scil. in finem, ut, qui ædificat, hoc onere liberetur; quandoquidem sufficit, ab ipso con- structore ut exigatur dos congrua. atque is vel ipse constituere eam tum debet, vel sibi alium, qui hoc in se suscipiat.

III. Ex eodem Aurelianensis Con- cilio Canone, tùm & novellâ Justinia- ni patet, dotis constitutionem præce- dere debere consecrationem, imò ip- sam etiam ædificationem. Sic enim se habent verba Canonis: *Nemo Ec- clesiam ædificet, antequam Episcopus ci- vilitatis veniat, & ibidem crucem figat: publicè atrium designet: & antè præsi- niat, quæ ædificare vult, quæ ad lumina- ria & ad custodiam & ad stipendia cu- stodum sufficiunt: & ostensâ donatio- ne sic demum ædificet.* Et Justiniani: *Deinde non aliter quempiam Ecclesiam ex novo ædificare sancimus, priusquam loquatur ad Deo amabilem Episcopum, & definiat mensuram, quam deputat, & ad luminaria, & ad sacrum ministe- rium, & ad incorrumpenda domus cu- stodi-*

hodiæ. & observantium alimenta. & si sufficienter habere videtur, faciat priùs donationem eorum, quæ futura sunt deputari: & ita domus ædificetur &c. Præcedere debere donationem, ubiqve dicitur, & tùm demum ædificari posse Ecclesiam. Atqve hanc donationem cum effectu intelligi debere, rectè notat Julianus Vivianus *de jur. patron. l. 2. c. 4. n. 15.* Canonistæ tamen sufficere putant cautionem, quâ sc. construens vel construere volens se obligat ad tradendum ipsam dotem. Rochus de Curte *de jur. patr. ad verb. & dotavit. n. 13.* Paulus de Citanadinis *part. 3. caus. 2. n. 29. seq.* idè scil. quia ille, qui ædificat ante constitutionem congruæ dotis, propterea non immunis fit, nec ab hoc onere liberatur, quin potiùs magis magisq; obligatur, ut cogi deinceps possit ad hoc onus subeundum. Quòd si vel maximè, qui ædificavit, facultates eas ampliùs non habeat, ut congrua inde Ecclesiæ dos constitui queat, nullum tamen ex hoc Ecclesia sentiet damnum, qui ppe quæ deinceps ab ipso Episcopò, qui ædificare permisit, dotari debet. uti mox dicam.

IV. Sic igitur jus est, ut ædificari Ecclesia nequeat sine consensu Episcopi *c. quicumq; 16. q. 1. c. quidam 18. q. 2. Nov. 131. c. 7.* Episcopus autem consentire non debeat, nisi dos priùs constituta fuerit *d. c. nemo 7. de consecrat. dist. 1. d. novell. 67. c. 2.* Quòd si verò ante ædificationè dotis constitutio fue-

rit omissa, oportebit eam ante consecrationem fieri; *c. pie mentis 16. q. 7. c. placuit 1. q. 2.* Et tùm scil. multò arctiùs obligatur ædificans, neq; in ipsius potestate ampliùs est dotis constitutio, & nec propterea desistere qui dè potest à semel cœptâ ædificatione. Si semel cœperit aut novam ædificare Basilicam, inquit Justinianus *nov. 131. c. 7.* aut veterem renovare: modis omnibus compellatur à beatissimo locorum Episcopo, & Oeconomis ejus & civili iudice, eam explere, & si is distulerit, hoc moriente, heredes ejus opus inchoatum adimpleant. Applicari scil. hîc solent ea, quæ de pollicitationibus in Digestis constituta leguntur. Cogi enim debet etiam ille, qui promisit, ut cœptum opus perficiat, *l. 3. ff. de pollicitat.* Cœpisse autem sic accipimus, si fundamenta jecit, vel locum purgavit; sed & si locus illi petenti destinatus est, magis est, ut cœpisse videatur: Item si apparatus sive impensam in publico posuit. Sed si non ipse cœpit, sed cùm certam pecuniam promississet ad opus Ecclesiæ, cōtemplatione pecuniæ cœpit opus facere: tenebitur quasi cœpto opere &c. *l. 1. §. 3. & 4. ff. de pollicitat.* Non minùs enim, quæ ita constituta sunt, ad Ecclesiam, quàm ad Remp. pertinere videntur.

V. Et sic igitur, si quis detrectet perficere opus cœptum, idem illud locum obtinebit, quod de pollicitationibus in civitatem factis Divi Fra-

tres Flavius Celso rescripserunt in *l. 8. ff. de pollic.* actores sc. constitutos, qui legitime pro Ecclesiâ agere possint, nomine publico adire adversus eum, nomine posse, qui cum primum potuerint cognoscant, & si opus perfici ab eo debere constituerint, obedire eum ob hanc causam jubebunt, aut prohibebunt distrahi sua bona. Idem scilicet, & fortassè haud paulò major est favor Ecclesiæ, qui est civitatis, & quæ de civitate constituta sunt, ad Ecclesiam optimè applicari solent, *l. 23. C. de SS. Eccles.* & plerumque inter Doctores Respublica & Ecclesia quoad privilegia æquiparantur. Actio autem illa, quæ adversus recusantem datur, utrum sit actio in factum, quasi ex contractu, uti vult Sig. Finckelthaus *de jur. patron. cap. 4. n. 55.* an quæ alia & cognitio extraordinaria, uti non male statuit Justus Meyerus in *Colleg. Argenterat. tit. de pollicitat.* nostræ nunc non est inspectionis.

VI. Quòd si consecrata fuerit Ecclesia nullâ adhuc dote constitutâ, constituenda erit illa etiam post consecrationem *c. 8. X. de consecrat. Eccles.* & quidem à constructore, si præstò non fuerit alius, qui onus istud in se suscipiat, quia tum ille ad hoc fortissimè, uti loquitur Pontifex, tanquam ex debito jam tenetur. Dantur scilicet in hoc negotio obligationis quidam gradus. Antequam quis ædificet, & antequam promiserit quicquam, dum secum adhuc deliberat, nulla subest ob-

ligatio. Si promiserit deinceps, ex promissione illâ tenebitur. Quòd si cœperit ædificare, & si absolvit ædificium, & si consecrari id fecerit, fortior ubique evadit obligatio, quæ necessitatem dotandi parit, in omnibus casibus ædificatori incumbentem, à quâ nec liberari poterit ipse, nec heredes ejus, nisi alius aliquis locum ejus quasi subintret, & obligationem istam in se recipiat.

VII. Heredes enim ædificantis non minùs obligantur ad constitutionem dotis, atque ipse, si adhuc viveret, ædificator. Benignior tamen hoc casu fuit Imperator Leo, *novell. 14. familiæ herciscundæ judicium*, admittens, & causâ piæ certam tantum portionem pro ratione circumstantiarum majorem aut minorem assignans. Sic enim ait: *Si testamentum conditum est, quæ in illo Ecclesiæ assignata sunt, ea illi cedant. Si verò antequam de rebus suis statueret, eventus fuerit, tum si ad tres numero liberi supersunt, quadrantem bonorum involabit monasterium: Sin ultra ternarium numerum sobolis multitudo procedet, liberis connumerabitur monasterium, & deducto ære alieno, ex universâ substantiâ, quantum ipsorum quisque capiet. Quòd si defunctus sine liberis decesserit, parentes autem superstites habeat, rebus bifariam divisas, una pars parentibus, altera monasterio applicabitur. At si neque parentes, neque liberos habeat, & cognati ad*

ad hereditatem prodeant, ipsi quidem quotcumq; fuerint, trientem inter se distribuent, bes verò Ecclesiæ accedat. Verum enim verò, si aut per oblivionem aut aliam quampiam causam in contrariam laudabili legitimoq; proposito testamentum sententiam conceptum sit, ut ejus loci antistes DEI amantissimus, quantum ad Ecclesiæ eorumq; qui in illâ assessuri sunt, sustentationem suffecerit, vendicat, de reliquis verò legum præscriptio, & testamentum dijudicent.

VIII. Quòd autem etiam post consecrationem dos constitui debeat, in eo similem esse volunt doti, quæ dari solet in matrimonio carnali. Quemadmodum enim dos ista etiam constante matrimonio constitui potest, l. 20. C. de donat. ante nupt. ita ajunt, etiam post consecrationem dotem Ecclesiasticam rectè constitui. Anton. Bengeus & Franciscus Pinsfon. de benefic. tit. de fundat. Eccles. part. 2. n. 4. Sed est tamen adhuc ingens inter has dotes differentia. Dotem propter nuptias fieri, & sine nuptiis nullam dotem intelligi, sine dote autem nuptias posse celebrari, scribit Justinianus in d. l. 20. At sine dote non posse contrahi matrimonium inter Episcopum aut presbyterum & Ecclesiam scribunt Canonistæ. Sed & hoc animadvertendum est, per consecrationem Ecclesiæ non illicitò contractum censeri matrimonium,

quandoquidem consecratio fieri potest antè quàm quisquam ordinetur, qui curam ejus Ecclesiæ habeat. Verùm de hoc matrimonio spirituali quid sentiendum sit, jam supra exposui, quæ proinde hîc repetere necessum non est.

IX. Porrò, siis, qui consecrari fecit Ecclesiam, aut heredes ejus, constituendæ doti non sufficiunt, subsidiaria actio datur adversus ipsum Episcopum, qui eam consecravit. Glos. in c. nemo. 7. de consecrat. dist. 7. Bengeus & Pinsfon. d. l. n. 6. Paul. Piafec. in prax. Episc. part. 1. c. 5. n. 2. Augustin. Barbes. de offic. & potest. Episc. part. 3. alleg. 64. n. 2. ut dotem congruam constituat, ad exemplum scilicet ordinatorum sine titulo, quos vel alere tenetur, vel de beneficio eis providere c. 4. X. de præbend. c. 16. eod. Quòd tamen tùm demum locum habere volunt, quando Episcopus eam potest dotare ex bonis vel propriis, vel Ecclesiæ suæ, sine ejus læsione. Petr. Gregor. de benefic. c. 15. n. 3. Potest enim aliquando Ecclesia tantum habere in facultatibus suis, ut ex illis subvenire possit alteri. Sed hoc fortè non admitteretur priùs, quàm excusæ fuerint facultates tùm ædificatoris, tùm deinde ipsius Episcopi.

X. Moribus receptum est apud nonnullas gentes, ut, sicubi, qui construxerunt Ecclesiam, dotare eam aut nequeant, aut nolint; arma co-

rum & insignia dejiciantur , & sepulchra de loco constituto tollantur. Didacus Spino à Caceres in *specul. testam. glosf. 4. princ. num. 34.* Id verò iniquius videtur , quàm ut excusari queat. Plus enim videtur contulisse ille , qui Ecclesiam primùm extruxit, quicquid substantiam ei dedit, quàm qui alimenta tantùm suppeditat. Nec minus igitur ille, quàm iste meretur, ut ejus memoria conservetur, & ad posteritatem propagetur. Pœnæ genus est, &, si talis non est, inter injurias refertur, si cujus statux detrahantur, nomen expungatur, insignia dejiciantur, & memoria extingvatur. Et quæ verò promeruisse infamiæ hanc notam dicamus eum, qui dum impensas in structuram Ecclesiæ fecit oppidò liberaliter, in dotatione ejus deinde deficit? Aut certè, si pœnæ nomine insigniendum id facinus non est, injuriam committet, quisquis istud patriverit. Distincti sunt actus, ædificatio & dotatio, & uterque suâ laude coruscat, quæ privari neuter omninò seorsim debet.

XI. Addendum verò etiam hoc est, parochianis aliquando impostum fuisse hoc onus dotandi Ecclesiam. Idquod observo constitutum in certo casu fuisse apud Longobardos, in quorum legibus *lib. 3. tit. 1. n. 46.* hæc habentur verba. *De Ecclesiis emendandis volumus, ut ita obser-*

vetur, ut in capitulari nostro continetur, quod ad Olonam fecimus: et si in uno loco plures Ecclesia sint, quàm necesse sit, destruantur. Quod si forte in alio loco Ecclesia sit constructa, quæ tamen necessaria sit, & nihil dotis habuerit, volumus ut secundum justitiam Domini ac genitoris nostri unus mansus cum XII bunuariis de terrâ arabili detur, & mancipia duo à liberis hominibus, quæ in eadem Ecclesiâ officium audire debent, ut sacerdotes ibi possint esse, & divinus cultus fieri: quod si hoc populus facere noluerit, destruat. Hoc scilicet est, quod supra dixi, in immensum aliquando auctum fuisse numerum Ecclesiarum, nec eas tamen ita dotatas semper aut redditibus instructas fuisse, ut inde sartæ testæ conservari poterint. Cùm igitur plurimæ earum ruinam minarentur, hoc in primis attendi voluit Karolus M. sive quisquis Legis istius Longobardicæ autor fuit, utrum illis carere possit Universitas, in cujus finibus illæ sitæ fuerint, an minùs. Priori casu destrui eas jubet; posteriori verò ab universitate reparari vult; aut si populus id facere noluerit, similiter destruendas esse statuit.

XII. Ultimum hoc extra *vopolis* terminos vagari videtur. Cur enim destrui debeat, quod necessarium est, & quo carere non potest universitas? & quamobrem id liberæ

liberæ relinqvendum sit populi voluntati, quod necessarium est? Potius igitur est, ut statuamus, debere hoc casu cogi plebem, ut de suis facultatibus redditus certos constituat, quibus divinus cultus instrui & conservari queat. Cæs. Lambertin. *de jur. patron. quest. 7. pr. art. 2. n. 8.* Atque sic in nostris his provinciis observatur, ut in rescipiendis aut restaurandis templis primùm excutiatur ærarij Ecclesiasticum; id verò si sufficiens non fuerit, coguntur parociani ex propriis suis facultatibus collationes aut contributiones facere, ut ex illis ædificia reparentur. Atque idem etiam observatur in constituendis salariis pastorum & ministrorum Ecclesiæ, quibus ex bonis parocianorum quandoque subveniri oportet. Videri poterunt Carpovius in *9. Consistor. lib. 2. def. 338. 339. & lib. 1. def. 99.* Finkelthaus *de jur. patron. cap. 4. n. 86.*

XIII. Et hi quidem obligantur toties, quoties vel inventarium, uti vocant, sine culpâ pastoris fuerit imminutum aut deperditum, aut Ecclesia reparatione indigeat, neque ærarii sacri tantæ facultates sint, quæ impensis faciendis sufficere queant. Etsi enim, qui Ecclesiam semel congruè dotavit; dote istâ casu extinctâ & deperditâ, dotare denud non teneatur, *arg. l. 2. §. 7. ff. de administr. rer. ad civis. pert.* quan-

quam hic diversum statuisse videtur Karolus Imp. *lib. 6. capit. num. 69.* parochiani tamen ex eo, quòd sufficientes pastori ex redditibus semel constituerint, ab collationibus immunes non fiunt, si redditus illi casu defecerint & deperditi fuerint. Dignus est enim operarius alimento suo suâque mercede. Quis unquam verò stipendiis suis militat? quis plantat vineam & de fructu ejus non edit? *1. Cor. IX, 7.* Et igitur justum est, ut parochiani pro ratione suarum facultatum & patrimonii ad salaria contribuant, prout in aliis contributionibus civilibus fieri solet, quibus merito præferendæ sunt Ecclesiasticæ propter curam animarum, quam gerere debent Ecclesiæ ministri.

XIV. Unicum istud restat, ut videamus, utrum minor dotem Ecclesiæ sine decreto Magistratus constituere queat? Et non posse verius videtur, cum expressè dicatur in *l. ult. C. si maj. fact. al. fact. sin. decr. rat. hab.* donationes à minoribus nec cum decreto celebrari posse, tantum abest, ut sine decreto facere eas liceat. Dotationem autem hoc casu speciem donationis esse, nemo fortè ambiget, quandoquidem ex mera liberalitate eâ provenit. Sicut igitur propter matrimonium carnale non licet dotem dare, nisi ex decreto magistratus, *l. 22. C. de administrat.*

strat. tut. ita etiam non licebit in matrimonio hoc, quod Canonistæ efformant, spirituali. Nec facit, quod hic agatur de causâ piâ, quæ legum subtilitatem respuit, quodque dotatio talis sit actus devotionis, quæ nunquam nimia esse possit. Licet enim magnus sit favor piarum causarum & Ecclesiarum; attamen quia Ecclesia & ipsa cultrix est justitiæ, neque aliquid patitur contra justitiam fieri in se vel in alterum, uti dicitur *1. F. 13.* neque hic necesse erit,

diversum quid statuere, præsertim cum nulla hic juris subtilitas inveniatur, sed ex jure naturali hoc resultet axioma, minorum & personas & bona, donec ad perfectam ætatem pervenerint, defendi & servari debere. Devotio autem in profusione bonorum non consistit, neque pius hoc erit, ex parte Ecclesiæ, si accipiat ea liberales erogationes ex manu adolescentis iudicio nondum satis instructi.

CAPUT VII.

De quantitate dotis, & quæ dicatur esse dos sufficiens, sive congrua.

SUMMARIUM.

Quanta & qualis debeat esse Ecclesiæ dos? n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 17, 18, 19, 20, 30, 32, 40, 42.

Unde estimanda sit sufficientia dotis? n. 2.

Onera Episcopalia quæ dicantur? eod.

Utrum ab initio dum constituenda est dos, exigi ea tanta debeat, ut ferre inde Ecclesiæ onera episcopalia queat? n. 3.

Num etiam hospitalitas in constitutione dotis attendi debeat? n. 4, 5.

Visitationum finis præcipuus qui sit? n. 5.

Num etiam dotis constitutio ad reparationem & conservationem Ecclesiæ porrigi debeat? n. 6.

Quomodo consuli debeat Ecclesiis collapsuris, aut ruinam minantibus, & quibus impensas in eam rem facere deceat? remissivè, eod.

Præcipuam rationem, ex qua quantitatem dotis constituendam commensurari oportet, manere istam, quod sufficiens ea esse debeat, ut ministri Ecclesiæ destinati commodè sustentari, & luminaria inde comparari queant. n. 7.

Adiaphora, quæ longò usu recepta sunt, difficulter, & non nisi gravibus ex causis abrogari aut mutari possunt. eod.

Num

- Num etiam cereorum ratio habenda sit in constituenda dote? eod.
- Magis sollicitam debere esse curam edificatoris, ut habeant ministri Ecclesie, unde vivant, & ut cultus divinus ne intercidat aliquando. n. 8.
- De Missarum solitariarum frequentia & inde supersticiosa persuasio, & insensio edificatorum sequioribus temporibus eod.
- De arbitrio definiendi numerum clericorum, n. 8, 12, 13.
- Hugonis III. Ducis Burgundie exemplum ad precedentia quadrans n. 9.
- Missarum solitariarum refutatio & rejectio n. 10, 11.
- De Concilio Nannerensi, n. 11.
- Cypriani descriptio Ecclesie n. 13.
- De parochiarum vilipendio. eod.
- Quid vel de numero Clericorum Ecclesiis proficiendo, vel de dote illis constituenda publicis doctrinis statuatur? n. 14.
- Opinionis Nicolai le Maire, fuisse Ecclesias quasdam, quas non presbyteri, aut Diaconi, sed inferioris nominis ac gradus Clerici regerent, ejusque probationis discussio, eod. & n. 15, 16,
- De Ecclesia Suburrana, n. 14.
- Concilium Toleranum quale fuerit, & quo tempore coactum? n. 15.
- De reliquiarum cultu & psalmodiâ insuper requisitâ, si missa celebrari non potuit. n. 16.
- Concilii Epauensis & Gregorii Magni ad presentem materiam verba, eod.
- Ecclesiam Christianam olim non plures sibi elegisse ministros, quam quot sibi necessarios propter populum, cui inservierunt, arbitrata sit; Omnes tum Ecclesias fuisse parochiales, Clericos omnes cura animarum intendisse, beneficia ignota fuisse, & quæ de compatibilitate & incompatibilitate, de residentiis, de beneficiis non curatis, de clericis regularibus & secularibus nunc disputantur, inter corruptæ Ecclesie notas referri; gradus Ecclesiasticos primâ institutione non fuisse dignitates, sed ministeria & onera.
- Operarii in Evangelio qui dicti? eod. (n. 17.)
- Distinctio Ecclesiarum in cathedrales, collegiatas, conventuales & parochiales eod.
- Officium ecclesiasticum sequioribus temporibus ex redditibus estimari cepisse, eod.
- De dote Ecclesie cathedralis, monasterii vel Ecclesie collegiatae, Ecclesie parochialis, Ecclesie simplicis, capellarum atque altarium, n. 18.
- In parochialibus Ecclesiis curam animarum maximam haberi aut haberi debere, & hunc præceptum finem esse ministrorum Ecclesie, eod.
- De nomine beneficii extra Ecclesias parochiales; & quantum beneficium juxta

- Martinum ab Azpilcueta satis sit cuiq; Clericorum ? n.19.*
- Ratiocinatio ab immensitate numeri clericorum in Ecclesiis cathedralibus ad magnitudinem constituendæ dotis, eòd. conf. n.30.*
- De Laucitia clericorum eòd.*
- Plures interdum cooptatos esse clericos, quàm destinati ab initio ex intentione constituentis fuerunt, indeq; factum esse, ut numero crescente dos constituta amplius non suffecerit; Et quomodo istum numerum Justinianus iterum contraxerit ? n. 21, 25.*
- Numerum Justinianum plerorumq; clericorum probabiliter adhuc nimium fuisse, n.22.*
- Ostiarii officium secundum Canonistas eòd.*
- Heracly Imperatoris numerus Clericorum n.23.*
- Ostiarii num referantur inter clericos ? eòd.*
- Isidorus Hispalensis quando vixerit ? eòd.*
- Inter clericos Ecclesiæ Constantinopolitanæ nonnullos fuisse Officiales; Unde illi sint dicti, & quò numero ab Heraclyo definiti ? num item simplici aliquò beneficio verisimiliter contenti fuerint ? n.24.*
- Jacobi Gothofredi observatio de necessaria clericorum numeri & laxatione interdum & contractione; Et cui manus numeri istius definiendi commissum fuerit ? Cum adjunctâ Epicrisi, n.26.*
- De necessitate & antiquitate ordinum clericorum recensitorum, quam stauunt Canonista, n. 27.*
- Quomodo isti Salvatore ipsam dictos ordines exercuisse contendant ? eòd.*
- Minores ordines in primitiva Apostolorum Ecclesia non fuisse, probatur auctoritate & testimonio Gratiani eòd.*
- Quò tempore reliqui ordines cœperint, remisivè, eòd.*
- Decretum Concilii Tridentini de ordinum à Diaconatu ad Ostiariatum functionibus in usu revocandis n. 28.*
- Epicrisi de functionibus istiusmodi n. 29.*
- Ad splendorem quæ inventa sunt, necessitatem nullam inferre, & quæ liberè recepta sunt, aliis cedere non debere in coactionis vinculum, eòd.*
- Quæ ratio fuerit, cur primitus dicta officia distincta à se invicem, & distinctis personis commissa fuerint ? eòd.*
- Distinctionem isthanc personarum & munerum factam fuisse tum temporis, cum nulla adhuc facta esset distinctio prebendarum, eòd.*
- Quæ fuerit vita clericorum & sustentatio ante prebendarum distinctionem ? eòd.*

- Canonistas hodiernos immensum clericorum suorum numerum unice ad satisfactum misericordiam peragendum requirere. n. 30.
- Repetita illatio, amplissimam in cathedralibus Ecclesiis exigi dotem, eod.
- Quales sint nostratum Ecclesiarum ministri, & ad quid respiciatur in numero eorum constituendo? eod.
- Faceta de numero Sacerdotum relatio Felicii Malleoli; Et quis fuerit, quovque tempore vixerit Malleolus? n. 31.
- De alimentis ministrorum Ecclesia; & qualis ipsorum vita esse debeat. n. 32-33.
- Que dos sufficiens putetur ab Autore? n. 32.
- De frugalitate & abstinentia à comestationibus & ebrietate Episcopis & clericis injuncta, & luxu eorum in contrarium, in victu, vestitu & comitatu. n. 33.
- Petri Archiepiscopi Narbonensis coercitio comitatus clericalis intra certum numerum eod.
- Apud medii ævi Scriptores & in ejus temporis instrumentis publicis sæpissime occurrere, Ecclesia in dotem datum fuisse mansum unum, quandoque etiam alterum & plures, legeque publicâ, ut id fieret, aliquando cautum fuisse, n. 34. conf. n. 39.
- Mansus, Acrâ, jugerum, item acratuura quid sint? n. 35.
- Seculô Karolnô mansum & colonicam idem serè denotasse & promiscuo in usu ista vocabula fuisse; aliquando tamen colonicam sub manso comprehensam esse, observatur n. 36.
- Colonicam mansum, villam, & in Germanicis scriptis diplomatibus & instrumentis Hobam & Hobunnam pro eodem accipi debere, nec semper certam quantitatem, sed modò majorem, modò minorem agri modum continuisse, juxta observationem Hieronymi Bignonii, eod.
- Carrucata s. Hida quanta sit terre portio? eod.
- De triginta partibus terre, quos Honorius III. Pontifex, ad Mennam Regem scribens, cuilibet Ecclesie dari voluit, n. 37.
- Mansum de terra arabili dari oportuisse, ut alimenta inde haberent clerici, eod.
- Num glossa ad c. secundum. 23. q. 8. & ad c. 1. X. de censib. mansum rectè dicat agrum, unde percipitur frumentum & vinum ad Eucharistiam faciendam? n. 38.
- Cujacii definitio mansi, & Antonii Bengelii & Francisci Pinssonii sententia de significato ejus vocabuli; item ejusdem significationis de vocabulo Hida assertio Spelmanni; & Andrea Quercetani de voce colonica, eod.

Ab Voce Hida probabiliter esse Germanicum Hütte. eòd.

De numero mansorum majoribus Ecclesiis tributorum. n. 39. 40.

Parochialem Ecclesiam, bonis auctam, in conventualem aut collegiatam frequenter esse mutatam. n. 40.

Esti de mensura & modo mansorum non satis constat, certum tamen eum fuisse, pro varietate locorum nihilominus variantem. n. 41.

Bunnarium, sive buunarium, aut bunuarium quid sit, & ex quot buunariis constiterit mansus Ecclesie, Capelle & Oratoriorum? eòd.

Ecclesia si constituenda fuerit dos, sollicitè in id semper inquisitum esse, ut mansus integer & justa terre portio assignaretur, & ne deinceps de integritate aliquid deficeret. n. 42.

EGimus hætenus de necessitate dotis Ecclesiasticæ, & quis eam ex mente Canonistarum constituere teneatur. Agendum nunc est de quantitate ejus, & intra quos terminos necessitas ista contineatur. Modicam enim dotem pro dote non haberi, & ne quidem cum consensu Episcopi dotem insufficientem constitui posse, neque ex tali dote jus patronatus acquiri, constans est Canonistarum sententia. Vid. glosf. in *c. quicungq.* 16. q. 7. Andr. Gail. *lib. 2. Obs. 88. n. 10.* Thom. Triv. *san. lib. 2. decis. 55. n. 25 seq.* Atq; idcirco, dotem debere esse congruam, sufficientem, & ex intentione dantis perpetuam, nullisque conditionibus circumscriptam, uno consensu atq; unâ voce profitentur. Quæ autem ex ipsorum placitis haberi queat pro sufficiente, necesse nunc est, ut videamus, & levi penicillò delineemus.

II. Et generaliter quidem suffi-

cientiam ex eo potissimè æstimandam esse volunt, si tantum suppetat, ex quo Clerici sacro officio & custodia ipsius Ecclesiæ deputati commodè sustentari, & luminaria cultui divino necessaria comparari queant. *c. nemo de consecrat. dist. 1. Navell. 67. c. 2.* Alii requirunt insuper tantam copiam, ut onera Episcopalia inde persolvi & hospitalitas exerceri queat. *per c. 12 X. de præbend. c. 1. eòd. in 6. Clement. 1. de jur. patron.* Onera autem Episcopalia dicuntur, quæ vel in signum subjectionis Episcopo ex Ecclesiarum redditibus dantur, ut est cathedraticum, sive synodaticum, quod in Synodo singulari annis celebrandâ præstari consuevit, vel propter visitationem, ut est procuratio, vel propter aliam aliquam necessitatem subito occurrentem, qualis præstatio dici solet subsidium charitativum. Alii adhuc addunt, debere dotem etiam sufficere ad facta restatque ædificia sacra ruenda. Idq;

Idq̄ve requirere videtur Justinianus *diēt. novell. 67. c. 2.* ubi ab ædificatore Ecclesiæ constitui simul debere dicit, quæ faciunt *οὐδὲ τὸ ἀποδοῦναι τὸ ὄνομα σωτηριῶν, ad perpetuam ædus conservationem, sive, uti Haloander vertit, ut ædes facta tecta habeatur.*

III. Et onera quidem Episcopalia denegari nequeunt, si tantæ fuerint Ecclesiæ facultates, ut ferre ea possit. Sed de hoc quæritur, utrum ab initio, dum constituenda est dos, exigi ea tanta debeat, ut ferre inde Ecclesia ejusmodi onera queat? Et quia circa procurationem constitutiones Pontificiæ rationem haberi volunt, facultatum Ecclesiæ *c. 14. X. de cens. c. 16. X. de offic. Ordin.* inde concludunt Abbas Panormitanus, & Henricus Card. Hostiensis *in c. 8. X. de consecrat. Eccles.* non esse necessarium, ut ab initio talis constituatur dos, quæ sufficere possit ad jura Episcopalia persolvenda. Quæ tamen concludendi forma non usquequaque stringit. Potest enim adhiberi ratio facultatum Ecclesiæ, ut maximè ab initio etiam ad procurationem in constitutione dotis habitus fuerit respectus, nempe ne procuratio exigatur ultra id, quod ab initio eam in rem constitutum fuit, ne excedat quantitatem primitus destinatam. Nec enim æqualis & uniformis ab omnibus Ecclesiis debetur procuratio, sed amplior modò, modò te-

nuior, pro ratione vel visitatoris, vel facultatum Ecclesiæ. Atque hinc postquam constituitur Alexander III. & præscripsisset numerum eorum, quos secum ducere liceret prælatis visitantibus, *c. 6. X. de censib.* mox addit: Sanè quod de prædicto numero electionis secundum tolerantiam dictum est, in illis locis poterit observari, in quibus ampliores sunt redditus & ecclesiastica facultates. In pauperioribus autem locis tantam volumus teneri mensuram, ut ex accessu majorum minores merito non doleant se gravari. Nec sub tali indulgentiâ illi, qui paucioribus equis uti solebant, hæcenus plurium sibi credant potestatem indultam.

IV. De hospitalitate quod addunt, etiam illam in constitutione dotis attendi debere, fatentur Hostiensis & Panormitanus *d. l.* oppidò paucos Rupertum iri, qui Ecclesiam constructuri essent, si tanta deberet ab initio assignari dos, quæ hospitalitati exercendæ sufficeret. Commendat in Episcopo istam virtutem Paulus Apostolus *1. Tim. III. 2.* multisq; aliis veterum glossæ atque exemplis illustrat Claudius Espencæus *l. 2. digress. 1.* eandemq; etiam à presbyteris suis exerceri vult Hincmarus Archiepiscopus Rhemensis *in capitulis, quibus presbyterium instructum voluit, ubi sub num. 10.* hæc ponit legem: *Ut cum hospitium, maximè pauperum atq; debiliū, orphanorum quosq; atq;*

peregrinorum habeat, hosq; ad prandium suum quotidie juxta possibilitatem convocet, eisq; hospitium competenter tribuat. Unde & Gregorius Magnus animadverti vult in Archidiaconum Florentinum Ecclesie Anconitanæ ex tenacitate tam famosum, quod nunquam amicus domum ejus ad charitatem introiisse diceretur, apud Gratian. *c. 1. dist. 85.* Sed enim verò hospitalitas illa non aliter exercenda est, nisi juxta possibilitatem, uti ait Hincmarus *d. 1.* Et Episcopus ipse in Concilio Carthaginensi IV. *can. 15.* jubetur vilem supellectilem & mensam ac victum pauperem habere, & dignitatis suæ autoritatem fide & vitæ meritis quærere. Atque ex tali victu etiam hospitalitas exercenda est, & quidem sine delectu personarum, uti id Chrysostomi verbis monet Gratianus *c. quiescamus 3. dist. 42.*

V. Concludunt igitur Hostiensis & Panormitanus, non debere multum severè agi contra ædificatorem, nec opus esse, ut dos detur ab initio pro hospitalitate exercendâ, vel pro juribus Episcopalibus solvendis. Ego hoc addo, majorem esse necessitatem procurationis, quæ fit propter visitationem, quàm hospitalitatis, & proinde cogi posse parochianos ad procurationem faciendam, non ita cogi posse ad collationem faciendam, ut inde exerceatur hospitalitas. Disciplina Ecclesiastica hoc exigit, ut

observentur in eâ ministrantes, qualiter se gerant, & divina officia peragant: Exigit Religio & pietas, ut facta recta conserventur ædificia cultui divino destinata. Et hic scilicet præcipuus est finis visitationum, quas ubiqve locorum tam necessarias esse arbitrantur tum Ecclesie tum Reip. præfecti, ut sine illis neque religio salva, neque subditorum fides conservari posse censeatur. Quæ ratio facit, ut quemadmodum carere non potest Ecclesia tali visitatione, sic neque carere possit sumptibus & expensis in eam faciendis. At hospitalitas ferè ex liberalitate provenit, cujus actus non ita sunt necessarii, ut sine illis Ecclesia consistere nequeat. Nec proinde cogi poterunt parochiani ad conferendas symbolas, ut ex illis hospitalitas exerceatur, nisi quatenus id exigat miseria humana, quo casu eleemosynas imperari posse, rectè statuunt Doctores, notante Franzkio *2. resol. 7.*

VI. Quod reparationem Ecclesiarum attinet, voluit quidem Justinianus *d. nov. 67.* ædificatorem ab initio tantam constituere debere dotem, ut ex portione ejus facta recta conservari ædificia queant. Sed enim vixit Justinianus eo tempore, quo præter necessitatem in immensum, auctus fuerat Ecclesiarum numerus, uti *cap. 5.* prolixius exposui, quarum plurimas ideò, quod conservari non possent, destruere oportebat. Quo

rerum

rerum statu, cum quisque sibi inde, quòd Ecclesiam ædificasset, immortalam nominis sui memoriam speraret, atque ex devotione alii, alii gloriæ cupiditate extruere Ecclesias & præter necessitatem multiplicare pergerent, durioribus conditionibus ædificatores adstringi oportuit, ut scilicet ultra necessariam dotem stipendiis ministrorum sufficientem, daretur etiam id, ex quo conservari ædificia possent, ne scilicet ruina impenderet prius, quàm fama ædificatoris posteritati cognita fuisset. Extra talem casum incivile erit, ædificatorem cogere, ut dotem ideò auctiorem faciat, quòd inde facta tecta servari queant ædificia. Quòd verò consuli debeat Ecclesiis collapsuris aut ruinam minantibus, & quibus impensas in eam rem facere deceat, prolixè tradunt Doctores *ad tit. de Eccles. ædific. vel repar.* quæ nunc excutere omnia necesse non est. In eo tamen ferè conveniunt, adigi non debere eos, qui dotem constituunt, ut reparationi aut restorationi eam sufficientem faciant.

VII. Præcipua igitur ratio, ex quà quantitatem dotis constituendæ commensurati oportet, manet ista, quòd sufficiens ea esse debeat, ut ministri isti Ecclesiæ destinati commodè sustentari, & luminaria inde comparari queant. De luminariis aut cereis jam *cap. 4.* dixi, eorum tantam non esse necessitatem, ut carere illis Ec-

clesia nequeat. Ex quo consequitur, neque in dote constituendâ necessarium haberi debere ad illos respectum. Sed quia adiaphora, quæ longo usu recepta sunt, difficulter & non nisi gravibus ex causis abrogari aut mutari possunt, fateor, idem etiam de cereis statui debere. Sed manere tamen illi nihilominus debent, ut sunt, adiaphori, ne fiant laquei conscientiarum; & sine opinione necessitatis, sine superstitione, sine abusu liberè serventur, ita ut extra casum scandali possint omitti, vel Ecclesiæ ordinatione & consensu mutari vel abrogari. Quòd si igitur in civitate aliquà, ubi cerei recepti sunt, nova ædificetur Ecclesia, nolim ego, nullam eorum in constituendâ dote haberi rationem, quandoquidem satius tum fuerit, reliquis, quæ in eadem civitate sunt, etiam hanc conformem reddi, quàm periculo scandali eam subicere.

VIII. Magis verò sollicita debet esse cura ædificatoris, ut habeant ministri Ecclesiæ, unde vivant, & qui finis ultimus est, ut cultus divinus ne aliquando intercidat. Atque hoc totum pendere volunt Canonistæ ex numero eorum, quos fundator voluerit Ecclesiæ inservire. Quæ tamen sententia monstri quid alere videtur ex eo, quòd sequioribus temporibus Ecclesiæ non tam propter plebem, quàm propter Clericos ædificatæ crederentur, neque Clerici propter populum,

pulum, sed propter seipſos ali debe-
re putarentur. Homines enim inces-
ſerat opinio meriti, ſalutem æternam
ſe confeſcuros, ſi facerent, ut in ſui
nominis memoriam vel unica ſal-
tem quotannis miſſa celebraretur, il-
lamq; vel certioſorem fore, vel ſaci-
lius obtineri poſſe, ſi miſſæ tales nu-
mero plures cantarentur, & profu-
ſius illi bona ſua in hanc rem impen-
derent. Miſſæ autem illæ frequenter
admodum pro vivis & pro defunctis
celebrabantur, nec populus, ut inter-
eſſet, nedum ut communicaret, invi-
tabatur aut præparabatur, & ſæpiſſi-
mè præbyter ſolus ſine cœtu & com-
municantibus totum peragebat offi-
cium. Invaſcente enim ſuperſtitio-
ne atqve errore de purgatorio, & li-
berandis ex eo per ſuffragia & ite-
rata miſſarum ſolennia animabus,
miſſarum ſolitariarum tum numerus
tùm auctoritas plurimum creverat.
Hâc ratione non iſ primariò finis in-
tendebatur, ut in devotionem popu-
lus efferveſceret, aut excitaretur, ſed
ut benè eſſet illis, quorum memoria
recolebatur, quiq; ſalutem ſibi ex
iſtiuſmodi miſſis æternam quæſive-
rant. Nec proinde ad populum re-
ſpiciebat ampliùs, qui Eccleſiam æ-
dificabat, ut illius devotioni inſer-
viret, ſed ut ſuam propriam procura-
ret ſalutem, quàm eò certioſorem ſibi
perſuadebat, quò plures Eccleſiæ illi
deſtinaret miſſificos. Atqve ſic in
arbitrio ædificantis aut dotem con-

ſtituentis poni cœpit, quot adhiberi
& deſtinari vellet ſacrificos, quotq;
miniſtros alios.

IX. Hâc opinione imbutus Hugo
III. Dux Burgundiæ damnatus voti,
quod in itinere Hieroſolymitano
nuncupaverat, Eccleſiam ædificavit,
illiuſq; miniſterio decem Clericos
deſtinavit, non in commodum &
utilitatem populi, ſed, ut ipſe loqui-
tur, pro remedio animæ ſuæ, ſuo-
rumq; ſalute. Diploma recenſet
Aubertus Miræus in *Donat. Belg. l. 2.
cap. 70.* ex quo ſequentia, quæ
huc faciunt, adſcribam verba:
*Cum autem rediſſem, gratiâ DEI, ,,
convocatis amicis meis, & multis ,,
honeſtis Viris decem Clericos pro ,,
remedio animæ meæ & prædeceſſo- ,,
rum, ſucceſſorumq; meorum ſalute ,,
DEO in perpetuum ſervituros apud ,,
Divionem inſtitui, quibus laudante ,,
AALIDE Uxore meâ, & Odone ,,
primogenito meo in eâdem villâ in ,,
propriis uſûs, redditus aſſignavi. ,,
&c.*

X. Ad errorem iſtum retunden-
dum & ſolitarias miſſas refutandas,
ſufficit unicum Ludovici Imperato-
ris capitulum, quod habetur in *ad-
dit. 2. ſub num. 7.* adducere his verbis:
*Viſum etiam nobis fuit illud inhiben-
dum, ut nullus præbyterorum ſolus
miſſam celebrare præſumat; quia ita
nec verba Domini Salvatoris, quibus
myſteria corporis & ſanguinis ſuis di-
ſcipulis celebranda contradidit, nec
Pauli*

Pauli documenta declarant, nec etiam in ipsiſ aſſis Apoſtolorum, ſi enucleatim legantur, ita fieri debere ullo modo invenitur. Unde conveniendus, imò interrogandus nobis videtur bujuſmodi corporis & ſanguinis Domini ſolitarius conſecrator, quibus dicit, **DOMINUS VOBISCU**M, & à quo illi reſpondetur, **ET CUM SPIRITU TUO?** vel pro quibus ſupplicando Domino inter cetera, **MEMENTO DOMINE ET OMNIUM CIRCUMSTANTIUM**, cum nullus circumſtet, dicit? *Que conſuetudo, quia Apoſtolica & Eccleſiaſtica autoritati refragatur, & tanto myſterio quandam dehonorationem irrogare videtur, omnibus nobis in commune viſum eſt, ut deinceps bujuſcemodi uſus inibeatur.*

XI. Verba hæc, ut jacent, ipſo hoc regnante Ludovico, anno DCCCXXIX in concilio Pariſiis congregato concepta fuèrunt, & habentur *can. 48. lib. 3.* Simile quid in concilio Nannetenſi conſtitutum refert Ivo Carnutenſis in Decreto his verbis: *Deſinivit Sanctum Concilium, ut nullus preſbyter præſumat ſolu miſſam cantare. Cui enim dicit, Dominus vobiscum, aut, Surſum corda, aut gratias agamus Domino DEO noſtro, cum nullus ſit, qui reſpondeat? aut in canone, & omnium circumadſtantium &c: cum nemo adſit, aut quem invitat ad orationem, cum dicit, oremus, cum nullus ſit, qui ſecum*

*oret? Aut igitur iſta penitus reticenda ſunt, & non ſolum non erit perfectum ſacrificium, verùm etiam incurret, quicquid ille eſt, terribilem illam ſententiam: Si quis tulerit de hoc, tollet Dominus partem ejus de libro vite, aut ſi hæc muris aut parietibus inſurraverit, ridiculoſum eſt. Quapropter illa ridiculoſa ſuperſtitio maximè à monaſteriis monachorum exterminanda eſt. Nannetenſe hoc Concilium quo tempore habitum fuerit, non ſatis conſtat. Et æquè ignotum eſt, à quo, quomodo, & quâ occasione id convocatum fuerit. Franciſcus Longus à Coriolano in ſumm. Concil. id refert ad annum Chriſti DCCCXCVI. Jacobus Sirmondus Jeſuita illud inferuit *tom. 3. concil. Gall. ſub annum Domini DCCCC.* Quidquid hujus ſit, ex collatione conſtat, nihil omninò differre ſententiam hujus concilii, ab illâ, quam ex Pariſienſi adduximus, & utrobique ſolitarias miſſas ut ridiculas & ſuperſtitioſas rejectas fuiſſe. Sed de his plura dicere nunc nihil attinet.*

XII. Videtur autem circa tempora Juſtiniani, ſeculo ineunte ſexto, & quantum conjicere licet, ævo adhuc anteriore arbitrium hoc, de quo diximus, deſiniendi numerum Clericorum patronis relictum fuiſſe. Sic enim ait Juſtinianus ipſe *novell. 3.* *Investigantes igitur illud un dig, invenimus, quoniam ſinguli bonorum, qui ſanctiſſimas Eccleſias ædifi-*

caverunt in hac felicissimâ civitate, non pro edificio solum cogitaverunt, sed etiam ut expensas sufficientes darent à se factis venerabilibus domibus, & determinarent, quantos quidem competens esset presbyteros per unamquamque Ecclesiam, quantosque diaconos masculos atque feminas, & quantos subdiaconos, & rursus Cantores atque Lectores & Ostiarios constitui, & super hac etiam Oratorii expensas definiunt: & redditus proprios dederunt sufficientes iis, quæ à se constituta sunt: si quis autem adjecerit multitudinem, nequaquam amplius penitus extendi valentes. sive, uti Haloander ultima hæc verba exponit: *neque multitudinem aliquam adjectam, cui exinde competens solutio fieri non possit.* Arbitrium tamen istud non fuit tùm temporis prorsus absolutum, uti hodierni id faciunt Canonistæ, sed maximam partem ex Episcopi judicio pendebat, qui arbitrabatur, quousque numerus Clericorum in quavis Ecclesiâ extendi deberet. Quò pertinere videntur verba ejusdem novellæ sequentia: *Cum verò DEO amabiles Episcopi ad aliquorum preces semper respicientes protracti sunt ad ordinationum multitudinem, aucta quidem est expensarum quantitas ad immensitatem multam &c.* Et *cap. 1. ejusd. nov.* colligit Imperator, propter auctam plebem clericorum numerum in majore Ecclesiâ Constantinopolitanâ ad antiquam figu-

ram redigi non posse, quem tamen constringi debere, & judicavit ipse, & lege latâ ordinavit.

XIII. Totum igitur hoc, quod de numero Clericorum uni Ecclesiæ adscribendorum statuendum est, non simpliciter arbitrio ædificantis aut dotantis relinqui debet, sed considerari oportet circumstantias singulatim omnes, atque in primis populi, cujus gratiâ Ecclesia constructa est, amplitudinem. Nec enim alium in finem erecta & extructa olim fuerunt ejusmodi ædificia, nisi ut populo in illis conventus sacros habere, & cultui divino unitâ quasi, & in commune collatâ pietate operam dare liceret. *Ecclesia*, inquit Cyprianus *l. 4 ep. 9 est plebs sacerdoti adunata, & pastori suo grex adhaerens.* Parochiales scilicet tùm erant Ecclesiæ omnes. Qui hodiè aliquando, & tantùm non plerumque, intenduntur fines, quicquid inter Canonistas celebres sunt, ut, quod in pastoralis dignitatis privilegium, & propter sepulturam aut etiam in monachorum gratiam & propter Canonicos aliquos, sæpè extruantur, pristinæ Ecclesiæ planè ignoti fuerunt. Atque hinc factum, ut parochiales Ecclesiæ parum deinceps æstimarentur, & parochiæ ipsæ penè interciderent. Quam in rem adscribere libet querelam ab Nicolao le Maistre *lib. 2 de bon. Eccles. cap. 9.* congestam, dum sic ait: *Non finit in-*

*fituta de parochiis disputatio à que-
relis abstinere. Nam cum omnia
temporis progressu in Ecclesiâ adoleve-
rint, Episcoporum splendor, dignitas,
monasteriorum amplitudo, numerus,
prærogativa: sola parochiarum disci-
plina ita exolevit, ut nisi mediocres
villæ & pagearum vestigia quædam
retinissent, vix sciremus parochias
extitisse. Nam quotusquæq; est ho-
diernâ die, qui in parochiâ missarum
solemnibus sacris interfit? Quotus-
quæq; oblationibus DEUM placat?
Quotusquæq; monenti pastori aurem
patientem & docilem præbet? Ista o-
mnia vetustatis accusantur, ingenii
famam novitatum studio omnes am-
biant, & nisi cælum meliorem nobis
mentem immittat, periculum est, ne
sacrum Evangelii sedus in antiquita-
tis infamiam incurrat, & lex Christia-
na, eâ quâ maximè est commendabilis
longevitate rideatur. &c:*

XIV. Quandoquidem autem
Canonistarum placita nunc nobis
investiganda sunt, eò quòd pleraq;
ista originem rebus Ecclesiasticis,
prout nostra eos acceperunt tem-
pora, dederint, dispiciamus nunc
porrò, quid vel de numero Clerico-
rum Ecclesiis præficiendo, vel de
dote illis constituendâ publicis do-
ctrinis statuatur. Et quidem fuisse
Ecclesias quasdam, quas non pre-
sbyteri aut Diaconi, sed inferioris
nominis ac gradûs Clerici regerent,
putat Nicolaus le Maître *d. l. cap. 8.*

idq; abundè liquere dicit ex *Epistola*
19. Gregorii Magni *lib. 2.* ubi Eccle-
siam S. Agnetis, quæ viâ Suburrana
constructa erat, commendat curæ ac
ministerio Leonis cujusdam Aco-
lythi, cui propterea assignat pensio-
nes domorum. Mihi verò id non
videtur; neq; quisquam exsculpere
id poterit ex dictâ Gregorii Episto-
lâ, quæ non libro 2. sed libro 3. *in-*
dict. 12. n. 19. habetur, quæque non
de Ecclesiâ Agnetis, sed Ecclesiâ S.
Agathæ verba facit. Ipsa tota Epi-
stola hunc in modum concepta est:
**GREGORIUS LEONI ACOLY-
THO: Locorum Venerabilium cura**
nos admonet de eorum utilitate per
omnia cogitare. Quia ergò Ecclesia
S. Agathæ sita in Suburra, quæ spelun-
ca fuit aliquando pravitate heret-
tica, ad catholicæ fidei culturam, Deo
propitiante, reducta est: ideò hujus
auctoritatis tenore commonitus, pen-
siones omnium domorum in hac Vrbe
constitutarum, quas prædictam Eccle-
siam temporibus habuisse Gothorum
constiterit, & annis singulis congrega-
re non desinas, & quantum in fartis
tectis vel luminaribus aliq; repara-
tione ejusdem Ecclesia necessarium
fuerit, erogare modis omnibus stude-
bis. Quicquid verò exuberare po-
tuerit, fideliter rationibus te Ecclesia-
sticis inferre præcipimus.

Unde
verò ex hâc Epistolâ colligi pote-
rit, Ecclesiam istam Suburranam
non alium habuisse Rectorem, quàm

Acolythum Leonem ? an , quia ad eum exarata fuit Epistola ? at verò etiam ad Diaconos & Subdiaconos sæpenumero scripsit Gregorius, nec tamen propterea Diaconos & Subdiaconos Rectores Ecclesiarum facies. Ut taceam jam, nihil omnino præceptum aut indatum fuisse Leoni, quod innuere posset regimen aliquod, sed solam & nudam ærarii Ecclesiastici curam commissam fuisse, quæ aliàs Oeconomorum propria est. Et potuit sanè tùm Ecclesia S. Agathæ Rectore suo adhuc fuisse destituta, quippe quam ex hæreticâ pravitate & hæreticorum manibus in integrum quasi restitutam refert Pontifex, solo fortè isto acolytho ex pristinis illius ministris superstite.

XV. Ut suæ assertionis fidem faceret Nicolaus le Maistre, aliam præmisit probationem, capitulum scilicet Concilii Toletani sub Recaredo Rege æra Hispanicâ DCXXXV. anno Christi DXCVII habiti, illudquæ proponit his verbis : *Placuit Dei sacerdotibus, ne quisquam infra suam parochiam Dei aulam inquirat, & munificus ille, qui sanctam Dei edificaverit Ecclesiam, quod ibidem pio suo herede largitus est, eodem loco presbyter secundum priorum Canonum instituta deserviens habeat. Et si presbyterum ea facultas habere non permittit, vel diaconus instituatur. Certè si minor est census, ostiarius à*

Sacerdote sit electus, qui nitorem infra sinus Sanctæ Ecclesie faciat, qui & sanctarum reliquiarum luminaria omni subsequenti nocte accendat. Fa-teor, verba hæc non exiguam probandi vim habere; Sed animadvertendum I. concilium istud esse provinciale, ab sedecim Episcopis celebratum, tredecim autem tantum subscripsisse, uti videre est apud Severin. Binius rom. 2. Concil. p. 959. Deinde, coactum id fuisse eo tempore, quo in immensum jam excreverat Ecclesiarum numerus, ut impossibile esset decenti & sufficienti ministerio eas instruere. Atque hinc satius visum fuit, ex infimis ordinibus aliquem illis præficere, saltem, ut esset, qui attenderet, ne damnum illæ sentirent, & ut cultus aliquis uterque fieret, quàm permittere, ut, quod Karoli Magni ætate statutum dixi, illæ prorsus intercederent & destruerentur. Illum tamen præfectum à Sacerdote eligi debuisse, dicitur in canone, qui Sacerdos sine dubio ex alienâ Ecclesiâ implorandus erat, ut hinc intelligatur, priorem illam presbytero destitutam Ecclesiam, alteri isti quodammodo subjectam fieri.

XVI. Sed quæso ego, quis iste censebitur esse cultus divinus, nitorem tantum facere sive purgare pavimentum & luminaria accendere? Si nihil aliud accesserit, nego ego, hi scē

hiscetalibus cultum aliquem divinum terminari aut absolvi. Dicis, propter reliquias sanctorum in istis templis aservatas luminaria accendi, atq; sic pietatem & cultum declarari. Respondeo ego, tacere me nunc velle ea, quæ superstitioni isti confutandæ faciunt, quæ cerè per multa sunt; & in præsentî negotio unicum id urgendum esse, nequam visum fuisse veteribus sufficere istum talem reliquiarum cultum, sed requisitam insuper fuisse psalmodiam saltem, si missa celebrari non posset. Sic enim legitur in Concilio Epaunenâ anno Christi DIX statutum *canon 25. Sanctorum reliquie in Oratoriis villaribus non ponantur, nisi forsân Clericos cujuscung; parochia vicinos esse contingat, qui sacris cineribus psallendi frequentia famulentur.* Si psallendi frequentia honorandæ sunt sanctorum reliquiarum, non sufficet institutio Ostiarii, neque accensio luminarium, & sine dubio plus infumendum tunc erit, quàm stipendium aut salarium Ostiarii exegerit. Simile est, quod Gregorius Magnus, *lib. 3. indict. 12. epist. 18.* cum Mauro Abbati Ecclesiam S. Pancratii tradidisset, veluti commonitorium aliquod addit, ut ante Pancratii reliquias quotidiana celebretur liturgia. *Præ omnibus,* inquit, *tibi cura sit, ut ibidem ante sacratissimum corpus Beati Pancratii quotidie opus Dei procul dubio pera-*

gatur. Hæc non aliâ adducuntur fini, quàm ut superstitio superstitione confutetur, & quàm parùm sibi ex seqvioris Ecclesiæ instituto cohæreat, manifestum fiat.

XVII. Cæterùm cum in simplicitate suâ sibi adhuc placeret Ecclesia Christiana, non plures sibi, ubicunqve terrarum congregaretur, eligebat ministros, quàm quot sibi necessarios propter populum, cui inservirent, arbitraretur. Omnes tùm Ecclesiæ erant parochiales, Clerici omnes curæ animarum intendebant, beneficia, de quibus hodiè tot immensa volumina prostant, planè ignota erant, & quæ de compatibilitate & incompatibilitate, de residentia & justis non residendi causis, de beneficiis non curatis, de Clericis regularibus & secularibus multo cum fastidio nunc disputantur, inter corruptæ Ecclesiæ notas meritò referuntur. Gradus Ecclesiastici primâ institutione dignitates non erant, & præminentia aut præmia aut honores, sicut à multis jam seculis, hodieqve conspiciuntur, sed ministeria, onera, à D. Paulo alio nomine nuncupata opera; & qui ea obibant, à Christo Domino in Evangelio dicti operarii. Hodiè verò longè alia facta & prorsus immutata est Ecclesiæ facies, postquam scilicet ex redivisibus æstimari cœpit officium Ecclesiasticum. Atq; tum distingvi cœperunt Ecclesiæ in Cathedrales,

collegiata, conventuales & parochiales, quibus omnibus & singulis quantam dos constitui debeat, curiosè deinceps apud plerosque Canonistas annotatum legitur. Vid. Rochus de Curte *de jur. patron. verb. & dota. vit. n. 14.* Paulus de Citadini *part. 3. caus. 2. n. 11. seq.* Julian. Vivian. *de jur. patron part. 1. lib. 2. cap. 4.*

XVIII. Summa hæc est, Ecclesiam Cathedrali habere debere bona quadripartita, ut scilicet una pars separetur pro alimentis Canonicoꝝ & reliquorum Clericorum, altera pro alimentis Episcopi & ejus familiæ, tertia pro pauperibus, & quarta pro fabricâ Ecclesiæ: Monasterio vel Ecclesiæ Collegiatæ tot debere assignari redditus, quot sufficiant pro monachis vel Canonicis ac aliis ministris necessariis: Ecclesiæ parochiali tantam constitui debere dotem, quantam sufficiat Rectori & uno ministro: tantam etiam debere Ecclesiæ simplici, quæ curam animarum annexam non habet: & tantam etiam capellis atque altaribus proprium Rectorem habentibus. Cæterum Cathedrali Ecclesiæ dos ideo opimior & haud paulò largior constitui debet, quia illa opus habet non vicariis tantum, sed & aliis ad prædicationis officium, audiendas confessiones, & injungendas pœnitentias idoneis, denique & illis, qui veluti assessores & Consiliarii sint, quique Canonici vulgo dicun-

tur. In conventuali autem & collegiatâ Ecclesiâ non pauciores tribus institui debere contendunt: & in parochiali denique admittunt, ut in dotem computentur decimæ, oblationes & aliæ casuales obventiones, ut adeò durior mihi videatur statui conditio Ecclesiæ parochialis, quàm reliquarum omnium, quòd casuales illæ obventiones planè incertæ sint, neque firma aliqua in illis spes figi aut conservari queat. Et in parochialibus tamen Ecclesiis cura animarum maxima habetur, certæ haberi debet, qui principalis est finis ministrorum Ecclesiæ, ab ipso autore Christo, & ejus Apostolis, atque horum successoribus per iteratas gentilium persecutiones intentus.

XIX. In reliquis Ecclesiis, quæ parochiales non sunt, beneficii nomen maximè vulgare est, & non tam ministerium in illis, quàm quod pro ministerio debetur, isto nomine insigniri solet. Unde in axioma hoc generale abiit, quicquid à Canonicis eâ de re statuitur, debere beneficium sufficiens esse Clerico, cui id assignatur. Quantum autem satis sit cuique, largo pede metiuntur, non personam, sed qualitatem personæ respicientes, neque id reputant satis esse Sacerdoti gregario, quod non ipsi, familiarique; è consanguineis, tribus famulis & equo alendo sufficit, quòd sinobilis fuerit, aut benè doctus,

eo plus illi largiendum contendunt. Neque est credibile, quàm largâ manû Episcopo portionem suam assignârint, dignitatem & decorum loci ejus contemplati. Nam ad Cardinales quod attinet, Curia Romanæ sermo quotidianus Regibus eos æquiparat, unde nullus apparatus aut reditus iis nimius videtur, nisi qui Regium exsuperat. Quis verò exsuperare dicitur? cùm Reges sibi omne id, quod libet, licere putent. Et ut constet, quousque sufficientiam beneficii extendant, & intra quos terminos concludant Canonistæ, operæ pretium erit adscribere, qualiter illos determinaverit Martinus ab Azpilcueta Navarrus tom. 3. miscell. 62. n. 7. his verbis: *Ut beneficium dicatur sufficiens alicui Clerico, quamlibet simplici & sano, requiritur ut valeat ad minus tantum, quantum est necessarium ad alendum mediocriter, sive modestè se & unum ministrum & unum coqum focarium, & ad conducendam habitationem sibi necessariam. Ut autem dicatur sufficiens nobili etiam inferioris gradûs & Magistro Theologiae & Doctori juris mediocris literaturæ, oportet, ut tantum valeat, quantum requiritur ad alendum se & duos ministros & unam equitaturam, & unum coqum focarium, & ad conducendam habitationem digniorem eâ, quâ eget Clericus simplex. Ad hoc autem, ut sit sufficiens nobili mediocris ordinis, puta filio vel fratri Baronum*

& Vicecomitum vel Magistro & Doctori præcellenti, debet esse tanti valoris, ut possit alere se & unum coqum & unam equitaturam, & quatuor ministros, & conducere habitationem digniorem eâ, quâ eget Clericus nobilis & literatus ordinis inferioris, &c. Et sic progreditur ad gradûs altiores in proportione duplâ.

XX. Cogitet jam, quisquis immensum Clericorum in Ecclesiis Cathedralibus numerum perpenderit, quanti illis sumptus faciendi fuerint, & quantam proinde dotem tali Ecclesiæ constituere oporteat. Præter Episcopum, & Archidiaconum & archipresbyterum plurimi constituuntur alii presbyteri, diaconi, subdiaconi, acolythi, Exorcistæ, lectores, Ostiarii, psalmistæ, & plurimi insuper Canonici, quorum unusquisque suam familiam habet & suum comitatum; eumque aliquando satis amplum. Atque isti omnes ex bonis Ecclesiæ nutrirî volunt, neque parcè & tenuiter, sed lautè atque opiparè. Quin imò vitio datum aliquando fuit Episcopis, sicubi abuti redivitibus Ecclesiæ noluissent. Exprobratum sibi conqueritur Gregorius Nazianzenus in oratione, quâ dimissionem petit, quòd nec mensâ lautâ & opiparâ, nec veste magnificâ sit usus, nec splendidè in publicum prodierit, nec ad eos, à quibus conveniebatur, gravitatem & fastum adhibuerit. Et notantur hinc Ammiano Marcellio

no Episcopi Urbis Romæ, quòd di-
tentur oblationibus matronarum,
procedantq; vehiculis confidentes,
circumspectè vestiti, epulas curantes
profusas, adeò ut eorum convivia
regales superent mensas. Et ex hâc
ratione satis excusatos putat, si qui
hujus rei cupidi ob impetrandum,
quod appetunt, Damasi & Ursicini
exemplo, omni contentione late-
rum jurgari incipiant.

XXI. Contigit verò aliquando,
ut, si copiosior atqve liberalior con-
stituta dos fuisset, plures deinde ex
conniventia Episcoporum, qui redi-
tùs consumerent, cooptarentur cle-
rici, quàm destinati ab initio ex in-
tentione constituentis fuissent. Ex
quo factum, ut numero Clericorum
crescente dos constituta ampliùs
non sufficeret, atqve hinc non mu-
tuum tantùm contraheretur persæ-
pè, sed ipsa etiam bona, quæ in do-
tem data erant, alienarentur, ne mi-
nistri, qui constituti jam essent, quo-
rumq; adeò numerus contrahi vix
poterat sine scandalo, alimentis de-
stituerentur. Fecit ea res negocium
Justiniano Imperatori, ut quod ita
receptum fuerat per abusum, ad pri-
stinam formam & statum redigeret.
Cumq; difficile esset remove eos,
qui numerum ordinarium excede-
rent, neqve id sine scandalo fieri pos-
set, viventium quidem, qui tùm e-
rant, neminem submoveri voluit,
sed si quis eorum defunctus fuisset,

noluit quenquam in locum illius sub-
rogari, quoad is ordo pristino suo
numero restitutus fuisset. Et sic quæ-
dè in Constantinopolitanâ pri-
mùm Ecclesiâ observari voluit, cu-
jus ex hoc capite illata damna pro-
lixè refert *Novell. 3.* & hæc deinceps
subjungit verba: *Sancimus igitur,
eos quidem, qui hætenus sunt in eadem
sanctissimâ majore Ecclesiâ & reliquas
omnes venerabiles domos & reveren-
dissimos Clericos, & mulieres diaconis-
sas & ostiarios manere, in quo sunt
schemate (non enim quod est, minui-
mus, sed de futuro providentes hoc sanc-
cimus) reliquo verò tempore nulla fiat
ordinatio, donec ad antiquum nume-
rum institutum ab iis, qui sanctissimas
Ecclesias edificaverunt, reverendis-
simorum Clericorum quantitas rediga-
tur. — — Quapropter sancimus
non ultra sexaginta quidem presbyteros
in sanctissimâ majore Ecclesiâ esse, dia-
conos autem masculos centum, & qua-
draginta feminas, subdiaconos verò
nonaginta, lectores autem centum &
decem, cantores viginti quinq;, ita ut
sit omnis numerus reverendis-
simorum Clericorum sanctissimæ majoris Eccle-
siæ in quadringentis viginti quinq; : &
insuper centum existentibus iis, qui vo-
cantur Ostiarii. In sanctissimâ siqui-
dem majore Ecclesiâ hujus felicissimæ
nostre civitatis, & per tres venerabi-
les domos unitas ei, tanta Clericorum
sit multitudo: nullo quidem horum,
qui nunc sunt, excludendo: licet multo
pluri-*

plurium sit numerus ab iis, qui à nobis nunc determinati sunt: nullo autem de cetero adjiciendo in unoqvoq, ordine in iis, qui nunc sunt: donec ad hunc numerum mensura redigatur.

XXII. Videtur tamen adhuc nimius fuisse, quem ita contraxit Justinianus, plerorumque Clericorum numerus. Ad quid enim centum ostiariis e. gr. opus fuit? etsi vel decem statuas Ecclesias alias Ecclesiæ Constantinopolitanæ unitas. Ostiarii officium esse dicunt Canonistæ, ædes sacras tueri, aperire & recludere, & omnia, quæ sunt intus & extra, custodire, fideles recipere & infideles atque excommunicatos expellere, librum item ei, qui prædicaturus est, aperire, & sacras vestes, atque totam Ecclesiasticam supellectilem custodire, *can. perlectis 1. dist. 25.* Vid. Augustinus Barbofa *jur. Eccles. lib. 1. c. 38. n. 26. seq.* & qui ejus collectanea feliciter exscripsit Nicolaus Rodriguez Fermosinus *de offic. & sacr. Eccles. ad c. 2. de offic. Archidiacon. qvæst. 2. n. 43.* Si nihil aliud Justiniani seculo expedire debuit ostiarius, præterquam ea, quæ hæctenus recensui, dixerim ego, oneri magis fuisse tantum eorum numerum, quàm emolumento, quòd vel impedimento sit alter alteri, quòd minùs dignè & ex debito peragatur ministerium, vel discordiæ & rixæ in tantâ eorum copiâ faciliùs excitari soleant.

XXIII. Post Justiniani ætatem Heraclius Imperator in Diplomate de numero definito Clericorum Magnæ Ecclesiæ *tom. 1. jur. Græco-Rom.* numerum istum ex parte auxit, ex parte minuit. *Religiosorum, inquit, presbyterorum catalogus ad octoginta, diaconorum verò marium ad centum quinquaginta, fæminarum diaconissarum ad quadraginta, subdiaconorum ad septuaginta, lectorum ad centum sexaginta, cantorum ad viginti quing, Ostiariorum ad septuaginta quing, quacunq, tandem causâ redigatur.* Connumerando singulos, summa omnium, quæ inde provenit, haud paulò major est, quàm constituta olim fuit ab Justiniano. Hic enim quingentos tantùm & viginti quinqve, Heraclius autem sexcentos rotundo numero esse voluit. Obiter noto, non videri Ostiarios ab Justiniano in Clericorum numero habitos. In dictâ enim *novellâ 3.* cùm recensuisset numerum presbyterorum, diaconorum, & diaconissarum, subdiaconorum, Lectorum & Cantorum, eos universos in unam computat summam, his verbis: *ώς είναι τὸν πᾶντᾶ ἀριθμὸν τῶν εὐλαβεστάτων κληρικῶν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐς τετρακισίους εικοσιπέντε χιλιάδας, ἴτα ἢ sit omnis numerus reverendisimorum Clericorum sanctissime majoris Ecclesiæ in quadringentis viginti quing, personis.* Deinde subjungit: *καὶ ἐκατὸν πρὸς τέτοις τῶν καλεσθῆναι πολυπρωῶν, & insuper cen-*

tum existentibus iis, qui vocantur O-
stiarum. Ac si Ostiarii tales non es-
sent, qui numero Clericorum con-
tinerentur. Post tempora tamen Ju-
stiniani inter Clericos recensitos at-
que relatos fuisse patet ex Isidori
verbis apud Gratianum *c. clericos. dist.*
21. Vixit autem Isidorus Hispalensis
circa anam Christi DCXXX.

XXIV. Inter Clericos istos Ec-
clesiæ Constantinopolitanæ nonnul-
li fuerunt Officiales, ita dicti, quòd
præter munus ordinarium certo in-
super officio addicti essent. Illos
hoc numero definivit Heraclius Im-
per. *d. l.* ut essent Syncelli duo, Can-
cellarii duodecim, Defensores de-
cem, Referendarii duodecim, Nota-
rii quadraginta, Sceuophylaces pre-
sbyteri quatuor, Sceuophylaces Dia-
coni sex, Lectores duo &c. Officia
ista utrum satis ubique convenien-
tia fuerint Clericorum muneri &
statui, nolo nunc prolixius inquirere.
Continuata tamen illa, & diu
servata fuisse, licet identidem aliqua
contigerit mutatio, ostendunt ea,
quæ collegit Georgius Codinus Cu-
ropalata *de offic. Cur. & Eccles. Con-*
stantinop. cap. 1. & quæ ibi notant
Jacobus Gretserus & Jacobus Gea-
rus. Verisimile autem est, non sim-
plici aliquo beneficio contentos
fuisse istos officiales, sed ex officio
superaddito lucrum aliquod perce-
pisse, neque aliunde quàm ex bonis
Ecclesiæ destinatis.

XXV. Quod ita in Ecclesiâ Con-
stantinopolitanâ lege caverat Justi-
nianus, ut numerus Clericorum per
obitum aliquorum non surrogatis
aut suffectis aliis successivè immi-
nueretur, idem illud lege aliâ, quæ
extat in *Novell. 6. cap. 8.* in aliis Ec-
clesiis observatum voluit. *Compe-*
tit, inquit, *DEO amabiles patriar-*
chas & metropolitans hujus habere pro-
videntiam: & eos quidem, qui hac-
tenus sunt, sinere, in schemate, in quo
sunt, clericos: metiri verò uniuscu-
jusq; Ecclesiæ virtutem: & ita ipsos
quosq; sanctissimos Patriarchas sub se
constitutas Ecclesias ordinare, & me-
ropolitans hoc ipsum à sanctissimis pa-
triarchis commonitos facere, illos au-
tem alios omnes sub se positos Episco-
pos ad mensuram hanc deducere: &
studere non ultra expensas facere Cle-
ricorum ordinationes. Scimus enim,
quanta sanctissima Ecclesia propter
hanc ordinationem & alterius expen-
se effusionem inopes facta sunt. Et
quia aliquas earum, vix quidem, ta-
men liberavimus: quedam verò ad-
huc oneratae jacent, ex tali relevari
angustiâ non valentes: idè hoc pro-
videant sanctissimi Patriarchæ & me-
ropolitæ, & reliqui DEO amabiles
Episcopi, ut & nos, quæ ab eis agun-
tur, discentes, approbemus eos, qui no-
stram legem in literis positam, apud se-
metipsum ostenderunt operibus adim-
pleri.

XXVI. Omittere verò & præter-
ire

ire hinc nequeo, quod observat Jacobus Gothofredus *ad l. 33. C. Theod. de Episcop. Eccles. & Cler. in fin.* ea quandoque incidisse tempora, ut numerum laxari Clericorum atque ad Clericatum invitari oportuerit, *l. 10. C. eod.* contra ea tempora & loca, ut coercere eum necesse fuerit, *l. 3. l. 6. l. 33. C. eod.* totumque id negotium, atque numeri definiendi munus Episcopis commissum fuisse, qui cuiusque vici magnitudinem vel celebritatem perspectam haberet. Neque negari poterit, per effrenem Clericorum numerum maximè lædi Rempublicam, vicissim maximè Ecclesiam, sicubi ille exiguus nimis & sufficiens non fuerit. Pro re natâ igitur & augeri & minui eundem debere naturalis docet ratio, & ipsa jubet Ecclesiæ incolumitas, tum & Reipublicæ salus, quam utramque attendere quam maximè oportet.

XXVII. Istos Clericorum ordines, quos recensuimus, in quâvis Ecclesiâ, nisi parochiales fortè excipias, institui debere volunt Canonistæ, & non ab Apostolorum tantum ætate receptos, sed à Salvatore etiam ipso exercitos contendunt, & gradatim quidem, ne quis transultoriâ levitate ad summum adspiret apicem, omisso munere inferiori aut intermedio. Ostiarium eum fuisse dicunt, quando ementes & vendentes templo expulit: Lectorem, cum in Esaia legeret ex libro:

Exorcistam, quando dæmones expulit: Acoluthum, quando dixit: Ego sum lux mundi: Subdiaconum, quando discipulorum pedes lavit: Diaconum, quando distribuit Eucharistiam: Presbyterum, quando in arâ crucis se obtulit, & Eucharistiam consecravit. At verò agnoscit Gratianus *in præfat. dist. 21.* minores ordines in primitivâ Apostolorum Ecclesiâ non fuisse, his verbis: *Hanc eandem formam Apostoli secuti, in singulis civitatibus Episcopos & presbyteros ordinaverunt. Levitas autem ab Apostolis ordinatos legimus quorum maximus fuit B. Stephanus. Subdiaconos & acolythos procedente tempore Ecclesia sibi constituit. Et disertè magis Urbanus Papa c. nullus 4. dist. 60. apud eundem Gratianum: Nullus in Episcopum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose vivens fuerit inventus. Sacros autem ordines dicimus diaconatum & presbyteratum. hos sequidem S O L O S primitiva legitur habuisse Ecclesia. Ut ad eò lepidum sit istud de Salvatore Christo per singulos ordines ministerium suum obeunte commentum. Quo tempore autem reliqui ordines cœperint, nostrum non est, operosè nunc investigare. Videri eâ de re poterit David Blondellus *in præfat. apolog. de Episcop. & presbyt. p. 32.**

XXVIII. Nihilominus tamen decretum fuit in Concilio Tridentino, ut ordinum à Diaconatu ad Ostiariatum

tum functiones, ab Apostolorum temporibus in Ecclesiâ receptæ, & pluribus in locis intermissæ, in usum revocentur: nec ab hæreticis tanquam otiosæ traducantur, illa ministeria non nisi per constitutos in dictis ordinibus exercentur, & Prælati hujusmodi functiones curent restituendas. Ea res deinceps disputationem excitavit, prout notat Petrus S. v. *in histor. Concil. Trid. lib. 8.* neque cohærere satis inter se verba putabantur. Satis difficile enim videbatur observari, ut nullæ in Ecclesiâ pulsari possent campanæ, aut portæ observari vel aperiri, nisi ab Ostiariis ordinatis; sed nec accendi lampades & candelæ, nisi ab acolytis munera illa manuarum exercentibus, ut ad Sacerdotium pervenire possent. Et videbatur non nihil contradictionis habere, quod absolute decrevissent, ut illa ministeria non obirent, nisi ordinati, & postea prælatis præcepissent, ut ea, quantum commodè fieri posset, restituerent. nã observato decreto absoluto, ex necessitate fieri, ut ubi ad illarum functionum exercitium personæ ordinatæ haberi nequeant, iis exercendis superfedatur. quod si exerceri possint sine ordinibus, tamen minus commodè, rectius absolutum illud decretum omitti potuisse.

XXIX. Non sunt reprehendendæ istæ functiones, nisi speciales ex iis facerent ordines Canonistæ, & per-

petuam illorum in Ecclesiâ necessitatem urgerent. Antiquissima esse eorum nomina non nego, sed ex necessitate tamen absolutâ constitui eos seorsim oportuisse, & personas istis negociis adhibitas ordinari debuisse, non videtur libertati Ecclesiasticæ satis conveniens. Et cur enim ab uno plura ejusmodi munia exerceri non potuerint? Cur ab Laico campanas pulsandi actus expediri non queat? Cur ostiarium necessarium oporteat esse ordinatum? Ad splendorem quæ inventa sunt, necessitatem nullam inferunt, & quæ libere recepta sunt, aliis cedere non debent in coactionis vinculum. Certè alia longè fuit ratio, cur primitus ista distinguerentur ab se invicem, & distinctis personis committerentur officia, quam eruditè observat Franciscus Duarenus *de sacr. Eccles. ministr. lib. 1. cap. 14.* eamque proponit his verbis: *Ut seminarium quoddam esset eorum, qui Episcopis, presbyteris & diaconis succederent, alebatur sumptu publico magnus juvenum numerus Ecclesie ministerio consecutorum, qui interim non solum instituebantur in studio literarum, sed portio aliqua etiam munerum Ecclesiasticorum ipsis committebatur, eorum nempe, quæ leviora minorisque momenti essent, quæq; antea à diaconis obiri solebant, ut his veluti rudimentis quibusdam ad majora gravioraq; obeunda prepararentur. Ac ne quæ confusio perturbatioq;*
eam

eam functionem impediret, distincta sunt, divisaq; inter ipsos officia, ita ut unusquisq; suo muneri bonâ fide incumbens de alieno sollicitus non esset. In quâ distributione gradus quidam idè constituti sunt, quod eorum munerum alia aliis digniora videbantur, nec poterat quisquam ad majus promoveri, qui in minore antè versatus non fuisset. Et hæc quidem distinctio personarum & munerum facta fuit tum temporis, cum nulla adhuc facta esset distinctio præbendarum. Clerici tum communi contubernio & mensâ utebantur, & ex communibus Ecclesiæ bonis tantum ex manu Episcopi accipiebant, quantum sustentationi necessariae satis esset, quippe quos ad ea accipienda non habendi ducebat cupiditas, sed cogebat vivendi necessitas, uti loquitur Prosper Aquitanus de vit. contempl. lib. 2. cap. 11.

XXX. Longius digressi sumus, quàm nostra fuit intentio. Id verò inde colligitur, propter immensum Clericorum numerum, quem unicè ad sacrificium Missæ peragendum hodierni requirunt Canonistæ, amplissimam in cathedralibus Ecclesiis exigi dotem, & tantam sæpè, ut principum facultates exsuperet, & in libidinem atque nefanda facinora pronos faciat Ecclesiæ ministros. Qui in nostris Ecclesiis altari inserviunt, non misifices sunt, sed tales, quales eos voluit, qui pri-

mitus eos instituit, Salvator, h. e. Evangelii præcones & mysteriorum divinorum dispensatores, *1. Corinth. IV. vers. 1.* Proinde ex libero Ecclesiæ instituto pro ratione circumstantiarum quandoque pluribus, quandoque paucioribus ministeria conferuntur, atque in eorum numero constituendo potissimum ad numerum parochianorum, eorumq; in pietate profectum habetur respectus, quandoquidem circa informationem & catechizationem plus aliquando & operæ & temporis insumendum est in universi atque minore versanti, quàm illi, qui majori cœtui præest.

XXXI. Facetum est, quod refert Felix Malleolus, Cantor aliquando Thuricensis, postea præpositus Solodurensis Decretorum Doctor in dialogo de religiosis proprietariis; quod quia ad rem præsentem facit, non pigebit hic adscribere: Nusper, inquit, quidam terræ princeps perpendebat, & inutilium multitudinem Sacerdotum considerabat. Et igitur à Magistro quodam Parisiensi, qui quondam quodlibetum in civitate principis disputaverat, fraudulentè querendo dicebat: O Magister, quot Sacerdotes sufficerent pro rusticis in terrâ degentibus? Et fecit hoc in illum finem, ut si diceret: centum, princeps diceret: reliquos expellamus; vel si diceret, quòd Sacerdotes non essent sufficientes, iterum diceret: ad locum

crjuslibet duos ordinemus. Sed sagax magister ait: Domine Princeps, nuper Parisiis in quodam quodlibeto quaesivit quidam Nobilis, quot caudæ vulpium una post aliam extensa de terrâ tangerent cælum. Et fuerat responsum: caudæ vulpium in longitudine sunt dissimiles; sed si tres essent longitudine sufficientes, altitudinis numerum compleverent. Sic ad propositum: Sacerdotès sunt dispares, & rustici sunt inæquales. Et pro bonis & honestis mille rusticis sufficerent duo Sacerdotes. Reperitur etiam unus solus Rusticus tam incers, insulsus & ineptus, quem decem Sacerdotes ad bonos vix reducerent gestus, mores, ritus ac honores. Et igitur Domine princeps ad propositum: postquam mihi dixeritis rusticorum in singulis villis morantium mores & conditiones, dicam vobis numerum Sacerdotum, qui talibus ad regendum forent sufficientes: Et Princeps quietatus. Hæc Malleolus Vir suo seculo non ineruditus, & qui corruptos Romanæ Ecclesiæ mores non unis vicibus perstringit. Vixit autem tempore Concilii Basiliensis, cujus plurimam in scriptis suis facit mentionem.

XXXII. Constitutis ita, vel constituendis, quot necessarii visi fuerint, ministris Ecclesiæ, de alimentis prospiciendum est; non quidem ad luxum, & magnificentiam, sed ad satietatem, & quantum alendæ familiæ tenuiori sufficit. Clericorum

enim vita modesta esse debet & humilis, parca & frugalis, & ipsa tota ad exemplum composita. Episcopus, inquit Hieronymus in *Ep. ad Tit. cap. i.* qui imitator Apostoli esse cupit, habens victum & vestitum, his tantum debet esse contentus. Qui altari servierint, de altari vivant. Vivant, inquit, non divites fiant. Unde & es nobis excutitur de *Zonâ*, & unâ tantum tunicâ induimur, nec de crastino cogitamus. Turpis lucri appetitio est plus quam de presentibus cogitare. Nec tamen invidemus, si quis aliunde sibi, & ex ipsis etiam fidelium oblationibus, peculium aliquod comparare queat, dum ne nimium gravetur ille, qui dotem Ecclesiæ constituit, quippe quam sufficientem putamus, si necessaria inde ministri accipere queant alimenta. Ecclesia enim non reddit præmium laboranti, sed præstat tantum necessaria indigenti, ut in futuro præmium laboris sui recipiat, ut ait Prosper Aquitanus *de vit. contempl. l. 3. cap. 10.*

XXXIII. Fuit enim verò patrum hæc quasi perpetua admonitio, ut à comestationibus & ebrietate abstinerent Episcopi & Clerici. Inter concilia Galliæ Narbonensis, quæ edidit Stephanus Baluzius, canon decimus septimus Concilii Mompeliensis ita habet: *Stabilivit præterea legatus, quod — multiplicitas ferculorum, quæ boni Viri sensum obtundit,*

Et me-

*Et meliori cogitare non finit, de Clericorum mensam præcipuè subtrahatur; Et duobus ferculis carniū vel piscium ad plus, præter venationes Et exeniā gnis oblata; contenti; juxta verbum Jesu Christi, omnes Episcopi Et Clerici attendant; ne corda eorum crapulā vel comessationibus aggraventur Et c. Sed leges istæ plerumqve parum observatæ fuerunt; neqve temperare sibi potuerunt sacerdotes, otio plerumqve & inertia dediti, quò minus Ecclesiæ opibus incrementa quotidiè capientibus abuterentur, easq; luxu consumerent. Quo factum, ut non victum tantum, sed vestitum etiam præscribi oportuerit, quem varium & variegatum sibi non unis vicibus sumpserit Clerici: Vid. canones Concilii Monspeliensis anno 1214. habiti apud eundem Baluzium pag. 41. seq. & sic etiam comitatum, uti id factum in literis ad Concilium Biterrense invitatoriis à Petro Archiepiscopo Narbonense anno MCCCCLI. relatis ab eodem Baluzio p. 91. dum ait: *Uti autem superfluitatum Et pompæ inanium jactantiam præcludamus, vobis tenore præsentium inbibemus, sub virtute sanctæ obedientia injungentes, ne ultra decem equitaturas Et duos saumerios sive gerulos pro vobis Et vestrâ familiâ adducatis, — — Abbatibus vestrâ diocesis ex parte nostrâ nihilominus injungentes, quod ultra quinque equitaturas ad longius, Et unum**

saumerium seu gerulum secum adducere non presumat Et c.

XXXIV. Apud mediæ ævi scriptores & in ejus temporis instrumentis publicis sæpissimè occurrit, Ecclesiæ in dotem datum fuisse mansum unum, quandoqve etiam alterum & plures. Imò verò, ut id fieret, lege publicâ aliquando cautum fuit. Sic enim de Karolo Magno refert Aimoniū l. 5. c. 10. *Volens etiam unamquamq; Ecclesiam habere proprios sumptus, ne per hujusmodi inopiam cultus negligenterentur divini; inseruit prædicto edicto; ut super singulas Ecclesias mansus tribueretur unus, cum pensatione legitimâ Et servò atq; ancillâ.* Et in Legibus Longobardorum lib. 3. tit. 1. sub num. 46. extat hæc Lotharii Imperatoris: *De Ecclesiis emendandis volumus; ut ita observetur, ut in capitulari nostro continetur, quod ad Olonam fecimus: Et si in uno loco plures Ecclesiæ sint; quam necesse sit, destruantur. Quod si forte in alio loco Ecclesia sit constructa; quæ tamen necessaria sit, Et nihil dotis habuerit, volumus, ut secundum jussionem domini ac genitoris nostri unus mansus cum XII. buniariis de terrâ ambili decur; Et mancipia duo à liberis hominibus, qui in eadem Ecclesiâ officium audire debent, ut Sacerdotes ibi possint esse, Et divinus cultus fieri. Quod si hoc populus facere noluerit, destruat. Atque sic etiam Capitularia lib. 1. num. 91. referunt:*

ferunt: *Sancitum est, unicuique Ecclesie unus mansus integer, absque ullo servitio attribuatur &c.* Repetitum id est in Concilio Wormatiensi *cap. 50.* & legitur *c. 1. X. de censib.*

XXXV. Est autem mansus, uti Antonius Augustinus *not. ad c. 1. de censib. in collect. 1.* ex Tancredi interpretatione explicat, tanta terræ quantitas, quæ sufficiat duobus hominibus per annum, i. e. XLVII. acratuæ. Acrarum verò fit mentio in *c. 3. X. de Eccles. edific.* & est vulgare Anglorum, idem aliquando, quod iugerum. Et iugerum secundum eundem Tancredum habet octo stadia 36. tabularum ad perticam pedis Luitprandi, quæ habet 12. pedes trium semisium & trium digitorum. Sed incertum planè esse, quantam terræ portionem acra olim continuerit, notat Henricus Spelmannus in *Archæolog. verb. Acra*, ubi per vocabulum istud Germanicorum *Acker* exprimi asserit. *Acra*, inquit Hostiensis *ad d. c. 3. vulgare est Anglicorum, & tantum valet acra apud Anglos, quantum iornale apud nos, & quantum arpentum apud Gallos, & quantum bubulcata vel tabula apud Italos & Lombardos.* Conf. Carolus Molinæus in *consuetud. Paris. §. 11. n. 6. 7.* Quid autem sin acratuæ, ex quarum numero definitum voluit mansum Tancredus, nondum comperit habeo.

XXXVI. Id autem observo, seculo illo Karolino mansum & Coloni-

cam idem ferè denotasse, & promiscuo in usu ista vocabula fuisse. Sic enim, quod de manso in legibus allegatis legitur, per Colonicam exprimitur in Synodo Valentinâ sub Lothario Imperatore *cap. 9. Seculares & fideles Laici, si condere voluerint basilicas in prædiis suis, sicut edictum piissimorum Augustorum continet, unam Colonicam vestitam cum tribus mancipiis donationis (al. dotis) gratia eis conferant.* Aliquando tamen colonicam sub manso comprehensam fuisse ex S. Benigni Chronico observat Hieronymus Bignonius *ad Marculfi form. lib. 1. cap. 30.* ubi in genere notat, plerumque Colonicam, Mansum, villam, & in Germanicis scriptis diplomatis & instrumentis Hobam & Hobun. nam pro eodem accipi debere, nec semper certam quantitatem, sed modò majorem, modò minorem agri modum continuisse. Alibi in instrumentis publicis carrucatarum fit mentio. Inter antiquitates Tricasinæ dioceseos, quas edidit Nicolaus Camuzat *fol. 313.* habetur instrumentum donationis, his verbis conscriptum: *Ego Gaufridus de villa, Harduini Romanie Senesballus abbatiam Saphadini - datam & concessam & etiam cum duabus carrucatis terra, quas ego prædictæ Ecclesie pro salute anime meæ dederam &c.* Est autem carrucata tanta terræ portio, quæ ad unius aratri operam designatur. H. Spelmann. *voc. Carva.*

Ab Anglis Hida dicebatur , de quo vocabulo idem videri poterit Spelmanus, & Jacob Usferius *de antiq. Eccles. Britann. c. 2 p. 21.*

XXXVII. Nec verò huc pertinere videtur, quod ad Mennam Regem scribens Honorius III. Pontifex triginta passus terræ cuilibet Ecclesiæ dari voluit, nec adeò necesse fuit, ut tam sollicitus esset Innocentius Cironius in compilatione V. Decretalium, in exquirendis canonicis sanctionibus, quæ istum doti Ecclesiasticæ modum dixerint. Verba Honorii, quæ refert Cironius *cap. de jur. patron.* sic habent: *tuam Serenitatem rogamus, monemus & hortamur attentè, quatenus cum indecens modis omnibus videatur, ut Ecclesiæ memoratæ, competenti dote penitus sint expertes, ipsarum cuilibet, saltem triginta passus terræ, juxta Canonicas sanctiones, in liberam elemosynam, extra cæmeterium, à parte quâlibet earundem ad domos Clericorum faciendas; ibidem liberaliter largiaris.* Agit, nî fallor, de spacio, quod Ecclesiæ olim circum circa assignari extra muros oportuit, idque in reverentiam ejus, uti dicitur *can. definitio 17. q. 4.* Estque hæc, si rectè percipio mentem Honorii, ejus sententia, indecens esse, Ecclesiæ competenti dote carere, accedere verò etiam hoc, quòd ne quidem triginta passus communiter tribui soliti, eis fuerint, concessi; debere igitur

Mennam, si de dote prospicere non possit, hoc saltem cavere, ut triginta passus terræ extra cæmeterium illis assignentur, ad hoc scilicet ut domus Clericorum illic ædificentur. Expressit finem longè alium, quàm quæ est mansi aut colonicæ in dotem datæ. Mansum enim, uti supra audivimus, de terrâ arabili dari oportuit, ut alimenta inde haberent Clerici, quæ terra sæpè longiùs remota est ab Ecclesiâ; sed triginta illi passus, de quibus Honorius agit, Ecclesiæ aut cæmeterio contigui sunt, atque idè eos dari jubet, ut Clerici domos illic extruere queant.

XXXVIII. Sed nec probari simpliciter potest explicatio glossæ *ad c. secundum 23. q. 8. & ad c. 1. X de censib.* mansum scilicet dici agrum, unde percipitur frumentum & vinum ad eucharistiam faciendam. Enimverò ex redivisibus istius agrû comparari debere vinum & frumentum, si aliunde materia Sacramenti non suppetat, dubium nullum est. Verùm in his solis constitutio dotis Ecclesiasticæ non absolvitur, sed longè major ea esse debet, quàm ut sufficiat Eucharistiæ conficiendæ. Et ex antè dictis patet, alimenta etiam ministrorum inde peti debere. Ut adeò magis placeat definitio Cujacii, quam posuit *1. F. 1.* hunc in modum: *Mansus est fundus, unde quis se & familiam suam tueri satis commodè potest, ac*

prætere a vestigal sive censum domino referre, & quod veteres dixerè hereditium. Civilis hic mansus est aut secularis, quem definit Cujacius; Ecclesiasticus enim ab omni censu immunis est, uti infra pleniùs dicitur, qui tamen & ipse sufficere debet familiæ alendæ, pro cuiusq; instituto. Nec repugno igitur, si quis cum Antonio Bengæo & Francisco Pinsonio *de benef. Eccles. tit. de dote const. §. 1. n. 31.* statuatur, mansi vocabulo comprehendendi etiam villam, & ædificia, in quibus habitare possint coloni seu villici. Et hoc idem etiam de Hidâ asserit Henr. Spelmanus *in glosar. voc. Hida.* Idq; fortè Germanicum nostrum est Hütte, itemq; de coloniâ Andreas Qvercetanus *ad biblioth. Cluniac. p. 30.* quod sit domuncula cum agri tanto, quantum colonus unus cum servis suis colere potest.

XXXIX. Ex legibus Karolinis sufficiebat singulis Ecclesiis unum mansum addicere, uti supra dixi. Sed hic modus ad Ecclesias fortè minores pertinuit, majoribus enim plures numero tributos fuisse & tribui oportuisse, ex vetere historiâ Ecclesiasticâ constat. Sæpè etiam liberalitas dotantis ordinarium modum excessit, & coërceri intra certam mensuram noluit. Imò verò Ecclesiæ quandoq; seorsim in usus sacros, & seorsim presbytero agri assignati fuere. In diplomate Ot-

tonis I. apud Lindenbroggium *in glosario vocab. Dos Ecclesia* legitur: *Dotem quog; Ecclesia, i. e. duas hobas possesjas, & beneficium presbyteri in eodem loco deservientis, i. e. unam hobam, &c:* Episcopali Ecclesiæ Bremensi septuaginta mansos collatos fuisse, patet ex diplomate Karoli, quod extat apud Krantzius *Saxon. lib. 2. c. 15.* Subsequentibus temporibus Episcopali Ecclesiæ trecentos mansos, quasi ex lege, in dotem constitutos fuisse ex Helmoldi *Chron. Slavorum* colligimus. Sic enim ait *cap. 83.* *His provocatus Dux, accessit sicut Comitem Adolphum, & habuit cum eo rationem de trecentis mansis, qui oblatis fuerant in dotem Episcopi.* Et clariùs *cap. 87.* *Et subscripsit in dotem Magnopolitana Ecclesiæ trecentos mansos, sicut antea fecerat Radesburgensi & Aldenburgensi Ecclesiæ.*

XL. Freqventer verò etiam hoc contigit, ut parochialis Ecclesia, sicubi bonis aucta fuisset, in conventualem aut collegiatam mutaretur. Collegiata enim dignior & honoratior à Canonistis habetur, creditumq; jam à multis temporibus fuit, solenniùs & devotius in tali Ecclesiâ cultum peragi divinum, magisque placari DEUM, si & missa frequentius, & diurnum atq; nocturnum officium perpetuò celebretur. Nec tamen in mutationem talem consentiebat Episcopus, nisi paro-

parochiali Ecclesiæ tantæ facultates adessent, quantæ Collegiatæ sufficerent, atq; istas ante omnia explorari oportebat. Unicum addam exemplum ex diplomate Hugonis Episcopi Leodiensis relato ab Auberto Miræo *in donat. Belg. l. i. cap. 126*, quo Ecclesia parochialis Diestemii in Brabantia in collegiatam Canoniorum conversa est. Nos, inquit, de tam devoto proposito dicti nobilis congregantes, reperto per inquisitionem auctoritate nostrâ factam, quod Ecclesia parochialis S. Johannis Baptistæ prædicta & ejus locus honesti sint, & bene dispositi, quodq; in eadem Ecclesiâ est Rector Ecclesiæ & decem Capellani habentes competentiam in redditibus annuatim, de quibus in Collegio tanquam Canonici vivere bene possunt. &c. Ex quo constat, uti plures redditus, sic etiam plures mansos Ecclesiæ Collegiatæ, quam parochiali, & plures fortè Cathedrali, quam collegiatæ assignari oportuisse.

XLII. Et si verò de mensurâ & modo mansorum non satis constet, certum tamen cum fuisse, pro varietate locorum nihilominus variantem, dubium apud me nullum est. In capitulis visitationis, quæ ab Hinemaro Remensi congesta & magistris atq; decanis presbyteris præscripta sunt, secundo loco hoc habetur, ut inquirant, si presbyter ha-

beat mansum habentem bunnariam duodecim, præter cæmeterium & coram ubi Ecclesia & domus ipsius continetur, aut si habent mancipia quatuor. Quæ verba apprimè faciunt ad confirmandam explicationem verborum Honorii Pontificis supra adductorum. Est autem bunnarium, sive buunarium, aut bunuarium mensura quædam terræ, sicut jugera, & ex talibus buunariis duodecim debuit constare mansus Ecclesiæ. Ecclesiæ, inquam; Capellæ enim & Oratoria fortèan tot bunpatria non semper habuerunt, uti de Capella in Attolæ curte sita refert idem Hinemarus *opusc. 55. adversus Hinemarum Laudunensem cap. 1.* eam non habere, nisi de terrâ arabili bunnuaria septem, nihil de vineâ, nihil de prato, vel quiddam de pascuali, sed & mancipium nullum. Et supra diximus, Capellis & oratoriis vel omninò nullam, vel aliquam sed non æquè tantam semper, ut Ecclesiis, constitutam fuisse dotem.

XLII. Ecclesiæ autem si constituenda fuit dos, sollicitè in id semper inquisitum fuit, ut mansus integer & justa terræ portio assignetur, & ne deinceps de integritate ejus aliquid deficiat. Refert Helmodus *Chron. Slavor. d. cap. 83.* postquam Comes Adolphus trecentos mansos in Vagriâ in dotem Episcopi promississet, noluisse Episcopum contentum esse mensurâ ab

Comite factâ, sed ad suam propriam
 mensuram mansos istos exegisse.
 Verba ejus hæc sunt: *Et ait Comes:*
Eat Dominus Episcopus in Vagriam &
adhibitis Viris industriis æstimari fa-
ciat prædia hæc. quod defuerit de tre-
centis mansis, ego supplebo, quod su-
perfuervit, meum erit. Veniens ergò
Episcopus vidit possessionem, & habi-
tâ inquisitione cum colonis, deprehen-
dit prædia hæc vix centum mansos
continere. Quamobrem Comes fecit
mensurari terram funiculo brevi &
nostratibus incognito. Præterea pa-

ludes & nemora funiculo mensus est,
& ita fecit maximum agrorum nume-
rum. Per lata ergò causa ad ducem, ad-
judicavit Dux Episcopo dari mensu-
ram juxta morem terræ hujus, nec
mensurandas paludes aut sylvas robu-
stiores &c. Et hæc verba confir-
mant sententiam supra propositam,
istis scilicet temporibus trecentos man-
sos Ecclesiæ Cathedrali aut Episco-
pali in dotem quasi ex lege consti-
tui oportuisse, & quidem secundum
mensuram tùm temporis
usitatam.

CAPUT VIII.

In quibus rebus constitui de-
beat dos Ecclesiæ.

SUMMARIÆ.

R *Ecipitalatio de mansis in dotem dari solitis, cum annexa conclusione: do-*
rem Ecclesiæ non nisi in bonis immobilibus constitui oportuisse, n. 1, 4,
5. conf. n. 40.

Annus redditus perpetuos, præsertim irredimibiles, quales esse oporteat in do-
tem Ecclesiæ constitutos, inter bona immobilia referri, eòd.

Bonorum mobilium natura, constitio atq; ratio quæ sit? n. 2, 40.

Præcipuam dotis Ecclesiasticæ affectionem esse perpetuitatem, eòd.

Cur fideicommissa familiarum nobilium in bonis mobilibus constitui neque-
ant? eòd.

Immobilium duratio & perpetuitas, cum subjuncta differentia in illis ratione
securitatis eòd. conf. n. 40.

In utris immobilibus dos Ecclesiæ constitui debeat? ibid.

Dotis Ecclesiasticæ, & ejus, quæ uxori in matrimonio contrahendo vel contra-
cto constituitur, differentia ratione rerum, quæ in dotem dantur. eòd.

Sine

Sine mobilibus quibusdã sacra commodè peragi non posse; qualia ista sint, num alienari possint, & quid requiratur ad illarum alienandarum libertatem? n. 3.

Verba Galicti Rodoani de ordine in alienatione rerum & bonorum ecclesiasticorum observando, eòd.

Mundum muliebrem non computari in dotem, & ex qua ratione? n. 4.

Num in mundi muliebri modum ad Ecclesie dotem non pertineat ornatus Ecclesiasticus, qui in vasis & vestimentis sacris consistit? eòd.

Num instrumenta rustica prædii partem faciant ita, ut necessariò istud sequantur, & ab eò prorsus inseparabilia sint?

Facere partem prædii, quæ fundo aut prædio ita insunt, ut perpetuò mansura sint, eòd.

Discrimen inter dotem & donationem ac largitionem, quæ Ecclesie fit, n. 5.

Sepè utramq; in eodem comprehensam legi instrumento, eòd.

Verba Gregorii Magni ad Passivum Episcopum Firmanum, & ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum, in hanc rem. eòd.

Diploma Gerbardi Principis, & testamentum Jacobi Presbyteri Leodiensis Diœceseos n. 6.

Reditùs, qui in Ecclesiarum usùs ex donationibus cesserint, admodum varios fuisse, prout quisq; donator ipse eos antè habuerit, & nihil omninò inveniri in hominum commercio, dum aliquale saltem emolumentum præstet, quod non aliquando in suo genere Ecclesiis & piis locis dicatum fuerit, n. 7, 8, 9.

Etiã reditùs sepè injustè acquisitos, quorumq; titulus planè vitiosus est, sacris destinari ad discipulis & ministeriis; cum subjuncta discussione hujus rei & epicristi, additòq; exemplò Constantini, Caroli Magni, & ipsorum similitum. n. 9.

Extra casum, quò restitutio dominis fieri nequit, non esse putandam eleemosynam, si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus acquiritur. n. 10.

Laudatio & recitatio Verborum Nicolai le Maistre circa præsens argumentum n. 11.

Propter alimenta Clericorum varias species frumenti & leguminis donatas in antiquis monumentis legi; nec tamen frumenti appellatione legumina venire; & quæ sint utraq;. n. 12.

Lupinos, fabam, cicer, pisã, frumenta non esse, sed fruges. eòd.

Frumenta & legumina in donationibus piis probè discernenda esse, & quare. eòd.

Bladi nomen quid significet? eod.

Quando Ecclesia ceperint habere proprios agros & bona immobilia; & quomodo Constantinus ipse certam vectigalium partem sisco detractam alendis Ecclesie ministris impenderit, ac cuius licentiam dederit, Ecclesie testamentò relinquendi, quicquid voluerit, n. 13.

Alimenta Sacerdotibus gentilium ex publico prestata fuisse. eod.

De bonorum immobilium & pradiorum sacra Gentilium olim destinatorum, & sanorum conuersione in Christianos usus. n. 14

Illatio ex precedentibus: Constantinum ministros Ecclesie ex publico sic aliouisisse, ut tamen non uetaret, Ecclesie propria esse pradia, certosque ex iis proventus. n. 15.

Valde plerumque miserum esse, ab ararii prefectu pendere. eod. 1.

In lege Constantini quid significet Concilium sanctissimum & venerabile? eod.

In instrumentis ultimarum voluntatum ministerium aliquando designari, datum autem intelligi templo; & sic etiam quod civibus legatur, ipsi civitati legatum intelligi, eod.

Christianorum ministrorum ordo aut corpus quæ sequelâ inter collegia licita referatur à Constantino? eod.

Non valere legatum, si legetur corpori, cui coire non licet, nisi legetur singulis. eod.

Judæorum universitari quosque testamentò nihil omninò relinquere posse, posse tamen singulis, eod.

Non minus Christianis olim, quàm Judæis, in unum corpus coire prohibitum fuisse. eod.

Collegium non esse prohibitum, aut pro illicito habendum, cui ex testamento capere licet. eod.

Quomodo post Constantinum Julianus apostata factus sit & beneficia Christianis à Constantino collata revocârit atque omnia Ecclesiis ademerit? n. 16.

Restituisse res Christianorum collapsas Jovianum & Valentinianum III. n. 17.

Coercitam tamen fuisse aliquando potestatem, quam in ultimis voluntatibus liberam cuique esse voluit Constantinus, relinquendisc. Ecclesiis earumque ministris bonorum suorum quodcumque voluerit, duabus Valentiniani constitutionibus probatur n. 18.

Continentes qui dicantur? eod.

Causa impulsiva & occasio dictarum constitutionum quæ fuerit? n. 19, 23.

Verba

Verba Hieronymi in turpissimum hereditarum & bona aucupantium clericorum studium & ministerium eòd.

An per leges Valentiniiani etiam Ecclesiis jus ex mulierum donatione aut ultima voluntate capiendi sit ademptum? n. 20.

Cardinalis Baronii censura istarum legum, & Jacobi Gosbolfredi censura hujus censura. eòd.

Ecclesiis etiam aliquando jus capiendi ex testamento ademptum fuisse, & quidem in casu, quò Diaconissa testamentum condidit, & Ecclesiis aliquid in eo relinquit, per constitutionem à Theodosio Magno editam, eòd.

Diaconissarum ministerium, remissivè eòd.

Cur de Diaconissis specialem constitutionem ediderit Theodosius, cum tamen ille, utpote vidua, sub generali supra adductà Valentiniiani constitutione comprehensa intelligatur? n. 21.

Qua sit ratio, cur Theodosius noluerit Ecclesiis & pauperibus quicquam ex Diaconissarum testamentis acquiri, n. 22.

Extensio constitutionis Valentiniiani ad Ecclesias ipsas n. 23.

Sacerdotem habere, quòd Ecclesie relictum est, & bona Ecclesia principaliter in usum Sacerdotum & Clericorum cedere, eòd.

Mutatio legis Theodosiane ratione mobilium à Diaconissis in Ecclesiam & Ecclesiasticos per donationem inter vivos conferri permissorum n. 24.

Legislatores solere inbibere frequentius, quòd quis facit facilius, exemplis prohibitarum obligationum mulierum ostenditur eòd.

Marciani Imperatoris constitutio à legibus Valentiniiani & Theodosii planè diversa. n. 25.

Justiniani Imperatoris sanctiones Marciani constitutioni similes, ejusque studium in quarendis Ecclesiarum emolumentis n. 26.

Ab eò tempore plenà manu ab laicis collata fuisse in Ecclesias bona mobilia & immobilia, ad acquirendam aeternam salutem, & inferni cruciatùs evitandos, n. 27.

Formale donationum & instrumentorum in banc rem. eòd.

Quomodo ceperint Atamanni, res suas Ecclesie dantes, precibus rogare, ut sibi, quòd vixissent, uti fruiiis liceret, ipsi verò interim mercedem quandam s. censum annuum darent, n. 28.

Contractum illum speciali nomine precariam dictum esse & ex voluntate contrahentium pactisq. intervenientibus in varias figuras declinasse, eòd.

Origo illius ad qua tempora sic referenda? eòd.

De instrumentis circa id negocium confici solitis, ab unâ parte propriè precaria
s. epistola firmitatis, ab altera parte præstaria, s. præstationis charta didici
n. 29.

De preciarum degeneratione in beneficia diuturniora & perpetua, & consulta-
tionibus de redigendis iis in statum pristinum, ibid.

Repetitio de profusa pradiorum in Ecclesiam translatione, additis Sigonii in
hanc rem verbis, n. 30.

Tria ex isthac profusione præcipuè in Rempubliam redundasse mala, qua Ma-
jestati imperantium tantum non exitium attulerunt, i. quòd Episcopi
in luxum profusissimi bona Ecclesiastica perdidit consumpserunt, eòd.

2. Quòd Episcopi ultra Sacerdotii limites ad externum dominatum progressi
sint, n. 32.

3. Quòd propter exemptionem bonorum ecclesiasticorum haud exigua territo-
rii portio oneribus civilibus prorsus subducatur, atq; sic imperium Prin-
cipis coangustetur magis, ipsumq; ararium publicum attenuetur valdè &
pauperius reddatur, n. 33.

Declamatio in luxum Episcoporum Guilielmi Budæi, per indicem expurgato-
rium inde notati, n. 30.

Ipsos quandoq; Episcopos agnovisse, suum immoderatum luxum conditioni sua
parum convenire, n. 31.

Frugales ab Coëpiscopis suis pessimè & indignissimis modis tractatos esse, eòd.

Episcopos hodiè principum magis titulo & civilis alicujus potestatis axiomatico
insigniri malle, quàm ab officio, quòd gerunt, sacro, n. 32.

Jacobi Regis Angliæ verba in bonorum Ecclesiasticorum ab oneribus civilibus ex-
emptionem, n. 33.

Qualiter propter memorata modus à Legulatoribus positus sit Ecclesiis circa
acquisitiones fundorum & bonorum immobilium? n. 34, 35. conf. n. 37.

De collatione bonorum immobilium in manum mortuam apud Gallos vetitâ si-
ne amortizatione, s. morticinii beneficio à Principe accepto, vel in-
demnitate Fisco præstitâ, & quotupliciter illa indemnitas præstetur?
n. 35.

De justitiâ dictarum legum inter Canonistas maximam esse contentionem,
n. 36.

Querela Chilperici, Regis Francorum, de depauperatione fisci propter divitia-
rum Ecclesiasticarum nimium incrementum, eòd.

Antonii Capelli Franciscani Conventualis contra Jacobum Regem Anglia, & Cardinalis Bellarmini contra Paulum Servitum Venetum negatio 100 & tantarum Ecclesie acquisitionum, cum subjunctis epistolis & exemplo Ecclesiarum Angliarum Henrici III. tempore in contrarium, consilioq; de veriore in variis regionibus & hominum & reddituum ecclesiasticorum calculo inveniando. n. 37.

De jure exactionis tributorum & prestationum publicarum circa bona ecclesiastica & clericorum patrimonialia, deq; jurisdictione in ea omnia, n. 38.

Non rustica tantum, sed urbana etiam pradia doti ecclesiastica augmentum dedisse. n. 39.

Pradia, quæ fisco vindicata, publicè adfixis titulis insignita esse, ibid.

Si mobilia tantum quis claritus fuerit Ecclesie in dotem, vendi illa & ex precio fundos & pradia comparari necesse fuisse, n. 40.

Plus cautionis & securitatis inesse in immobilibus, quam in mobilibus, & plus in pradiis rusticis, quam urbanis. eod.

Repetitio ex capite precedente, de mansu uno vel pluribus Ecclesie assignandis primam & precipuam fuisse curam, n. 41.

Mansum non integrum tantum & justà mensurà terminatum, sed etiam vestitum sive cum instrumento suo dari oportuisse. Es mansus vestitus qui dictus sit. eod.

Mansu vestito oppositus mansus apsus s. pradium nudum & investe sine instrumento rustico. eod.

Mansum vestitum Colonicam vestitam appellasse Patres in Concilio Valentino, eod.

Diplomatis, quò Bruno Trepirensis Archiepiscopus privilegia monasterii diocesis confirmavit, in hanc rem verba; eod.

Mansus indominicatus quis dicatur? eod.

Quid propriè ad mansum vestitum requiratur, n. 42, 43.

Multum differre fundum instructum à fundo cum instrumento? Et quid fundus instructus denotet in legato & in dotis ecclesiastica constitutione? n. 42.

In instrumento fundi quæ contineantur, & quæ instrumenta ad mansum ecclesiasticum sine necessaria? n. 43.

Transitio ad dissertationem de hominibus istis, qui Ecclesia extra sacra in rebus dotalibus inserviant. eod.

Reditus annuos ex prædiis in dotem Ecclesiæ constitutos, manente dominio prædii apud constituuentem, regulariter cedendi irredimibiles, nec liberari debitorum, sicuti pro eis sortem ad rationem usurarum computatam solvere velis, adducto præiudicio Doctorum Wittenbergensium ostenditur, n. 44.

Sub finem capituli antecedentis diximus, unum mansum minimum fuisse dotem, quam constitui oportuit, quippe quem sufficere arbitrata fuit istius temporis Ecclesia, ut inde parochus alimenta sua habere queat. Pro ratione igitur Ecclesiæ, & instituto ædificantis aut dotantis dupl. pluresve mansi dari solebant. Et illi quidem omnes de terrâ arabili, uti dicitur in Constitutione Lotharii Imperatoris, quam supra adduximus, ita ut non computarentur paludes & sylvæ robustiores, uti disertè illæ exceptæ fuerunt apud Helmoldum *d. l.* Hinc igitur concludo, dotem Ecclesiæ non nisi in bonis immobilibus constitui oportuisse, sive jam ipsa terra in Ecclesiæ dominium translata; sive reditus ex illâ certi & perpetui, atq; irrevocabiles assignati fuerint. Ex communi enim Doctorum opinione annui reditus perpetui, præsertim irredimibiles, quales esse oportet in dotem Ecclesiæ constitutos, inter bona immobilia referuntur. Andr. Gail. *l. 2. obs. 10.* Mynsing. *l. obs. 9.* Anton. Gabriel. *comm. conclus. lib. 6. tit. de V. S. conclus. 8.* Joh. Parlador. *l. i. tit. q. v. d. c. 3. s. 8.* Mo-

destin. Pistor. *q. v. d. 124. n. 49.* Jöh. Köppen *de r. s. 24. n. 8.*

II. Est enim verò hæc bonorum mobilium natura atq; conditio, ut variis fortunæ ludibriis exposita sint, quædam etiã servando servari nequeant, ut ad eò in his nihil præsidii habere queat Ecclesia, quod perpetuum sit. Perpetuitas autem præcipua est affectio dotis Ecclesiasticæ, uti ipsius etiam Ecclesiæ perpetuitas ab ædificantibus semper intenditur. Unde est, quòd fidelis commissa familiarum nobilium in bonis mobilibus constitui nequeant. Philip. Knipsch. *Id. de fidei commiss. fam. cap. 5. num. 1.* quippe quæ hunc principalem finem habent, ut bona in familiâ perpetuò conferrentur, & ut inde splendor familiæ constet. In bonis autem mobilibus, quæ talibus, perpetuum & durable quid effici, nequit. Ludov. Molina *de primogen. Hisp. lib. 2. cap. 10. n. 3.* Immobilium verò longè alia est ratio. Etsi enim per incursus hostium & ipsa devastari, nonnulla etiam incendio consumi queant, reparari tamen ea facilius possunt, & manet interea fundus, ager, arva, pratium &c. quæ usus aliquando ex se

se pleniores sperare faciunt. Et est tamen in his quoque aliqua differentia, quandoquidem longè securior censetur creditor, qui in agro, prout, sylvâ pignus aut hypothecam constitutam habet, quàm cui domus obligata est, cum hæc incendio consumi queat, illa verò à periculò tali protus exempta sint. Et per consequens dos etiam Ecclesiæ in illis potius, quàm in his constitui debet, idè scilicet ut evitetur, quoad fieri possit, ejus defectus & consumptio. Et in hoc scilicet multum differt dos Ecclesiæ, ab eâ, quæ Uxori in matrimonio contrahendo vel contracto constituitur, cum ab Uxore aut pro Uxore dari possint non fundi tantum, sed mobilia etiam & moventia, & talia in super, quæ numero, pondere, & mensurâ constant, & quorum usus in abusu consistit, l. 42. ff. de jur. dot. l. un. §. 7. C. de R. U. A. id quod doti Ecclesiasticæ convenire non videtur.

III. Sunt verò mobilia quædam, sine quibus peragi sacra commodè non possunt, & quæ proinde partem dotis Ecclesiasticæ facere videntur, qualia sunt vasa sacra & ornamenta. Atque istarum rerum alienationem jam olim severè prohibuerunt leges tum civiles, tum Ecclesiasticæ, l. 21. C. de SS. Eccles. Novell. 7. c. 3. can. Apostolicos 12. q. 2. nisi fortè redemptio captivorum, vel alimenta in pauperes arctiori tempore

eroganda id exegerint, quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscunque vasis vel vestimentis præferri, uti loquitur Justinianus Imp. in d. l. 21. Conf. Marc. Anton. de Dominis de Rep. Eccles. lib. 9. cap. 6. n. 45. G. Franzk. lib. 2. resolut. 7. n. 50. 51. Imò verò sollicitè magis & majori cum circumspeditione procedendum est in alienatione rerum istarum, quàm aliarum rerum dotem Ecclesiasticam ingredientium. In illis necessitas & urgens quidem ut adsit, requiritur; in his utilitas quandoque sufficit. Atque de his mobilibus intelligo, quod scribit Gulielmus Redoanus de reb. Eccles. non al. quest. 19. n. 84. in alienatione rerum & bonorum Ecclesiasticorum ordinem servari, & immobilia priùs, quàm mobilia, quæ non superflua sunt, distrahi debere, quia, inquit, sine mobilibus necessariis Ecclesia non potest esse commode, sed bene sine immobilibus, & ita potius ista sunt alienanda, quàm alia.

IV. Sed enim uti mundus muliebris hodiè in dotem computari non solet, quippe qui ad ornatum pertinet, non ad matrimonii onera ferenda, ita etiam tentari posset, neque ornatum Ecclesiasticum, qui in vasis & vestimentis sacris consistit, ad dotem Ecclesiæ pertinere, ut verum adhuc sit, quod supra dixi, non nisi in bonis immobilibus dotem Ecclesiæ rectè constitui.

O 23 11. Faciant

Faciant tamen vasa illa & instrumenta sacra partem dotis, faciant nihilominus illa partem bonorum immobilium. Etsi enim instrumenta rustica prædii partem non faciant ita, ut necessario eum sequatur, & ab eo prorsus inseparabilia sint, cum nec fundo legato suppellex rustica simul legata censeatur, *l. fin. ff. de suppellect. leg.* dispar tamen videtur esse ratio suppellectilis sacrae, quæ Ecclesiæ ita addicitur, ut perpetuo ejus sit, & in eâ perpetuo maneat. At quæ prædio aut fundo ita insunt, ut perpetuo mansura sint, faciunt partem prædii, *arg. l. 44. ff. de leg. 3. l. 32. ff. de pign. l. 35. S. rerum ff. de hered. inst. l. 1. C. 2. C. de V. S.*

V. Antequam ulteriùs pergamus, monendus mihi es, Lector benevole, & hîc & in sequentibus probè discerni debere dotem à donatione & largitione, quæ sit Ecclesiæ; illam non nisi in bonis immobilibus, hanc in quâcunque re, sive mobili, sive immobili consistere, veterum ostendunt monumenta. Sæpè tamen utraq; in eodem comprehensa legitur instrumento, quatenus, qui dotem constituit, ultra illam liberalis est, & non dotatam tantum congruè, sed etiam ditatam & variis bonis instructam voluit Ecclesiam. Quò refero, quod scribit Gregorius Magnus ad Passivum Episcopum Firmanum *lib. 10. indict. 5. epist. 12.* ubi agit de Oratorio conservando: *Et ideo inquit, Frater charissime, -- --*

perceptâ primitiis donatione legitima, id est, fundos campulos cum conduma una, boves domitos parium unum, vacas duas, argenti libras quatuor, lectum stratum unum, in peculio capita quindecim, armenti capita duo, ferramenta numero quingz, presentes liberos à tributis fiscalibus solidos sex, gestugz municipalibus alligata, prædictum oratorium solenniter consecrabis, &c: Et in Epistolâ ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum, quæ extat *lib. 2. indict. 11. n. 59.* Rusticam aut oratorium extruxisse, & pro voto suo quatuor uncias totius substantia sua testamento legasse, atq; hinc fieri jubet consecrationem. Deinde addit: *Si quid pro diversorum devotione commoditatis accesserit, sibi estimet vendicandum, sive aurum, sive argentum, sive prædium, sive vestimentum, omnibus modis constructio præfata possideat, &c:* Sine dubio Rusticæ illius substantia ex pluribus rebus, non immobilibus tantum, & illic consistentibus, sed pluribus etiam mobilibus aliis constitit, ex quibus omnibus dodrans pro parte indivisâ ex donatione Oratorio aut Ecclesiæ cessit.

VI. Pertinet huc Diploma Gerhardi Viri Principis, quem Aubertus Miræus putat fuisse Ducem Lotharingæ Mosellanæ ordine septimum, cujus inter alia ex recensione Miræi in donat. Belg. l. 1. c. 20. hæc sunt verba: *Perpendens ergo à DEO mihi reservatum bujua beneficentia fructum, obtuli DEO*

" sanctoꝝ, Martyri Benigno pro pec-
 " catorum meorum absolutione, proꝝ,
 " Patri mei Adalberti & Avunculi
 " mei Gerhardi animarum salute jam
 " memoratum pradium, villam scil.
 " Vulseri curtis, qua sita est in comi-
 " tatu Solecensi, supra flumen, quod di-
 " citur Mosuna, cum omnibus suis ap-
 " pendiciis: imprimis scil. cum Eccle-
 " sia in honore DEI Genitricis dicata,
 " servis & ancillis ibi commanentibus,
 " seu alibi dispersis, sylva, pascuis, a-
 " quis, aquarumq; decursibus, molen-
 " dinis, cunctis insuper ad pradiatum
 " locum interius aut exterius persi-
 " nentibus, questis & inquirendu,
 " totum ex integro de mea potestate
 " in presati Monasterii Rectorumq;
 " ejus transfundo. &c. Totus ver-
 borum contextus universitatem rer-
 rum ad Villam istam pertinentium,
 non immobilium tantum, sed etiam
 mobilium, presentium & futurarum
 aut comparandarum exprimit, ne-
 que adeo quicquam exceptum vo-
 luit Donator, præter jus Advocatias,
 de quo in sequentibus plenior erit
 dicendi locus. Ad eundem mo-
 dum Jacobus Presbyter Leodien-
 sis Dioceseos, cum Ecclesiam oppi-
 di Bredani parochialem in conventu-
 alem & collegiatam evehi vellet,
 testamento bona sua pleraq; omnia
 ei addixit, atque inter alia his verbis
 " usus est: Omnia etiam alia bona
 " mea mobilia & immobilia, de qui-
 " bus non ordinavi, aut non ordinabo

expressè, volo, quod ad augmenta-
 tionem cedant dictarum præbenda-
 rum, si eas contingat ad effectum,
 perduci &c. recensente eodem Mi-
 ræo l. i. donat. Belg. c. 127.

VII. Reditus, qui in Ecclesiarum
 usus ex donationibus cedebant, ad-
 modum varii erant, prout quisque
 donator ipse eos antea habuerat. Hu-
 go III. Dux Burgundiae, cum funda-
 ret Ecclesiam Divionensem reditus
 illi dicavit, quos ipse antea percepe-
 rat, de quibus tamen, quales fuerint,
 vix hodiè licebit certi quid asserere:
In eadem, inquit, villa in proprios
usus reditus assignavi, videlicet,
quicquid habebam de ventis, &
astalagium, quod mihi debebant
pannifici & calcamentorum con-
structores, & placitum generale.
 Diploma refertur ab Auberto Mi-
 ræo in donat Belg. lib. 1. cap. 70. Quid
 sibi verba ista velint, difficile erit
 explicare, certas tamen redituum
 species per illa significari, dubium
 non est. Habebant alii telonia,
 census, aliaq; jura, quæ in dotem
 conferebant. Sic enim Johannes
 Dominus de Valery Abbati & con-
 ventui Cluniacensi dono dedit vil-
 lam cum omnibus censibus, tallis, ju-
 sticiis & juribus quibuscunq;, uti ha-
 bet Charta in Biblioth. Cluniacens.
 sub Jvon. I. pag. 1523. Alii usum sylvæ
 concesserunt, uti exemplum habetur
 in eadem Bibl. Clun. sub Hugone
 VI. pag. 1510. ubi Humbertus, Domi-

mus Belli joci in nemoribus de Pinōi & de Roncinis & de Ali concedit usagiū, quantum necesse fuerit domui de Arpajaco tam ad calefaciendum, quam ad ædificandum & alios usūs domūi necessarios. Invenio etiam haleces aliquando dātos. Sic enim legitur in fundatione Monasterii prope Insulam Flandriæ emporiū, quam fecit Johanna Constantinopolitana Flandriæ & Hannoniæ Comitissa, apud Miræ. *lib. 2. Donat. Belgic. cap. 96.* his verbis:

“ *Dedimus præterea in elemosinam*
 “ *ipsi Monasterio unum last balcaium,*
 “ *quod singulis annis in festo S. Mar-*
 “ *tini debet accipere apud Mardic.*

Et à Nicolao Camuzat. in *antiq. Trecentis. p. 371.* recensetur instrumentum donationis Erardi Comitris Brenensis, in quo refertur, patrem ejus trecentum halecia monasterio in perpetuum contulisse. Sed & casei quandoque in donationem venerunt, aliquando & angvillæ, pelles, cerevisia, & quicquid denique emolumentum aliquod præbere potest. Patet id ex diplomate Philippi Flandriæ Comitris, in quo refertur, ea, quæ à Patre suo Theoderico Alsatio, Ecclesiæ in burgo Brugensi in dotem data fuerunt, apud eund. Miræ. *lib. 2. cap. 65.* Inter alia hæc ibi habentur verba:

“ *Præterea in ministerium Ecclesiæ e-*
 “ *jusdem Custodem statuerunt, eiqz*
 “ *in usūs suos assignaverunt quinque*
 “ *pisas caseorum, viginti quatuor ho-*

dos, avenæ, ducentas angvillas in
Quadragesimâ, quatuor pelles in mi-
nisterio Dierkimi in officio Lambert-
ri Notarii cerevisiam, ex Hosporcis
viginti novem denarios in Rogatio-
nibus &c. Referuntur ibi etiam but-
tyrum, oleum, cera, & alia plura.

VIII. Ut habeant antiquitatis studiosi, in quo se exercent, & imprimis illi, qui in barbarissimis explicandis operam atque industriam suam ponunt, ex instrumento donationis ab Henrico Campaniæ Comite Ecclesiæ S. Stephani Trecentis collatæ, uti id totum ab Nicolao Camuzat. in *antiq. Fricasin. pag. 331.* refertur, nonnulla huc facientia adscribere libuit, quæ hæc sunt:

Concedo vigitur prædictæ Ecclesiæ
claustrum tam quietum & liberum,
quam est ipsa Ecclesiæ quicquid ha-
bebam in molendinis juxta baluca,
— & piscariam & cursum aque
Sequane sicut habebam, — me-
dicetatem molendinorum & Insulis,
domum & justiciam ejusdem mol-
lendini. Dedi & decimam avenæ
nemorum circa insulas, usufructum
omnium forestarum mearum ad op-
pus Ecclesiæ & ipsorum Canonicor-
um, quibuscumq; indigerint. deci-
mam de balneo, — medicetatem
furni bilduini de vendoperæ liberam
ante Domgionem, medicetatem fur-
ni herfredi liberam, quæ tenetur ab
Ecclesiâ in casamento libem. Ita ca-
men, quod si furni forte comburan-
 tur,

tur, illi, qui tenebant furnos, eos re-
 sistant, & furnis nec sseria ministra-
 bunt. Concessionem, quam feci vo-
 bis, scilicet: ne fiat furnus à cursu Se-
 quane. ubi dicitur pons aule, usq; ad
 S. Savinam nisi assensu capituli ve-
 stri. Domum unam, — domum
 aliam — teloneum & libertatem
 domus Caroli. — — libertatem
 quinque stallorum, quae dederunt in
 foro Ecclesiae nostrae Theobaldus fori.
 ba — Stallum in foro liberum, &
 quod emitus ab amico filio Bolini.
 libertatem Jobiae sive in pelliparia.
 — Jobiam magistri Roberti & me-
 dicatorem Jobiarum, quae partiantur
 cum Petro raso, & Jobiam corri-
 ptarum in medio foro. Telonium
 corosaria in nundinis & per totum
 annum, ubiq; coruesium vendatur.
 Telonium minui ministerii ubiq; &
 sit in nundinis. & per totum annum.
 Telonium totius cere ubiq; Treccis.
 vendatur, — medietatem telonii
 quinqueplarium. pedagium portus ex sarco-
 rum per totum annum sine nundinis,
 — nundinam Clausi omnino liberam,
 quae incipit in festo S. Vincentii, &
 durat per 15. dies. pedagium per
 octo dies post nundinas. & peda-
 gium de vestigio nundinatum Clau-
 si. medietatem pini domorum clau-
 si in eadem nundina. Primum mens-
 surarum salis, secundum meturnes
 salagii, & unum quodcumque trium sin-
 gulis quadrigis, quae a festo S. An-
 drae usq; ad purificationem B. Ma-

rie sal adducunt. Censum quem ba-
 betis in clauso, & justitiam domo-
 rum, ex quibus census iste pervenit,
 — — pedagium dolorum unum de
 foris advenientium. — — decimam
 frumentis, quod venit ad granarium
 meum de potestate Treccarum. — —
 tris arpenta vineae &c.

IX. Plura non addam, quamquam
 ejusmodi instrumenta adduci pos-
 sent penè infinita. Hæc autem idè
 recensere libuit, ut ostenderem, ni-
 hil omninò inveniri in hominum
 commercio, dum aliquale saltem
 emolumentum præster, quod non
 aliquando in suo genere Ecclesiis &
 piis locis dicatum fuerit. Quin &
 reditus sæpè injustè acquisiti, quo-
 rumq; titulus planè vitiosus est, sacris
 destinantur aedificiis & ministeriis.
 Et est scilicet ea humani ingenii indo-
 les, ut bona malè quæstita non dura-
 tura putent, nisi ex his portio aliqua
 divino assignetur cultui. Et hinc
 ad idè quamplurimos quotidie vide-
 bis, qui postquam civium suorum
 oppressione, & avaritiâ, aut artibus
 inhonestis atque illicitis ingentes di-
 vitias compararunt, omnem ex vi-
 tiis suis contractam maculam elui, &
 omnibus numeris absolutam deli-
 ctorum suorum veniam impetrari
 cõfident, sicubi ad pios usus por-
 tionem lucri acquisiti impendant.
 Et est tanè eorum hoc consilium non
 omninò improbandum. Etsi enim
 laudari nequeat, qui idè artibus il-
 licit-

licitis utitur, ut eleemosynas faciat, aut pias causas promoveat; si tamen antequam in tali modo se peccare agnoscat, magnas conflaverit divitias, postea verò per gratiam Spiritus S. illuminatus, & de earum injusta possessione edoctus & convictus fuerit, debet eis utique, si potest, illi ipsi, cujus sunt res ablatae, restituere, aut si ille in vivis esse desierit, ejus heredibus; si nec his possit, tum ad egenos & pias causas facultates istae sunt transferendae. *Hoc consilio*, inquit B. Chemnitius in *Harm. Evang.* p. 2019. *Christiani Imperatores Constantinus, Carolus Magnus, & ipsorum similes secuti esse videntur. Qui & ipsi magna bella gesserunt, multos oppresserunt, immensas opes congesserunt, in quibus bellis impossibile est, quin multae bonis & innocensibus via fuerit illata, qui bonis suis praeter jus & aequum sunt executi. Sed iidem Principes bello finito, & pace reparata, quoniam non omnibus bona amissa restituere poterant, DEO & pauperibus eleemosynas dederunt, Ecclesias amplissimis redditibus dotarunt &c.* Conf. Joh. Contr. Danhauer in *Theol. Conf. scient. tom. 1. sect. 2. art. 6 n. 4.* Gisbert. Voët. *Polit. Eccles. part. 1. lib. 2. tr. 3. c. 5. p. 936.*

X. Extra hunc casum, quo restitutio dominis fieri nequit, non est putanda eleemosyna, si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus acquiritur. uti ait Gregorius M. apud

Gratianum *c. non est putanda l. q. 1.* & porro: *Unde etiam certum est, quia etsi monasteria vel xenodochia, vel quid aliud ex pecuniâ, quae pro sacris ordinibus datur, construantur, non proficit mercedi &c.* Et ex hac ratione improbat Isidorus Pelusiota ad Eupadium *epist. 37. l. 1.* institutum istud, quo ex spoliis pauperum aedificantur Ecclesiae. *Condis quidem, inquit, Ecclesiam in Pelusio, machinis quidem ac molitionibus conspicuam, sed improbis studiis & sacrarum electionum precibus & injuriis atq; contumeliis, & tenuiorum oppressionibus & pauperum sumptibus. Id quod nihil aliud est, quam aedificare Sion in sanguinibus & Hierusalem in injustitiis.* DEUS porro sacrificio ex alienis bonis conflato nihil opus habet. Verum illud, perinde atq; eam, qui canem mactat, execratur. *Quae cum ita sint, & aedificare & injurias aliis inferre desine: ne aliqui domus illa te apud eum prodat & convincat, ut quae sublimis quidem & excelsa stet, verum ob ea mala, ex quibus extructa est, te condemnet.*

XI. Eleganter circa hoc argumentum declamat Nicolaus le Maître de bon. *Eccles. part. 2. lib. 1. c. 15.* cujus aliqua hinc adscribam verba: *Olim, inquit, milites credebant purgari se contractis in bello sceleribus & tot praedationum ac latrociniorum sordes eui, cum prae partem Vulcano adolebant, & in sortem spoliiorum rapacissimum vocabant elementum. Nunc*
bomi-

homines DEUM oblivisti furcorum & lacrymis pauperum gaudere arbitrantur, si languentiam & fame pereuntium viscera aris admoveant, si in societatem fœdisimi lucri Ecclesia ministros adfiscant, si Christi fundum rapinis augeant. Non amat Servator his artibus splendescere, exhorrescit avaritia, quæ auro infamæ ac furtivo nitent. Templi ista, quæ pauperum sanguis & viscera extruxerunt, longè ipsi suæ cruce atrociora sunt: famem suam non vult demonis auxilio sedari &c. Sed ista ὡς ἐν παρόδῳ. Redimus in viam, & quod reliquum est, conficiemus.

XII. Potissima verò in dote Ecclesiasticâ constituendâ habita fuit ratio alimentorum, quibus Clerici sustentari possent. Atque hinc in antiquis monumentis, tum frumenti tum leguminis variæ species donatæ leguntur. Nec tamen frumenti appellatione legumina veniunt. Sunt enim frumenta, quæ aristâ continentur: legumina, quæ siliquâ. Itaque nec lupini, nec faba, nec cicer, nec pisa frumenta sunt, sed fruges l. 77. ff. de V. S. l. 3. §. 8. ff. de pen. leg. Proinde etiam in donationibus piis probè ista discernenda sunt, quandoquidem à donatione unius argumentari non licet ad donationem alterius, neque plura comprehendisse censendus est donator, quàm verbis expressit. In antiquis Scripturis sæpè bladi nomen occurrit, quod quidem aliquando

valdè generaliter omnem fructum denotat, etiam arborum & vitis, aliquando illa tantum semina, quæ in areâ teruntur, uti istas vocis acceptiones explicat Henr. Spelmannus in glossar. Sed specialius aliquando restringi videtur ad certum genus frumenti. Quod ostendunt verba donationis ab Alide dominâ Boulariæ factæ, apud Aubert. Miræ. l. 1. donat. Belg. c. 98. in hanc sententiam: Superaddidi etiam redditum sex modiorum duri bladi, & decem modiorum avenæ &c.

XIII. Ab eo ferè tempore, quo Christiani rerum potiti sunt, persuaderi cœpit fundatoribus, Ecclesiam subsistere non posse, nisi proprios haberet agros & bona immobilia. Atque ea non exigebant tantum Episcopi & Clerici, veluti debitum aliquod, sed illi etiam ipsi, qui pietati studebant, spontaneâ liberalitate certatim sua prædia ad pias causas conferebant. Constantinus quidem ipse per singulas civitates certam vectigalium partem fisco suo detractam alendis Ecclesiæ ministris impendi voluit, quod haud obscure colligitur ex l. 12. C. de SS. Eccles. & disertè traditur à Sozomeno lib 5. hist. Eccles. c. 5. dum ait: Nam cum Constantinus res Ecclesiæ ritè disposuisset, & ex vectigalibus cujusq; civitatis ea, quæ erant satis ad res comparandas necessaria, Clero cujusq; Ecclesiæ erogavit, illudq; lege stabilivit: quæ lex eo tempore, quo

moriebatur Julianus, hætenus diligenter observata fuit &c. eodem planè modo, quo gentilium Sacerdotibus alimenta ex publico præstita fuisse refert Ambrosius advers. Symmachum, dum scribit: Sacerdotibus quog, suis operuntur alimenta publica non præberi: quantum hinc verborum tumultus increpuit, &c. Idem tamen ille Constantinus speciali constitutione, quæ extat in l. 1. C. de SS. Eccles. unicuique dedit licentiam sanctissimo Catholico venerabiliq; concilio relinquenti testamento, quicquid voluerit.

XIV. Non inventio, Constantinum bona immobilia Gentilium sacris olim destinata, in pios Ecclesiarum usûs vertisse, nec asserere ausim, intra sui imperii terminos talia Gentilium sacris destinata fuisse. Si tamen fuerint, videntur mihi omnia illa in profanos usûs conversa, uti omnia eorum templa funditùs subversa leguntur apud Euseb. *de vit. Constant. lib. 3. c. 54. 55. 56. 58.* Alibi tamen à Regibus sacra ista Gentilium prædia in Ecclesiarum Christianarum usûs versa fuisse, dubitare nos non sinit Galfredus Monumetensis *hisor. Reg. Brit. l. 5. c. 1.* quando ait: *Interea à gloriosus ille Rex Lucius, cum intra regnum suum cultum veræ fidei magnificatum esse vidisset, maximo gaudio fluctuans, possessiones & territoria, quæ prius templa idolorum possidebant, in meliorem usum vertens, ecclesiis fidelium permanere concessit. Et quia majorem bono-*

rem ipsis impendere debuerat, augmentavit illas amplioribus agris & mansis, omnique libertate sublimavit. Imò verò insequentibus temporibus fanorum hanc in Christianos usûs conversionem non probavit tantum, sed & fieri jusfit Pontifex Romanus. Gregorius enim Melito in Angliam ad Augustinum proficiscenti utiliter præcipiens de non diruendis fanis, quæ à gentilibus Anglis dæmonibus consecrata erant, ita scribit, ut delictis idolis Fana ipsa conservarentur, & ad Christianæ Ecclesiæ ritus cultumq; divinum à gentilitiis profanationibus expiarentur. Vid. Britann. antiq. quas evulgandas curavit Mathæus Parkerus Archiepiscopus Cantuariensis in vit. Augustini.

XV. Constantinus igitur ministros Ecclesiæ ex publico sic alii voluit, ut tamen non vetaret, Ecclesiæ propria esse quædam prædia, certosq; ex iis proventus: præsertim, cum sciret, valde plerumque miserum esse, ab ararii præfectis pendere. Fr. Balduin. *de Constantin. Legib. l. 1. p. 22.* Sanctissimum autem istud & venerabile Concilium, ipsam Ecclesiam denotat, non ut singuli Clerici, id quod legatum est, sibi vindicarent, sed ut eo jure istud haberetur, quo haberi solet, quod universitati vel collegio licito legatum est. Omnino enim locum hîc invenit, quod inter gentiles placuit Scævola Jcto in l. 20. §. 1. ff. de ann. leg. nempe
in

in instrumentis ultimarum voluntatum ministerium quandoque designari, datum autem intelligi templo. Sic enim etiam, quod civibus legatur, ipsi civitati legatum intelligitur, *l. 2. ff. de reb. dub.* Per ista autem Constantini verba Christianorum ministrorum ordo aut corpus haud obscure inter Collegia licita referatur. Corpori enim, cui non licet coire, si legetur, non valebit legatum, nisi singulis legetur. hi enim non quasi collegium, sed quasi certi homines admittentur ad legatum, inquit Paulus JCrus in *l. 20. de reb. dub.* Quà ratione Judæorum universitati testamento nihil omnino relinquere potest, *l. 1. C. de Jude.* singulis tamen legari potest. Marquard. de Susannis *part. 2. de Jude. c. 5. n. 24.* Carpzov. *part. 3. const. 13. def. 36.* Et quia olim non minus Christianis, quam Judæis in unum corpus coire prohibitum erat, uti ex Tertulliani *apologet. c. 39.* patet, non erit id amplius prohibitum, aut pro illicito collegio habendum, cui ex testamento capere licet, quod Constantini constitutio concedit.

XVI. Post Constantinum Julianus, postquam Libanii Rhetoris aliorumque Ethnicorum Philosophorum artibus, Apostata factus & in gentilium superstitionem relapsus esset, nervos istos incidere, omniaque ista beneficia Christianis à Constantino collata revocare non dubitavit. Cle-

ricus, inquit Sozomenus *l. 5. cap. 5.* omnem immunitatem, honorem, & frumenti congiaria ipsis à Constantino donata, ademit, legesque eorum causa conditas abrogavit, curiis addixit. Porro à Virginibus & viduis, quæ in Clerum erant propter egestatem adscriptæ, ea exigi mandavit, quæ antè ab ærario publico acceperant &c. Nec licuit igitur eo tempore aperte quicquam vel donare vel in dotem dare Ecclesiis, quibus etiam id, quod habuerunt, subtrahere & auferre non erubuit astutissimus & subtilissimus persecutor.

XVII. Jovianus Julianum secutus res Christianorum collapsas restituit, laudatque eum Theodoretus *lib. 4. histor. Eccles. c. 4.* eo inprimis nomine, quod edita lege jussisset, Ecclesiis restitui frumentum, quod iis de publico præstari jusserat Constantinus, Julianus verò prohibuerat. Nec adeo quenvquam inter Imperatores insequentem fuisse puto, qui ad Juliani exemplum rem Christianam evertere, & Ecclesias destruere ausus fuerit. Imò verò cum circa annum CCCCLIV. non deessent, qui stipendia alendis Ecclesiæ ministris ex publico destinata parcius præberent, fortè etiam negarent aliquando, noluit Valentinianus III. Imper. speciali in eam rem constitutione, quæ extat in *l. 12. C. de SS. Eccles.* quicquam detrahi, sed jus sit totum & integrum, ut constitutum

fuit ab initio, illis exhiberi. *Quia*, inquit, *humanitatis nostræ est, egenis prospicere, ac dare operam, ut pauperibus alimenta non desint: salaria etiam, quæ sacrosanctis Ecclesiis in diversis speciebus de publico hætenus ministrata sunt, jubemus nunc quod, inconcussa & à nullo prorsus imminuta præstari.*

XVIII. Coërcita tamen fuit aliquando potestas, quam in ultimis voluntatibus liberam cuique esse voluit Constantinus, relinquendi scilicet Ecclesiis earumque ministris bonorum suorum quodcumque voluerit. Extat Valentiniani Senioris constitutio in l. 20. C. *Theodos. de Episc. Eccles. & Cler.* quæ prohibentur Ecclesiastici & continentes (h. e. qui privato perfectioris vitæ studio ducti coelibem vitam affectabant) quicquam capere ex mulierum quarumcunque liberalitate vel testamento: relicto tantum eis ex propinquorum successione capiendi jure. & additâ pœnâ, ut quicquid adversus hanc legem à mulieribus viris Ecclesiasticis relicto vel donatum fuerit, id fisco Principis vindicetur. Et ne quis Ecclesiasticos & continentes strictè nimis accipiat, & de Clericis tantum inferioris gradus, aut continentibus Viris tantum legem istam interpretetur, idem ille Valentinianus Imp. post biennium ad Episcopos etiam & virgines DEO dicatas eam difertè applicat, in l. 22. *Cod.*

Theodos. eod. nec magis istis, quam cæteris Ecclesiasticis aut Viris continentibus ex liberalitate mulierum acquiri aliquid permittit.

XIX. Causam impulsivam & occasionem legum istarum ex moribus Clericorum istius seculi repetere oportet. Nempe plurimi eorum hereditatæ erant, & bonorum captatores, assidentes atque inservientes fœminis simplicioribus, ut liberalitatem earum provocarent, & vel donatione inter vivos vel ultimâ voluntate ab ipsis conditâ, suam explerent avaritiam. Turpissimum istud aucupium Hieronymus ejus seculi Doctor celeberrimus *epist. 2. ad Nepotian. de vit. Cler. & sacerdot.* his verbis describit: *Audito præterea in senes & anus absque liberis, quorundam turpe servitium: ipsi apponunt matulam, obsident lectum, purulentiam stomachi, & phlegmata pulmonis manu propria suscipiunt, pavent ad introitum Medici, tremuntibusque labiis an commodius habeant, sciscitantur, & si paulum senex vegetior fuerit, periclitantur, simulatâque lætitiâ mens intrinsecus avara torquetur, timent enim, ne perdant ministerium.* Ex his moribus natam fuisse istam legem agnoscit & dolet Hieronymus, quod scilicet nimia & quotidiè magis excrescens Clericorum & Monachorum cupiditas legi isti sancientiæ occasionem dederit.

Pudet

Pudet dicere, inquit, Sacerdotes idolorum, mimi, & Aurigæ & scorta hereditates capiunt, solis Clericis ac monachis hæc lege prohibetur. & non prohibetur à persecutoribus, sed à Principibus Christianis. Nec de Lege conqueror, sed doleo cur meruerimus hanc legem. Caeterum bonum est, sed quò mibi vulnus ut indigeam cauterio. Providaq; severaq; legis cautio: & tamen nec sic refrenatur avaritia. Per fideicommissa legibus illudimus, ut quasi majora sint Imperatorum scita, quàm Christi, leges timeamus, & Evangelia contemnimus. Similia habet Ambrosius *advers. Symmach* qui eodem hoc tempore, quo Constitutio ista promulgata fuit, in Ecclesià Mediolanensi claudit.

XX. Probè autem notandum est, per istas Valentiniani leges Ecclesiasticis tantùm & DEO dicatis personis ex mulierum donatione aut ultimà voluntate capiendi jus ademptum, Ecclesiis verò istud saluum relictum fuisse, ut ad eò parum illæ facere videantur ad nostrum hoc institutum, nisi quòd Ecclesiæ in ministris suis hæc ratione injuriam inferri, & leges ipsas parum æquas censeat Cardinalis Baronius *ad ann CCCLXX. num. 118 seqq.* cujus tamen hanc ipsam censuram parum æquam esse, ostendit Jacobus Gothofredus *ad d. l. 20.* Fuit verò etiam Ecclesiis aliquando jus capi-

endi ex testamento ademptum, sed in casu admodum speciali, quando scilicet. Diaconissa testamentum condidit, & Ecclesiis aliquid in eo reliquit. Constitutio edita est à Theodosio Magno, & habetur in *l. 27. C. Theod. eod.* his verbis: *Si quando diaconem obierit* (scilicet: Diaconissa, de cujus ministerio videri possunt, quæ collegit Christophorus Justellus in *Cod. can. Eccles. univ. pag. 235.* & Gabr. Albaspinæ. *l. 1. observ. 24.*) nullam Ecclesiam, nullum Clericum, nullum pauperem scribat heredes. Carcat namq; necesse est viribus, si quid contra veterum circa personas specialiter comprehensas fuerit à moriente confectum. Imò, si quid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fideicommissio Clericis in fraudem venerabilis sanctionis callidà arte, aut probrosà cuiuspiam conniventia deferatur: extorres sint ab omnibus, quibus inhiaverant bonis. Et si quid fortè per Epistolam, codicillum, donationem, testamentum, quolibet deniq; detegitur genere conscribitum erga eos, quos hac sanctione submovimus, id nec in iudicium devocetur, sed vel ex intestato is, qui sibi competere intelligit, statuti huius definitione succedat: si quis se agnoscit filium, si quis probat propinquum, si quis deniq; vel casu vel iudicio, pro solido pro portione, heres legatarius, fideicommissarius apertis deprehenditur codicillis, fruatur fortuna munere, conscientie sue fructu: &

submotis his atq; dejectis in hereditariis corporibus potestate utatur heredis.

XXI. Cur de Diaconisfis speciallem hanc constitutionem ediderit Theodosius, cum tamen, quia viduae erant, sub generali, quam supra adduximus, Valentiniani constitutione comprehensae intelligantur, causa sine dubio haec fuit, quod legem istam nonnulli ad Diaconisfas extendi idem noluerint, quia illae in notitiam, indicem & catalogum Ecclesiae relatae erant, eum in finem, ut ex Ecclesiae istius facultatibus ad victum necessaria acciperent, & sic ipsaemet specie tenus & habitu de Clero esse videbantur, licet revera inter Laicos computarentur. Vid. Francisc. Florens *ad rubr. tit. de vic. & honest. Cler.* Quid faciebat, quod & ipsae ordinarentur, secundum Concil. Chalcedon. *can. 15.* non quidem per consecrationem, sed per manus impositionem, uti exponit Florens *d. l.* Quia igitur sacris ministeriis adhibebantur Diaconisfae & ex Ecclesiae bonis victum accipiebant, videbantur sub generali viduarum nomine non amplius comprehensae, sed reliquarum ordine veluti exemptae. Ut ne ergo ista opinio quoenquam incenseret, specialem hanc de Diaconisfis & haud paulo ab Valentiniani lege differentem edere voluit Theodosius constitutionem, quam in primis hoc cavito

ut quod ab Diaconisfa Ecclesiae, aut Clerico, aut pauperibus relictum est, pro non scripto haberetur, & sic hereditibus quibuscuque, imo his deficientibus, & legatariis & fideicommissariis cederet.

XXII. Rationem autem, cur Theodosius noluerit Ecclesis & pauperibus quicquam ex Diaconisfarum testamentis acquiri, ipsa, nisi fallor, prodit haec constitutio, his verbis: *Imò si quid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fideicommissa aliquid Clericis in fraudem venerabilis sanctionis callida arte, aut probrosa cujuspiam conniventia deferatur: extorres sint ab omnibus, quibus inhiaverant, bonis, &c.* Idem Theodosius sua haec verba haud paulo clarius exponit, in *l. seq. 28. C. Theodos. eod.* ubi legem se promulgasse ait, ne quis Clericus neve sub Ecclesiae nomine mancipia, supellectilem, praedam, velut infirmi sexus dispoliator invaderet, & remotis affinibus ac propinquis, ipse sub praetextu Catholicae disciplinae se ageret viventis heredem. Duas igitur hic refert causas suae constitutionis Imperator, infirmitatem consilii ex parte Diaconisfarum testamenta condentium, quae persuaderi oppidò facile possunt, ut, liberis suis aut propinquis neglectis, facultates suas sub specie pietatis Ecclesiae aut Clericis relinquant, hanc rationem aeternam beatitudinem sibi comparaverunt existi

existimantes; & avaritiam ex parte persvadentium clericorum, quæ tanta sæpè est, ut extortum merito dicatur Imperatori, quod à moriente imperatum fuerit. Idq; sub eadem hæc nomenclaturâ graviter perstringit Ambrosius *serm. 7. de Clericis*: *Licet dicere possumus, inquit, nemo nos invasionis arguit, violentia nullus accusat. Quasi non interdum majorem prædam à viduis blandimenta eliciant, quàm tormenta. Non interest apud DEUM, utrum vi, an circumventionem quis res alienas occupet, dummodò quo pacto teneat alienum.*

XXIII. Facit verò utraqve hæc ratio, ut credam, etiam in Valentiniâ constitutione superiùs adductâ inter eos, quibus jus capiendi ex mulierum testamentis ademptum est, etiam Ecclesias subintelligi debere. Etsi enim earum diserta non fiat mentio; quia tamen Sacerdos habet, quod Ecclesiæ relictum est, *c. Pontifices 12. q. 3.* & sic bona Ecclesiæ principaliter in usum Sacerdotum atqve Clericorum cedunt, nihil intererit, utrum sibi, an Ecclesiæ legatum à muliere exoraverit Clericus, nisi quòd priori casu plus juris in re legatâ accipiat. Utrobique tamen idem poterit subesse avaritiæ stimulus. Et hæc avaritia Clericorum impulit Imperatores, ut jus acquirendi ex mulierum testamentis illis adimerent. Neque coercita satis dici posset avaritia, si per obliquum

& sub Ecclesiæ schemate liceret Clericis inhiare bonis mulierum; cum tamen maximè hoc intenderint Imperatores, ut omnes fraudes, quæ legi fieri possent, præcaverent, adedò ut ne quidem fideicommissa hoc casu admitterent.

XXIV. Caterùm ipse Theodosius in *d. l. 28. C. Th. de Episc.* nonihil immutavit legem suam antehac de Diaconisfarum liberalitate ab Clericis non recipiendâ latam, permittitqve, ut liceret Diaconissis mobilia in Ecclesiam & Ecclesiasticos per donationem inter vivos conferre. De testamentis atqve ultimis voluntatibus, itemqve de fundis & immobilibus quod constituit, nihil omnino immutatum voluit. Id enim, quod faciliùs quis facit; Legislatores solent inhibere frequentius. Quâ ratione Lex Julia prohibuit alienationem fundi dotalis, nisi si mulier consentiret Viro alienanti: obligationem verò, etsi mulier consentiret, inhibuit. *l. un. §. 15. C. de R. U. A.* Judicabat scilicet Augustus Imp. cum legem illam ferret, mulieres faciliùs consensuras fundi obligationi, quàm alienationi. itaq; illam magis, quàm hanc inhibuit. Quâ ratione nec donanti mulieri succurrere debuit S. C. tum Vellejanum, sed obliganti tantum, quia faciliùs se mulier obligat, quàm alicui donat. *l. 4. in fin. ff. ad S. C. Vellej.* Nec igitur revocandas esse putavit Theodosius mulieres ab illo tam liberali

liberali consensu, à quo natura sexus avari fatis eas revocare videatur.

XXV. Leges has Valentiniani & Theodosii, quanquam parum intellectas, & in alium prorsus sensum contortas, memorat Marcianus Imperator in Novellâ, quam sub titulo, *de testamentis Clericorum*, edidit, & ab illis diversum planè, simpliciter atque absolutè constituit, ut sive vidua, sive diaconissa, seu virgo DEO dicata, vel sanctimonialis mulier, sive quocunque alio nomine religiosi honoris vel dignitatis fœmina nuncupetur, testamento vel codicillo suo, quod tamen aliâ omni ratione juris munitum sit, Ecclesiæ vel martyrio, vel Clerico, vel Monacho, vel pauperibus aliquid vel ex integro, vel ex parte, in quacunque, re, vel specie credidit relinqvendum, id modis omnibus ratum firmumque consistat, sive hoc institutione, sive substitutione, seu legato & fideicommissis per universitatem vel specialiter sive scriptâ, sive non scriptâ voluntate fuerit derelictum, omni in posterum de hujusmodi negotio ambiguitate, submotâ, donationibus etiam vel quâlibet liberalitate tam viduarum, quam diaconissarum sive virginum, quæ DEO dicatæ sunt, vel sanctimonialium quæcunque in Ecclesiam vel martyrium vel Clericum, vel monachum, vel pauperes collata fuerint, pari robore firma habeantur.

Conf. Jacob. Gothofred. *ad d. l. 28. C. Theod. de Episc.*

XXVI. Hæc ratione abrogatis illis, quas anteriores Imperatores fecerant, constitutionibus, noluit eas deinceps Codici suo inferere Justinianus Imperator, quando quidem ipsi nihil immutare propositum fuerat. Et sancivit ipse in *l. 46. C. de Episc. & Cler.* ut impleatur omnimodo, si quis moriens piam fecerit dispositionem vel per institutionis modum, vel per legatum aut fideicommissum, aut mortis causâ donationem, vel alium quæcunque modum legitimum; utque firmum & ratum sit, quod quis supremo & ultimo mandato Ecclesiæ, aut Xenodochio, aut religiosi domibus reliquisset. Et in *l. 49. §. 7. C. eod.* constituit idem Justinianus, ut si piæ causæ hereditas vel legatum relinquatur, nulla inde detrahatur Falcidia, h. e. uti Andreas Fachineus *l. 5. c. 17.* explicat, ut Oeconomus, vel Episcopus non habeat Falcidiæ emolumentum, licet heredes esse videantur. Atque hinc patet, quanto studio Imperator iste Ecclesiarum emolumenta quæ siverit, & procuraverit, id quod etiam aliæ ejus constitutiones prolixè comprobant.

XXVII. Ab eo tempore plenâ manu ab Laicis collata fuerunt in Ecclesias bona tum mobilia tum immobilia, quod hæc ratione vendi sibi

sibi æternam salutem, & inferni cruciatûs evitari posse persuasum haberent. Inde crebræ in hanc rem donationum formulæ: Ego N. cogitavi pro anima mea remedio & pro æternâ retributione, ut veniam pro peccatis meis in futurum adipisci merear, & in die tremendi iudicii ante tribunal Christi si securus adfuerim. idcirco dono &c: quam refert Atto Clericus apud Goldast. tom. 2. Alamannicar. antiq. n. 50. Et aliam similem Iso Monachus apud eund. n. 84. his verbis: Humano generi peccatorum maculis sauciato, atq; ob culpam inobedientie à paradysi gaudiis dejecto, inter cetera curationum medicamenta etiam hoc DEUS mundo remedium contulit, ut propriis divitiis homines suas animas ab inferni tartaris redimere potuissent, sicut per Salomonem dicitur: Redemptio anime Viri propria divitia ejus. Hinc & per semetipsum divina clementia in Evangelio hortatur dicens: Date & dabitur vobis, & iterum: Date elemosynam & omnia munda sunt vobis. His igitur atq; aliis Scripturarum admonitionibus ego N. compunctus trado atq; transfundo &c: Istiusmodi plures habentur passim, & in omnibus ferè monumentis, quibus aliquid Ecclesiæ traditum aut donatum fuit. Eandem commendant pietatem instrumenta, quæ vernaculâ deinceps Ger-

manorum lingvâ concepta sæpenumero inveniuntur, quæ mihi nuper exactis publicis in manus venit, scriptum anno MCCCCXLI. cujus hæc erant verba initialia. Ich ffrederich von Lütichau zu Kmelen gesesin/ unde myne rechten erbin unde erbnehmwin bekennen mit desen unsern offsen breve vor allen / dyen sehn addir hörin lesin / daß Ich mit guten willin / und wohl bedachten muthe habe gegeben leuterlich umb Gotis wille unde durch meyn und myner altfahren selen wille ein schock groschen jährlich Zinses zu ewigen gezeiten dem Gotis huse zu Kmelen &c:

XXVIII. Inter Alamannos sub id tempus usu invaluit, & lege deinceps confirmatum est, ut qui res suas Ecclesiæ dabant, precibus rogarent, ut sibi, quoad vixissent, iis uti frui liceret, ipsi verò interim mercedem quandam seu censum annuum darent. Sic enim se habent verba Leg. Alamann. cap. 2. uti ab Fried. Lindenbroggio in Cod. LL. antiq. recensentur: Si quis liber res suas ad Ecclesiam dederit, & per chartam firmitatem fecerit, & post hæc a Pastore Ecclesiæ per beneficium susceperit ad vitualem necessitatem conquirendam diebus vite sue, & quod pondus

persolvat ad Ecclesiam censum de illâ terrâ, & hoc per Epistolam firmitatis fiat, ut post ejus discessum nullus de beneficiis non contradicat. &c: Contractus ille speciali nomine precaria dicebatur & ex voluntate contrahentium pactisque intervenientibus in varias figuras declinavit, quas eruditè exponunt Georg. Franzkius de laudem. cap. 12. Gregor. Biccus de possess. duor. quasi 7 Ant. Bengueus & Francisc. Pinsfon. de benef. tit. de reb. Eccles. al. §. 12. Joseph. Gibalin. de usur. lib. 4. c. 2. art. 2. seqq. qui eruditè & prolixè eâ de re agit. Originem ejus refert Beatus Rhenanus lib. 2. rer. German. ad tempora Clodovei Francorum Regis, dum ait: post victoriam illam ad Tolbiacum præstantem, de Alemanniâ à Clodoveo obtentam, quosdam in illo recentis Christianismo res suas Ecclesia donasse, & rursus agrorum aut domum in beneficii modum recepisse ad vitæ suæ tempus, non tamen citra pensationem, nec post mortem patris filios aut heredes vindicare sic data potuisse, & hos Colonos Ecclesiasticos dictos. Non aberrant, qui jam tum ab Leone & Anthemio Imperatoribus anno CCCCLXX negotii id genus lege firmatum contendunt, uti perspicuè id apparet ex l. 14. §. 5. Cod. de SS. Eccles.

XXIX. Solebant autem à vicariis circa hoc negotium confici

instrumenta, alterum quidem ex parte ejus, qui res Ecclesiæ utendas sibi dari rogabat, idque propriè precaria dicebatur, Epistolam firmitatis vocat Lex Alamannorum superius adducta; alterum verò ex parte Ecclesiæ, quo Episcopus vel Abbas rem Ecclesiæ concedebat, idque præstaria vulgo dicebatur, sive præstatio nis charita. Hieron. Bignon. ad Marculf. form. l. 2. c. 40. Utriusque formulæ extant apud ipsum Marculfum l. 2. c. 5. & 40. aliæ plures apud Guldast. Alamannicar. rer. tom. 2. part. 1. num. 66. seqq. in quibus tamen sæpiusculè precariæ nomen præstariis accomodat. Add. Christoph. Lehman. Chron. Spir. l. 2. c. 43. Cum verò deinceps precariæ in beneficia diuturniora & tandem perpetua degenerassent, ita ut ex Laicorum manibus vix unquam ad Ecclesiam redirent, multa sæpè & prolixa eâ de re in conciliis exorta est consultatio, quâ ratione ad pristinum statum redigi & in Ecclesia emolumentum transferri possent, uti fusius ista omnia exponit Gibalinus d. l.

XXX. His & aliis modis multa & maxima in Ecclesiam translata fuerunt prædia, tum urbana. tum rustica, atque amplissima latifundia, cum nemò quisquam esset opum suarum tam tenax, ut de salute suâ æternâ sollicitus, non aliquam ex illis partem in Clericos aut religio-

fos

fos ex pietate conferret. *Ed res istius avi devenérant, inquit Sigonius l. 7. de regn. Ital. ut hominibus ad purgatorii Orcum expavescentibus, nemo se satis felicem & piúm existimaret, nisi in templorum & monasteriorum substructionem, in Ordinum sacrorum conservationem aut totum patrimonium, aut insignem ejus partem attereret.* Ex hinc verò tria præcipuè in Rempublicam redundant mala, quæ majestati imperantium tantùm non exitium attulerunt. Primum enim Episcopi in luxum profusissimi bona Ecclesiastica perdidit & consumpserunt & processerunt velti. ulis insidentes circumspèctè vestiti, epulas curantes profusas, ad eò ut eorum convivia Regales superarint mensas, quemadmodum notavit homo à nostrà religione alienus Ammianus Marcellinus *lib. 27.* In luxum istum seriò & animosè declamavit Guilielmus Budæus sub Francisco I. Consiliarius Regius & supplicium libellorum Magister *lib. 5. de asse,* his verbis: *Age, recitentur expensorum nomina, pro superi immortales, in cupidias, in delicias popinales, in luxum mensarum, in equitium numerosum & elegans, in instrumentum lautum Episcopii, in suppellectilem, in vasa argentea, in vestem stragulam & peripetasmata, in stipendium cohortis honorariae ferricatorum & calamistratorum, in aviarium venaticum, & accipiera-*

rios, in venationis ministerium instrumentumq;, in fercalorum stru-ctores, in scurras, in ludios, in acroamata, in thymelicos, in eos, quos à cavillis habent, & à voluptatibus, in deliciarum mille nomina. ut vix decima pars in erogationes pias & in rem dominicam superfit. &c: Fecit verò hanc suà censurà Budæus, ut per indicem expurgatorium notaretur, & inhumanè ab autoribus ejus confoderetur, ex causâ non aliâ, nisi quod Episcopis nimis acerbè insultaverit, eorumque mores cum *παρρησία* aliquâ perstrinxerit.

XXXI. Et agnoverunt tamen ipsi quandoque Episcopi, suum hunc immoderatum luxum conditioni suæ parum convenire. Sic enim Fulbertus Episcopus Carnotensis *epist. 90* ad Robertum Regem Francorum verba facit: *Illud agrius tolerabam, quod res Ecclesiæ in superfluum domesticorum victualia sic expendere compellebar ex pravâ consuetudine prædecessorum meorum, ut officium hospitalitatis & eleemosyne, sicut meâ interest, administrare non possent.* Prava hæc consuetudo faciebat, ut pessimè atque indignissimis modis ab Coëpiscopis suis tractaretur, quisquis frugalitatem vitæ suæ regulam proposuisset. Memorabile est, quod de Thomâ Bradyvardino Archi-

Episcopo Cantuariensi referunt annales rerum Britannicarum. In ipso consecrationis convivio Hugo Tuzelensis Cardinalis Vir fastu inanis, Thomæ Cantuar. jam sacrati humilitate & simplicitate despectâ, ut ei convitium faceret, vilem quendam & abjectum homunculum a sino insidentē & Archiepiscopatum petentem induxit, qui à toto Cardinalium cœtu reprehensus & stultitiâ notatus discessit.

XXXII. Secundum est, quod Episcopi ultra Sacerdotii limites ad externum dominatum progressi sunt, uti in Ecclesiasticâ historia autor est Socrates lib. 7. c. 11. Utque potestas illa majori niteretur autoritate, Veterum scripta & Ignatii præcipuè, ut antiquissimi scriptoris, epistolas interpolare haud sunt veriti, quod eruditè ostendit Jacobus Usferius Archi-Episcopus Armachanus not. in Ignat. cap. 10. Et mirari tamen subit, cum in illis post Episcopum demum jubeatur honorari Rex, atque sic Ecclesiastica potestas multò dignior atque honoratior habeatur, quâ fiat, quòd principum magis titulo, & civilis alicujus potestatis axiomate insigniri malint hodiè Episcopi, quàm ab officio, quod gerunt, sacro. Semel statuunt, (inquit Georgius Wicelius in via Reg. ad art. de pot. Eccles.) potestatem Ecclesiasticam, quæ Episcopi sunt, omninò excellere, & longè in-

feriorem esse potestatem, quæ principibus sunt. Quod cum sit irrefragabile atque immotum, tamen gaudent audire tantum principes, & propemodum pudet Episcopos dici. Imò illorum aula non sustinet patienter audire, si quis roget, ubi Rev. Episcopus sit: præcisè dicendum est, ubi reperiam meum gloriosissimum Dominum & Principem; sin secus, ad suspicionem malam protinus rapitur. Cujus rei forsàn causa est, quòd malint esse reipsa Principes, quàm Episcopi, & propensiores sint ad Principatum, quàm Episcopatum. &c. Istam inæquæ-
xii Episcopalem in ipso capite Pontifice Romano graviter perstrinxit anno MCCCCXIII. Johannes Petrus de Ferrariis in prax. tit. 30. glosf. 7. n. 2. his ipsiis expressissimis verbis: Vides quod ipse Papa, qui deberet tanquam verus Vicarius vestigia sequi Jesu Christi, possidere & manu armata nititur detinere jurisdictionem in terris, civitatibus, & villis, & locis, quæ sunt naturaliter & à mundi creatione & Christi ordinatione imperii Romani. -- Imò ipse Papa in ipsum Imperatorem nititur superioritatem habere, quod ridiculum est dicere, atque abominabile audire. Nam naturaliter à principio mundi omnes clerici, nedum Laici erant sub potestate & jurisdictione Imperii, sed ipsorum Imperatorum dulcedine & benignitate fuerunt Clerici dimis-

si sub potestate Papa, & beneficium hoc, tanquam ingrati sciunt malè cognoscere &c.

XXXIII. Tertium denique est, quod propter exemptionem bonorum Ecclesiasticorum haud exigua territorii portio oneribus civilibus prorsus subducatur, atque sic imperium Principis coangustetur magis, ipsumque ærarium publicum attenuetur valdè & pauperius reddatur. *Quod si potentissimus quisque vestrum, inquit Jacobus Rex Angliæ, & alloquitur omnes Principes Christianos, aliè seridè, recogitet, penè tertiam populi, solique vestri partem Ecclesiæ esse dicatam, nonne illius quæso jactura sensus animos vestros percutiet, quæ tantum hominum fundorumque vestro juri subtrahat, ut ubique Pontifici provincie colonieque constituantur? Imò quantum spinarum & tribulorum in mediis vestris ditionibus relinquitur, cum asseratur tam potens hominum factio sub imperiis vestris nasci, educari opimisque prædiis frui posse, quæ à vestrà potestate immunis sit, nec ullo jure vestris legibus, judiciisque subiecta? Adeo ut cum antiquitus Clerici nihil ultra decimas adpeterent, isque contenti viverent, nunc Papa Clericorum caput, non nisi terciâ Civium & bonorum ac fundorum parte in omnibus regnis & provinciis accepta accipiscat.*

XXXV. Singula ista justam præbuerunt Legislatoribus causam, ut

circa acquisitiones fundorum & bonorum immobilium Ecclesiis modum ponerent, & ne per immunitatem Ecclesiasticam nervi Reip. inciderentur, constitutionibus in eam rem editis caverent. Refert Leunclavius *tom. 1. lib. 2. jur. Oriental.* novellam Nicephori Phocæ Imperatoris, quæ prohibuit, ne quis in posterum fundos agrosve in monasteria aut Ecclesias transferat, eâ ferè solâ inductus ratione, quod Monachi & Clerici nimium quantum à pristina vivendi ratione recesserint. *Cum, inquit, Monasteriorum sacrarumque pietatis officinarum manifestissimum morbum intueor: morbum enim appello, hanc insatiabilitatem, quod huic malo remedium excogitem, nescio, quæve ratione modi excessum coerceam. Quibus enim patribus obsequentes, aut unde nacti occasiones, ad tantam superfluitatem, & vanam insaniam, ut cum Davide loquar, exorbitarunt: dum infinita terra jugera, structuras ambitiosas, greges equorum, boum, camelorum, jumentorum, aliorum innumerabilium, singulis horis acquirere student, totamque animi curam in hac intendunt: adeo ut ista studia monastica nihil à vitâ mundanâ, multisque sollicitudinibus æstuante differant. Quibus ita præmissis constituit tandem: itaque ab hoc tempore nemini liceat nec fundos agrosve, nec loca Monasteriis, aut Gerocomiis aut Xenonibus quocunque modo transmittere, adeoque nec ali-*

cui metropoli, vel Episcopatu. nec enim hæc illis quid conducunt.

XXXV. Tales constitutiones alibi quoque prodierunt plures, quæ tamen sapientissimè ab Successoribus refixæ fuerunt. Vid statuta secunda Roberti I. Scotiæ Regis *cap. 1.* quæ edidit Joannes Skenæus. Et ex constitutionibus Germanicis liquet, in provinciis Saxonie inferioris talia seculo XIV. extitisse statuta, quæ tamen Karoli IV. Imp. sanctione peculiari abrogata fuerunt. Refertur ea à Goldasto *tom. 2. Constit. Imp. pag. 92.* Et ut propius ad nostra tempora progressus faciam, nota est Caroli V. Imp. constitutio in Belgio promulgata, quæ prohibuit, ne ulli cujuscunque loci aut ordinis religiosi stabilia ulla bona sine Principis diserto permisso mercari possent. Similem legem circa initium hujus seculi ediderunt Veneti, ne bona alienentur in Ecclesias & Ecclesiasticas personas, & ne eis legata adscribi possint sine licentiâ majoris magistratûs vel Senatûs Veneti. Apud Gallos verò neque hodiè quidem bona immobilia seu stabilia Ecclesiis ut Collegiis & corporibus, quas manûs mortuas vocant, eò quòd nihil conferant, non aliter rectè relinquuntur, aut ab his aliter acquiruntur, quàm amortizationis seu morticini beneficio à Principe accepto, vel indemnitate Fisco præstitâ per Finantiam seu præstationem semel factam, vel per pen-

sionem annuam, vel denique vicario homine oblato vivente, confiscante, moriente; horum si nihil factum fuerit, Ecclesia fundum sibi relictum intra annum alienare cogitur. Jacob. Gothofred. *ad l. 4. C. Theod. de Episc. Eccles. & Cler.* Joh. Papon. *arrest. l. 1. tit. 14. n. 1.* Anton Mornac. *ad l. pen. C. de SS. Eccles.* Anton. Bengeus & Franc. Pinson. *de benef. tit. de orig. bon. Eccles. n. 32. seqq.*

XXXVI. De justiciâ harum legum maxima inter Canonistas est contentio, uti videre licet apud Augustinum Barbosam *de jur. Eccles. lib. 2. c. 3. num. 204. seqq.* Philipp. Maynard. *de privileg. Eccles. advers. Venez. art. 22.* Nicol. Rodriguez Ferosin. *de Leg. Eccles. ad c. X. de constitut. quest. 7. & 8.* Antonin. Dian. *resolut. moral. part. 6. tit. 3. resol. 3. seqq.* Carol. Molinæ. *ad Constitut. Friderici Imp. sub tit. Cod. de SS. Eccles. & ad consuetud. Paris. §. 41. n. 90. seq.* Sanè non audet Antonius Perez *Cod. de SS. Eccles. n. 11.* Caroli V. constitutionem, cujus supra mentionem fecimus, iniquam dicere, sed nudè refert, ejus rationem videri in hoc consistere, ne crebrâ ac perpetuâ facultate acquirendi Ecclesiis piisve locis permisâ Principes patiantur suæ jurisdictionis diminutionem, cum bona illa merè secularia in manum mortuam seu Ecclesiasticam jurisdictionem transeant, sicque exuantur à Principis superioritate. Et certè nisi Lege publicâ Ecclesiasti-

corum acquisitionibus fibula injiciatur, subverendum est, ne prorsus intercedant Reipublicæ, & contingat aliquando, quod jam suo tempore conquestus est Chilpericus Rex Francorum: *Ecce pauper remansit fiscus noster: ecce divitiæ nostræ ad Ecclesias sunt translatae: nulli penitus, nisi soli Episcopi regnant: perit honor noster & translatus est ad Episcopos civitatum,* apud Gregor. Turonens. l. 6. hist. Franc. c. ult.

XXXVII. Antonius Capellus Franciscanus Conventualis, qui Jacobi Regis Angliæ librum confutare ausus est, cum ad locum supra memoratum de tertiâ populi soliqve parte Ecclesiæ dicatâ venisset, *sub controvers. 2. cap. 60. seqq.* negat, tertiam vel populi vel bonorum partem ad Ecclesiam pertinere, & suppositis quibusdam principiis operose admodum ad calculum revocat numerum Clericorum, atque inde concludit, nec decimam bonorum omnium Christianæ Reip. imò ne sexagesimam quidem ab Ecclesiasticis possideri. Idem argumentum cum adversus Paulum Servitum Venetum tractasset Cardinalis Bellarminus, atque ille asseruisset, quartam partem bonorum Ditionis Venetarum à perexiguo hominum numero ad millenarium vix ascendente possideri, utrumque negavit Bellarminus, & addit tandem: *Deniq; secum expendere debebat, quòd si jam per mille ducen-*

*tos annos Ecclesiastici vix quartam partem bonorum Reip. acquisiverunt, alios utiq; mille ducentos annos necessariò requiri, ut aliam quartam adipiscantur; si verò mundus tamdiu duraturus non sit, nunc enim novissima hora est, inanis eorum metus est, qui formidant, ne omnibus bonis suis spolientur, nisi Senatus legibus suis provideat. Utriusque responsio hypotheses sibi fingit omni ratione destitutas, atque hinc prorsus inanes; credamq; ego vel Regi Angliæ vel Venetis publicâ fide & ex rationibus publicis quid asserentibus magis, quàm privato alicui numeros in angulo computanti, & Ecclesiæ facultates per conjecturas æstimanti. Sic etiam Henricus III. Rex Angliæ per singulos Comitatus inquisivit, quantis ex Anglia Ecclesiasticis annuis proventibus Romani atque Itali per Romanam Curiam locuplerati fuerint. Et repertus est annuus reditus sexaginta millia marcarum, quam summam ne regius quidem tùm attigit reditus, uti refertur in *antiquitat. Eccles. Cantuar.* quas divulgandas curavit Matthæus Parkerus in *vitâ Bonifacii*. Qui veriorum in variis regionibus & hominum & reddituum Ecclesiasticorum calculum indagare gestit, adeat ille autores in compendium quasi contractos ab Johanne Hoornbeck *ad bull. Innocent. X. Pontif. pag. 55. seqq.* Conf. Petrus Molinæus *de monarch. temp. Pontif. Rom. cap. 18.**

XXXVIII. Cæterùm haudquam invidemus nos vel Ecclesiis vel Viris Ecclesiasticis bona quælibet; & omninò interesse putamus & Ecclesiæ & Reipublicæ, ut sacra cum magnificentia aliquâ peragantur, utve ministri, qui ista obeunt, honestè & cum autoritate quâdam vitam transigant, ne vel adulari ditionibus cogantur, vel contemptui sint aliis, & indignè se prostituant. Nec profectò autores sumus, ut quæ Ecclesiis conservandis & ministerio earum destinata sunt, bona, in catastra referantur, & tributis atque præstationibus publicis subijciantur; sed hoc jure etiam nos utimur, ut bona ista pleraque omnia, quæ dotem Ecclesiasticam constituunt, immunita à collectis sint, & omni alio onere civili exempta, uti infra plenius docēbimus. Vicissim verò iniqua planè erit conditio Reip. sicubi liceat Ecclesiis & Viris Ecclesiasticis alia omnia bona, quæ illis præter dotem istam quocumque titulo obveniunt, immunita & exempta facere, siquæ ab imperio & jurisdictione Principum prorsus debeant esse libera. Principibus hæc in re vela laxare vel contrahere pro Reipublicæ usu semper licuit, poteruntque illi, sicubi Ecclesia satis locuples visa fuerit, ut de reliquis onera civilia præstentur, jubere, aut si impetrari id nequeat, edicto cavere, ne sine permissu suo agræ & prædia in Ecclesias transferantur.

Sunt enim bona illa regimini publico subjecta, & ad ipsam spectant Rempublicam; neque possunt ergò à quoquam ipsi invitè auferri aut exemptionis privilegio muniri. Et grande omninò postulatum est, quod volunt à nobis credi Canonistæ, etiam patrimonialia Clericorum bona ab jurisdictione Laicorum esse exempta. Vid. Mich. Ferro Manrique de diff. & conc. utriusq. for. quæst. 22. num. 3.

XXXIX. Sed abruptum est filium, quandoquidem nimis diu & præter intentionem in digressionem hæc de bonis Ecclesiasticis occupati fuimus. Causam ei dedit, quod dixeram, dotem Ecclesiasticam in bonis immobilibus constitutam fuisse, quâ occasione non de dote tantum, sed aliis etiam bonis quocumque liberalitatis titulo in Ecclesiam collatis sermonem continuavimus. Et possent quidem plura istiusmodi annotari, nisi id nostrum inhiberet institutum, & nisi excrevissent præter opinionem hæc pagellæ. Illud tamen non erit extra scopum, si addamus, non rustica tantum, sed urbana etiam prædia doti Ecclesiasticæ augmentum dedisse. Atque id ex documentis & diplomatibus penè innumeris comprobari posset, si quidem colligere nunc ea vacaret; Sufficit unicum audire Gregorium Magnum qui lib. 3. epist. 19. jubet Leonem Acolythum, ut pensiones ex omnibus domibus

mibus in Urbe constitutis & ad Ecclesiam pertinentibus colligat, & in reparationem ejus, tùm & luminaria impendat. *Et lib. 1. epist. 63.* domum Petronii Notarii Ecclesiastici injustè à Constantio Defensore titulatam, dicit, h. e. in fiscum redactam, (quandoquidem prædia, quæ fisco vindicabantur, publicè adfixis titulis insigniebantur, Vid. Cujac. *ad l. 3. C. de bonis vacant. lib. X.*) itaque vult, ut titulus iste deiciatur, & viduæ domus restituatur.

XL. Ut in viam redeamus, sufficienter, ni fallor, demonstratum dedi, dotem Ecclesiæ in immobilibus dari & constitui oportuisse; idq; ad eò verè arbitror, ut si mobilia tantùm quis elargitus fuerit, vendi illa, & ex precio fundos & prædia comparari necesse fuerit. Xenodochis id lege injungit Justinianus Imp. *l. 49. §. 3. Cod. de Episc. & Cler.* Omnino enim sic res habet, ut plus cautionis & securitatis insit in immobilibus, quàm in mobilibus, plusq; in prædiis rusticis, quàm urbanis, cum urbana subjiciantur majori periculo incendiï & ruinæ. Pyrrh. Maur. *de fidejuss. sect. 7. c. 2. n. 42.* Et propterea semper jubent Episcopi, à quibus consecratio petitur, ut agri & fundi in dotem Ecclesiis dentur, de quibus si prospectum sufficienter non fuerit, consecrationis actum tantisper suspendunt, quoad satisfactum in eà re fuerit.

XLl. Reperendum verò hic ex capite antecedente, de manso uno vel

pluribus Ecclesiæ assignandis primam & præcipuam fuisse curam. Mansum istum non integrum tantùm & justâ mensurâ terminatum, sed etiã vestitum sive cum instrumento suo dari oportuit. Mansus enim vestitus dicebatur prædium rusticâ suppellectile instructum, mancipiis nempe, colonis, armentis, quæ ad agrum colendum sunt necessaria. Ei opponebatur mansus apsus sive prædium nudum & investit sine instrumento rustico. Nicol. le Maître *de bon. Eccles. l. 3. c. 1.* Mansus igitur Ecclesiasticus debuit esse vestitus eâ ratione, ut dixi. Colonicam vestitam appellârunt Patres in Concilio Valentino anno DCCCLV. habito, quando sub *cap. 9.* de dote constituendâ hunc in modum edicunt: *Sed & ipsi seculares & fideles laici, si condere voluerint Basilicas in prædiis suis, sicut editum piissimorum Augustorum continet, unam colonicam vestitam cum tribus mancipiis donationis gratiâ eis conferant &c.* In diplomate, quo Bruno Trevirensis Archiepiscopus privilegia Monasterii Munsteriensis confirmat, hæc habentur verba: *Dos Ecclesie, mansum, unum indominitatum & quatuor mansi vestiti, & mons & planities ab extremâ turri castri usq; ad aquam.* ap. Joh. Bertel. *in histor. Luxemburgens. pag. 30.* Est autem mansus indominitatus prædiorum pars, quæ usui ipsius domini reservatur, neque colonis aut emphyteuticariis conceditur. H. Spelmann. *in gloss. mansus scilicet talis, quem*

nobiles ipsi suâ curâ atque impendio inarabant, & qui propterea sine mansuario erat. Nic. le Maître de bon. Eccl. lib. 3. c. 3.

XLII. Et ut eò magis constet, quid ad istum mansi vestitum requiratur, cautè ego instrumenti tantùm feci mentionem, non etiã fundi instructi. Multum enim ista duo inter se differre, notat Ulpianus in l. 12. §. 27. ff. de instructo vel instrum. leg. & multò pinguius esse legatum scribit, si fundus ita, ut instructus est, legatus fuerit, quàm, si cum instrumento legatus esset. Proinde, inquit §. 28. si fundus sit instructus legatus, & supellex continebitur, quæ illic fuit usûs ipsius gratiã: & vestis non solum stragula, sed quæ uti ibi solebat. mens quog, eboræ, ut si quæ alia: item vitrea & aurum & argentum. vina quog, si quæ ibi fuerint usûs ipsius causâ, continentur, & si quid aliud utensilium &c. Quod si ergò quis fundum, ut instructus est, in dotem dederit Ecclesiæ, non nego, ex hac JCI explicatione faciendam esse interpretationem, atque deberi tùm omnia, quæ usûs causâ in fundo aut prædio isto reperiuntur. Id verò totum liberalitati donantis aut dotantis relinquitur.

XLIII. Quando autem lege exigitur, ut mansus Ecclesiæ in dotem datur vestitus, nõ id præcisè requiritur, ut instructus sit, sed tantùm, ut ne careat instrumento. In instrumento a: ex ejusdem Ulpiani in l. 8. ff. cod. annotatione continentur ea, quæ fructus

quærendi, cogendi, conservandi gratiã parata sunt. Quærendi: velut bomines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, prepositive sunt his, quorum in numero sunt Villici & monitores: præterea boves domiti, & pecora stercorendi causâ parata, vasag, utilia cultura, quæ sunt aratra, ligones, sarculi, falces putatoria, bidentes, & si quæ similia dici possunt: Cogendi: quemadmodum torcularia, corbes, falcesq, messoria, falces fenaria, quali vindemiatoris, exceptoriq, in quibus uva comportantur. Conservandi, qualia dolia, licet defossa non sint, & cupæ &c. Pro fundorum varietate varia etiã instrumenta recenset Ulpianus. Sed ad mansum Ecclesiasticum, quem ex terrâ arabili constare debere, cap. antec. dixi, non alia necessaria erunt instrumenta, præter ea, quæ ad agrî culturam pertinent. Et quia sine hominibus mansus sive ager ille exerceri non poterat, specialem nunc de istis, qui Ecclesiæ extra sacra in rebus dotalibus inservierunt, instituemus dissertationem.

XLIV. Unicum istud addam, reditûs annuos ex prædiis in dotem Ecclesiæ constitutos, manente dominis prædii apud constituentem regulariter cenferi irredimibiles, nec liberari debitorem, si cubi pro eis sortem ad rationem usuratum computatam solvere velit. Et sic enim pronunciauit Collegium Facultatis Juridicæ in Academ. Wittebergensi an Seniori und Adsesores des Stadt. Gerichts zu Jüterbog mens. Octobr. 1659.

Haben

Haben die Schöppē des Stadt-
 Gerichts zu Jüterbog von un-
 dencklichen Jahren etliche Geist-
 liche Lehn und Commenden als
 Patroni und Comtherren zu
 verleihen gehabt / welche sie
 nach der reformation / als die
 Päbstischen intonationes, vigi-
 lien / Altaristen und derglei-
 chen / worzu solche Einkünfften
 eigendlich gewiedmet gewesen/
 aufgehört / an andere pios u-
 sūs, stipendia und Besoldungen
 der Kirchen und Schuldner
 verwendet / Nachdem aber die
 capitalien von denen Vorsah-
 ren auff gewisse Häuser und
 Gründe fundiret / wollen iesz
 etliche Besizer der selben sich von
 solchem Schöppen-Zinß durch
 Abtragung der capitalien loß
 würcfen. Wenn nun gleich son-
 sten ein jedweder Schuldner
 durch Abtragung des Haupt-

Stams sich der Schuld ent-
 brechen mag / auch sonsten in
 zweiffelhafften Fällen die jähr-
 lichen Zinsen vor Erb-Zinsen
 nicht zu achten ; Dennoch aber
 und dieweil der bey euch bishe-
 ro also genamte Schöppen-
 Zinß mehrentheils denen abge-
 storbenen Seelen zu gute / und
 zu Erhaltung derer desßhalber
 erbauten Altare nach altem
 Päbstischē Wahne gewiedmet/
 auch in vielen Verschreibun-
 gen / daß solcher ewig abgestat-
 tet werden solte/enthalten/ So
 sind dammenhero die capitalia,
 gestallten Sachen nach / und
 daferne sie nicht wiederkäufflich
 verschrieben/ unableglich / und
 mögt Ihr solche von den Zinß-
 Leuten anzunehmen / wider
 euren Willen nicht an-
 gehalten wer-
 den.

CAPUT IX.

De

Familiâ Ecclesiasticâ, servis, co-
 lonis, inqvilinis, hospitibus, casatis, libertis,
 & hodiernis Dotalibus.

SUMMARIÆ.

Mansus ecclesiasticus in quem principaliter finem datus fuerit in dotem; item de illius cultura & hominibus ad eam necessariis, n. 1.

Ecclesiam etiam suam habuisse familiam, n. 2.

Num ex servis tantum, an etiam ex personis liberis consisterit familia ecclesiastica? n. 3.

Ipsos etiam Ecclesiarum servos in clerum receptos esse, præviâ manumissione, sed non nisi in subsidium, & deficientibus aliis personis ingenuis, n. 3, 4, 5.

Verba legum ecclesiasticarum Karoli & Ludovici Imp. item Concilii Toletani de servis istis. ibid.

Familia pro servis acceptio iuris usitata, n. 5.

Quibus & qualibus servis receptio in clerum contigerit; Et quàm rudes & ignari literarum presbyteri & Sacerdotes sequioribus temporibus fuerint? n. 5.

Rusticos etiam servos ad sacra officia promotos quondam, fuisse conjicitur n. 6.

Testimonium eam in rem Agobardi Lugdunensium in Gallia Episcopi, seculi sui mores perstringentis. eod.

Qui servi ad sacros ordines promoveri debuerint ex præscripto Patrum Concilii Toletani, & Emeritensis, item Karoli Imperatoris, n. 7.

Fuisse inter servos olim etiam haud pauca in studijs doctrinarum egregia & versatissima mancipia, eod.

Quibus competierit iudicium de servis? eod.

Cur servi sine dominorum consensu & libertate ordinari non debeant? eod.

Etiam in usu ecclesiastico vocabulum familiae de servis tantum accipi; de personis tamen liberis usurpari sæpè; n. 8.

Non tantum servos in æconomicis Ecclesie rebus adhibitos fuisse. eod.

Servos intervenire omnino prohibitos fuisse, eod.

Dictam familiam in majoribus tantum Ecclesiis fuisse; in minoribus, & parochialibus tantum, præter servos rusticos familiam nullam extitisse. n. 9.

De Ecclesiarum parochialium paupertate & statu Ecclesie Christiane in ea. eod.

Autoris meta subsistendi in familia rustica, quæ & simplicissima & dotis origini coævæ fuerit. eod.

Ex æconomia civili plerumque omnia in Ecclesiasticam transumpta fuisse. eod.

De agricultum & agricultoribus nascentis Imperii temporibus primis, n. 10.

Ab anatro olim Consules & Dictatores accersitos fuisse, eod.

Nominis immortalitas Catonis Censorii ab agricultura inter cetera. eod.

Pristinam rei familiaris rationem & conditionem non perpetuam, nec diurnam fuisse; subjunctis modis exercendi agriculturam per servos & homines liberos ingenuos; Et quid differant illi modi? n. 11.

- Inter liberis & ingenuis personis, quæ alienos colunt agros, quocumque occurrit differentia? n.12.*
- Ditiores apud Romanos, præter urbanam seorsim secum habuisse familiam rusticam, ex servis constantem; Et qualis conditio & victus eorum fuerit? n.13.*
- Supplicii etiam causâ servis aliquando studium agriculturæ impositum fuisse. eod.*
- Qualis & quàm copiosa olim apud Romanos fuerit familia rustica, ostenditur per leges & authores recitative & remisive n.14.*
- An servi fundo colendo destinati in ipsius fundi partibus numerati & pro instrumentis ejus habiti sint? n.15.*
- Instrumenti definitio, eod.*
- An si fundus cum instrumento legatus fuerit, omnes etiam servi in fundo illo existentes legati intelligantur? Et quis fide dominicâ colere dicatur fundum? eod.*
- Quid sit, quod in l. 20. §. i. ff. de instrum. vel instrum. leg. dicitur, servum fundum coluisse, ut extranei coloni solent? Et cur dicatur ut extranei? n.16.*
- Fuisse etiam colonos adhuc alios, qui non fuerint extranei, sed domestici, & de familia patris familias, nec servos tamen, nec liberos prorsus, sed suâ singulari jure utentes, inter servos tamen serè numeratos, n.17.*
- Collectio, regulariter colonos partem fructuum in natura dominis dedisse, aliquando tamen auro aut pecunia numeratâ. eod.*
- Dictorum colonorum uberior consideratio n.18.*
- Conditionis vocabulum in materia de colonis, item conditionale instrumentum, & colonaria conditio quomodo accipiat? n.19.*
- Coloni adscriptitii & glebis inherentes, eod.*
- Quæ causa sit, quod cum Judæis non liceret in dominio Christianorum mancipium habere, coloni tamen in possessionibus eorum permanere, & quicquid de colonis juri præcipiant, peragere jubeantur? eod.*
- Adscriptitiorum aliquando à colonis distinctio, n.20.*
- In conditione servorum nullam fuisse differentiam. eod.*
- Ipsos etiam adscriptitios colonorum nomine venisse, eod.*
- De inquilinis & differentia inter eos, adscriptitios s. originarios & colonos, it. de origine quorumq., n.21.*
- Materiam de dictis hominibus obscuram & obsoletam esse, deq. eâ perspicuè tradendâ plerisque omnes olim desperasse, eod.*
- In Ecclesia etiam servi, coloni & inquilini num fuerint? n.22.*
- Colonos ita fuisse glebæ, cui se devoverant, veluti incorporatos, ut etiam dominorum autoritate avelli non potuerint. hinc fundum eos secutos. & unâ cum donatione aut permutatione fundi simul donatos esse & permutatos. eod.*

Servos, perinde ut coloni, terra affixos non fuisse, plerumq; tamen Dominos, si quando pradium aliquod Ecclesia donarint, ipsa etiam mancipia pradio illi destinata unâ donasse, atq; sic Ecclesia propria fecisse, & non potuisse mansum in dotem Ecclesie constitui, nisi adjunctis simul certis mancipiis vel colonis; atq; hinc mansum a sum. f. vestitum & integrum non intellectum esse, nisi coloni simul aut servi additi fuerint. eôd.

Exempla chartarum antiquarum de re presenti, & quidem (1) de servis, n.23. Lege ecclesiasticâ cautum fuisse, ne mansus sine mancipiis traderetur Ecclesie in dotem. n.24.

Dictos servos rusticos ab Longobardis massarios nuncupatos fuisse. eôd.

Alios donasse Ecclesie servos tantum suos sine agro, demonstratur instrumento antiquo, n.25.

(2.) de coloniâ Ecclesie testimonia n.26.

Etiâ in alienos colonos Ecclesiam sæpè jus aliquod exercuisse, ostenditur per decretum Concilii Elibertini annò CCCV. celebrati; Et ubi decretum illud legatur? Quæq; constitutionis ejus sit ratio? Et qualis ipsa etiam castigatio esse debeat? n.27.

Quid intuitu Ecclesie, propter operam addictam, pro servis præcipui habuerint coloni alieni? n.28.

Irnerius Novellarum Justinianearum epitomator, eôd.

Inquilinos etiam in Ecclesiâ fuisse & ad ejus familiam pertinuisse probatur numer. 29.

Adscriptitium cum terra dominio expelli potuisse, sicut servus cum peculio mitteri, eôd.

Natos ex servis & coloniâ familiam auxisse, & conditionem parentum, matris imprimis, secutos esse, n.30.

Si homines duarum vicinarum Ecclesiarum commisceantur, ad utram Ecclesiam pertineat id, quod natum est? eôd.

Chevagium quid sit? eôd.

De Hospitiibus, olim etiam ad familiam Ecclesiasticam relatis, num. 31, 32, 33, 34, 35.

Lassorum Saxoniorum conditio & origo n.32.

Servi censiti secundum Franciscum Connanum qui fuerint? n.33.

De Casatis Ecclesie n.36, 37, 38, 39.

Distinctio casatorum in Vasallos casatos & servos casatos, n.39. 40.

Casam non tugurium tantum significasse, sed omne adificium, etiam palatium & Regiam. n.40.

Ipsa etiam feuda quandoq; casamenta dicta esse, & casamenta Ecclesia, prædicta illa, quæ feudi nomine ab Ecclesia accepta fuerint. eòd.

Casatos Ecclesia in militiam ire solitos fuisse. eòd.

Casatorum nomen in provinciis Saxoniciis continuatum & propagatum verifimiliter fuisse ad rusticos illos, qui hodiè die Cossäten vocantur, alibi dictis Gärtner. It. Casari qui sint & quas operas præsent; n. 41.

Casatas (Cossäten Güter) etiam nostri temporis Ecclesias quandoq; possidere, ostenditur ex matricula Confessorii Ecclesiastici Wuebergenfis de Ecclesia Clodiensi, eòd.

Habuisse Ecclesiam insuper etiam suos libertos, eosq; ex manumissione vel propria, vel aliena; Cum subiecta differentia inter libertos à Laicis in favorem Ecclesiæ manumissos, & inter eos, qui in Ecclesia manumissi & chartularii dicti. n. 42.

De manumissionum modis & ritibus, deq; diversis speciebus libertorum; imprimis de manumissionibus, quæ fiunt in Ecclesia, remissivè, n. 43.

De utilitate Ecclesiæ ex manumissionibus in Ecclesia factis eòd.

Nullibi copiosorem de servis Ecclesiæ, quatenus manumittere eos liceat, deq; libertis inde factis occurrere duquisitionem, quàm in Concilio Toletano IV. n. 44.

Num Episcopi auctoritas intercedere debuerit & num is ipse pro lubitu manumittere potuerit? eòd.

De renovatione originis & professionis libertis injuncta, quoties novus Episcopus succederet, n. 44, 45.

Longè aliam fuisse conditionem libertorum; ad sacros ordines promotorum; atq; eorum, qui nullà tali qualitate præditi. n. 45. §. 1.

Jus patronatus, ex manumissione resultans, quibus in rebus consistere, & num quoz locum inveniret in manumisso sacris ordinibus initialo? eòd.

Directa manumissio quæ vocetur Patribus Toletanis? eòd.

Exemplum manumissionis; quò Abbatisa Engeltrudis Sigimarum quendam sacris ordinibus iniciandum manumisit, §. 2.

Num præter hæcenus recensita familia rustica ad Ecclesiam pertinentis generis etiam plura dentur? Et qui sint modi acquirendorum eorum? n. 46.

Singulare acquisitionis genus relatum in Diplomate Hugonis III. Ducis Burgundia, & quale istud fuerit? eòd.

Wildfangiatu in Palatinatu usitatus, eòd.

Patres aut matres familias cum omni sua familia Ecclesis semet quandoq;
addicere atq; devovere, inq; ejus rei memoriam ac recognitionem, certum
canonem, eumq; exiguum sepè, quotannis solvendum constituere solitos
fuisse. n. 47, 48.

Istanc additionem fieri eò fine, ut jurisdictione seculari eximantur ita se de-
voventes; Quæ exemptio omnium ferè puzrorum olim in Gallia per ton-
suram obtinuerit. eòd.

Quid in nostris Ecclesiis & provinciis obtineat? n. 48.

Tam amplam nullibi extare familiam Ecclesie, quanta adhuc inter Pontificios
conspiciatur. eòd.

Parochialium Ecclesiarum earumq; disciplina vix umbram aliquam superesa-
se. eòd.

Nec necessariam esse, nec proficuant tantam hominum vel clientulorum copi-
am. eòd.

Mala benigniorem cleri fortunam secuta eòd.

Seculari potestati & auctoritati tanto plus decedere quanto majorem ambitum
sibi fecerit jurisdictio Ecclesiastica, eòd.

Repetitio ex superioribus, bona temporalia, & immobilia imprimis, Ecclesie
ideò dari oportere, ut habeant ministri ejus, unde cum familia sua ho-
nestè & cum autoritate quadam vivere queant, & unde ipsi etiam
Ecclesie ea, quæ ad cultum divinum necessaria sunt, comparari possint;
item legibus antiquis constitutum fuisse, ut unus mansus integer seu co-
lonica vestita in dotem daretur; Id quod in plurimis apud nos paro-
chiis, præsertim suburbicariis & rurestribus observare adhuc liceat,
n. 49.

Recitatio veteris formula similis, in eundem sensum concepta. S. 3.

Verba Ordinationis Ecclesiastica Electoralis de re præsentis, eòd.

Usibus etiam sacris & ceremoniis expediendis destinata quandoq; bona im-
mobilia fuisse, ostenditur ex Matricula Consistorii Witteberg. de anno
1555, n. 50.

Salis & Olei in Ecclesia pontificia usus, eòd.

Inter dicta prædia rustica quæ sit differentia ex titulo acquisitionis, & respectu
alienationis. n. 51.

Titulum, quò prædia talia ad Ecclesiam pervenerunt, plerumq; hodiè incer-
tum esse? & plerarumq; Ecclesiarum originem prorsus ignorari ob
amissam per belli calamitates instrumentorum publicorum partem ma-
ximam;

ximam; Et quàm ea res patrimonium Ecclesie ejusq; dotem extenuaverit & auerit? eòd.

Hoc etiam incommodum insecutum esse, quòd inter eos hodiè, qui agros Ecclesie colunt, vix appareant amplius, imò quandoq; prorsus non appareant. qui olim servitiis istis destinati à fundatoribus fuerint quiq; ad eò dotis ecclesiasticæ partem faciant. n. 52.

Num mancipia & colonicum agro aut manso ecclesiastico Ecclesie simul traditi partem dotis ecclesiasticæ constituerint? eòd.

Dotales qui vocentur; & quibus hoc nomen hodiè per abusum applicetur? Num item isti dotales olim propriè fuerint? eòd.

Non constare hodiè de differentia, quæ olim inter veros dotales, & eos, qui Ecclesie aliò quocunq; titulo deputati fuerunt, interceserit, idq; ob deficientia nunc foundationum instrumenta. eòd.

Non unam hodiè inter ministros Ecclesie frequentari rationem & modum utendi agris ecclesiasticis. n. 53.

De primo genere Dotalium hodiernorum, eorum sc., qui præter operam & diligentiam in cultura nihil omninò præstant, & fide dominicâ colunt. eòd.

De secundo genere, illorum nempe, qui ex prædiis ecclesiasticis emolumenta sua faciunt, quiq; non fide dominicâ, sed suo commodo agros colunt, ita ut dominium & possessio penes Ecclesiam maneat, & ipsi vel certum censum, vel servitium præsent. n. 54.

De Emphyteusi Ecclesiastica, remissivè eòd.

De tertio genere Dotalium, qui sub certo censu annuo & servitiis quibusdam, mansum ecclesiasticum sibi proprium & hereditarium faciunt, ejusq; & dominium & possessionem nanciscuntur. n. 55, 56, 57.

De quarto Dotalium genere, utpote eorum, qui à superiore suo Ecclesia & ejus ministris addicuntur & veluti mancipantur, ut servitiis sua aut alia emolumenta Ecclesia præsent. Et quotupliciter ista concessio fieri possit? n. 58.

Num, qui certâ mercede constitutâ agros ecclesiasticos conducunt, dotales dici possint? n. 59.

Locationis rerum Ecclesie ad longius tempus prohibitio Juris Canonici & provincialis eòd.

Prædia Ecclesiastica locari solita unde dicantur læssigüter Germanicè? eòd.

Locationem illam non fieri debere sine solemnitate, nec sine presertim Superioris, eòd.

Num & ex qua ratione conductor pradiorum ecclesiasticorum immunitatibus & privilegiis inherentibus iis fruatur? n. 60.

Privilegiolorum realium & personalium natura & conditio, eòd.

In oneribus realibus non tam personas & possessores, quam res ipsas & pradia teneri. eòd.

Parochianis injungendum esse munus colendorum agrorum parochialium, si nulli tales omninò adfiant, qui vel ex obligatione dosali, vel ex contractu culturam istam in se suscipiunt. n. 61.

Constitutio Ecclesiastica provincialis eà de re, eòd.

Propter diversitatem dotalium eos sub una generali definitione comprehendi universonon posse. n. 62.

Qui propriè sine dotales dicantur? eòd.

Istos dotales dici eigene Männer/eigene Leute/eigene Dienstleute. eòd.

MANFUS Ecclesiasticus, de quo plurima jam dixi, non idèò datus fuit in dotem, ut in dominio tantùm & possessione Ecclesiæ esset, sed eùm principaliter in finem, ut alimenta inde & alia necessaria ministris Ecclesiæ suppeterent. Ista verò omnia expectari inde non poterant, nisi ille per culturam subactus & per sementem ad ferendos fructus excitatus fuisset. At Sacerdotibus & illis, qui sacris operabantur, indignum hoc erat munus, non quod probrosum aut indecorum esset, sed quòd minùs proficuum esset Ecclesiæ, si illi ab ministerio suo avellerentur, & circa *ad Bionud* occupati esse cogerentur. Hæc igitur ratione unà cum manso etiam de hominibus, qui curam & operas istas in se susciperent, Ecclesiæ pro-

spicere oportuit, atque sic etiam per Oeconomicam societatem illa sua accepit incrementa, quàm non magis, quàm alimentis, carere potuit.

II. - Factum inde, ut Ecclesia etiam suam haberet familiam, cujus in antiquis canonibus non una fit mentio. Sic enim constitutum legitur in Concilio Emeritensi *can. 18.* ut parochitani Presbyteri, quando Ecclesiæ facultates id ferunt, ex ejus familiam eligant, quos officio & ministerio sacro aptos & idoneos faciant. *Instituit hæc sancta Synodus, sunt verba ipsius Canonis, ut omnes parochitani presbyteri, juxta ut in rebus sibi à DEO creditis sentiunt habere virtutem, de Ecclesiæ suæ familiam Clericos sibi faciant, quos per bonam voluntatem ita nutriant, ut & officium sanctum dignè peragant & ad servi-*

servitium suum aptos eos habeant. Hi etiam victum & vestitum dispensatione presbyteri merebuntur & presbytero suo atq; utilitati Ecclesie fidelis esse debent. &c:

III. Ex his verbis colligi possit, non ex servis tantum, sed liberis etiam personis constituisse familiam Ecclesiasticam, quandoquidem liber esse debet, qui divinæ aggregandus est militiæ *c. 1. dist. 54. & rot. tit. X de serv. non ordin.* At verò ipsi etiam Ecclesiarum servi in clerum recipiebantur, præviâ tamen manumissione, uti liquidò apparet ex *c. 4. & 23 dist. ead.* ut adedò necesse non sit, in canone Synodi Emeritensis, supponere personas natiuitate liberas, quæ ex familiâ Ecclesiæ Clericorum ordini adscribi possent. Idque luce meridianâ clariùs ostendunt Leges Ecclesiasticæ Karoli & Ludovici Imp. *lib. 1. capitul. 88.* ubi hæc leguntur verba: *De Ecclesiarum verò servis communi sententiâ decretum est, ut ArchiEpiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem, suffraganei verò illorum, exemplar illius penes se habeant. Et quâncumq; de familiâ Ecclesiæ utilis inventus aliquis ordinandus est, in ambone ipsâ auctoritas coram populo legatur, & coram sacerdotibus vel coram fidelibus laicis ante cornu altaris, sicut in nostrâ auctoritate consuetur, remotâ qualibet calliditate libertatem consequatur, & tunc demum*

ad gradus Ecclesiasticos promoveatur. &c:

IV. Imò verò anterioribus retrò temporibus & seculum Karolinum antecedentibus anno Christi DCXXXIII. in Concilio Toletano IV. *can. 74.* constitutum legitur: *De familiis Ecclesiæ constituere presbyteros & Diaconos per parochias liceat, quos tamen vitæ relictudo & probitas morum commendat; eâ tamen ratione, ut antea manumissi libertatem statim sui percipiant, & denuò ad Ecclesiasticos honores succedant; irreligiosum est enim obligatos existere servituti, qui sacris ordinis suscipiunt dignitatem. Quicquid autem talibus aut per libertatem concessum, aut successione extiterit debitum, aut à quolibet quoquo modo collatum, non licebit eis quippiam inde in extraneas personas transmittere, sed omnia ad jus Ecclesiæ, à quâ manumissi sunt, oportet post eorum obitum pertinere. His quoq; sicut & cæteris Ecclesiæ liberis, accusandi vel testificandi adversus Ecclesiam aditus intercluditur; ad quos si adspiraverint, non solum libertatis beneficio careant, sed etiam honoris gradu, quem non dignitate natura, sed temporis necessitate promeruerunt. Quæ verba perspicuè ostendunt, servos Ecclesiæ quandoq; in Clericorum ordinem receptos fuisse, sed ut videtur, non nisi in subfidium, & deficientibus alijs perso-*

nis ingenuis, quibus dignè conferri ista munia potuissent.

V. In his igitur locis strictè sumitur familia, pro servis, quæ acceptio Jctis usitata est. Vid. l. 40. §. 3. l. 166 l. 195. ff. de V. S. l. 9. ff. de jurisdict. l. 32. pr. ff. ad L. Aquil. l. 2. pr. §. 14. ff. de vi bon. rapt. tot. tit. ff. si fam. l. furt. fec. dicat. Et poterat adeò servus Ecclesiæ, qui idoneus esset officio sacro obeundo, in Clerum recipi; ut tamen priùs libertate donaretur, & servitutis jugo eximeretur. Nec verò arbitròr cuiquam infer servos id faciliè contigisse olim; præterquam illis, qui literis instructi, & bonarum artium cognitione imbuti id meruissent; quales vix erant, qui ad stivam & lignonem nati maximam ætatis partem in opere rustico consumperant. Quamquam sequioribus temporibus per Episcopalis torporis ignaviam tam expertes literarum inventi fuerint presbyteri, ut non modò eorum, quæ legerent, intelligentiam non attingerent, sed syllabam tim quoque vix ipsa decurrentis articuli elementa balbutirent, uti loquitur & conqueritur Petrus Damiani lib. 4 epist. 14. Atque tunc etiam rusticos servos ad sacra officia promotos quandoque fuisse nullus dubito.

VI. Et quò minus eà de re dubitem, facit insigne testimonium Agobardi Lugdunensium in Galliâ Episcopi, qui in tractatu de privile-

gio & jure sacerdotii ad Episcopum Bernardum scripto, inter aliâ, seculi sui mores, his perstringit verbis: *Contueamur sætutatem nostri temporis, omni lacrymarum fonte plorandam, quando increbuit consuetudo impiâ, ut penè nullus inveniatür anbelans & quantumcumq; proficiens ad honores & gloriam temporalem, qui non domesticum habeat Sacerdotem, non cui obediat, sed à quo incesanter exigat licitam simul atq; illicitam obedientiam, non solum in divinis officiis, verùm etiam in humanis. Ita ut pleriq; inveniuntur, qui aut ad mensas ministrent, aut sacra à vina misceant, aut canes ducant, aut caballos quibus fæmina sedent, regant, aut agellos provideant. Et quia tales, de quibus hæc dicimus, bonos sacerdotes in domibus suis habere non possunt, (nam quis esset bonus Clericus, qui cum talibus hominibus debonestari nomen & vitam ferret?) non curant omninò, quales Clerici illi sint, quanta ignorantia seu criminibus involuti, tantùm ut habeant presbyteros proprios, quorum occasione deserant Ecclesias, sermones & officia publica. Quòd autem non habeant eos propter religionis honorem, apparet ex hoc, quòd non habent eos in honore, unde & contumeliosè eos nominantes, quando volunt illos ordinari presbyteros, rogant nos, aut jubent, dicentes: Habeo unum clericionem, quem mihi nutriti de servis meis propriis, aut benefici-*
libus

libra sive pagensibus, aut obtinui ab illo vel illo homine, sive de illo vel illo pag. volo ut ordines eum mihi presbyterum. Quumq; factum fuerit, putant ex hoc, quod majoris Ordinis Sa. erdotes non esse sine necessarii & derelinquant frequenter publica officia & prædicamenta sive prædicationes. Hactenus Agebardus.

VII. Tales sine dubio non admisisent vel Concilii Toletani vel Emeritensis Patres, vel Karolus Imperator, quorum ex præscripto illi tantum Ecclesiæ servi ad sacros ordines promoveri debuérunt, qui officium sanctum dignè peragere poterant, & qui utiles Ecclesiæ inveniebantur. Fuisse verò inter mancipia olim haud pauca in studiis doctrinarum egregia & versatissima, prolixè ostendit Laurentius Pignorius *de servis pag. 108. seqq.* quorum ingenia, si quando in studio sacrarum literarum abundè promovissent, maximum ex se Ecclesiæ promittere poterant emolumentum. Et de servis Ecclesiæ quidem nullo nisi solius Ecclesiæ opus erat iudicio; sed de illis, qui in alterius cujusdam erant servitute, etiam Domini necessarius erat consensus; quandoquidem hoc nomine olim Clerus sæpè infamabatur, quòd servis alienis in ordinem suum receptis patrocinium præstarent, atqve sic facerent, ut adversus Dominos in contumaciam erigerentur alii quicun-

que. Hanc enim reddit rationem Gelasius *c. generalis dist. 54.* cur servi sine dominorum consensu & libertate ordinari non debeant, ne scilicet per Christiani nominis institutum aut aliena jura pervadi, aut publica videatur disciplina subverti.

VIII. Etsi verò familiæ vocabulum etiam in usu Ecclesiastico, uti hactenus explicavimus, de servis tantum accipiatur, sæpè tamen istud de personis liberis usurpatur, nec ausim adedò dicere, non nisi servos in Oeconomicis Ecclesiæ rebus adhibitos fuisse, quos tamen omnes ad Ecclesiæ familiam pertinuisse dubium apud me nullum est. Ipsos aliquando Oeconomos Ecclesiæ Laicos fuisse, ex *c. indicatum est dist. 89.* constat, atqve illos in familiâ Ecclesiæ fuisse certum est, servos fuisse nemo dixerit. Nec insubidum est, quod ex subscriptionibus quarundam donationum colligit Nicolaus le Maître *l. 3. de bon. Eccles. c. 5.* sub nomine familiæ Ecclesiasticæ non servos tantum, sed alios etiam, qui in patrocinio Ecclesiæ essent, sæpè comprehensos fuisse. Illustre ejus rei occurrit exemplum apud Aubertum Miræum *donar. Belg. lib. 1. c. 31.* ubi instrumentum venditionis, quo castellum de Covino à Comite Montensi Balduino in Ecclesiæ Leodiensis dominium translatum est, ut testes subscriperunt primum Clerici, deinde Decani

de aliis monasteriis, tertio loco Lai-
ci aliquot nobiles, & tandem haud
pauci de familiâ Ecclesiæ, uti ex-
pressa hæc isthic habentur verba. At
verò servos in subscriptionibus tes-
tes adhibitos fuisse nusquam legi-
tur, imò verò intervenire illi omni-
nò prohibebantur, uti eruditè &
prolixè ostendit Jacobus Gothofre-
dus *ad l. 175. ff. de R. J. add. Prosp. Fa-
rinacius de testib. quæst. 55. n. 167.* Per
consequens, qui instrumento illi
venditionis subscripsérunt, & de fa-
miliâ Ecclesiæ fuisse dicuntur, in-
ter servos referre, perquam erit ab-
surdum.

IX. Talis verò familia in majo-
ribus tantùm Ecclesiis cernebatur.
In minoribus enim, quæ parochiales
tantùm erant, præter servos rusticos
familia nulla extabat. Paupères
earum erant facultates, exigui redi-
tùs, dos ipsa tenuis, & plerumq; uti
supra diximus, in uno aut altero
manso consistebat. Et in his ta-
men ipsis maximè sibi sufficiebant
Ecclesiæ, creditumque inde fuit à
quamplurimis, nunquam meliorem
fuisse Ecclesiam Christianam, quàm
dum vixit in paupertate. Vid. Marc.
Anton. de Dominis *de Rep. Christ.*
lib. 6. n. 15. Jac. Usérius *de Christ. Ec-
cles. success. c. 1. n. 19. seq.* Nos ad uni-
versos illos, qui quovis modo ad
Ecclesiæ familiam pertinuerunt, ut
nunc excurramus, & vinculum, quo
unusquisq; illi obligatus fuit, eno-

demus, causæ nihil subest, sed unicè
nunc in familiâ illâ rusticâ, quæ &
simplicissima & dotis origini coæ-
va fuit, subsistemus. Et quia ex
Oeconomiam civili pleraque omnia
in Ecclesiasticam transumpta fue-
re, pauca hinc de ratione, quâ Roma-
ni in colendis agris usi fuerunt, præ-
mittere operæ erit precium.

X. Primis illis nascentis Impe-
rii Romani temporibus, ipsi, qui
domini erant agrorum, suâ manu
suoque labore arva subigebant, neq;
erat quisquam, qui id sibi turpe aut
parum conveniens putaret. Gaude-
bat terra vomere laureato & trium-
phali aratore, atque eadem manu
tractabantur semina, quâ bella, uti
loquitur Plinius *in Panegy.* Istudq;
agriculturæ studium tanto olim in
precio fuit, ut ab aratro Consules &
Dictatores accerserentur: Laudat
hoc Cicero *in Orat. pro Roscio*, &
per istud agriculturæ studium à ma-
joribus ex minimâ tenuissimâque
Rep. maximam & florentissimam
relictam fuisse scribit. *Suos enim,*
inquit, agras studiosè colebant: non
alienos cupidè appetebant, quibus re-
buis, & agris, & Urbibus & nationibus
Remp. atq; hoc imperium & populi
Romani nomen auxerunt &c. Atq;
in eâ arte multum excelluit, atque
immortale sibi nomen inde compa-
ravit, etiam in cæteris magnus &
incomparabilis Cato Censorius, de
quo cum verissimè scriptum sit,
optimus

optimus Senator, optimus Orator, optimus Imperator, tandem laudis ad cumulum illud est additum: sine æmulo, sive sine exemplo sui temporis agricola. Franc. Petrarca *de remed. utr. fort. dial. 57.*

XI. Sed ista rei familiaris ratio & conditio non fuit perpetua nec diuturna. Simulatqve enim industriam unius hominis superârunt possessiones & fundi acquisiti, de adminiculis cogitari cœpit, quibus retineri illi in dominio atqve possessione, & fructus nihilominus per alienas manus colligi aut percipi possent. Sed hîc diversas planè patresfamilias inie-runt vias. Aliqui enim per Servos agriculturam exercebant, alii per homines liberos & ingenuos. Prior ille modus antiquissimus videtur, & rei œconomicæ maximè naturalis; alter consequens magis est, & in defectu prioris superveniens. Ille intra familiam subsistit, & in unam domum, unumq; Patremfamilias omne emolumentum effundit; hic extra familiam egreditur, & ad civitatem magis inclinatur, duarumq; aut plurimum familiarum conservationem intendit. Ille ex jussu & imperio, hic ex consensu & conventionione originem ducit. In utroqve tamen maximè iterum est varietas & figuræ inde resultantes diversissimæ.

XII. Inter liberas enim & ingenuas personas, quæ alienos colunt agros, triplex ferè occurrit differen-

tia. Aliqui pro mercede constitutâ operas suas locant, ita ut totum agri emolumentum ad domitum spectet, ipsi verò, præter mercedem, nihil accipiant. Atqve hæc operarum locatio, etiamsi in perpetuum facta sit, nihil omninò pugnat cum libertate. Vincent. Carocc. *de locat. part. 2. qv. 175.* Petr. Nic. Mozzius *de reb. qvæ loc. poss. n. 10.* Udaltic. Zaf. *parutiel. de usufr. n. 44.* Aliqui non nummis, sed parte fructuum acceptâ alienos agros colunt, atqve illi coloni partarii vulgò dici consueverunt. *l. 25. §. 6. ff. de locat.* ipsum verò istud negotium speciem societatis facit, *l. 52. §. 2. ff. pro soc.* Mozz. *de locat. n. 26. 27.* Tandem alii ipsos fundos conducunt ad suam propriam utilitatem, ita ut omnes fructus suos faciant, nullumqve inde emolumentum ad proprietarios redeat, præterquam certa illa, de quâ ab initio convenit, pecunia. *l. 15. §. 2. ff. locat. l. 25. C. eod.* Vid. Petr. Gregor. *synagm. jur. l. 18. c. 23. n. 14.* Et hi quidem omnes, quia libero consensu rem alienam curandam suscipiunt, ex conventionione cuiusqve naturâ atqve indole tenentur, sive jam ex nominato contractu obligari velint, sive innominato, prout cuique utile visum fuerit & proficuum.

XIII. Si quis tamen ipse rebus suis superesse, & per suam propriam familiam agros colere, reliquamve rem rusticam curare poterat, potiori titulo

tulo is boni patrisfamilias nomen gerebat, quandoquidem ab conductoribus nunquam tanta infumitur opera, quantum impendere solet ipse rei dominus. Qui ditiores erant apud Romanos, præter urbanam seorsim suam habebant familiam rusticam, ex servis constantem, quorum durior erat conditio, & victus multo asperior, quam eorum, qui domestici atque in civitate erant, & ruri ferè vincti opus faciebant, uti id colligi potest ex festivissimo duorum servorum colloquio apud Plautum *Mosell. act. 1. sc. 1.* Sic igitur ad servos devoluta est ista laborum congeries, quibus genus istud vitæ maximè conveniens esse indicat Atheniensis hospes apud Platonem *lib. 7. de legib. γεωργίας δὲ ἐκδοδομῶναι δὲλοις, ἀπὲρ χλῆν τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀποτιλῶσιν ἰκανὸν ἀνθρώποις ζῶσι κοσμίως.* i. e. *agrorum colendorum labor servis relinquatur, qui fructus ex agris reddant, qui satis esse queant hominibus moderatè viventibus.* Imò verò supplicii causâ servis aliquando studium agriculturæ impositum fuisse, ex Plauti suprâ adductâ fabulâ liquet, ubi servus rusticus comminatur urbano: *Cis herclè paucas tempestates, Tranio augebis ruri numerum, genus ferratile.* Idem clariùs edisserit Plinius *lib. 18. c. 3.* *Ipsorum, inquit, manibus Imperatorum coli solitos agros, ut par est credere, gaudentes terrâ vomere laureato, & triumphali*

aratore: nunc eosdem vincti pedes, damnata manus, inscripti vultus exercent. hæc enim unum pœnæ genus fuit, quam sine dominorum fraude servi possent luere.

XIV. Qualis & quàm copiosa olim apud Romanos fuerit familia rustica; intelligi potest ex iis, quæ ab JCTis notata sunt *sub tit. ff. de instruet. vel instrum. leg.* Recensentur illic homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his, quorum in numero esse dicuntur villici & monitores, item atrienses, scoparii, topiarii, pastores, saltuarii, *l. 8. ff. eod. pistores, tonsores, lanificæ, fuliones, focariæ, cellarii, ostiarii, muliones, venatores & vestigatores, & plurimi alii l. 12. §. 5. 9. 12. seq. eod.* Immanem enim quibusdam fuisse servorum numerum, præter alios Athenæus testis est, qui uni alicui ultra viginti millia serviisse scribit *l. 6. cap. 7.* Alia ejusmodi exempla recenset J. Lipsius ad Tacit. *annal. l. 3.*

XV. Ex numero servorum, qui fundo colendo destinati erant, in ipsius fundi partibus numerabantur, & pro instrumentis ejus habebantur. Sic enim definit Ulpianus instrumentum *l. 12. pr. ff. de instruet. vel instrum. leg.* quòd sit apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri nequit possessio. Proinde si fundus cum instrumento legatus fuerit, omnes etiam servi in fundo illo existentes legati intelliguntur. *d. l. 12.*

Sed tamen ipsum hoc non fuit perpetuum, quandoquidem diversimodè se habebant illi, qui in fundo rustico existebant. Negat Ulpianus pro instrumento esse servum, nec deberi legato instrumento, qui quasi colonus in agro erat. *d.l. 12. §. 3.* Negat etiam Scævola deberi, qui sub pensionis certâ quantitate agrum colit. *l. 18. §. 3. ff. eod.* quia scilicet non fide dominicâ, sed mercede, ut extranei coloni solent, fundum coluit, *l. 20. §. 1. ff. eod.* Fide autem dominicâ colere is dicitur, qui periculo dominî colit, qui præter operam & diligentiam nihil affert, cum lucrum omne vel damnum hinc veniens sibi habeat dominus, ipse servus nullam in partem vocatur. Francisc. Connan. *lib. 2. comment. jur. c. 10. n. 2.*

XVI. Sed quid est, quod dicitur in *d.l. 20. §. 1.* servum fundum coluisse, ut extranei coloni solent? Id verò eleganter iterum exponit Connanus *d.l.* nempe servos rusticos ab initio cum in finem fundo impositos fuisse, ut eorum vicariis operis, tanquam instrumentis uterentur domini ad cultum agrorum. Postea verò ut servos suos diligentes efficerent, & rerum rusticarum attentos, certâ pensione fundos eis dedisse colendos, quasi extraneis colonis: ut si fructus mercedem superarent, id totum servi haberent, suo periculo ararent, pascerent, sererent, pensionem quotannis solverent, etiamsi nulli prove-

nissent, aut minores fructus: si majores, nihil præterea. Atqui hi servi dicebantur, ut extranei coloni solent, fundum colere: *ut extranei*, inquam, quia scilicet certâ mercede constitutâ colebant, qualem contractum locationis conductionis, quilibet extraneus inire cum patrefamilias poterat.

XVII. Erant verò coloni adhuc alii, qui non erant extranei, sed domestici, & de familiâ patrisfamilias, nec servi tamen, nec liberi prorsus, sed suo singulari jure utentes; inter servos tamen ferè numerabantur. Atque illi non, ut extranei, mercede fundum colebant, ita ut ad certum tempus contrahere, & finito contractu discedere ab coloniâ liceret, qualiter loquitur Scævola *d.l. 20. §. 3. ff. de instruct. vel instrum. leg.* sed partem fructuum pro solo debitam dominis præstabant, *l. 8. C. de agric. & censit.* & ab eis domini prædiorum id, quod terra præstabat; accipere tenebantur, *l. 5. C. eod.* nisi, quod ibidem additur, consuetudo prædii aliud exigat, ut scilicet in pecuniâ præstentur reditus. Ex quibus verbis colligo, regulariter colonos partem fructuum in naturâ dominis dedisse, aliquando tamen, sed fortassè rariùs, in auro aut pecuniâ numeratâ, quod uberiùs patet ex *l. 20. §. 1. Cod. eod.*

XVIII. Atque hi coloni in relatione dominis opponebantur *l. 17. l. 18. l. 19. C. de agric.* Et illi tamen

servi eorum non erant, sed liberi disertè appellantur *lun. inf. C. de colon. Illyr.* & tùm servis tùm libertis opponuntur. *ibid.* Unde possessores prædiorum, quibus illi quasi affixi erant, in relatione ad eos non domini, sed seniores dicebantur, uti habetur in fragmentis concilii Elibertini ex *cap. 9.* Sed & hæc pœna colonis fugitivis decreta legitur, quòd in servilem conditionem redacti & ferro ligati fuerint, ut officia, quæ liberis congruunt, merito servilis condemnationis implere compellerentur *l. 1. Cod. Theod. de fugitiv. col.* At redactio aut revocatio in servilem conditionem statùs libertatem præsupponit. Nec tamen liberi prorsus erant, sed à liberis discernebantur. *l. 16. l. ult. Cod. de agric.* & erant in domini sui potestate, *l. 11. C. cod.* qui uti servum cum peculio manumittere, ita & adscriptitios cum terrâ dominio suo expellere poterat *l. 21. C. eod.* Tandem & ipsi more servorum peculia sua habebant, *l. 8. l. 23. §. 2. C. eod.*

XIX. Erant igitur intermediæ cujusdam conditionis inter servos & liberos; quod *conditionis* vocabulum in hâc materiâ singularem planè habuit significatum & usum, uti videre licet ex *l. 22. C. de agric.* ubi & conditionale instrumentum dicitur, quod super negotio adscriptitiæ conditionis conficitur. Atque hinc conditioni obligati dicuntur Leoni Pa-

pæ, *c. admittuntur. dist. 54.* quæ colonaria conditio vocatur à patribus in concilio Arausicano I. congregatis *cap. 6.* apud Gratian. *can. eos dist. 87.* & in Concilio Aurelianensi III. *canon. 20.* Intermediam istam conditionem in *lun. C. de Colon. Thracens.* hunc in modum exponit Imperator Theodosius: *Licet conditione videantur ingensæ, servi tamen terræ ipsius, cui nati sunt, existimentur. nec recedendi, quòd velint, aut permutandi loca habeant facultatem, sed possessores eorum jure utantur, & patroni sollicitudine & domini potestate.* Nempe non tam dominorum, quàm fundorum erant servi, quanquam idem dominus adscriptitii & terræ dicitur, *l. pen. §. f. C. de agric.* erantq; veluti membra terræ seu agri, *d. l. pen. in pr.* neque poterant ab his agris amoveri, *l. 15. C. eod.* Nec ergo poterant auferri ab eo prædio, cui semel deputati erant, neque in vendendo fundo retineri, *l. 26. C. Theod. de annon. & trib. l. 3. C. Theod. de cens.* neque ad alium transferri, *ibid.* Nec poterant ipsi recedere ad alienum prædium, seu ad aliam personam, *lun. C. Theod. de inquilin.* Et propterea glebis inhærere dicuntur, *l. 15. C. de agric.* & adscriptitii inde vocantur *l. 22. C. eod.* & alibi passim. Et hæc causa est, quòd cum Judæis non liceret habere in dominio Christianum mancipium, *lun. Cod. ne Christian. mancip.* coloni tamen in possessionibus eorum

rum permanere, & quicquid de colonis jura præcipiunt, peragere jubentur, apud Gregor. *lib. 3. epist. 21.*

XX. Adscriptitii tamen aliquando à colonis distinguntur. Agricolæ alii, inquit Anastasius Imperator, quidam sunt adscriptitii, & eorum peculia dominis competunt; alii verò tempore annorum triginta coloni fiunt, liberi manentes cum rebus suis: & ii etiam coguntur terram colere & canonem præstare. *l. 18. C. de agric.* nec habebant ultimi hi, perinde ut nec illi, facultatem terram derelictam in alium locum migrare *l. 23. §. 1. C. eod.* Nihil verò inferri inde poterit aliud, quàm quòd illi adstrictius, hi verò laxius habiti fuerint, & quòd adeò in ipsorum conditione quidam extiterint gradus, quod secus est in servis, in quorum conditione nulla erat differentia. *§. fin. Inst. de jur. person.* Ipsos tamen etiam adscriptitios colonorum nomine venisse certum est, si quidem disertè coloni adscriptitii dicuntur in *l. 22. C. de agric.*

XXI. Et quia inquilini etiam aliquando in hunc censum veniunt, quos inter & colonos, quantum ad originem pertinet vindicandam, indiscreta eademque penè dicitur esse conditio, licet sit discrimen in nomine, *l. 13. C. de agric.* & ipsi tamen à colonis & adscriptitiis distingvantur in *l. 6. C. eod.* occasionem inde si-

bi sumit JCeorum disertissimus Jacobus Gothofredus in *paratitl. ad tit. C. Theod. de fugitiv. col. & ad l. un. eod. Cod. de inquil. & colon.* inquirendi in rationes differentiarum, & origines eorum. Adscriptitiorum nomen adinventum, tributumque; putat illis, qui in terram nati erant, quorumque; peculia ad dominos pertinebant, uti describit Anastasius in *l. 18. C. de agric.* & originarii aliàs dicuntur: Accessisse deinceps colonorum speciem, aliam, eorum, qui terram tantum colerent, eique; adhærerent, & canonem tantum præstarent; inque; his Colonorum nomen remansisse. ab his tertiam adhuc speciem ortam fuisse, non quidem quod conditionem spectat, sed ratione originis & nativitatis. Colonos enim ex barbaris nationibus dedititios fuisse, eosque; alienis fundis colendis operam suam addixisse, sub certâ censûs & capitationis lege. Inquilinos verò ex civibus Romanis fuisse, qui miseris adacti, cum fundum proprium non haberent, alienum colerent & incolerent, non jam ut liberi, sed ut servi operam præstantes. Et has differentias tum ex Salviani Episcopi Massiliensis *lib. 5. de gubern. DEI*, tum ex Apollinaris Sidonii *lib. 5. epist. 19.* enucleatè confirmat. Nobis, quod addamus, nihil reliquum est, præsertim in materiâ tam obscurâ & obsoletâ, quam ille ex primis suis principiis magnâ

magnâ cum industriâ atqve diligentiâ tradidit. & de quâ perspicuè tradendâ pleriqve omnes olim desperârunt, quibus visum fuit, perpetuam & constantem istorum hominum distinctionem nullibi reperiri, ne apud ipsos quidem Jctos, uti scribit Jacobus Sirmondus ad Apollinar. Sidon. *l. 5. epist. 19.* Conf. Alvar. Valasc. *de jur. emphyt. quest. 37.* Franc. Connan. *comment. l. 2. cap. 10.* Anton. Perez *Cod. de agric. n. 1. 2. 3. seq.* Joseph Gibalin. *de usur. lib. 4. c. 2. art. 8.* Franc. de Amaya *ad l. 36. C. de decurion.*

XXII. Videamus nunc, quid in Ecclesiâ obtinuerit. In eâ & servos, & colonos, & inquilinos fuisse antiqua nobis prodit historia. Nec fieri aliter poterat, quin donato & tradito fundo & omni ejus dominio in Ecclesiam translato, donarentur simul & traderentur omnes illi homines, qui fundo isti addicti & mancipati erant. Quia enim coloni ita erant glebæ, cui se devoverant, veluti incorporati, ut ab eâ etiam dominorum autoritate avelli non possent, uti dixi, inde fiebat, ut fundum sequerentur, & unâ cum donatione aut permutatione fundi simul donarentur aut permutterentur. Et quanquam servorum conditio non prohiberet, quò minus à domino retineri, & aliis usibus atqve serviciis adhiberi possent,

cùm illi, perinde ut coloni, terræ affixi non essent; plerumque tamen domini, si quando prædium aliquod Ecclesiæ donarent, ipsa etiam mancipia prædio illi destinata unâ donabant, atqve sic Ecclesiæ propria faciebant. Imò verò non poterat manus in dotem Ecclesiæ constitui, nisi adjunctis simul certis mancipiis vel colonis. Atqve hinc manus apud, sive vestitus, sive colonica vestita, aut manus integer, qualem dari in dotem debere diximus supra, non intelligebatur, nisi coloni simul aut servi additi fuissent.

XXIII. Plenæ sunt hæc de re chartæ antiquæ, ex quibus unum itemqve alterum hîc adscribemus exemplum. Et quidem primò de servis. In chartâ Karoli Regis de cessione Bosonis Comitis anno DCCCLXXVII. conscriptâ apud Nicolaum Camuzat. *in antiq. Eccles. Tricasina pag. 22.* hæc leguntur verba: *Damus ibi duos mansos & dimidium in loco, qui Leriaccum dicitur, æternâ firmitate largimur cum mancipiis, quæ his annotantur vocabulis, Petrus, Eidricus, Ardearius, Flogerius, Ingrefridus, Torde- ricus, Foscius, Rosaus, Bethos cum eorum Uxoribus, filiis, & filiabus &c.* In traditionibus Fuldensibus *lib. 1.* Wilibaldus Episcopus Monasterio Fuldensi hanc facit donationem:

" In supradicto loco novem trado
 " colonias (hoc sunt Hobunna) in te-
 " gris cum omnibus adjacentiis, &
 " finibus suis, in araliis, in terris ar-
 " dariis, in sylvis, in campis; in pratiis,
 " in pascuis, aquis, aquarumve de-
 " cursibus, edificii, molinariis, man-
 " cipiis cum omni supellectili eorum
 &c: Aliquando servus unus cum
 suâ Hobâ traditus legitur, qvæ ex-
 emplum extat apud Goldastum an-
 tiqu. Alamann. tom. 2. part. 1. num. 42.
 " his verbis conceptum: *Dono vo-*
 " *bu, donatumq, in perpetuum ut*
 " *permaneant esse volo -- -- quic-*
 " *quid in istas villas usus sum habe-*
 " *re, pecuniis, mancipiis, casis, casa-*
 " *lis, campis, pratiis, sylvis, aquis a-*
 " *quarumq, decursibus ad integrum*
 " *à die presente trado vobis, & ser-*
 " *vum meum nomine Nhideng &*
 " *Uxorem ejus Bruna, & cum obâ*
 " *suâ, & cum omnia, qvò vestiti*
 " *sunt: & alium servum meum no-*
 " *mine Wolfharium cum Uxore suâ*
 " *Arane, cum obâ suâ, & cum o-*
 " *mnia qvò vestitus est. &c:*

XXIV. Ut autem hoc fieret, &
 mansus, qui dotem constituebat,
 non sine mancipiis traderetur, lege
 Ecclesiasticâ cautum erat. Sic en-
 nim à Patribus Concilii Valentini,
 quod anno Domini DCCCLV. ce-
 lebratum est cap. 9. decretum legi-
 tur: *Sed & ipsi seculares & fideles*
Laici, si condere voluerint basilicas in
prædiis suis, sicut edictum piissimorum

Augustorum continet, unam coloni-
cam vestitam cum tribus mancipiis
donationis gratiâ eis conferant, mox-
que Episcoporum juri & Sanctæ Ma-
tri Ecclesiæ eandem basilicam submit-
tant. Aliter verò nos earum conse-
crationem sciant non impleturos. &c:
 Provocant patres ad edictum Impe-
 ratorum, quod extat lib. 1. capitul. 91.
 & per compendium refertur ab
 Aimoino lib. 5. cap. 10. Et certè de-
 buit atque oportuit istud fieri, quan-
 doquidem nimis grave futurum
 fuisset Ecclesiis præsertim tenuiori-
 bus & earum Rectoribus, si de fami-
 liâ rusticâ ipsimet solliciti esse de-
 buissent. Obiter noto, servos illos
 rusticos ab Longobardis massarios
 dictos fuisse, quod manerent scil. in
 mansâ h. e. villâ. Vid. Lindenbrogg.
 in Glossar.

XXV. Alii servos tantum suos,
 sine agro, Ecclesiæ donabant, cujus
 intererat sæpè, habere plures, quo-
 rum operis uti posset. Tale in-
 strumentum refert Martinus Cru-
 sius annal. Sæv. lib. 4. part. 3.
Wir Graffe Ulrich von Ber-
ge / genannt von Schalkelin-
gen / und wir Graffe Henrich
sein Sohn / verjehen an diesen
Briefe / und thun kund allen
den / die Ihn ansehen oder hõ-
ren lesen / daß wir Gutun Bal-
desholkes seligen Tochter /
Eberhards Sohnen Wirtine /

und ihr Kind / und Nachkommen / erblichen haben in gegeben usse unser Frauen Altar zu Vorch zum Kloster / ledecklich und frulich : und haben uns verziehen / und verzeihen uns an diesen Brieff aller ansprache / beyden Geistlicher und Weltlicher für uns und für unsere Nachkommen / die wir solten oder möchten haben / umb die vorgenannte Gutun und umb ihre Nachkommen &c: anno 1313.

XXVI. De colonis Ecclesie non minus illustria extant testimonia. In legibus Alamannorum *sub tit. 9.* sancitur, ut quicumque liberum Ecclesie, quem Colonom vocant, occiderit, sicut alii Alamanni ita componatur. & *sub tit. 23. n. 1.* cavetur, ut liberi Ecclesiastici, quos colonos vocant, omnes, sicut & coloni Regis, ita reddant ad Ecclesiam. In donatione Haganonis ad S. Martinum Turonensem hæc leguntur “ verba : *Fridegiso Abbati trado mansum nostrum indominicatum, — — cum hominibus ibidem commorantibus, quos colonario ordine vivere constituimus.* Et extat inter formulas veteres incerti auctoris *sub num. 1.* notitia de colono evindicato, h. e. testimonium de negotio gesto inter Advocatum seu De-

fenso rem Ecclesie, colonum fundi Ecclesiastici vindicantem, & ipsum colonum, qui se prorsus liberum asseruerat, nec tamen die dicta ad sacramentum cum aliis præstandum comparuerat, atque ita colonum se agnoverat.

XXVII. Illud obiter noto, etiam in alienos colonos Ecclesiam sæpe jus aliquod exercuisse. Sic enim in Concilio Elibertino, quod anno Christi CCCV celebratum est, decretum refert Burchardus Episcopus Wormaciensis *lib. 11. Decret. c. 67.* & Ivo Carnutensis *p. 14. c. 115. Decret. vir sancta Synodus, ut Episcopi ac ministri Episcoporum pro criminibus colonos flagellare cum virgis potestatem habeant, propter metum aliorum, ut ipsi criminosi corrigantur, & vel in vitæ penitentiam agant, ne eternaliter pereant. Si vero Seniores ipsorum colonorum indignè tulerint, & aliquam vindictam exinde exercere voluerint, aut eosdem colonos, ne distringantur, defendere præsumserint, sciant se excommunicationis Ecclesiasticæ sententiæ feriendos.* Decretum hoc inter canones ejus concilii non recensetur, sed tum apud Severinum Biniū, tum apud Franciscum Longum à Coriolano legitur in fragmentis superadditis. Et ejus constitutionis ratio videtur hæc esse, quia longius quandoque absunt coloni à domicilio Seniorum suorum, quorum

quorum proinde coercitio sèra nimis, & impedita atqve languida esse solet. Debet autem ipsa etiam castigatio Episcopalis eà cum moderatione adhiberi, ne flagella in vindictam sanguinis transeant. *c. 4. X. de raptor.* Pœna enim ista non est propriè Ecclesiastica, sed ad spirituales finem obtinendum quasi in auxilium vocata, Joseph Gibalin. *de sacrâ jurisd. disquis. quæst. 1.*

XXVIII. Intuitu Ecclesiæ, propter operam addictam, præservis etiam hoc præcipui habebant coloni alieni, quòd servi ignorante Domino facti Clerici intra annum vindicari in pristinam servitutem potuerint; adscriptitii autem etiam præter voluntatem dominorum Clerici fieri non fuerint prohibiti, ita tamen, ut Clerici facti impositam sibi agriculturam adimplere cogentur. *c. si servus, dist. 54.* cujus autor in inscriptione falsò jactatur fuisse Leo Imperator, uti rectè notat Carolus Molinæus *de monarch. Francior. n. 171.* cum pleraque ista verba desumpta sint ex Justiniani *novellâ 123. cap. 17.* Et cum novellarum Epitometri Irnerio indignum visum fuisset, quòd Clerici agriculturam exercere debeant, in fine *authent. adscriptitios C. de Episcop. & Cler.* hæc addidit verba: *surrogatq aliquo quem maluerint, potestatem scilicet faciens Clericis talibus, ut per substitutum opus rusticum peragere*

possent. De quo tamen dubitare adhuc licet, utrum id olim permisum fuerit, cum in statu inverso ipsi domino talis subrogatio in locum veteris coloni fuerit prohibita, *l. 2. C. de mancip. & colon. patrim.* Id quòd nunc aliis discutiendum relinquo.

XXIX. Inquilinos etiam ejus significationis, quam supra exposui, in Ecclesiâ fuisse, & ad ejus familiam pertinuisse, dubium apud me nullum est. Etsi enim in antiquis chartis tam crebra eorum non fiat mentio, comprehensos tamen eos quàm sæpissimè sub generali nomine colonorum aut censitorum fuisse, firmiter persuasum habeo. Apollinaris sanè Sidonius Arvernorum Episcopus suo jam tempore, vixit autem circa annum Christi CCCXL. originalem inquilinatum, tributarium & colonariam personam promiscuè vocat. *Nutricis mee filiam,* inquit, *filius tua rapuit. facinus indignum, quodq; nos vosq; inimicasset, nisi protinus scissem te nescisse faciendum. Sed conscientie tue purgatione prælatâ petere dignaris culpe cælestis impunitatem. Sub conditione concedo, si supratorem pro domino jam patronus originali solvas inquilinatu. Mulier autem illa jam libera est. quæ tùm demum videbitur non ludibrio addicta, sed assumpta conjugio, si reus noster, pro quo precaris, maxiliens factus è tributario plebejam po-*

ius incipiat habere personam, quam colonariam. Sc: lib. 5. epist. 19. Ex quo discimus, potuisse colonos à dominis originali colonatu solvi, eâ scilicet ratione, quòd sicut servus cum peculio manumitti, ita adscriptitius cum terrâ dominio expelli possit, l. 21. C. de agric. & censit. Expulsus autem plebejam incipiebat habere personam, uti loquitur Sidonius.

XXX. Cæterùm, qui ex servis & colonis nascebantur, familiam augebant, & conditionem parentum, in primis verò matris, sequentur, quòd de servis patet ex l. 5. §. 1. ff. de stat. hom. de colonis ex l. 16. l. 21. l. 22. l. 23. C. de agricol. Hinc ad eò, si duæ vicinæ essent Ecclesiæ, & homines utriusq; inter sese commiserentur, contentiones sæpiusculè exortæ fuerunt, ad utram Ecclesiam pertineret id, quòd natum est. Inter antiquitates Tricasinas, quas edidit Nicolaus Camuzat fol. 303. extat instrumentum transactionis super tali materiâ inter Ecclesias B. Petri, & B. Lupi confectæ, cujus, quæ ad rem præsentem faciunt, hæc sunt verba:

*“ In quacunq; villâ homines S. Petri
 “ hominibus S. Lupi per matrimoni-
 “ um juncti fuerint, parvi nati de tali
 “ matrimonio, inter predictas Eccle-
 “ sias ex æquo dividuntur. Excipi-
 “ tur de hac partitione sola villa, quæ
 “ aureum villare vocatur, de quâ
 “ sciendum est, quòd si Vir vel fami-*

*na S. Lupi in eâ matrimonio m
 contraxerit, tota proles de tali ma-
 trimonio intra villam nata S. Pe-
 tro remanebit. Homo S. Lupi ve-
 niens in eandem villam, quamdiu
 vivet, jus suum scilicet chevagium
 (ita dicitur tributum, quòd servitutis nomine penditur à mancipio pro licentiâ vel contrahendarum nuptiarum vel commorandi extra dominium. H. Spelmann. in Glosar.)
 S: Lupo reddere tenebitur, & si re-
 cedere voluerit, liberè recedet, &
 parvi nati extra villam partientur.
 &c: Aliàs verò, nisi transactione
 lis composita fuisset, patris domici-
 lium attendendum, eiq; liberos ex
 tali conjunctione natos relinquen-
 dos fuisse, videtur decisum in l. 13. C.
 de agric. & censit., quam in hanc
 rem adducit & ponderat Francisc.
 Connanus d. l. 2. c. 10. n. 4.*

XXXI. Referebantur olim ad familiam Ecclesiasticam alii, qui dicebantur Hospites, quorum in antiquis donationum instrumentis haud infreqvens est mentio. Sic enim legitur in chartâ Philippi Francorum Regis de dono, quòd Simon Comes fecit, in bibliothecâ Cluniacensi pag. 527: *Ad hæc concedo atq;
 reddo totam piscationem cujusdam
 villa, quæ Etluton vocatur, & to-
 tam terram cum hospitibus, & tri-
 ginta numerorum libras &c: Et pag.
 530. in alio ejusdem Philippi Regis præcepto de Ecclesiâ Pitueris:
 Concedo*

" Concedo etiam prædictæ Ecclesiæ
 " hospites omnes, quicumq; ubi ho-
 " spitari voluerint, nec non omnia
 " quæcumq; nunc habet &c: Et apud
 Aubertum Miræum in donat. Belg.
 lib. 2. c. 25. refertur Balduini V. Flan-
 driæ Comitis circa Ecclesiam Win-
 nocibergensem facta dispositio, in
 quâ hæc ad nostrum institutum fa-
 ciunt verba: Reliquos tamen ho-
 spites S. Winnoci præsentis & fu-
 turos hospitibus meis in omnibus
 pares feci, ut sicut hospites me re-
 spondent Brugensi Præposito &
 Scabinis & Rationatoribus, ita &
 hospites illi soli Abbati & homini-
 nibus & Scabinis ipsius responde-
 ant. -- -- Unde & præfatus Ab-
 bas Rûmoldus mihi & successoribus
 meis à singulis hospitibus istis sex
 denarios singulis annis in festivitæ-
 te S. Martini dari constituit, ad e-
 sum scilicet carniû, quæ in villâ meâ
 Bergensi servicio meo præparantur:
 pro quo censu Comes eos, tanquam
 proprios hospites contra omnem
 inquietudinem & molestiam debeat
 defendere. Quod si in posterum
 infringeret, & Comes subsidium
 non conferret, prædicti hospites à
 statuto censu liberi essent & absolu-
 ti. -- -- Si verò homines Abbatis
 contra ipsum Abbatem, vel ipse Ab-
 bas contra homines suos causam sus-
 citavit, in ejus quæq; monachorum
 capitulo terminabunt. Mortuò au-
 tem aliquo hominum vel hospitiû

Abbatis heres illius feudum vel ter-
 ram suam ab abbate requiret; Ab-
 bas autem usum fructuarium unius
 anni soluto censu & debito pro rele-
 vatione habebit.

XXXII. Ut vocabuli hujus vim
 & significatum explicet Miræus, in
 notis ad cap. 106. hæc adjicit verba:
 Hic & alibi non uno loco hospites sunt,
 quos lingua nostrâ vernacula Loeten
 vocamus. Sic Brugis nomen & pri-
 vilegium Hospitiû Ecclesiæ S. Dona-
 tiani hodieq; in usu est, ex quibus alii
 Proostlaeten, alii Canonixlaeten ver-
 naculè vocantur. Sunt autem ii, qui
 terras Præposito aut Canonicis subje-
 ctas incolunt, habentq; sua tribunalia
 distincta. Utrum illi ex Lassis Sa-
 xonicis nomen & originem accepe-
 rint, non ausim asserere. Qui ita in
 provinciis Saxonice dicuntur, pro-
 priis hominibus ferè æquiparantur.
 Joh. Rudinger. cent. 3. observ. 33. Et
 hoc nomen idè gerunt, quia victi
 olim, cum à Victore occidi potuis-
 sent, vel in remotiores terræ partes
 abduci, relictis sunt in provinciâ,
 ut sub certo censu agròs colerent.
 Da die Sachsen die Döring-
 schen Herren schlügen und ver-
 trieben / liessen sie die Bauren
 sitzen ungeschlagen / und beste-
 tigten Ihnen den Acker zu sol-
 chen Rechten / als noch die
 Laffen haben. Landr. lib. 3. art. 44.

XXXIII. Franciscus Connanus d.

lib. 2. comment. cap. 10. num. 3. hospitum conditionem dum inquirat, servos eos censitis comparat, hos autem dicit fuisse eos, qui precio & pecuniæ pensione aut parte fructuum certâ & constitutâ agrum colunt. *Censitis servis*, inquit, *similes sunt ferè ii, quos censuarios vocamus in Galliâ, qui nostræ sunt ditionis, qui in singula jugera ejus agri, quem colunt, censum annuum nobis pendunt. Itaque hospites olim appellabantur, quasi dicas inquilinos. Legimus enim nonnulla benè antiqua ejus rei monumenta, in quibus dicebatur, dominum feuditantum posse ab hospitibus suis exigere, illud & illud juris in eos habere, & ubiq, quos subditos & censuarios dicimus hodiè, hospites appellantur. Multum tamen isti ab antiquorum servis censitis differunt: sunt liberi, neq, præter annum tributum domino suo quicquam debent aut obsequii, aut operæ omninò ullius*

XXXIV. Quantum igitur colligo, hospites dicti fuerunt illi, qui terras quasdam sub certo censu ab Ecclesiâ accipiebant, nec servis tamen aut colonis similes erant, sed protectione tantum Ecclesiæ, quamdiu censum istum solverent, fruebantur. Atque sic intercedebat mutuum quoddam inter Ecclesiam & hospites vinculum, ut illa protectionem, hi censum deberent, quorum alterutro deficiente ipsa tota extinguebatur obligatio. Et videtur eâ quodammodo similis fuisse

obligationi feudali, nisi quòd nulla de fidelitate facta fuerit repromissio. Post mortem enim hospitis heres renovationem investituræ aut contractus petere tenebatur. Unde etiam feudalis iste, & hic contractus in diplomate Balduini V. supra memorato conjunguntur, in verbis: *Mortuo autem aliquo hominum* (i. e. vassallorum, qui ita sæpè in jure Feudali dicuntur. Vid. Cujac. *lib. 8. ob. serv. 14.* Franc. Hottomann. *disp. feud. cap. 3 & de verb. feudal. vocab. Homo*) *vel hospitum Abbatis, heres illius feodum, vel terram suam ab Abbate recipiet.* &c: Terra nempe hospitibus, feodum hominibus sive vassallis hîc tribuitur.

XXXV. Referrî huc potest, nisi fallor, statutum Concilii Agathensis anno Christi DV. celebrati, *cap. 7.* apud Gratian. *c. si quos 12. q. 2.* in quo hospitoli fit mentio his verbis: *Si quos de servis Ecclesiæ benè meritos sibi Episcopus libertate donaverit, collatam libertatem à successoribus placuit custodiri, cum hoc, quod manus for eis in libertatem contulerit, quod tamen jubemus viginti solidorum numerum, & modum in terrula, vel vineolâ, vel hospitio tenere &c:* Hospitiolum videtur hîc ipsa illa terra dici à cujus culturâ quis hospes appellatur. Et hæc de hospitibus.

XXXVI. Pergimus ad casatos Ecclesiæ quorum in antiquis monumentis sæpiusculè fit mentio, diversimodè tamen ut hinc in conditione eorum

eorum investigandâ valdè solliciti fuerint Spelmanus, Lindenbroggius, Juretus & alii. Eosdem & casarios dictos fuisse notat Jacobus Gothofredus *ad l. 7. C. Theod. de bon. proscripi.* ubi ex verbis textûs colligit, servos eos non fuisse, sed adhuc digniore loco habitos, quàm colonos; & sibi videri eos singulis casis administrandis colendis præpositos fuisse, in cujusmodi casas plures majores fundos divisos refert. Donatos enim verò casatos Ecclesiis perinde fuisse atq; colonos aut servos, antiquum Albuini Clerici comprobatur instrumentum apud Goldastum *sub num. 3.* quod tale est: *Ego*
“ Cotauuina ancilla Dei dono atq;
“ trado ad monasterium S. Galloni,
“ ubi ejus sacrus requiescit corpus: &
“ hoc est, quod trado, quod ego in Lu-
“ cinach visura sum habere, & in alio
“ loco, qui dicitur Bessindorff, & in lo-
“ cis, campis, silvis, & omnia quæ inibi
“ visura sum habere, & casatos tres
“ his nominibus, Ragingerius cum in-
“ fantes suos his nominibus, Righero,
“ Wantilone, Waltricho & Uxore suâ
“ sastratâ, & filio eorum Wolfriodo, &
“ servo ejus Isamberio & alio servo,
“ nomine Woto, & Haccone, qui est in
“ concambio cum Wichardo redime-
“ re se vult, det aliud mancipium XI.
“ manuum longum. &c: Et apud eun-
*dem Goldastum *sub num. 39.* Beata*
“ filia Rachiberti, donat inter alia in
“ villâ quæ dicitur Centoprato, casatos
“ duos cum omnibus adjacentis vel

adpenditiis eorum Illicò tamen ad-
dit: sed unum infantem inde inge-
num laxavimus, reliqui verò, sicut,
superius diximus ita sint, &c: Vide-
tur excepisse infantem ex casato ge-
nitum, eiq; hoc beneficium dedisse,
ut plenâ ingenuitate frueretur,
cùm casati quidè ingenui & liberi es-
sent, sed in eâ tamè conditione vive-
rent, ut donari & transferri in alios
perinde ut coloni cum prædio rusti-
co possent.

XXXVII. Sed reperiuntur tamen casatorum descriptiones haud rarò tales, quæ istis, quos vidim⁹ habetenus, applicari non omninò possunt. Inter Karoli Magni capitula *l. 3. cap. 73. De vasallis dominicis, qui adhuc intra casam serviunt, & tamen beneficia habere noscuntur. statutum est, ut quicumq; ex eis cum domno Imperatore domi remanserit, vasallos suos casatos secum non retineat, sed cum comite, cujus pagenses sunt, ire permittat.* Et ex Chronico Andegavensi in glosario, quod Karoli capitulis addidit Petrus Pithæus, hæc referuntur verba: *Tertullū Uxore ei traditâ ad equando beneficio Nandonensi castro & aliquibus terris tam in pago Gaslinensi, quàm in aliis locis per Franciam, casatum fecit.*

XXXVIII. Nec verò Imperio tantum aut Regno tales erant casati, sed ipsi etiam Ecclesiæ. Discimus id ex Ivonis *epist. 28.* qui cùm Carnotensis esset Episcopus, & cum casatis Ecclesiæ vocat⁹ fuisset ad placitum Regis,

ut præstò essent, hunc in modum eos excusatos reddit: *Præterea casati Ecclesie & reliqui milites penè omnes vel absunt, vel pace violatâ excommunicati sunt, quos sine satisfactiõne reconciliare non valeo, & excommunicatos in hostem mittere non debeo.* Et in chronico Cameracensi lib. 3. c. 63. legitur, quomodo sepulto Gerardo Pontifice Henricum Regem Lothariensium adierint Dominus Præpositus & Archidiaconus, & Archidiaconi cū casatis Cameracensis Ecclesie reportantes baculū Pontificatū. Similiter Fulbertus Episcopus Carnotensis Archiepiscopo suo Leutherico epist. 23. hæc verba rescribit: *Deinde verò quod Arnulphū Casatum Ecclesie nostræ tibi tuisq; scripsisti injuriam, agrè contra illum & accipi & fero. Unde mox ad villam Alogiam, ubi tunc esse dicebatur, misi legatū meum, sed in alias partes abierat. Uxor tamen eij mibi remandavit, quod ubi redierit, statim ad me veniet. Quod si veniens tibi satisfacere voluerit, per me as literas scies. Alioquin ultra terminam, quæ à te præfixus est, in nostrâ communione non erit.*

XXXIX. Non arbitror, cõvenire tam civiles satisfactiõnis, exactiõnes casato tali, quicquid si nõ par omninò, saltem non multo superior fuit, quandoquidè coloni verberibz modicè castigari poterant, uti patet ex l. fin. C. de agric. l. 52. l. 54. Cod. Theodos. de heret. Et ergò majorem omninò aliorum casatorum oportet fuisse dignitatem, quàm vulgarem illam,

quæ ad colonariam quàm proximè accesfit. Et omninò ita est, uti optimè distinguit Nicolaus le Maître de bon. Eccles. lib. 3. cap. 5. fuisse duo casatorum genera, vasallorum alterū, alterum servorum. non quòd servi revera essent hi ultimi, sed quòd cum servis, perinde ut coloni, in quamplurimis cõvenirent. Unde & servi casati quandoq; dicebantur. Fuldens. lib. 2. tradit. 40. *unum servum casatum, quem cum omni domo suâ extra traditionem omittimus. cum alteri illi, Vasalli casati, dicerentur, uti patet ex supra adducto Karoli c. 73. lib. 3.*

XL. Vasalli igitur casati feuda tenebant, & feudatario jure censèbantur. Videnturq; ita dicti fuisse, quod ad casam Domini comparere tenerentur. Casa enim non tugurium tantum significabat, sed omne ædificium, etiam palatium & Regiam, uti patet ex legibus Longobard. l. 2. tit. 17. ubi constituitur de Gastaldio, qui post susceptas & commissas sibi ad gubernandum curtes aut casas Regis, donationem acceperit. Ipsa etiam feuda quandoq; casamenta dicebantur, & casamenta Ecclesiæ; prædia illa, quæ feudi nomine ab Ecclesiâ accepta erant. Petr. de Marca de primatib. num. 121. Quòd pertinet admonitio Bernhardi epist. 39. *Nostrū quoq; ac vestrum pariter Episcopum, i. e. Lingonensem, abundanti ori, ut decet, bonore suscipiatis, & de casamento quod tenetis, reverenter ei & humiliter offeratis.* Ex quo intelligi potest

rest obligatio, quæ casatos Ecclesiæ in militiam ire cogebat, cujus rei mentionem facit Jvo Carnotensis *d. epist. 28.* & Fulbertus *epist. 43.*

XLI. Non dubito, casatorum nomen in hisce provinciis continuatum & propagatum fuisse ad rusticos illos, qui hodiè die Cossäten vocantur, quales in singulis pagisveniuntur quamplurimi. Alibi dicuntur die Gärtner. Et sunt pauperiores illi, qui non habent integrum mansum vel hobam, sed tuguriola saltem & hortos possident. Cumq; reliqui rustici, qui tantum agrorum possident, ut eqvos vel boves jugatorios alere possint, jumentis istis suis inservire Nobilibus teneantur, pauperiores illi (die Cossäten) operas duntaxat præstant manuaras. Et istiusmodi casatas, sive prædiâ (Cossäten-Güter) etiam nostri temporis Ecclesiæ quandoqve possident. Quale exemplum habetur in Matriculâ Consistorii Ecclesiastici Wittebergensis de anno 1555. sub pagò Klöden / ubi hæc leguntur verba: Vier Groschen / zwen Hüner und der Hand-ode Fuß-Dienst nach Ziemligkeit verönnunt die Kirch von des Göttes Haus Cossäten-Hoff / welchen icht Balthin Wenzel besitzt.

XLII. Habuit verò Ecclesia insuper etiam suos libertos, eosq; ex manumissione vel propriâ vel alienâ.

Sæpè enim accipiebat Ecclesiâ libertos, quos non habuit servos. quandoquidem Laici sæpenumerò servos suos in favorem Ecclesiarum manumittere solebant, atqve tum earum patrocinio committebant, certis plerumqve sub conditionibus, quibus clientelam & obsequia describebant. Vid. Nic. le Maître de *bon. Eccles. l. 3. c. 5.* Quò pertinet lèx Wisigothorum *lib. 5. tit. 7. n. 18.* Quoslibet de quorumcunq; libertis aut specialiter de Ecclesiasticis dignitas sublimavit honoris, aut præfixis sanctorum locis deputavit vel ordo religionis, vel ordinatio manumittentis, non erunt ad hominum patrocinium reducendi contentione quâlibet heredis. Atque tales liberti sub specialiiori erant tutela Ecclesiæ, quàm isti, qui in Ecclesiâ manumissi erant, & chartularii dicebantur, qui omnes sub ejusdem Ecclesiæ tuitione consistebant. Sic enim constitutum legitur in legib. Ripuar. *sub tit. 58.* Hoc etiam jubemus, ut qualiscunq; Francus, Ripuarius, seu tabularius servum suum pro anima sua remediò, seu pro precio secundum Legem Romanam libertare voluerit, ut in Ecclesiâ coram presbyteris, diaconibus seu cuncto clero & plebe in manu Episcopi servum cum tabulis tradat, & Episcopus Archidiaconum jubeat, ut ei tabulas secundum legem Romanam, qua Ecclesia vivit, scribere faciat, & iam ipse quàm omnis procreatio ejus liberi permaneant, & sub tuitione Ecclesiæ

clesiæ consistant, vel omnem redditum status aut servitium tabularii eorum Ecclesiæ reddant &c. Add. Hieron. Bignon. ad Marculfi form. *lib. 2 cap. 32.*

XLIII. Dum nobis ad alia prope-
randum est, merito abstinemus à
prolixiore tractatu de manumissionum
modis & ritibus, deq; diversis
speciebus libertorum. Possunt ea de
re videri, quæ plenâ manu suggerunt
antiquitatum indagatores, Cujacius,
Turnebus, Ravardus, Canterus,
Rosinus, Fornerius, & plurimj alii,
in primis verò de manumissionibus,
quæ fiunt in Ecclesiâ, Jacobus Gothofredus *ad Cod. Theodos. de manumiss. in Eccles.* Sine dubio autem ex
manumissione tali, quæ in Ecclesiâ
fiēbat, multa & magna in ipsam Eccle-
siam reintuitu Africanæ Ecclesiæ Pa-
tres eandem sibi ad imitationem Ec-
clesiæ Latinæ ab Imperatore peten-
dam licentiam decreverunt, *in Cod. Canon. Eccl. African. num. 64. De manumissionibus sanè in Ecclesiâ dicendis, si id nostri consacerdotes per Italiam facere reperiuntur, nostræ etiam erit fiducia istorum ordinem sequi, datâ planè licentiâ misso legato, ut quacumq; digna fide pro statu Ecclesiæ & salute animarum agere potuerit, nos laudabiliter in conspectu domini accepturos &c.* Et brevius sub num. 82. Item placuit, ut de manumissionibus in Ecclesiâ celebrandis ab Imperatore pe-
tatur.

XLIV. Quamquam verò plurima
subinde de servis Ecclesiæ, quatenus
manumittere eos liceat, deq; libertis
inde factis, inter sacros canones con-
stituta reperiantur, nullibi tamen
copiosior de illis occurrit disquisi-
tio, quàm in Concilio Toletano IV.
can. 67. seqq. Et Episcopi quidem au-
toritatem intercedere debuisse, du-
bium non est; sed is ipse tamen pro-
lubitu manumittere non poterat, ni-
si ex propriis bonis Ecclesiæ satisfecerit,
& si omnimodam libertatem
nullo retento patrocínio dare vo-
luit, alios duos ejusdem bonitatis
& peculii servos Ecclesiæ dederit.
Retento autem patrocínio, declina-
re illud & exemptum se facere liber-
to nullatenus licebat. Imò ne peri-
ret patrocínii hujus memoria, jube-
batur & ipse & universa ejus prog-
nies, quoties novus succederet Epi-
scopus, professionem originis suæ
facere. Sic enim se habet capitulum
9. Concilii Toletani VI. allegatum
Gratiano *c. longinquitate 12. q. 2. Longinquitate sæpè sit temporis, ut non pateat conditio originis. unde jam decretum est in anteriori universalis concilii canone, ut professionem suam liberti Ecclesiæ debeant facere, quâ profiteantur se & de familiâ Ecclesiæ esse, & ejus obsequium nunquam relinuturos. Unde his quovis, nos adjicimus, ut quotiens cursum vitæ sacerdos impleverit, & de hac vitâ migraverit: mox cum successor ejus advenerit, omnes liberti*
Eccle-

Ecclesia vel ab eis progeniti chartulas suas in conspectu omnium debeant ipsi, qui substituitur, pontifici publicare & professionem in conspectu Ecclesie renovare, quatenus status sui vigorem & illi obtineant, & obedientia eorum Ecclesia non careat. Si autem scripturas libertatis sue intra annum ordinationis novi sui Pontificis manifestare contempserint, aut professiones renovare noluerint: vacua & inanes chartulae ipse remaneant, & illi origini suae redditi sint perpetuo servi.

XLV. Sed cum deinceps in praxi rigidum hoc nimis videretur, & ipsi Episcopi canone adducto saepe abuterentur, anno Christi DCXCI. in Concilio Caesaraugustano III. cap. 4. temperamentum aliquod ex cogitatum, & ipse Episcopus. ut de recidiva servitute libertos admoneret, & scripturas ipse exposceret, monitus fuit: *Quia ergo comperimus, quosdam Pontifices potius lucra sua ampliare studentes, quam de mercedis opere Domino placentur, liberos, quos ex familia Ecclesie, a suis predecessoribus inveniunt, pro eo, quod libertatis suae chartulas infra consultum tempus non representent, statim eos in propriam servitutem redigere. Unde hoc pietatis studio generali modo subrogamus beneficium: ut si inde liberti forsitan ignoraverint ordinem canonum, aut certe (ut ad solet fieri) ad praesentandas libertates suas copuerint, ipsius Pontificis sollicitudo, mox in sedem*

sibi creditam successerit, per clericum aut domesticos, perquirere procurabit, quos docentes Episcopi de familiis Ecclesie manumissionis gratulaverunt: ut eodem Pontifice praemonente ipsi liberi chartulas suae libertatis representent: qualiter nec libertati Ecclesie de institutione canonum ignorantes se esse prohibeant, nec sacerdotis callida voluntas pateat, unde contra ordinem reducantur manumissi ad originem servitutis. Quos, si Pontifice praemonente, contempserint infra anni spatium suas libertates propriae sedis Episcopo pandere, licitum sit ei, secundum canonum sanctiones in jure Ecclesiae suae reducere.

§. 1. Illud insuper non omnittendum duxi, longè aliam fuisse conditionem libertorum, qui ad sacros ordines promoverentur; atque eorum, qui nullà tali qualitate praediti erant. Juris patronatus, quod ex manumissione resultabat, partes vel in obsequiis libertorum consistebant, vel in operis eorundem, vel in eorum bonis. Nihil horum reliquum fuisse videtur manumittenti, si manumissus sacris ordinibus initiaretur. nec ergo jus patronatus hoc casu locum invenire potuit. Quò pertinet, quòd ex legibus Wisigothorum adduxi, supra num. 42. Perspicue magis id traditur in Concilio Toletano IV. can. 73. apud Gratianum c. quicumque, dist. 54. his verbis: *Quicumque libertatem*

tem à dominis suis ita recipiunt, ut sibi in eis nullum obsequium patronis retentet, si isti sine crimine sunt, ad Clericatus ordinem liberi suscipiantur: quia directâ manumissione absoluti noscuntur. Qui verò retento obsequio manumissi sunt: pro eo quod adhuc patroni servitute tenentur obnoxii, nullatenus sunt ad Clericatus ordinem promovendi: ne quando voluerint eorum domini, fiant ex Clericis servi. Directam manumissionem vocant Patres Toletani, quæ plena est, & ab omni jure patronatus libera, ut nec operæ debeantur, & nec obsequia quidem.

§. 2. Talis manumissionis exemplum, quo Abbatissa Engeltrudis Sigimarum quendam sacris ordinibus iniciandum manumisit, ex Goldasti recensione exhibet Martinus Magerus de advocat. arm. cap. 11. n. 12. his verbis conceptis: *Autoritas Ecclesiastica patenter ammonet, insuper & potestas regia Canonica religioni ad sensum prabet, ut quemcumq; ad sacros ordines ex familiâ propriâ promovere Ecclesia quæq; elegerit, in presentiam Sacerdotum Canonicorum simul, & nobilium Laicorum, & ejus, cui subiectus est manumissione sub libertatis testamento solenniter roboretur.* Idcirco ego in DEI nomine ENGILTRUDA quondam meum famulum, nomine SIGIMARUM, sacris ordinibus dignum, in presentiam nobilium Virorum, liberum ab omni vinculo servitutis dimis-

so, cui Romana per hec autoritatis testamentum statuo, ita ut ab hodierno die & tempore benè ingenuus atq; securus permaneat, tanquam si ab origine fuisset parentibus liberis procreatus, vel natus, eandem pergat partem, quamcumq; volens Canonicè elegerit, habensq; portas apertas, ita ut deinceps nec mihi, nec successoribus meis ullum debeat noxia conditionis servitium neque aliqvid libertatis obsequium, sed omnibus diebus vite sue sub certâ ingenuitate, sicuti alii cives Romani, per hunc manumissionis aut ingenuitatis titulum benè semper ingenuus atq; securus existat, suumq; peculiare, quod habet, aut quod adhuc acquiri poterit, faciat inde secundum canonicam libertatem, quicquid voluerit. &c.

§. 3. Inter veteres formulas, quæ communiter Marculfi formulis adjiciuntur, alia similis in eundem sensum concepta legitur, sub num. 8. Igitur ego ille — te fratrem nostrum, quem servilis conditio hactenus additum tenuit, inter hujus Ecclesie familiam, quia fratrum testimonio, inter quos enutritus es dignus ad sacerdotalem honorem suscipiendû predicaris, censo te atq; statuo, ante sacri altaris cornu, in conspectu Sacerdotum, & Clerici & populi adstantis, à presenti die & deinceps ab omni jugo servitutis humana absolutum fore, civemq; Romanum appellari. Ita ut nulli hominum pro servili conditione, quicquam debeas servitii nec obsequii, nec etiam liber.

libertinitatis munus impendere, non mihi, nec successoribus aut auctoribus, quicumque, praeferunt huic Ecclesiae, non iudicialia praedictis potestate &c. Videri ibi potest Hieronymus Bignonius.

XLVI. Vidimus haec summa quasi familiae Rusticae ad Ecclesiam pertinentis genera, nec dubium tamen mihi est, fuisse praeter illa, quae recensuimus, adhuc plura, maximam tamen ex parte hodie incognita. Atque illi omnes, uti non uno schemate continebantur, ita nec uno modo Ecclesiae comparabantur, sed vel ex dotatione, vel ex donatione, vel ex testamento, vel alio quovis contractu emptionis, permutationis &c. familiae Ecclesiasticae accedebant. Singulare acquisitionis genus refertur, in Diplomate Hugonis III. Ducis Burgundiae apud Aubert. Miræ. in *donat. Belg. lib. 1. cap. 70.* quod, quale fuerit, fateor me non satis assequi.

“ Quoniam autem, inquit ibi fundator, Ecclesia ista specialiter mea est;

“ & praecipuum tribulationis meae refugium, & oblativa votiva Deo liberatori meo, concessi ei plusquam caeteris: ut videlicet Clerici & desertientes liberum habeant a tractum

“ in villa Divionensi, eodem modo, quo ego habeo, id est, libertatem retinendi homines eandem, quam ego habeo, in villa Divionensi.

Nisi ego totus fallor, aliqua hic mihi indicari videtur species Wildfangia-

tus, qualis in Palatinatu usitata est, ut scilicet hominibus aliunde advenientibus, & per aliquod temporis spacium in Ecclesiae districtu subsistentibus, discedere non liceret amplius, sed illi Ecclesiae quasi proprii fierent. Id quod tamen aliis uberius discutendum, & ex seculi illius, quod duodecimum fuit, historiam oruendum relinqvo.

XLVII. Caeterum solebant quandoque patres aut matres familias cum omni sua familiae Ecclesiae semet addicere atque devovere, inque ejus memoriam atque recognitionem, certum canonem, eumque exiguum saepe, quotannis solvendum constituere. Illustre ejus rei testimonium extat apud Aubertum Miræum in *donat. Belg. l. 1. c. 18.* his verbis: *Ego Gisla, cum secundum mundanae dignitatis, gloriam, liberis orta parentibus, in Gandavo, satis forem ingenua, in sanctorum Patrum exhortationibus animadvertens, humilitatem inter ceteras florere virtutes, concupivi animo, in sanctorum servitio, carne & spiritu humiliari, quorum patrocinio & interventu DEI misericordiam assequerer. Hæc ergo praemunita intentione, me cum mea tota sobole, tradidi per liberum manum beatæ Gertrudi in ancillam, ut suo acceptos nos dignareretur famulari, in remissionem peccatorum. Tradidi autem me, sub hac lege indissolubili, ut tam ipsa quam tota proge-*

" nies mea & posteritas XVI Kal. A-
 " prilis, singulis annis, pro capitali
 " censu, ad capitale virginis altare,
 " unum denarium persolveremus, pro
 " mortuâ manu tantundem &c. Qvi
 hunc in modum Ecclesiæ se addi-
 cunt, non aliâ fini id facere viden-
 tur, nisi ut jurisdictione seculari exi-
 mantur, & foro privilegiato, Episco-
 pali scil. uti queant. Denarius enim
 ille, qvi quotannis solvi debet, oppi-
 do exiguum est emolumentum, qvodo
 ex tali Clientelâ percipit Ecclesiâ.
 Potiore loco habendum est illud,
 qvodo ita fimbrias jurisdictionis suæ
 dilatare queat. Et ita aliquando in
 Galliâ obtinuit, anteqvam Petrus
 Cunerius Orator Regius sub Philip-
 po Valesio jurisdictionem secularem
 ab iniquis invasionibus vindicaret,
 ut pueri ferè omnes per orbiculum
 rasi verticis (tonsuram vocant) à te-
 nerâ ætate jurisdictioni Ecclesiasticæ
 manciparentur, utve hâc ratione ju-
 diciis secularibus eximerentur. Quâ
 dere videri potest Anton. Mornacius
 ad l. 8. C. de Episc. aud. Conf. And. Ri-
 vet. in Jesuit. vapul. cap. 27.

§. I. Addam ejus rei exemplum
 aliud, sed obscurius, & idiotismo ma-
 gis barbaro, qvodo refert Wilhelmus
 Heda in histor. Episc. Traject. sub Ber-
 " nulpho his verbis : Qvi se ad
 " tempus humiliaverit in hujus seculi
 " arcâ, exaltabitur salvâ mercede in-
 " fra caelestia palatia. Qvopropter

ego Berta cum sim nobilis & inge-
 nua suggestione & exhortatione do-
 mini gloriosi Episcopi Bennonis in
 accipiendo satis valentem Clericum,
 nomine Geronem, legitime ductum
 cum omni hereditate patrimonii &
 matrimonii sui, nullâ necessitate
 coacta, humilio & dono caput me-
 um liberè ad altare S. Martini in
 novo monasterio de Utrecht, eo te-
 nore, lege, & conditione, ut ego &
 omnis parentela mea ex me profe-
 ctura persolvamus singulis annis pro
 censu duos denarios sponte nostrâ;
 sic tamen, ut me vivente nemo filio-
 rum aut filiarum mearum solvat.
 Me autem viam universa carnis
 ingressa, senior, qvi est majoris æta-
 tis filiorum aut filiarum onus sol-
 vat, ceterorumq; autem nemo. Et
 sic cã lege utantur in ævum stabili
 lege, & sic liberi maneamus secun-
 dum libitum, ab omni servitutis
 notâ. Mondibordem verò vel de-
 fensorem a libi non inquinamus, nisi
 ad supradiçti sancti altare, ad de-
 fendendum scil. non ad inclinan-
 dum, ut ab omni servitio permane-
 mus liberi atq; illæsi stabili lege.
 Iterum ne omnimodis sine respectu
 videatur sancta DEI Ecclesia pro
 licentiâ nubendi infra sive extra
 concedere potestatem, dentur sex
 denarii, nullum placitum servare,
 exactorem census nostri nullum, ni-
 si qvem ipsi ex cognatione nostrâ
 elegerimus, post obitum cujusq; den-

“tur XII. denarii lege continuâ, & si
 “non suppetit facultas habendi, den-
 “tur vel sex, si fieri potest. &c.

XLVIII. Sed nolo in hisce tali-
 bus commemorandis diutiùs immo-
 rari. Potius est, ut quid in nostris Ec-
 clesiis & in hisce provinciis obtineat,
 breviter nunc videamus. Et tam
 ampla quidem nullibi extat familia
 Ecclesiæ, quanta adhuc inter pontifi-
 cios in plerisque locis conspicitur,
 quod quidem Episcopales Ecclesias
 & monasteria attinet. Parochialium
 enim Ecclesiarum earumq; disciplinæ
 vix umbram aliquam superesse fate-
 tur & dolet Nicolaus le Maistre *de*
bon. Eccles. lib. 2. c. 9. Nec verò vel
 necessaria est vel proficua tanta ho-
 minum vel clientulorum copia, quip-
 pe quæ oneri sæpè esse solet, & tran-
 quillitati Ecclesiasticæ planè adver-
 sa. Fecit enim ea cleri benignior for-
 tuna, ut sequerentur, quæ res secun-
 das comitari plerumque solent, lu-
 xus, ambitio, & divini muneris negli-
 gentia, de quibus querelæ deinceps
 in Ecclesiâ fuerunt assidua. Ut ta-
 ceam jam, seculari & potestati & au-
 toritati tantò plus decedere, quantò
 majorem ambitum sibi fecerit juris-
 dictio Ecclesiastica, id quod tamen
 Reipublicæ, Ecclesiam intra pomeria
 suâ continenti & foventi, exitiosum
 prorsus est & infestum.

XLIX. Suprà dixi, bona tempora-
 lia, & immobilia in primis, Ecclesiæ
 ideò dari oportere, ut habeant mini-

stri ejus, unde cum familiâ suâ hone-
 stè & cum quâdam autoritate vivere
 queant, & unde ipsi etiam Ecclesiæ
 ea, quæ ad cultum divinum necessa-
 ria sunt, comparari possint. Adjeci,
 legibus antiquis constitutum fuisse,
 ut unus mansus integer, sive coloni-
 ca vestita, in dotem daretur. Id ipsum
 in plurimis apud nos parochiis, præ-
 fertim illis, quæ suburbicariæ & ru-
 restres sunt, observare adhuc licet.
 Quò pertinent verba Ordinationis
 Ecclesiasticæ, quam Serenissimus Sa-
 xoniæ Elector in terris suis promul-
 gavit *sub tit. General Artikel num. 20.*

In Dörffern aber / weil ihr Un-
 terhalt gemeiniglich auf dem
 Ackerbau und andern acciden-
 talien gesetzt / sollen sich die ein-
 gepfariten in selben gegen ihren
 Pfarrern und Kirchendienern
 verhalten / wie hernach unter-
 schiedlich gesetzt ist. Et alia consi-
 milia, quæ habentur *sub num. 30.*
 damit was einmahl zur Pfarre
 und Gottesdienst ergeben und
 verordnet / auch darbey bleibe/
 und solcher Gestalt die Kirchen-
 diener ihren gebührenden Un-
 terhalt haben mögen. Loquitur
 autem ibi de agris & aliis bonis pa-
 rochialibus, von den Pfarrgütern/
 oder Pfarrackern / quæ nomina in
 Consistoriis Ecclesiasticis trita & quo-
 tidiana sunt. Aliquando dicuntur

Pfarr- oder Kirchen-Hufen / Pfarr- oder Kirchen-Lehn / aliquando ex singulari qualitate extrinsecus adveniente lastzüter ; qvâ de re postea.

L. Pari modo usibus sacris & ceremoniis expediendis destinata, quandoque bona immobilia fuisse invenio. In Matriculâ Consistorii Wittebergensis de anno 1555. sub rubr. Brena / hæc leguntur verba : Es sind auch drey Hufen der Pfarr-Kirchen gehörende von den Nonnen ins Closter gezogen/nachdem sie die Besoldung der Kirchendiener / und Verlesung alles dessen / so zum Gottesdienst von nöthen gewesen ist / zu sich genommen haben / welche genennet sind worden die Salzhusen / Weinhusen / Lampenhusen / welche von frommen Leuten derhalben zur Pfarr-Kirchen gegeben seyn worden / daß von derselben HusenZinsen Salz/Wein und Del möchte erkaufft werden. Salis & olei in Ecclesiâ Pontificiâ multum semper fuisse usum ; nemo est, qui ignorat.

LI. Inter talia prædia rustica eandem ex acquisitionis titulo esse differentiam, qualem jam olim in veteri Ecclesiâ fuisse suprâ exposui, dubium apud me nullum est. Dum

enim dotem alia constituunt, alia augmentum faciunt, non ex necessitate, quæ dotem exigit, sed ex merâ hominum liberalitate proveniens, facîle inde colligere licet, potiori jure censenda esse illa priora, quam hæc posteriora, & difficiliùs illa, faciliùs hæc alienari posse. Id unicum desidero, quòd titulus iste, quò prædia talia ad Ecclesiam pervenerunt, plerumque hodiè incertus sit, neque adeò quisquam differentiam, quam dixi, in applicatione ad singularia exponere dilucidè queat. Neque id mirum videri cuiquam debet, eò, quòd propter invasiones hostiles toties repetitas, & tot cruenta bella, quæ nostras hæc provincias affligerunt, maxima pars instrumentorum publicorum perierit, ut plerarumque Ecclesiarum origo prorsus ignoscatur, & nisi per manus quasi tradita fuisset, ipsa etiam juris patronatûs ratio & memoria penitus extincta jaceret. Atque ea res patrimonium Ecclesiæ ejusq; dotem valdè extenuavit sæpenumerò, ut hodiè in quam plurimis locis vix alimenta habeant ministri & pastores, & angustam inter bubulcitanter rusticos pauperiem patiantur.

LII. Insecutum verò etiam hoc est incommodum, quòd inter eos hodiè, qui agros Ecclesiæ colunt, vix appareant amplius, imò quandoque prorsus non appareant, qui olim servitiis istis destinati à fundatoribus fue-

fuerint, quiq; adeò dotis Ecclesiasticæ partem faciant. Suprà dixi, cum agro aut manso Ecclesiastico simul mancipia aut colonos traditos Ecclesiæ fuisse. Illi sine dubio partem dotis Ecclesiasticæ constituerunt. Et illi tamen hodiè oppidò rari, imò penè nulli sunt. Est enim verò dotalium nomen (ita sc. vocantur, qui agris Ecclesiæ colendis destinati sunt.) etiamnum in usu, sed confusaneo ferè & promiscuo, ita ut applicetur, quandoqve etiam illis, sed abusivè admodum, qui quovis titulo Ecclesiastica prædia possident, aut levisimum al quod & exiguum servitium parcho præstant, aut censum tantum aliquem, satis tenuem sæpè, & parcâ manu solvunt. Et isti tamen omnes, ut maximè Ecclesiæ protectione fruèrentur, dotales olim propriè non erant. Ut taceam, nequicquam constare hodiè de differentiâ, quæ olim inter verè dotales, & eos, qui Ecclesiæ alio quocunqve titulo deputati erant, intercedebat. Idq; unicè propterea, quòd instrumenta nunc deficiant, quibus foundationes istiusmodi consignatæ fuerunt.

LIII. Ut verò, quid nunc obtineat, in tantâ obscuritate, quantum fieri potest, exactiùs constet, observandum est, non unam hodiè inter ministros Ecclesiæ frequentari rationem & modum utendi agris Ecclesiasticis. Nonnulli enim suos adhuc habent dotales operis istis addictos,

& quasi mancipatos. Atqve illi præter operam & diligentiam in culturâ nihil omninò præstant, & fide dominicâ colunt, uti loquitur Jctus l. 18. §. 4. ff. de instr. vel instr. leg. hoc est, lucrum omne vel damnum hinc veniens redit ad pastorem Ecclesiæ, ipse operarius nullam in partem vocatur. Et de his agit Ordinatio Eccles. Saxon. sub tit. General. Artikel num. 27.

Dieweil an etlichen Orten von den löblichen Vorfahren/alten Herrschafften oder Collatoren/ zu den Pfarren/ Dotales, das ist/Dienst-oder Frohleute verordnet / auf daß die Pfarrey Leute zu Diensten haben / und ihre Güter desto geruhiger und besser bestellen können / sollen durch jedes Orts Obrigkeit / und Visitatores die Leute vermahnet werden / solche Dienste willig und gerne ihren getreuen Seelsorgern zu leisten.

Tale exemplum habetur in Matriculâ Consistorii Wittebergensis de anno 1555. & refertur his verbis: Zu Werchen sind zwey Bauern/so der Probsten zu Schlieben mit Dienst und andern zugehan seynd / nemlich Hans Apitz und Jacob Buschman/ die müssen den Garten hinter der Probstey alle Jahr stürzen/
X 3

gen/und auf den Frühlung wend-
den / Mist darauf führen / und
zur Saat pflügen / besäen und
egden / und die Hinterwiesen im
Garten meyen.

LIV. Præter hos dantur alii, qui ex prædiis Ecclesiasticis emolumenta sua faciunt, quique non fide dominicâ, sed suo cominodo agros colunt, ita ut dominium & possessio penes Ecclesiam maneat, & ipsi vel certum censum vel servitium præstent. Atque hi potiori jure dotalium nomen mereri videntur, quam priores illi, idèd quod non exerceant tantum & colant fundum dotalem, sed etiam insistant eidem, & in possessione ejus persistant. Et expelli quidem illi possessione usque nequeunt, dum præstant id, quod præstare tenentur; Nec tamen ita glebæ sunt addicti, ut discedere illis prorsus non liceat. Differunt etiam ab aliis, qui ex titulo locati conducti agros Ecclesiasticos exercent, de quibus postea erit agendum. Et huc pertinet integra materia de Emphyteusi Ecclesiastica, de quâ videri possunt præter Canonistas, Franzkius *de laudem. cap. 9. n. 42. seqq.* Franc. Card. Mantica *Lucubr. Vatican. lib. 22. tit. 7.* Bachov. *in Treutl. vol. 1. disp. 29. th. 10.* Ad hoc genus dotalium referrem exemplum, quod habetur in matriculâ Consistorii Wittebergenf. de anno 1555. *sub iii.* Niemet bey Bitterfeld / his verbis:

Sechs Hoffstet uffs Pfarr-
Gut erbauet besitzen nachfol-
gende / N. N. N. derer ieder zin-
set dem Pfarrer von seinem
Haus und Hoff jährlich uff
Michâelis 6. Groschen / und
frönet mit der Hand 4. Tager.
si probari non possit, hos ipsos alio planè titulo, & jure quidem hereditario prædia illa sua possidere. Quoad enim incertum hoc fuerit, temerarium erit quicquam certi statuere de illo.

LV. Tertium genus dotalium est eorum, qui sub certo annuo censu & servitiis quibusdam, mansum Ecclesiasticum sibi proprium & hereditarium faciunt, ejusque & dominium & possessionem nanciscuntur. Emptores enim prædiorum & bonorum Ecclesiasticorum, Dotales Ecclesiæ fieri, ac proinde patrocinio judicii Ecclesiastici frui, docet Carpzovius *in Jp. Consistor. lib. 2. def. 307.* Id quod tamen eo tantum casu locum habere dixerim, ubi Ecclesia sibi aliquas reservat præstationes annuas, quarum respectu dotis constitutæ memoria conservatur. Talis, nisi fallor, est ille, cujus mentio fit in matriculâ Consistorii Wittebergenf. de anno 1555. *sub iii.* Paserin. Dieser Pfarr ist von Churfürsten zu Sachsen hochloblicher Gedächtniß mit einem Acker-
Gut

Gut versehen / und bequadet
samt einem grossen Gehöfft
und Garten / und zwey Hufen
Landes / und etlich Morgen
Wiesen und Huffschlag / samt
etlichen geringen Holz — —
dasselbe Pfarrgut hat iezund
Blasius Krüger / und giebt dem
Pfarrer jährlich 18. Scheffel
Korn / 18. Scheffel Hafer / 1.
Schock an Gelde / soll ihm auch
wie andere des Pfarrers eigene
Dienstsleute davon dienen.

LVI. Haud paulò clarius exem-
plum inter monumenta; quæ reliqua
habet, Kembergensis nobis exhibet
Ecclesiaz instrumentum scil. qvo Præ-
positus illius Ecclesiæ in alienatio-
nem mansi Ecclesiastici consensit,
& hereditario jure sub certis condi-
tionibus & præstationibus transla-
tum voluit. Atque id, quia vix aliud
simile occurret, integrum adscribam:

Ich Johannes Bulkenhain /
Probst zu Kemrig / bekenne vor
mich und meine Nachkommen
Probst zu Kemrig / und thue
kund mit dem Briefe allen de-
nen / die ihn sehen oder hören
lesen. Nach dem der erbare
Martin Schilling / Pfarrer zu
Berkzau / Peter Weistern ge-
gönnet hat / ein Haus zu Kli-

tschen auf der Kirchen Gut zu
bauen / darzu zwey Hufen Lan-
des gehören / also daß derselbe
Peter Weistern / seine Erben /
und wer das genannte Erbe be-
sizen wird / ein Schock und
zwanzig Groschen neuer Münz
guter Landeswehrung einem
jeglichen Pfarrer zu Berkzau
fort mehr zu ewigen Zeiten auf
Martini jährlich zu Zinse da-
von reichen und geben / und
zween Tage Dienste thun sol-
len. Als habe Ich genannter
Johannes Bulkenhain zu ei-
nen solchen / umb ihrer fleißi-
gen Bitte willen / meine Gunst
und guten Willen gegeben /
auch sonderlich Peter Weis-
tern / Margarethen seiner ehe-
lichen Hausfrauen / und seinen
Erben / Söhnen und Töchtern /
dasselbe Haus zu Klitschen mit
den zweyen Hufen Landes und
andern seinen Zugehörungen /
als weit die begriffen sind / zu
rechten Erbe gereicht / geliebet
und bekennet / in allen Rechten /
ihren Gewohnheiten und Frey-
heiten / inmassen sie bey der sel-
ben Pfarre herkommen sind /
Gebe auch darzu meine Gunst
und

und guten Willen. Reiche /
leihe / und bekenne Ihnen die al-
so gegen männiglich in Krafft
dieses Brieffs / die fürbaß mehr
umb den genannten Zins und
Dienst zu rechten Erbe zu ha-
ben / zu besitzen / zu gebrauchen
und zu genießen / und bey der
Pfarr zu Berkzaw zu bleiben /
von allermänniglich daran un-
gehindert / inmassen oben ge-
schrieben stehet / und Erbgüter
Recht und Gewohnheit ist / ohn
alles gefehrde. Hierbey sind ge-
wesen und gezeugen / die erba-
ren / Err Nicolaus Kemwig /
Altarista und Prediger / und
Err Nicolaus Galle / Provisor
zu Kemwig. Des zu wahrer
Urkund ist dieser Brieff mit der
Probsten Insiegel zu Kemwig
wissentlich versiegelt / und ge-
ben zu Kemwig an Mittwoch
Alexii nach Christi unsers
Herrn Geburth im vierzeh-
hundert und im neun und funf-
zigsten Jahre.

LVII. Etsi verò prædia Ecclesia-
stica in hunc modum privatorum pa-
trimonialia fiebant, & ut alia bona
hereditaria de manu in manum quo-
cunque alienationis titulo quando-

cunque transferri poterant, plerum-
que tamen Ecclesia dominium eo-
rum directum sibi retinebat, & in
ejus recognitionem servitia sibi aut
reditus annuos reservabat. Quod
non tantum ex instrumento jam ad-
ducto patet, sed etiam ex alio re-
centiori, Ecclesiam huic urbi vici-
nam concernente. Atque ex eo
nonnulla, quæ huc faciunt, verba
hic adscribere operæ precium duxi.
Zu wissen sey hiermit iedermän-
niglich / daß nachdeme zur Kir-
chen alhier zu Trebitz 7. Vier-
tel Landes uff der Heyden zu
Zernsdorff / eine Breite bey
der wüsten Marck Korbek / und
eine Wiese unter dem Kinder-
Holze gelegen gehörig gewe-
sen / und bißhero umb einen ge-
ringen Zins ausgethan wor-
den / Als seynd nummehro sol-
che Kirchengüter und Gründe
zu Gelde gemacht / auch mit
vorwissen und Bewilligung der
Herrn Visitatorn des Churfrei-
ses zu Sachsen auch der Com-
missarien des löblichen Consi-
storii zu Wittenberg / ihnen
zweyen mit Nahmen Hansß He-
se und Ulrich Kugler zu Trebitz
verkauft und gefolget worden /
nehmlich und also: Es nehmen
gemelte Käuffer diese Kirchen-
güter

güter vor 200. fl. Hauptsumma an — — doch dergestalt und mit ausdrücklicher Bedingung und zu Erhaltung der Kirchen Gerechtigkeit und domini directi, daß diese Käuffer die alten und vorigen Zinsen und Dienste/so bißhero auf solchen Gütern gestanden/darneben gleichwohl der Kirchen zu Trebiß und Pfarrer daselbst unabbrüchlich reichen und leisten sollen 2c.

LVIII. Quartum genus dotalium est eorum, qui à superiore suo, sive Princeps is fuerit; sive alius, cui immediate subjecti sunt, Ecclesiæ & ejus ministris addicuntur, & veluti mancipantur, ut servitia sua aut alia emolumenta, non Principi amplius aut domino immediato, sed Ecclesiæ deinceps præstent. Atque ista cessio sive concessio vel absoluta esse potest, & illimitata, vel restricta & cum quodam reservato. Prioris exemplum occurrit in matriculâ Consist. Witt. ann. 1555. sub rubric. Paserin. in verbis: Peter Standfeste ein Hüsner ist von unsern gnädigsten Herrn mit aller Gerechtigkeit d' Pfarre zugethan/und von alters her eingeleibt / giebt jährlich 24. Scheffel Korn / 24. Scheffel

Hafers/2c. und dienet der Pfarre nur allein/und darff derhalben unsern gnädigsten Herrn kein Dienstgeld geben / wie andere Hüsner 12. Groschen geben müssen / sondern ist ganz frey. Posterioris exemplum ex eadem matriculâ sub rubr. Klöden/ peti potest: 12½ Groschen und 1. lb. Wachs giebt Lorenz Felix von seinem Gute zu Klöden/und dienet dem Gotteshause / ausgenommen 4. halbe Tage in der Heuernde / dienet er dem Junker. Et aliud, quod sub rubricâ Nauendorff extat: So muß der Gärtner / so der Pfarren eingeleibt ist / 1. Tag harken / und 2. Tage meyen in der Ernden / und wenn die anderen Gärtner zu Hofe dienen/ so muß er uff der Pfarr arbeiten / wo nicht / muß er mit den andern zu Schloß arbeiten.

LIX. Præter hos, quos enumeravi, dotales, non puto, inveniri facile alios, qui hoc nomen mereantur. Qui enim certâ mercede constitutâ agros Ecclesiasticos conducunt, etsi ad longius aliquod tempus contraxerint, non magis dici dotales poterunt, quàm illi, qui fundum mulieris dotalem conduxerunt. Sed nec licitum est, locare res Ecclesiæ ad longius aliquod tempus; idq; non jure tantum Canonic

nico prohibitum est, c. 9. X. de reb. Eccles. al. Clem. 1. eod. ubi, quousque extendi debeat, & quod sit longius istud tempus, variè disquirunt Doctores. Vid. Barbosa ad d. c. 9. Jacob. Menoch. de arb. jud. quæst. lib. 2. cas. 5. Marefcott. 2. resol. 25. sed etiã provinciali, uti legitur in articulis generalibus ordinationis Eccl. Sax. sub. n. 29.

Damit auch die Laßgüter / Aecker / Wiesen / Gärten / od Fischwasser zum Pfarr-Lehen gehörende / nicht præscribirt / und unter der Leute / welche dieselbige umb jährlichen nahmhafftigen Zins / oder Miethgeld innen haben / eigene Güter durch langen Gebrauch vermischet / und eingeleibet / so sollen solche Güter ie zuteiten verändert / andern ausgethan und verliehen / oder aber / da es die Güter ertragen mögen / umb grössern Zins verliehen werden / damit die Pfarren bey ihren Eigenthumb bleiben / und sie die Besitzer vor ihr erkauft oder Erbgut nicht anziehen können / oder mögen. Et ex hoc contractu atque qualitate extrinsecus adveniente prædia ista Ecclesiastica dicuntur Laßgüter / weil sie andern verlassen / oder ausgelassen werden / quæ ipsa locatio non sine solennitate, nec si-

ne præfatu superioris fieri debet, uti constitutum in eadem Ordinât. Eccles. sub num. 28.

LX. Interim non nego, frui talem conductorem omnibus immunitatibus atque privilegiis prædio Ecclesiastico inhærentibus. Quia enim privilegia illa realia sunt, & principaliter rem ipsam afficiunt, etiam communicativa aut communicabilia sunt, ita ut ad quemvis possessorem transeant; cum ea, quæ personalia vulgò dicuntur, ἀνομόνῃα sint, & cum personâ extingvantur. l. 3. §. 1. ff. de cens. l. 68. l. 196. ff. de R. 7. Atque idcirco conductores talium fundorum privilegiatorum non tenebuntur ad collectas ordinationis, sed jure dominorum utuntur, ideò scilicet quia in ejusmodi oneribus realibus non tam personæ & possessores, quam res ipsæ & prædia tenentur. Vincent. Carocc. de locat. conduct. part. 4. q. 39. n. 30. seqq. Carpov. in Jp. Conf. l. 2. def. 310.

LXI. Quòd si tales nulli omninò adsint, qui vel ex obligatione dotali, vel ex contractu parochialium agrorum culturam in se suscipiant, injurgendum id munus est ipsis parochianis. Æquum enim est, ut illi, quorum animabus servandis operam & studium suum ponunt ministri Ecclesiæ, his ipsis vicissim sua impendant tempora & operas. Et quòd minùs parochiani id facere recusent, in nostris hisce provinciis expressè id constitutum

tum est per legem Ecclesiasticam, quæ habetur in articulis generalibus sub num. 27. Weil aber eine besondere/grosse und gemeine Klage / nach dem die Acker-Arbeit so hoch gestiegen/ daß die Pfarrer ihre Pfarräcker nicht zur Nothdurfft beschicken können/ und der Ursach an etlichen Orten zum theil gar wüste liegen lassen müssen / daß sie entweder die Ackerleute nicht bekommen können/ oder durch dieselben mit dem Lohn so hoch übersetzt werden / daß es Ihnen die Mühe und Unkosten nicht verlohnet/ und also der Acker nichts genießen können / daher etliche verursacht / mit ihrer Ungelegenheit / Nachtheil und Schaden auch Verseumnis ihres studiren und Verhinderung in ihren Amte / eigene Pferde zu halten. Derowegen/ und auf daß die Pfarrer die Acker / so Ihnen zum Unterhalt verordnet / samt ihren Hausgesinde genießen / und ihres studirens und Ampts desto fleißiger auswarten können/ist unser ernstest Will und Meynung / daß die Bauern frembde Acker umb Geld zu beschicken nicht eher an-

nehmen/ es sind denn zuvor des Pfarrers und Schreibers Acker/da sie nicht selbst anzuspinnen haben / samt ihren Nachbarn desselben Dorffs Acker umb ein gebührlich und gleichmäßig Lohn beschickt ic.

LXII. Ex dictis patet, admodum variè sese habere Ecclesiæ dotales, nec proinde sub unâ generali definitione comprehendi universos posse. Propriissimè tales videntur esse isti, qui Ecclesiæ quasi proprii sunt, quiq; quàm proximè accedunt ad illos, qui olim mansi Ecclesiasticis sive ut mancipia, sive ut coloni addicti fuerunt. Et hujusmodi dotalium in Matriculis Ecclesiasticis sæpissimè fit mentio, ubi dicuntur eigene Männer / eigene Leute / eigene Dienstknechte &c. E. gr. in matriculâ Consistorii Wittebergensis de anno 1555. sub rubr. Ufro hæc leguntur verba: Aus dem Filial Ufro hat der Pfarr einen eigenen Mann / Claus Kopman / giebt dem Pfarrer jährlich 24. Scheffel Korn &c. it. sub rubr. Weyern. Ein eigen Mann zur Pfarr gehörig / zinset 8. Eyer auf Ostern / 10. Groschen auf Michaelis ic. Et sub rubr. Katsch. Dieser Mann ist des Gotteshaus Man / und hat der Pfarr die Lehn von wegen des Gotteshauses ic.

CAPUT X.

De formâ & modo constitu-
endi dotem Ecclesiæ.

SUMMARIÂ.

Ea, quæ ad tempus constitui non possunt, sed hâc fini, ut perpetua sint, instituuntur, certis plerumq; cum solennitatibus initium capere; Solennitatum adhibitio cui usui, sit & quantum iis tribuatur? n.1.

Veterum formularum editores & collectores, eod.

De Ecclesiæ approbatione, receptione & adhibitione solennitatum, eod.

Primam & antiquissimam eamq; simplicissimam solennitatem fuisse, quod scripto comprehendere oportuerit dotem constitutam; & quæ ratio hujus rei fuerit? n.2.

Num circa constitutionem dotis ante Ecclesiam edificatam aliæ solennitates præterquam testium subscriptio, fuerint adhibita? n.3.

In donationibus, quæ doti jam constituta & Ecclesiæ edificatæ supervenerunt, ceremoniis aliis hæud paucis locum fuisse, quæq; ceremonia illæ, qui ritus & quæ symbola atq; signa traditionis istius fuerint? n.3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Utrum ex traditionibus symbolicis colligi quæat, possessionem rerum transferri & acquiri sine actu aliquo corporeo, remissivè n.9.

Precipuam semper curam fuisse circa chartas aut instrumenta conficienda, ut illa rectè & legitimè construerentur; Et solitos fuisse quandoc; in prologi vicem, suum de scripturâ consilium præmittere, n.10.

Officii scribarum utilitas juxta Cassiodorum, eod.

Constitutio Constantini Imperatoris de qualibuscunq; donationibus in scripturam seu instrumentum redigendis & conscribendis, n.11, 12.

Num scriptura ad formam donationis acquiratur ita, ut non ad probationem tantum, sed etiam ad solennitatem & substantiam ipsius actus necessaria sit, & si ea deficiat, actus ipse donationis propterea sit nullus? eod.

Favore piæ causæ & dotis, aut quæ huic ferè similis sit, donationis, sæpè sustineri actum, aliàs parùm sibi constantem & dubium, eod.

Donationem Ecclesiæ factam, etiam nondum ab Ecclesia & ejus Rectore acceptatam, voto esse proximam; Et ex voto obligationem nasci utroq; jure, canonico & civili. eod.

Solemnitates plerasq; omnes, quæ in donationibus observari voluerit Constantinus, suas etiam fecisse Ecclesiam? n. 12.

II. *Requiri in dicta Scriptura seu Instrumento dotalitio, ut nomen donatoris exprimatur; n. 13.*

Additum etiam aliquando esse nomen parentum, & quandoq; etiam dignitatem aut officium; quod maximè excelleret; maximum verò & solennem usum præstitisse Pronomen demonstrativum EGO, aut NOS. eod.

III. *Requisitum, expressio nominis illius, cui donatur. n. 14.*

Expressio illam ita factam esse, ut vel Ecclesia nominata sit, vel monasterium, aut ipse Sanctus, cui Ecclesia vel monasterium dicatum, vel fratres in monasterio degentes, & Clerici Ecclesie inservientes, eod.

IV. *Requiri, ut præter nomen donatoris ac donatarii, jus etiam & res donata noietur: Et quotuplicem significatum possint habere verba ista? n. 15.*

Num necessaria sit tituli professio? n. 16.

Mortuum dici, quod in Ecclesie manum pervenit? eod.

V. *Requisitum, ipse scribendi modus, n. 17, 18, 19.*

De prohibita scriptione per siglas & notas, n. 18.

Notarii publici s. tabelliones qui? n. 19.

VI. *Requisitum, traditio corporalis, ex constitutione nempe Constantini, vel facta & Symbolica, ex receptione Ecclesie. n. 20.*

Necessariam non esse traditionem corporalem ad perficiendam donationem, nisi lex aliqua positiva eam exegerit. eod.

VII. *Requisitum à Constantino M. præscriptum, ut traditio fiat advocatâ vicinitate & arbitris adhibitis; Et cur hoc? n. 21.*

Zenonis circa istam testium adhibitionem constitutio & Ecclesie observatio, eod.

VIII. *& ultimum requisitum, donationis apud Acta insinuatio; Et cur hac inducta? Numq; ista solemnitas, acta magistratum civilium subinuenens, in Ecclesia sit necessaria? n. 22.*

Quod Ecclesie donatur, ex mente Canonistarum jurisdictione seculari eximi, eod.

Ecclesiam etiam acta habere credi, & quod Ecclesie in altari presentibus sacerdotibus & aliis ministris oblatum, Actis Ecclesiasticis insinuatam dici posse. eod.

I. *Instrumentis donationum etiam nomen donatoris subscriptum fuisse vel manu ipsius propria, vel alterius; stipulationesq; aliquando interpositas esse, et earum in subscriptione mentionem factam, n. 23.*

Recensio integræ formulæ ad illustrationem hætenus dictorum facientis, instrumenti scilicet donationis Matbildis, n. 24.

Quæ Matbildis ista fuerit? n. 25.

Dictum instrumentum esse istud, de quo tantæ deinceps inter Pontifices & Imperatores extiterint controversiæ, eòd.

Quam multa sæpè & inconditâ planè verborum catervâ, vocibus subinde iteratis atq; repetitis, & sententiis ipsis in idem semper recurrentibus instrumenta confecerint, ut ne quid minùs perspicuè dictum scriptumve esset, n. 26, 27.

Notariorum taxatio, n. 27.

Quam dirisimarum dirarum imprecationibus & execrationibus donationes Ecclesiis factæ communiri consueverint? n. 28, 29, 30, 31, 32.

Inter comminationes aliquando solam temporalem aliquam penam, & ut plurimum multam pecuniariam temeratoribus denunciata in instrumento fuisse, n. 33.

Epitaphis de dictis imprecationibus & execrationibus, eòd.

In majorem rei fidem etiam sigilla impressa esse, & professionem hujus factam in ipso instrumenti contextu, n. 34.

Subscriptis & obsignâsse insuper quandoq; testes in eam rem invitatos, & aliquando quidem benè multos, n. 35.

Distinctio sigilli & signi sequioribus temporibus orta, eòd.

Supra dixi, dotem Ecclesiasticam non debuisse, nec potuisse constitui ad tempus, sed ejus emolumentum oportuisse esse perpetuum. Talia autem quæ sunt, quæque hæc fini instituuntur, certis plerumque cum solennitatibus initium capiunt, quæ negotio indelebilem veluti characterem imprimant, quæve in perpetuo vigore istud conferrent. Etsi enim extrinsecus illæ adveniant, nec aded in essentiam & quidditatem negotii influant; negari tamen nequit, per solennitates accedentes significativum magis reddi actum, &

sui magis conservativum. Et sanè creditum jam diu fuit non apud Romanos tantum, sed etiam plerasque omnes gentes moratioribus, si quid majoris momenti gestum fuerit, non aliàs id ratum esse, nisi adderentur aliqua solennia, quibus id veluti firmaretur & consolidaretur. Idque ipsum præter cætera ostendunt antiquæ illæ & ad superstitionem ferè conceptæ formulæ, quas nobis magno numero ediderunt Marculfus, Albanus, Madalfredus, Iso, & reliqui talium chartarum collectores, quæ passim præstant. Nec dubitavit

vit Ecclesia hoc idem, quod in civilibus negociis receptum fuerat, piâ imitatione approbare, & quicquid vel gerit ipsa, vel ab aliis gestum accipit, non minore cum solennitate ratum facere, inque ejus rei memoriam monumentum ponere.

II. Prima & antiquissima eaque simplicissima solennitas fuit ista, quod scripto comprehendere oportuerit dotem constitutam; eaque necessaria visa fuit idem, quod essent sequioribus temporibus inter heredes & successores dotantis aliquando, qui fundum dotalem factum negarent; quos proinde scripto convinci oportebat. Atque sic in concilio Bracarensi II. *can. 5.* primitus constitutum fuit: *Hoc unusquisque Episcopus meminerit, ut non prius dedicit Ecclesiam aut Basilicam, nisi antea dotem Basilicæ & obsequium ipsi per donationem chartula confirmatum accipiat: nam non levis est ista temeritas, si sine luminariis, vel sine sustentatione eorum, qui ibidem servantur, tanquam domus privata, ita consecretur Ecclesia.*

III. Et quia dotem constitui oportebat, antequam ipsa ædificaretur Ecclesia, non aliâ fortè adhibita tum fuerunt solennitates, nisi quod testium subscriptione charta illa firmaretur. Et ex hinc puto donationem illam solennem dici in *c. pia mentis 16. q. 7.* In reliquis verò donationibus, quæ doti jam consti-

tuta & Ecclesiæ ædificatæ superveniebant, ceremoniis aliis haud paucis locus erat, quæ in legibus antiquis descriptæ inveniuntur. Apud Alemannos lex prima hæc fuit: *Si quis liber res suas vel semetipsum ad Ecclesiam Dei tradere voluerit, nullus habeat licentiam contradicendi, -- -- Et qui hoc voluerit facere, per chartam de rebus suis ad Ecclesiam, ubi dare voluerit, firmitatem faciat, & testes sex vel septem adhibeat, & nomina eorum ipsa charta contineat, coram sacerdote, qui ad eandem Ecclesiam deservit, super altare ponat: & proprietates de ipsis rebus ad ipsam Ecclesiam in perpetuum permaneat.*

IV. Similis huic est lex prima Bajuvariorum in hunc modum concepta: *Si quis liber persona voluerit & dederit res suas ad Ecclesiam pro redemptione animæ suæ, licentiam habeat de portione suâ, postquam cum filiis suis partivit. -- -- Et quicquid donaverit, villas, terram, mancipia, vel aliquam pecuniam, omnia quacunque donaverit pro redemptione animæ suæ, hoc per epistolam confirmet propriâ manu suâ ipse, & testes adhibeat sex vel amplius. Si voluerit, imponant manus suas in epistolâ, & nomina eorum notentur ibi, quos ipse rogaverit. Et tunc ipsam epistolam ponat super altare, & sic tradat ipsam pecuniam coram sacerdote, qui ibidem servit. Et post hæc nullam habeat potestatem*

statem exinde quicquam auferre, nec ipse, nec posteris ejus. &c:

V. Ritus hunc res Ecclesiæ donatas vel ipsas, vel earum saltem instrumenta altaribus imponendi commemorant, & verba solennia, quibus tum usi fuerunt, aliud quasi agendo, referunt populi Germaniæ in generali suâ supplicatione Karolo Imperatori oblatâ, apud Benedict. Levit. capitul. lib. 6. n. 285. hunc in modum: *Quisquis nostrum suas res Ecclesia tradit, Dominò DEO illas offert atq; dedicat, suisq; sanctis & non alteri dicendo talia, & agendo ita. Facit enim scripturam de ipsis rebus, quas DEO dare desiderat, & ipsam scripturam coram altari, aut supra, tenet in manu, dicens ejusdem loci sacerdotibus atq; custodibus: Offero DEO atq; dedico omnes res, quæ hæc in chartulâ tenentur insertæ, pro remissione peccatorum meorum, ac parentum, & filiorum (aut pro quocunq; illas DEO dedicare voluerit) ad serviendum ex his DEO in sacrificiis, missarumq; solenniis, orationibus, luminariis, pauperum ac clericorum alimoniis & cæteris divinis cultibus, atq; illius Ecclesiæ utilitatibus. Si quis autem eas inde, quod fieri nullatenus credo, abstulerit, sub pœnâ sacrilegii ex hoc domino DEO, cui eas offero atq; dedico, districtissimas reddat rationes.*

VI. Ritus alium in Daciæ Regno usitatum discimus ex Innocen-

tii III. epistolâ decretali, quæ extat c. 2. X. de consuetud. & ex compilatione tertiâ, quam edidit Antonius Augustinus, ita se habet: *Ex literis, quas tu frater Archiepiscopo destinasti, intelleximus manifestè, quod regnum Dacia, quantum ad ea, quæ jus fori contingunt, consuetudinibus suis, & institutionibus Regum suorum omninò regatur. Unde nullum usum testamentorum illius provincia habere contingit, qui alibi in ultimis decedentium voluntatibus secundum legalem observantiam custoditur. Si vero aliquis possessiones aliquas claustris, vel aliis religiosis locis in bonâ valetudine vel voluntate ultimâ constitutus vult pro suorum remedio peccatorum conferre, banc Ecclesiæ conferendi formam proponis, quod in hujusmodi donationibus modicum terra consuevit accipere, aut in extremitate pallii, quod manu Episcopi, vel cujuslibet alterius prelati Ecclesiæ sustinetur, aut super ipsum altare aliquo involutum panniculo cum debita humilitate ponendum sub testimonio videntium & audientium, formâ donationis hujusmodi subsequente, quæ scotatio vulgaritè appellatur &c: Circa rationem nominis, unde scilicet dicatur scotatio, nihil nunc attinet esse sollicitum. Conjecturis suis indulgent permulti, & admodum variè quidem, uti hac de re legi possunt Anton. Dadin. Alteserra ad d. c. 2. Francisc. Pinsfon. & Ant. Bengel. de benefic.*

benefic. tit. de dot. constit. §. 3. n. 8. non ausim tamen vel huic vel illi suffragio meo accedere. Sufficit nobis, rem ipsam ex dictâ decretali epistola intelligi, & manifestam esse, per traditionem scilicet glebæ, & impositionem ejus in altare, traditum fuisse ipsum fundum donatum.

VII. Apud gentes alias Symbola traditionis alia fuerunt in usu; imò sæpè quaecumque signum pro cujusque arbitrio eam in rem adhibitum videtur. Observavit id Ingulfus Abbas seculo undecimo in *Chron. Croylandiens.* dum ait: *Conferebantur antea multa prædia nudo verbo, absq; scripto vel chartâ, tantùm cum domini gladio, vel galeâ, vel cornu, vel craterâ, & plurima tenementa cum calcari, cum strigili, cum arcu, & nonnulla cum sagittâ.* De craterâ quod ait, elegans exemplum ex veteri chartâ refert Guil. Camdenus in *Britann. topogr.* his verbis: *Ulphus Theraldi filius Ecclesiam Eboracensem dotavit, ut legitur in veteri libro, ex quo notanda est solennis formula donationum. Dominabatur Ulphus ille in occidentali parte Deira, & propter altercationem filiorum suorum, senioris & junioris, super dominiis post mortem, mox omnes equè fecit pares, nam indilato Eboracum divertit, & cornu quo bibere consuevit, vino replevit, & coram altari DEO & beato Petro Apostolorum Principi omnes terras & redditus flexu genibus propinavit.*

VIII. Alii cultellum ejus traditionis Symbolum esse voluerunt. In cujus rei fidem legi merentur, quæ huc faciunt, ex instrumento donationis Ecclesiæ S. Juliani de Sezania, quam fecit anno 1081. cum tutore suo Comite Stephano Henrico Hugo Bardulphus Dominus Breccarum congregationi Monachorum B. Mariæ de charitate, apud Nicol. Camuzat, in *antiq. Tricasin. pag. 273.* Verba hæc sunt; *Cumq; ei (scilicet Bardulpho) reddi paternam hereditatem placeret, exhortatione & obsecratione Comitum & multorum aliorum admonitione, & maximè pro ejus animæ redemptione, & patris sui atq; avi cognominis ejus, & ipse Bardulphus cognominatur, ipsam Ecclesiam & omnem donationem concessit & tradidit, sicut & Comes Henricus Stephanus fecerat, ut supra taxavimus, nam ipse ultro in ipsam designatam Ecclesiam, ad altare accessit, & donum, ut diximus, confirmavit, quendam nigrum cultellum monachali usui aptum super altare posuit. &c. Quælis fuerit usus ille monachalis, cui aptus cultellus dicitur, cognitum non habeo. Nec scire id interest, quandoquidem non tam ad usum aliquem proprium, quam eum in finem, ut signum esset restitutionis & traditionis factæ, in altari positus fuerit.*

IX. Sæpè etiam per chirothecas, quas Wantos vocarunt, sæpè per

per festucam seu virgam, per viridē scirpum seu juncum, per librum Misale, atq; ad eō per rem quamcunq; obviam, traditionis signa statuebant, de quibus videri poterunt Anton. Dadin. *Alteferra d.l. Lindenbrogg. in glosfar. vocab. traditio.* Hieron. Bignon. ad Marculf. form. lib. 1. cap. 13. Nicol. le Maistre de bon. *Eccles. lib. 2. cap. 7.* Utrū verō ex traditionibus ejusmodi symbolicis colligi queat, possessionem rerum transferri & acquiri sine actu aliquo corporeo, contra l. 3. pr. & l. 8. ff. de acq. vel am. possesf. alienum hīc est disquirere. Videri eā de re poterunt Augustinus Barbosa ad d. c. 2. X. de consuetud. Nicol. Rodriguez Fermosin. *ibid.* Camill. Borell. *decis. 14. n. 129.* Franc. Duaren. ad d. l. 3. de acq. poss. Andr. Gail. l. 2. obs. 129. in f. & obs. 152. in fin. Anton. Perez *Cod. de acq. poss. n. 5.*

X. Præcipua autem semper cura fuit circa chartas aut instrumenta conficienda, ut illa rectè & legitimè construerentur. Et soliti fuerunt quandoque, in prologi vicem, suūm hoc de scripturā consilium præmittere, ut de constanti & enixā atque perpetuā suā voluntate eō magis & clariū constaret. Inter formulas Marculfi decima nona lib. 2. hoc habet initium: *Licet emptivenditig, contractus sola precii adnumeratione & rei ipsius traditione consistat, ut tabularum aliorumq; do-*

cumentorum ad hoc tantūm interponatur instructio, ut fide rei facti & juris ratio comprobetur. Eodem modo Henricus Comes Namurcensis & Luxemburgensis in diplomate, quo monasterii Munsteriensis privilegia confirmat, hæc præmittit verba: *Quoniam memoria, quæ fragilis est, plurimis plerumq; negociis perturbatur, prudentium provisum est consilio, ut eiq; debilitati scripturæ officio subveniatur.* &c: apud Joh. Bertel. in *hisor. Luxemburg. pag. 127.* Et Gaufridus ille, qui historiam Bizantinæ expeditionis literis mandavit, in confirmatione, de Ecclesiā Saphadini Ecclesiæ Trecenti donatā, apud Nic. Camuzat. in *antig. Trecent. p. 313.* in hunc modum præfatur: *Quoniam labente temporum curricula memoria diluitur humana, usu accidit nonnullos pro suis possessionibus iniquæ litis sustinere molestiam, eapropter adversus hujusmodi periculum procurans remedium Ego Gaufridus de villā Harduini Romania Seneschallus &c. Et sanè applicari hic potest, quod ait Cassiodorus l. 12. var. *Scribarum officium securitas solet esse cunctorum, quoniam jus omnium ejus sollicitudine custoditur.**

XI. Constituit verō jam suo tempore Constantinus Imperator in l. 1. C. Theo. 3. de donat. ut qualescunq; donationes in scripturam seu instrumentum redigerentur & conscribere-

scriberentur. Istud etſi mutatum deinceps fuerit ab inſequentibus Imperatoribus per *l. 29. § l. 31. C. de donat.* in Eccleſiâ tamen, Conſtantini prævaluiſſe conſtitutionem, ex canone 5. Concilii Bracarenſis II. ſupra adducto colligere licet. Tentari hinc poſſet, lege illâ Eccleſiaſtica ſcripturam perinde ad formam donationis requiri, uti requiſita fuit ex lege Conſtantini, quod adverſus diſſentientes adſtruit Jacobus Gothofredus *ad d. l. 1.* atque ſic non ad probationem tantum, ſed etiam ad ſolemnitatem & ſubſtantiam ipſius actûs eam neceſſariam eſſe, præſertim cum nullam omnino donationis ſpeciem, ac ne eam quidem, quæ piæ cauſæ fit, exceperit Conſtantineus. Sed enim difficulter admodum inter Canoniſtas hodiè obtinebit ea ſententia, poſtquam vix ulla ad ejuſmodi donationem perficiendam requiritur ſolemnitas, & plerumque ſola attenditur intentio donantis, quæ tamen & ipſa sæpè captatur magis, quàm excipitur. Et ſanè nolim ego adſerere, eo caſu, quando forma iſta in donatione Eccleſiæ factâ deficit, actum ipſum propterea eſſe nullum, quandoquidem hîc & piæ cauſæ, & dotis, aut, quæ huic ferè ſimilis eſt, donationis favor concurrat, quo utroviſe sæpè ſuſtinetur actus aliàs parum ſibi conſtans & dubius. Ut taceam jam, talem donationem, etiam nondum ab Eccleſiâ & ejus Rectore acceptatam,

voto quàm proximam eſſe. Ex voto autem obligationem naſci, jus utrumque; Canonicum, & civile comprobatur. Vid. *c. 5. X. de vot. & vot. redempt. l. 2. ff. de pollicitat.*

XII. Cæterum ſolemnitates plerasque omnes, quas in donationibus obſervari voluit Conſtantineus *in d. l. 1.* ſuas etiam fecit Eccleſia. Videamus verba, & facilis deinde erit applicatio. *In conſcribendis autem donationibus, nomen donatoris, jus ac rem notari oportet; neque id occultè, aut per imperitos aut privatim; ſed ut tabulæ aut quodcumque aliud materiæ tempus dabit, vel ab ipſo, vel ab eo, quem ſors miniſtraverit, ſcientibus plurimis perſcribatur. Et corporalis traditio ſubſequatur ad excludendam vim atque irruptionem, advocatâ vicinitate, omnibusque arbitris adhibitis, quorum poſtea fide probabitur, donatam rem, ſi eſt mobilis, ex voluntate traditam donatoris, vel ſi immobilis, abſceſſu donantis novo domino patefactam, factis etiam adnectendis, quæ apud judicem vel magiſtratus conſtituenda ſunt.* Habetur hæc eadem conſtitutio in Codice Juſtiniano *l. 25. de donat.* ſed mutila, & in quibusdam partibus interpolata. Recenſebimus requiſita ſingula. Et quidem de eo, quod donationes in ſcripturam referri oportuerit, quod primo loco notari operæ precium eſt, jam vidimus.

XIII. In ipſâ illâ ſcripturâ requiritur ſecundo, ut nomen donatoris expri-

exprimatur. Id etiam exigunt formulæ veteres per adpositum vocabulum ILLE aut ILLA. *Ego in DEI nomine femina aliqua, nomine illa, dono ad præfatum monasterium* &c: *Idcirco nos in DEI nomine, ille, & conjux mea, illa* &c: *Ergo ego in DEI nomine ille, in amore Domini nostri Jesu Christi & remissione peccatorum meorum, ut veniam delectis meis consequi merear, in futurum dono donatumq; in perpetuum esse volo, ad basilicam illam* &c: Addebant aliquando, ne donatoris incerta memoria esset, nomen parentum: *Ego illa filia illius & illius* &c: *Ego Beata filia Rachiberti* &c: *Ego Lambertus, filius Laudoaldi* &c: quandoq; etiam dignitatem aut officium, quo maximè excellabant, sine tamen ambitione, aut prolixissimorum titulorum congestione tædiosa, qualis nunc ferè in usu esse solet. Maximum autem & solennem usum in ejusmodi instrumentis præstabat pronomen demonstrativum EGO, aut NOS. Id enim communissimè præfigi solebat nomini donatoris: *Ego Rinulfus: Ego Haroaldus: ego Walfridus* &c:

XIV. *Tertio* requiritur, ut ejus etiam, cui donatur, nomen exprimatur. Id quanquam discretè non habeatur in constitutione Constantini. ipsa tamen relatorum natura hoc exigat, eò quòd actus donationis sine eo, cui donatur, perfici nequeat. Nec verò id omisit Interpret Ania-

nus, de quo videri poterit Didacus Covarruvias *var. resol. lib. 3. c. 14. n. 4.* dum his verbis constitutionem *παράδοξα* &c: in conscribendis autem donationibus hic ordo servandus est, ut donatio nomen prius contineat donatoris, vel illius, cui donatur &c: Et hinc igitur nomen donatarii semper exprimebatur, ita ut vel Ecclesia nominaretur, uti hæc de re vetus est formula: *per hanc epistolam donationis dono donatumq; in perpetuum esse volo ad Basilicam S. Martini, ubi ipse precioso corpore requiescit, vel omni congregationi ibidem consistenti cui venerabilis Vir ille Abbas præesse videtur, &c:* vel monasterium, aut ipse Sanctus, cui Ecclesia vel monasterium dicatum est, quales formulas refert Goldastus *in antiq. Alamann. tom. 2 part. 1. num. 36. seqq.* vel deniq; fratres qui in monasterio degunt, & Clerici, qui Ecclesiæ inserviunt, qualia passim occurrunt exempla.

XV. *Quarto* requiritur, ut præter nomen donatoris ac donatarii, jus etiam & res donata notetur. Quæ verba duplicem possunt habere significatum, vel ut latitudinem denotent objecti, quod in donationem venit, quòd scilicet illud sit vel corporale, vel incorporale, res aut jus, idque, quæcunq; fuerit, specialiter notari debeat; vel, uti explicat Jacobus Gothofredus *ad d. l. 1.* ut simul cum re exprimatur jus ejus, id est, ex quâ causâ,

causâ , quo titulo dominii rem eam , quàm donat , habeat , ne fortè rem alienam donet , de alieno largiatur temerè , & imponat donatario. Utrumvis sequamur significatum , in Ecclesiâ ille non minùs comprobatus est , quàm in Republ. Jura enim etiam incorporalia per donationes in Ecclesiam translata sæpe numerò fuisse , suprà cap. 8. prolixè ostendimus. Et tale aliud insigne exemplum extat apud Aubert. Miræ. in donat. Belg. lib. 2. cap. 66. ubi Florentius dominus de Linden jus patronatûs Ecclesiarum de Linden donat monasterio S. Pauli in Urbe Ultraj-ctinâ.

XVI. Posterioris explanationis rariora occurrunt exempla. Nec fortè necessaria est tituli professio , nec faciet ea fidem , nisi cognitio instituat , & totum negotium accuratè examinetur. Quin sufficit , ut si donator sit in bonâ fide , transferatur usucapiendi conditio. Vid. Bachov. ad Treutl. vol. 2. disp. 19. tb. 5. lit. B. Sed occurrunt tamen talia sæpè instrumenta , quibus ipse etiam titulus & causa possidendi inserta legitur. Apud Aubertum Miræum in donat. Belg. lib. 2. c. 64. Johannis de Landast Uxor Petronilla , ejusqve cognati Cifoniensi monasterio donant partem quandam nemoris & cujusdam alneti prope Louilium stantis , in quibus nemus mortuum se habere dicebant , quorum fundus

Ecclesiæ Cifonii erat. Quid verò hîc nemus mortuum? Arbitror ego , pertinuisse id nemus olim ad Ecclesiam Cifoniensem , sicut ipse totus fundus , & in manus pervenisse Johannis de Landast aut ejus antecessorum , nec tam datum , quàm restitutum fuisse ab ejus Uxore. Sic enim mortuum dicitur , quod in Ecclesiæ manum pervenit. Petr. Peck. de amortizat. bon. cap. 3. Aliquando rebus donatis addebantur verba illa : *quæ jure hereditario ad me pertinent. aliquando , uti apud Marculfum l. 2. form. 6. illa : quicquid ibidem ad præsens tam de alode parentum vel de quolibet adtractu possidere videor. aliquando ista : quod manente conjugio apud jugalem meum illum visa sum conquisisse , vel in meam portionem recepi , vel , quantumcumqve , de filii mei illius luctuosâ hereditate mihi obvenit. &c.*

XVII. Sequitur requisitum quintum , ipse scilicet scribendi modus , quem subobscurè proponit Constantinus his verbis : *Neg. id occultè aut per imperitos , aut privatim ; sed ut tabula aut quodcumqve , aliud materia tempus dabit , vel ab ipso , vel ab eo , quem fors ministraverit . scientibus plurimis perscribatur.* Quæ verba ita *Interpres Anianus : nominatim in donatione conscribenda sunt , non occultè , sed publicè , non privatim , vel secretè , sed aut in tabulis , aut in chartis ,*

aut ubicunq; legatur facta donatio. Quam tamen donationem, si literas novit testator, ipse subscribat: si verò ignorat, presentibus plurimis eligat, qui pro ipso subscribat. Sunt qui ita explicent mentem Constantini, non debuisse privatim scribi istiusmodi instrumenta, sed manu Notarii publici. Brunnemann. *ad l. 25. C. de donat.* Sed utique permittit Constantinus, ut ab ipso Donatore charta ista conscribatur, aut ab eo, quæ fors ministraverit, ut adeò necessaria non sit Notarii publici adhibitio, quantum in majorem fidem ea plerumque juncta fuerit.

XVIII. Ait Constantinus, non occultè conscribi debere donationum instrumenta, hoc est, non conscribi debere notis aut siglis, quæ occulta literarum significatio dicitur Agellio *lib. 17. not. Attic. c. 9.* Ejusmodi notas Plinius *epist. lib. 1. ad Arrium Clementem* illiteratissimas literas dixit, idè scilicet quia singularum literarum, quibus integra verba denotari solebant, & notarum aliarum difficilis est legentibus interpretatio, & ex varietate significandi proclivis est error. Ob quam eandem rationem Justinianus Imp. *in constitut. de confirm. Digest. §. 22.* prohibuit, ne quis in posterum leges per siglorum obscuritates conscribat, & jubet per consequentiam literarum sine ullâ compendiarum notarum & signorum dubietate conscribi omnia, la-

xioris scripturæ diffusam claritatem, brevioris densissimis tenebris præferens. Sic & in aliis causarum figuris, ubi clara & distincta requiritur voluntatis declaratio, sigla & notæ difficilem planè & incertam pariunt interpretationem, rectèquæ adeò fecit Justinianus, quod in ultimis voluntatibus conscribendis eas prohibuerit, *novell. 107. c. 1.* Vid. Elbert. Leonin. *emendat. lib. 4. cap. 13.* Barnab. Brisson. *select. antiq. l. 4. c. 21.* H. Salmuth ad Gvid. Pancirol. *part. 2. rer. memorab. c. 14.* Et tales notas ob eandem rationem in donationum instrumentis prohibuisse mihi hîc videtur Constantinus.

XIX. Ait Constantinus, non per imperitos debere talia instrumenta conscribi, quia ex imperitiâ scribentium facile error, præsertim in numeris, committi potest. Sed & privatam porrò prohibet scripturam, h. e. talem, quæ, qualis sit, ignoratur, quæ in publicum non producitur conspectum, ut legatur. Poterit enim fortè domi intra privatos parietes conscribi, sed necesse deinceps est, ut coram testibus legatur; quod perinde est, ac si scientibus plurimis conscriptum fuerit, uti hîc vult Imperator. Circa materiam, in quâ scribatur, nullum omninò selectum haberi debere asserit, sed perinde esse, sive in tabulis, quæ vel plumbeæ vel ligneæ cerâ illitæ erant, sive in chartâ, sive in membranâ, sive in philyrâ, sive in quo alio

alio corio, sive in codicillis eborcis, quæ species referuntur in *l. 52. ff. de leg. 3.* literis consignetur. Add. Alexandr. ab Alexandr. *l. 2. gen. dicit. c. 30.* Salmat. *de mod. usur. c. 10.* Nec interesse ait, sive ab ipso donatore scribatur, sive ab alio quem fors ministraverit. Plerumque tamen adhibebantur Notarii publici, sive uti olim dicebantur, tabelliones, qui circa privatorum conventiones & negocia versabantur, eaq; in instrumentum publicum referebant & auctoritate donabant, *l. 21. C. ad L. Corn. de fals. Novell. 44.* Add. Suidas *vocab. Ταβηλλίων.* Tandem scripturam istam *scientibus plurimis* fieri vult Constantinus. Quæ quidem verba ad casum posteriorem, quando ab alio, non ab ipso donatore, instrumentum conficitur, restringendâ videntur, ne scilicet fraus committatur, & donator ipse circumveniatur; Sed enim, quia in verbis sequentibus traditionis testes ex vicinitate & aliunde accitos requirit Legislator indefinitè, neque hîc quidem limitationem faciendam putem, quando quidem hæc ejus intentio est, ut omnia apertè & testibus presentibus agitari debere significet. Quæ omnia in donationibus Ecclesiæ factis accuratè observata fuisset, mox ostendemus.

XX. *Sextum* ex constitutione Constantini requisitum est traditio, quam *corporalem* esse jubet, i. e. si res

mobilis sit, ut donatario tradatur: si immobilis, ut abscessu domini donantis novo domino patefiat. *Et corporalis*, inquit, *traditio subsequatur, — — quorum postea fide probabitur, donatam rem, si est mobilis, ex voluntate traditam donatoris: vel si immobilis, abscessu donantis novo domino patefactam.* Et est quidem istiusmodi traditio naturalissimus, ut ita dicam, modus transferendi domini; sed ea tamen præcisè necessaria non est, quemadmodum nec ad acquirendum dominium adeptio possessionis. Nisi ergò lex aliqua positiva traditionem corporalem præcisè exegerit, necessaria ea ad perficiendam donationem non erit. Quam in rem optimè statutum est in Legibus Wisigothorum *lib. 5. tit. 2. c. 6. Res donata, si in presenti tradita sunt, nullo modo repellantur à donatore. Quod si etiam provenerit, ut quod donatur, sit longè positum, pro eo donatio evacuari non poterit: quia tunc videtur verè esse traditio, quando jam apud illum scriptura donatoris habetur, in cujus nomine conscripta esse dignoscitur.* Et ex hoc fundamento ab hoc Constantini requisito recésit Ecclesia, nec corporalem semper exigit traditionem, sed nec chartâ tamen solâ aut instrumento contenta est, sed traditionem insuper requirit, fictam tamen eam & symbolicam, quæ traditionem veram representet, uti suprâ ostendimus.

XXI. *Septimum* requisitum à Constantino M. præscriptum est, ut traditio fiat advocatâ vicinirate, & arbitris adhibitis, quorum postea fide probabitur, donationem verè factam, & per traditionem consummatam fuisse, ad excludendam scilicet vim atque irruptionem, ne donator postea dicere possit, coactum se rem tradidisse. Ex viciniâ testes accersiri vult Constantinus, quia scilicet isti obvii sunt, & magis noti, & faciliùs corrogari aut in unum cogi possunt. Eosq; arbitros esse vult, h. e. speculatores aut spectatores, uti id vocabulum usurpatur à Plauto in *Mil. glor. act. 2. sc. 2. & in Aulul. act. 4. sc. 1.* Noviori Zenonis constitutione in *l. 31. C. de donat.* remissa est ista testium adhibendorum necessitas. Sed Ecclesia tamen retinuit, & adhibere solita est vel ipsos illos, qui sunt de Ecclesiâ, vel etiam donatoris domesticos & familiares, eosq; numero quandoque haud exiguo.

XXII. *Ultimum* denique requisitum est, ut donatio apud acta insinuetur. Cujus insinuationis necessitas idèò inducta videtur, ut fraudibus occurreretur, quæ scilicet in fraudem sive legum sive Creditorum fieri possent. *l. 27. C. de donat.* Hæc sollemnitas, quæ sine dubio acta magistratuum civilium subinnuit, in Ecclesiâ non videtur esse necessaria, tum, quia, quod Ecclesiæ donatur, ex mente Canonistarum jurisdictione seculari

eximitur, tum quia ipsa etiam Ecclesia acta habere creditur, ut adèò quod Ecclesiæ in altari præsentibus sacerdotibus & aliis ministris oblatum est, actis Ecclesiasticis insinuatum merito dici possit. Sic enim etiam circa manumissiones idem Constantinus in *l. 1. C. de his qui in Eccl. manum.* vice actorum esse dicit, si quis in Ecclesiâ sub aspectu plebis, assistentibus Christianorum antistitibus, interpositâ quâlicunq; scripturâ, servis suis libertatem donet.

XXIII. Hæc sunt sollemnia illa ex Constantini M. lege donationis requisita, quibus addi potest, quod instrumeto tali nomê donatoris subscriptum fuerit, vel manu ipsius propriâ, vel si literas nesciret, alterius alicujus, qui in præsentia testium id faceret, uti paraphrasin suam contexit Anianus. Solebant etiam quandoque stipulationes interponi, & earum in subscriptione mentio fieri, qualem formulam ex Justiniano recenset Hieron. Bignon. ad Marculf. *lib. 2. cap. 4.* his verbis: *Huic cessionis atq; donationi à me factæ in beatissimo atq; Apostolico Viro sacerdote Ravennatis Ecclesiæ ad omnia, quæ superius tenentur adscripta relecti, consensi, & subscripsi, & testes ut subscriberent, corrogavi, stipulantibus vobis, vir beatissime, & actoribus tuis in præsentia constitutis, in verbis sollemnibus sponsendi.* Aliam similem à Josepho Maria Suarezio prolatam refert Fridericus

Brummerus ad L. Cinc. cap. 14. hunc in modum : *Hanc autem scripturam donationis Feliciano Notario meo scribendam distavi, eiq; relecte à me sine dolo malo manu propria subscripsi, & gestis allegari propria voluntate mandavi, stipulantibusq; venerabili Viro presbytero, Diaconibus, universisq; Clericis memoratæ Ecclesiæ de omnibus supradictis sponendi. &c.*

XXIV. Ut verò clariùs constet, quibus solennitatibus instrumenta donationum in Ecclesiâ facta fuerint, quantumq; Constantini Constitutio in praxi obtinuerit, non erit hic alienum integram talem formulam ad verbum recensere, & talem quidem, ex quâ pleraque illa, quæ hactenus diximus, illustrari magis possint. Commodissima, nî fallor, erit, illa, quam refert Aubertus Miræus in donat. Belg. lib. 1. cap. 36. quâ Mathildis Tusciæ & Lotharingæ Ducissa varia Tusciæ & Liguriæ oppida Romanæ Ecclesiæ anno MLXXVII. à se data petente Gregorio VII. Papâ iterum donat & confirmat. Ea in hunc modum concepta est:

“ *In nomine sanctæ & in-*
 “ *dividue Trinitatis. Anno ab in-*
 “ *carnatione Domini nostri Jesu Chri-*
 “ *sti millesimo centesimo secundo, quin-*
 “ *todecimo die Kalendas Decembris,*
 “ *in die lune decimâ, tempore Domini*
 “ *Gregorii VII. Papæ in Lateranensi*
 “ *palatio, in capellâ S. crucis in præ-*

sentia Cencii Frangipane, Gratiani,
 “ *Cencii Franculini, & Alberici de Pe-*
 “ *tro Leone, & Benincasæ fratris ejus,*
 “ *Uberti de Tusciâ & aliorum plu-*
 “ *rium.*

Ego Mathildis DEI gratiâ Co-
 “ *mitissa, pro remedio anime meæ, &*
 “ *parentum meorum dedi & obtuli*
 “ *Ecclesiæ S. Petri per interventum*
 “ *domini Gregorii Papæ VII. omnia*
 “ *bona mea, jure proprietario, tam*
 “ *quæ tunc habueram, quàm ea, quæ*
 “ *in antea acquisitura eram, sive jure*
 “ *successionis, sive alio quocunq; jure*
 “ *ad me pertinent, & tam ea, quæ ex*
 “ *hâc parte montium habebam, quàm*
 “ *illa, quæ in ultramontanis partibus*
 “ *ad me pertinere videbantur, omnia,*
 “ *sicut dictum est, per manum domini*
 “ *Gregorii VII. Papæ, Romane Eccle-*
 “ *siæ dedi & tradidi, & chartulam*
 “ *inde fieri rogavi.*

Sed quia chartula nusquam ap-
 “ *paret, & timeo, ne donatio & ob-*
 “ *latio mea in dubium revocetur, id-*
 “ *ed ego, quæ supra, Comitissa MA-*
 “ *THILDA iterum à presenti die*
 “ *dono & offero eidem Romane Ec-*
 “ *clesiæ per manum Bernardi Cardi-*
 “ *nalis & Legati ejusdem Romane*
 “ *Ecclesiæ, sicut in illo tempore dedi*
 “ *per manum domini Gregorii omnia*
 “ *bona mea, tam quæ nunc habeo,*
 “ *quàm quæ in posterum, DEO propi-*
 “ *tio, acquisitura sum, & tam ea, quæ*
 “ *ex hâc parte montium, quàm in ul-*
 “ *tramontanis partibus habeo, quàm*

“ *quæ in posterum DEO propitio ac-*
 “ *quiritura sum alio quocungq; jure,*
 “ *pro mercede & remedio animæ meæ*
 “ *& parentum meorum.*

“ *Quocungq; autem ista mea bona*
 “ *juris mei superius dicta, unâ cum*
 “ *accessionibus & ingressibus seu cum*
 “ *superioribus & inferioribus suo-*
 “ *rum, qualiter suprâ legavi, in inte-*
 “ *grum, ab eâ die in eadem Ecclesiâ*
 “ *dono & offero, & per presentem*
 “ *chartulam offertionis ibidem ha-*
 “ *benda confirmo, insuper per cultel-*
 “ *lum, festucam nodatam, gantonem*
 “ *& guascionem terræ, atq; rimum*
 “ *arboris. (quia integram terrarum*
 “ *& bonorum universitatem donat,*
 “ *varia quoq; & diversa symbola si-*
 “ *gnificantia adhibet, ne quid non*
 “ *traditum dici queat. bârbara au-*
 “ *tem ista vocabula quid denotent,*
 “ *non vacat nunc investigare.) Et*
 “ *me exinde foras expuli, garpivi,*
 “ *& absentem me feci, & à parte*
 “ *ipsius Ecclesiæ habenda reliqui: fa-*
 “ *ciendum exinde Papæ, aut cui Pa-*
 “ *pa illius Ecclesiæ dederit, à presen-*
 “ *ti die, quicquid voluerit, sine omni*
 “ *meâ & heredum ac proberedum*
 “ *meorum contradictione.*

“ *Si quid verò (quod futurum esse*
 “ *non credo) sive ego Comitissæ*

“ *MATHILDA, quod absit, aut*
 “ *ullus de heredibus ac proberedibus*
 “ *meis, seu qualibet opposita perso-*
 “ *na, contra hanc chartulam quâ-*

dog; offertionis ire, agere tentave-
 “ *rimus, aut tam per quodvis inge-*
 “ *nium infringere quæsierimus, tunc*
 “ *inferimus ad illam partem, contra*
 “ *quam exinde litem intulerimus,*
 “ *multam, quod est pœna, auri opti-*
 “ *mi libras mille, argenti pondera*
 “ *quatuor millia. Et quod repe-*
 “ *tierimus, vindicare non valeamus;*
 “ *sed presens hæc chartula offertio-*
 “ *nis omnibus temporibus firma per-*
 “ *maneât atq; persistat, & pergame-*
 “ *nam cum atramentario de terrâ*
 “ *levavi, paginam Gvidonis Notarii*
 “ *tradidi, & scribere rogavi. In qua*
 “ *subter confirmans testibus obtuli*
 “ *roborandam. Actum Canusiæ fe-*
 “ *licitè*

“ *MATHILDA, DEI gratia,*
 “ *si quid est, in hac chartâ à*
 “ *me facta*

“ *Ego Ardericus Judex interfui.*

“ *Ego Ubaldus Judex interfui.*

“ *Signum manu Attonis de Monte*
 “ *Barrazonis & Bonuicini*
 “ *de Canusiâ, Rogati testes.*

“ *Ego Guido Notarius palatii, scri-*
 “ *ptor hujus chartule offer-*
 “ *tionis, post traditam com-*
 “ *plevi & dedi.*

XXV. Hæc est Mathildis illa, de
 quâ Cosmas Pragensis in historiâ an-
 ni MLXXIII. His diebus venerat Ro-
 mam Mathildis potentissima domina,
 quæ post obitum patris sui Bonifacii
 totius

totius Longobardie simul & Burgundia suscepit regni gubernacula, habens potestatem eligendi & inthronizandi sive eliminandi CXX. super Episcopos. Hujus quasi propriæ domine ad nutum omnis Senatorius ordo parebat, & ipse Gregorius Papa per eam divina & humana negocia disponebat: quia erat sapientissima consiliatrix, & in omnibus adversitatibus sive necessitatibus Romane Ecclesie maxima fau-
 trix. Et hoc est instrumentum donationis ejus, de quo tantæ deinceps inter Pontifices & Imperatores extiterunt controversiæ. Idq; ideò dignum, ut hic legeretur, putavi, quia summo cum artificio elaboratum videtur. Et ex ipso tamen hoc artificio haud parum suspectum redditur, præsertim, si verum est, quod alii scribunt, testamento à Mathilde confecto bona ista ad Ecclesiam Romanam pervenisse, non per donationem inter vivos, qualis in instrumento adducto continetur. Et quomodo verò, quæ bona sua omnia & universa donavit, tam gravem sibi multam imponere poterit, si adversus donationem quicquam molita fuerit, cum nihil omnino in bonis amplius habeat? Quæ sanè non satis coherent. Sed ego isthanc controversiam jam non discutio. Recensere verò instrumentum illud ideò libuit, ut specimen esset donationis, qualiter ea ex præcepto Constantini, & præscripto canonum expediri debuerit.

XXVI. Cæterùm quia donatores maximè cavere solebant, ne quid minus perspicuè dictum scriptumve esset, multâ sapè & inconditâ planè verborum catervâ, vocibus subinde iteratis atque repetitis, & sententiis ipsis in idem semper recurrentibus instrumenta conficiebant, dumq; perspicui esse modis omnibus affectabant, hoc tandem obtinuerunt, ut non nisi cum fastidio nonnullæ tales scripturæ hodiè legantur. Id verò ne frustrâ dixisse videar, adscribam ex Nicolai Camuzati *antiq. Tricasin. p. 412.* initium, quod habet primaria charta foundationis Ecclesie B. Mariæ de Lirego Tricasinæ Diocesis in hunc modum concepta:

In nomine DOMINI, „

Amen. — — Cum nos volentes „
& intendentes divinum ampliare „
cultum, & ipsum divinum cultum „
augmentando quandam Ecclesiam „
sive capellam ad honorem summa & „
individua Trinitatis & gloriosissi- „
ma & intemerata Dei ac Domini „
nostri Jesu Christi genitricis Virgi- „
nis Mariæ, & potissimè ac speciali- „
ter annunciationis Dominica de bo- „
nis nostris temporalibus propriis à „
DEO & Domino nostro Jesu Christo „
nobis collatis, in nostro solo & pa- „
trimonio proprio in villa nostra de „
Lyreyo predicto ob nostræ paren- „
tumq; amicorum & benefactorum „
nostrorum & aliorum, quibus tene- „

mur ac teneri possumus, ad perpe-
 tuam rei memoriam remedium ac
 salutem animarum construxerimus
 & fundaverimus, ac construi &
 fundari fecerimus. Noverint uni-
 versi supra dicti, quod nos nostro
 & heredum ac successorum nomine,
 ac pro nobis & iisdem heredibus
 & successoribus nostris, & ob no-
 stre parentumq; amicorum & be-
 nefactorum nostrorum, ac illorum
 omnium & singulorum, quibus te-
 nemur & teneri possumus quoquo
 modo animarum remedium & sa-
 lutem dictam Ecclesiam sive capel-
 lam nostram coram Notario sive Ta-
 bellione publico, tanquam coram
 persona publica & testibus inferius
 nominatis dotavimus, & ex nunc
 inantea dotamus perpetuo, ac etiam
 dotavisse per presentes constemur
 spontaneè, non coactè, scienterq; &
 providè, absq; vi, metu, fraude vel
 dolo, sed ex nostrâ merâ liberali-
 tate voluntateq; & donatione, ac
 maturo & deliberato proposito, in-
 tervenientibus in hac parte de du-
 centis & sexaginta libratis terre seu
 annui & perpetui redditus exitusq;
 & proventus turonens. parvorum
 seu ad parvos Turonenses per nos
 aut heredes vel successores seu exe-
 cutores nostros erga & per illustris-
 simum ac Serenissimum Principem
 D. nostrum D. Regem Francie &
 alios quoscunq; à quibus fuerint
 admortisandæ bonorum nostrorum

propriis sumptibus & expensis ci-
 tiùs quam commodè fieri poterit
 admortisandis & admortisari pro-
 curandis in eo casu videlicet, in quo
 nos ad vitam nostram ac nobis a-
 gentibus & viventibus in humanis,
 ipsas ducentas & sexaginta libratas
 terre seu annui & perpetui redi-
 tus exitusq; & proventus erga &
 per D. Regem prædictum aliosq;, à
 quibus admortisandi fuerint, ut
 præfertur, non procuraremus ad-
 mortisari. Quas quidem ducen-
 tas & sexaginta libratas terre seu
 annui & perpetui redditus, exi-
 tusq; & proventus dictorum par-
 vorum tur. admortisandorum &
 admortisari procurandorum ob
 divini cultus augmentum & ex
 causâ prædictâ Ecclesie sive capel-
 le nostre, ac Decano & Capitulo
 seu Canonicis ipsius Ecclesie, de qui-
 bus inferius fit mentio, ac eorum
 successoribus in eadem Ecclesiâ si-
 ve capellâ nostrâ per nos ac here-
 des & successores nostros ponendis
 & instituendis, & qui in ipsâ Eccle-
 sia sive capellâ nostrâ temporibus
 successivis fuerint instituti, spon-
 taneus non coactus, ut supra mit-
 titur, coram prædicto Notario seu
 tabellione publico, tanquam coram
 personâ publicâ & testibus scriptis
 dedimus, donavimus, contulimus,
 concessimus, dimissimusq;, ac in per-
 pectuum quittavimus, & ex nunc
 inantea perpetuis temporibus da-

mus, donamus, conferimus, con-
 cedimusq; , dimittimus, ac quitta-
 mus, ac nos dedisse, donavisse, con-
 tulisse, concessisseq; & perpetuo
 quittavisse per præsens consistemus,
 donatione, concessione ac quitta-
 tione perpetua & irrevocabili fa-
 cta inter vivos sine spe seu inten-
 tione donationem concessionemq;
 & quittationem perpetuam hujus-
 mod in posterum aliqualiter revo-
 candi seu repetendi vel etiam re-
 clamandi eisdem Ecclesie seu ca-
 pella nostre, ac Decano & Capitu-
 lo, seu Canonicis ipsius Ecclesie, qui
 pro tempore fuerint, ut præfertur,
 ac suis successoribus melius & uti-
 lius, quam fieri valebit, perpetuis
 temporibus convertendi, applican-
 di, assignandiq; & ascedendi in
 dotem prædictam ab eisdem Deca-
 no & Capitulo seu Canonicis di-
 ctæ Eccl. siæ nostre, qui pro tem-
 pore fuerint successivo, levandi,
 percipiendi, recolligendi obtinen-
 diq; & habendi, ac inter ipsos dis-
 tribuendi, prout inferius videbi-
 tur declaratum integraliter ac ad
 plenum singulis annis perpetuo in
 ac super omnibus & singulis annis
 quibuscunq; fructibus, exiubus, re-
 ditibus, proventibus, juribus, ob-
 ventiis & redditibus perpetuis qua-
 libuscunq; dētis ac nuncupatis om-
 nium & singulorum quorumcunq;
 hereditagiorum nostrorum ac to-
 tius terræ nostre atq; nostri patri-

monii in quibusvis locis rebusve &
 bonis situantur & existant, sub ta-
 men modis conditionis & formis
 inferius declaratis ac etiam anno-
 tatis, videlicet in eo casu, in quo nos
 dictas 200 & 60 libras terre seu
 annui perpetui redditus exitusq; &
 proventus alibi, quam super dictis
 fructibus, redditibus, proventibus,
 juribus, obventibus & redventiis
 dictæ terræ nostræ ac dictorum no-
 strorum hereditagiorum prædicti
 nostri patrimonii dictæ Ecclesie seu
 Capelle nostre ac Decano & Capi-
 tulo sive Canonicis ejusdem non as-
 signaverimus & ascederimus, seu
 non duxerimus assignandas ac eti-
 am ascedendas, quod nobis & pe-
 nes nos tenore presentium retine-
 mus ac etiam reservamus &c. &c.

XXVII. Sed desino ineptias pro-
 ducere longius, quarum vix quartam
 partem enumeravi. Totum enim in-
 strumentum verborum turbam ma-
 gnitudine inani vastam, & meram
 sententiarum ineptissimè repetita-
 rum colluviem continet, ut mirer,
 jam eo tempore, (conscriptum au-
 tem id dicitur anno 1353) in loqua-
 citatem istam indiseratam aded pro-
 jectos fuisse formularum conscri-
 ptores. Esse autem istum totum con-
 textum ab Notarii manu, ipsa ejus
 confessio & subscriptio indicat. Idq;
 genus hominum in dilatandis senten-
 tiis & variis ad superstitionem usq; e

concinnandis clausulis valdè operosum esse, quotidiana docet experientia: quos proinde plurimos picæ & psittaco similes esse haud insubidè dixit non nemo, apud Ventur. de Valentiis *in Parthen. litigios. lib. 1. cap. 9. n. 36.* Quantò brevius verò tota ista donatio olim ab Romano aliquo concepta fuisset! & quantò satius fuisset clarè & perspicuè mentem donatoris exprimere, quàm sub tot verborum involucrijs & distortis ligaminibus intentionem ejus in longum & prolixum sermonem extendere! Sed enim ita fieri volunt, qui formulis dominantur, quiq; clausulas, quas ipsi sæpè non intelligunt, penè innumeratas, veluti amuleta quædam instrumentis subinde inserunt, quos abundare suo sensu haud inviti patimur.

XXVIII. Porrò ne quisquam infringere aliquando id quod gestum esset, aut violare donationem factam conaretur, solebant plerumque diras imprecari, atque immanes execrationes conjicere in eum, qui tale quid ausus fuerit, quiq; in alios usûs, quod Ecclesiæ donatum est, converterit. Nec enim pecuniariam tantùm poenam chartarum sive instrumentorum sanctionibus addere usitatum erat, sed æternam etiam temeratoribus intercludere salutem per horrendas quasdam imprecatio-

nes intendebant. Memorabile & plus cæteris afficiens in hanc rem testimonium adscribam ex testamento Willelmi; cognomento pii, Arvernorum Comitum, & Ducis Aquitanorum, de constructione Cluniacensis loci, quod dirisimis hisce diris & imprecationibus communivit: *Si quis fortè, quod absit, & quòd per Dei misericordiam & patrocinia Apostolorum evenire non astimò, vel ex propinquis vel extraneis, vel ex quâlibet conditione, sive potestate, quâlicumq; calliditate contra hoc testamentum, quod pro amore DEI omnipotentis ac veneratione principum Apostolorum Petri & Pauli fieri sancivi, aliquam concussionem inferre tentaverit, primum quidem inam omnipotentis DEI incurrat, auferatq; DEUS partem illius de terrâ viventium, & deleat nomen ejus de libro vitæ, fiatq; pars illius cum his, qui dixerunt Domino DEO, recede à nobis, & cum Dathan & Abiron, quos terra aperto ore deglutivit, & vivus infernus absorbit, perennem incurrat damnationem. Socius quoq; Jude Domini proditoris effectus æternis cruciatibus retrusus teneatur, & ne ei in presenti seculo humanis oculis impunè transire videatur, in corpore quidem proprio futura damnationis tormenta experiatur, sortitus duplicem direptionem cum He-*

" *liodoro & Antiocho, quorum aliter*
 " *acris verberibus coercitus vix se-*
 " *mivus exasit; alter vero nutu su-*
 " *perno percussus putrescentibus mem-*
 " *bris & scatentibus vermibus miser-*
 " *rimè interit: caterisq; sacrilegis,*
 " *qui ararium domus Domini teme-*
 " *nare presumpserunt, particeps exi-*
 " *stat, habeatq; nisi respuerit Archi-*
 " *elazum totius Monarchia Ecclesia-*
 " *rum juncto sibi Paulo obstitorem,*
 " *& ameni paradisi aditus contra-*
 " *dictorem, quos si vellet, habere po-*
 " *terat pro se piissimos intercessores.*
 " *Secundum mundalem vero legem,*
 " *his quibus intulerit calumniam, cen-*
 " *tum auri libras, cogente judiciaria*
 " *potestate compulsus exsolvat, &*
 " *congressio illius frustrata nullum o-*
 " *mnino obtineat effectum. &c.*

XXIX. Alia similis, sed brevior
 extat in eadem Bibliothecâ Clunia-
 censi fol. 135. ubi Aldefonsus Rex
 Hispaniæ, dum Ecclesiæ Cluniacen-
 si Ecclesiam B. Mariæ de Nazara con-
 cedit, instrumentum donationis his
 " verbis concludit: *Si quis autem*
 " *hujus rei temerator aut contemptor*
 " *existere voluerit, excommunicatus*
 " *& anathematizatus eterne damna-*
 " *tioni subiaceat condemnatus, & à*
 " *mala morte percussus, sanctam Ma-*
 " *riam & omnes DEI electos hic &*
 " *in futuro sentiit sibi contrarios, atq;*
 " *in inferno inferiori Judam tradito-*

rem habeat consortem, & diabolum
consolatorem, inceptum suum irri-
tum maneat. Ille autem pro inqvie-
tudine scelerata mille talenta auri
regiæ parti persolvat, & damnum
in duplum prædictæ Ecclesiæ resti-
tuat.

XXX. In diplomate Henrici IV.
 Imperatoris, quò monasterium Hir-
 saugiense per Adalbertum Comi-
 tem de Calwe restauratum confir-
 matur; diræ hæc leguntur voces:
Si fortè quispiam Regum vel poste-
rorum ejus, seu quarumcunq; bo-
mo personarum, quod absit, testa-
mentum hoc ullo ingenio infirma-
re vel infringere presumpserit,
— — observat Comes idem &
omnino testificatur Apostolicum
Pontificem per CHRISTUM &
per S. Petrum Apostolum & S. Au-
relium Episcopum & per omnes
Sanctos DEI, & per tremendum
judicii diem, ut illum DEI & San-
ctorum ejus contemptorem, & te-
stamentaria hujus conscriptionis de-
structorem, nisi respuerit, tradat
omnino Satanae & anathematizet
eum ac prophanet à consortibus &
filis Ecclesiæ sanctæ DEI & here-
dibus vitæ eterne, ut & auferat
DEUS memoriam illius de terrâ
viventium, & deleat nomen ejus de
libro vitæ, ut & cum Daiban &
Abiron, quos terra aperto ore
deglu-

“ deglutivit, & vivos infernus ab-
 “ sorbuit, perennem incurrat da-
 “ mnationem. Et ut Herodis, Pi-
 “ lati & Jude socius factus in aeter-
 “ num crucietur, & cum Sodomis
 “ & Gomorris ignis & sulphuris
 “ imbres hic experiatur, & Heliodo-
 “ ri plagas & verbera hic perpetua-
 “ tur, & Antiochi tormentis, vermi-
 “ bus scilicet scaturiens, & cum fetore
 “ compatrescens miserimè contera-
 “ tur. Et nisi respiscat, Petrum Re-
 “ gni cælorum archiclavigerum cum
 “ S. Aurelio & totâ cælesti militiâ
 “ portâ Paradisi obstitorem habeat
 “ in aeternum. &c. Diploma in-
 “ tegrum extat apud Martinum Mage-
 “ rum à Schonberg de advocat. arm.
 “ cap. 9. post num. 625.

XXXI. Inter antiquitates Tricas-
 sinas plurimæ tales in instrumentis
 illic recensitis inveniuntur formulæ:
 “ Si quis quod fieri non credimus de
 “ heredibus vel proheredibus nostris
 “ contrâ hanc epistolam donationis
 “ insurgere conatus fuerit, inprimis
 “ vitâ propriâ careat, atq; cum stir-
 “ pe suâ captivus — — & sic ut
 “ Sodoma & Gomorra in præsentis
 “ seculo percussa est, similiter percu-
 “ riatur potestas & habitatio ipsius.
 “ Alibi: Si quis autem successor nos-
 “ ter tactu invidiæ inflammatus hoc
 “ opus pietatis & misericordiæ, quod
 “ à nobis constitutum est, destruere
 “ voluerit, sit alienus à Christo, & re-
 “ surgens in iudicio, duplici contri-

“ tione, corporis, conteratur & ani-
 “ ma. Et rursus alibi: Si quis au-
 “ tem contrarium hujus institutionis
 “ attentare præsumpserit, vel ipsam
 “ aliquo modo mutare voluerit, mi-
 “ litantis Ecclesiæ tanquam aridum
 “ membrum sine gratia cælestis hu-
 “ more sequestratus corporaliter per-
 “ eat, & nisi motum malæ volunta-
 “ tis ad petram Christum pœnitens
 “ alliserit, triumphantis Ecclesiæ glo-
 “ riâ privatus perpetuæ damnatio-
 “ nis tormento subjaceat.

XXXII. Tales formulas plures re-
 fert Joh. Hoornbeek in exam. bull.
 Innocentii X. p. 163. seq. inter quas ma-
 ximè terribiles sunt istæ: Qui se-
 “ cus fecerit, portionem habeat cum
 “ Dathan & Abiron, ne remittatur
 “ ei peccatum, nec in hoc seculo, nec
 “ in futuro. Fiat, fiat. Item: Si quis
 “ infringere hanc donationem volue-
 “ rit, tremendo DEI iudicio se sciat
 “ subjacere, & nisi pœnituerit, non so-
 “ lum pro suis, sed etiam pro alienis
 “ reatibus, inferni pœnas subire. Item:
 “ Si qua persona hanc nostrâ Consti-
 “ tutionis paginam sciens, temerè eam
 “ infringere tentaverit, secundo ter-
 “ tiore commonita, si non satisfacti-
 “ condigna emendaverit, potestatis ho-
 “ norisq; sui dignitate careat, reâq; se
 “ divino iudicio de perpetuâ iniquitate
 “ cognoscat, & à sanctissimo corpore
 “ Dei ac Domini Redemptoris nostri Je-
 “ su Christi aliena fiat, atq; in extremo
 “ examine districtæ ultioni subjaceat.

Et memini ego, in testamento non-nemini legisse me adscriptum inter-grum Psalmum CIX. qui tot im-precationibus & execrationibus re-fertus est, ut teneræ mentes ad ipsa-rum auditum meritò exhorrescant, earumque fulmina deprecentur, & longissimè à se esse velint.

XXXIII. Aliquando verò inter comminationes sola temporalis ali-qua pœna, & ut plurimum mûlta pecuniaria temeratoribus denun-ciata in instrumento fuit, in hunc
 “ ferè modum: *Si quis verò, quod*
 “ *futurum esse non credo, ego ipse aut*
 “ *aliquis de heredibus meis, seu quæli-*
 “ *bet ulla opposita persona, vel qui*
 “ *contra hanc traditionem venire*
 “ *temptaverit, aut eam infringere*
 “ *volverit, tunc sit culpabilis ad ipsum*
 “ *monasterium duplum, quantum*
 “ *traditio ista continet, & in fisco au-*
 “ *riuncias III. & argenti libras V.*
 “ *coactus exsolvat &c: Quales for-*
 “ *mulæ haud paucæ reperiuntur apud*
 “ *Goldast. antiqu. Alamann. tom. 2.*
 “ *part. 1. n. 36. seqq.* Et vereor ego, ut inter Christianos excusari execra-tiones & imprecationes supra me-morata satis queant. Vid. Andr. Rivet. in *Psalm. XL, vers. 16.* quanquam negare nolim, permittere sæpè DEUM, ut effectû suo non careant ejusmodi imprecationes.

XXXIV. Tandem in majorem rei fidem etiam sigilla imprime-bant, idque se facere ipso in instru-

menti contextu profitebantur, hunc ferè in modum: *Hanc itaq; auto-*
 “ *ritatem, ut eam nostris, quàm suc-*
 “ *cessorum nostrorum temporibus in-*
 “ *violabilem obtineat firmitatem, ma-*
 “ *nu propriâ subito firmavimus, &*
 “ *sigilli nostri impressione jussumus ro-*
 “ *borari. Sive etiam hoc modo:*
 “ *Ac ut hæc traditionis nostræ con-*
 “ *cessio firmiorem in Dei nomine obti-*
 “ *neat vigorem, veriusq; per succeden-*
 “ *tium curricula temporum ab omni-*
 “ *bus credatur, in violabiliterq; se ve-*
 “ *tur, ac incorrupta jugiter perduret,*
 “ *manus nostra scripto illud firmavi-*
 “ *mus, & annuli nostri impressione*
 “ *jussumus corroborari. Sive: Ut au-*
 “ *tem prædicta perpetuò maneant in-*
 “ *concussa, præsentem chartam sigillo*
 “ *nostro fecimus roborari.* ”

XXXV. Subscripserunt & obfi-gnarunt insuper quandoque testes in eam rem invitati, & aliquando quidem benè multi, quod exinde majorem instrumento accedere fi-dem putarent. Dixi, quandoq; ob-signasse testes h. e. sigillo munivisse. Non enim obsignarunt semper, sed signarunt tantum, h. e. subscripse-runt, significatu vocabuli signandi planè singulari, & uti in medio ævo usitatum fuit. Et si enim puriore Latinitatis seculo signum & sigil-lum idem prorsus significarent, se-quiioribus tamen temporibus distin-gvi cœperunt, ita ut signum, ipsum nomen subscriptum, sigillum, cha-

acterem impressum denotaret. Plerumque verò eo tempore & sigillum suum instrumentis adpendebant & signum simul, i. e. nomen subscribebant. Nec tamen ex vocabulo *signi* obsignatio semper colligi potest. Ut maximè enim testium nominibus præfixum inveniatur vocabulum *Signum* hoc modo: *Signum Wigonis, Signum Rataldi, Signum Rumberti &c.* vel per notam hoc modo: *S, Wigonis, S. Rataldi, S. Rumberti*, non tamen inde protinus inferre licet, testes etiam sigilla sua adposuisse, quia signum aliquando idem fuit, quod nomen. Uti observat Claud. Salmaf. adversus Herald. *de subscr. & sign. testam. cap. 24.* De more & modo signandi apud Veteres usitato consuli potest

idem Salmafius *de mod. usur. cap. 11.* Et memorabile est, quod ex antiquo diplomate, seculo undecimo conscripto, notat Collector antiquitatum Britannicarum, quas evulgandas curavit Mattheus Parkerus Cantuariensis Archi-Episcopus, in *vita Anselmi*, dum ait: *Magnum Regis sigillum, quod nunc in fine diplomatum adpendi solet, in hoc antiquo diplomate ad modicam membranam parvum paulum extensam & excisam ex diplomatis sinistro latere adhaeret. Sigilla verò antiquitùs diplomatibus suis Reges non adpendebant, quod tamen ab Edvardo Regum Angliae primo inductum fuit, qui chartis suis ad veritatis testimonium ceram impressam adpendebat.* Sed hæc ὡς ἐν παρόδῳ.

CAPUT XI.

De

Fine dotis Ecclesiasticæ.

SUMMARIA.

Penes quos dominium bonorum ecclesiasticorum primis Ecclesie nascentis temporibus fuerit; quibus administratio eorum commissa, & in quos usus ea distributa? n. 1.

Rationem vite communis Christianorum sub Apostolis primum cepisse, eòd. Utilitas istius vite & contraria n. 2.

Inter ipsos etiam Apostolos aliquando exortam fuisse litis materiam; Et Apostolos ἑυδαμῶν mundi & Ecclesia dictos esse, eòd.

Propter

- Propter immensas contentiones plerumq₃ rem ad divisionem pervenire, & primam illam Christianorum communionem non adeò diuturnam fuisse, eòd.
- Propter penuriam etiam ingentem brevi pòst in Ecclesia existentem, & quòd nec suffecerint pretia ex venditione bonorum immobilium accepta ad alendum tantum fidelium numerum, quotidiè magis excrecentem, communionem istam Ecclesie non usq₃qvag₃ proficiam fuisse, n.3.
- Verba Chemnitii eam in rem eòd.
- Quoq₃ in Ecclesia communio exercita fuerit. n.4,5.
- Urbanus I. Papa quando vixerit? Et de epistola ipsius, quam ad omnes Christianos ediderit? eòd.
- Institutum istud, quò prædix ab Ecclesia recenta, & proventus eorum distributi fuerunt, cui adscribi debeat? eòd.
- Integrè adhuc seculu post Urbanum obtinuisse communionem inter Clericos. n.5.
- Verba Augustini de colenda à Clericis communionem, eòd.
- Num Augustinus commune istud vivendi institutum tantum continuârit, an collapsum penitus & extinctum in usum revocârit? n.6.
- Augustino primam Canonicorum Regularium originem tribuere hodiè ple-rosg, omnes, eòd.
- Verba Possidii in eam rem, eòd.
- Ordinem ab Augustino institutum etiam à prioriore instituto multum deviâsse, procedente tempore, & regularis vitæ communitatem abjecisse, eòd.
- Canonicorum species due n.7.
- Divisio univrsorum reddituum ecclesiasticorum quando cæperit, & quomodo fieri debuerit? n.8,9,10,11,24.
- Principalis & primarius dotis constituenda finis n. 11 27.
- Divisio in quatuor partes in qua Ecclesia primùm cæperit? n.12,13.
- Eam etiam in Germania receptam fuisse, n. 13.
- Num in Galliis quoq₃ eadem observata fuerit. n.14.
- Qualis divisio & distributio in Hispaniâ recepta? n.15,16,17,18,19 20,21.
- De divisione alia in tres partes in Hispania Regno introdueta pecunie scil. ex collatione piorum diebus festis communicationis tempore in Ecclesiis collectæ, n.22.
- Num exclusi fuerint pauperes in Hispania, ut nulla illis perinde, ut in Italicis, Germanicis & Gallicis Ecclesiis, destinata fuerit portio? Et quibus cura eorum incubuerit? n.23.
- Res Ecclesie patrimonia pauperum appellari, eòd.

Ante totius masse distributionem deduci debere impensas fructuum colligendorum causâ factas; Et quatenus fructus intelligantur? n.24.

Fructus deminui debere per id, quod in redigendos eos impensum, & nullum casum intervenire posse, qui hoc genus deductionis impediat, eôd.

Exceptio Canonistarum in decimis prædialibus, eôd.

Partes dictas quartas æquales esse oportuisse, non proportionales, eôd.

Primam portionem Episcopo deberi, & ultra eam ex reliquis nihil amplius, n. 25.

Ratio, cur tanta & tam insignis portio uni & soli Episcopo assignata fuerit, n.26.

Quid differant Φιλόξενος esse, & Ξενοδοχον, item hospitalitas & susceptio? eôd.

Secundam portionem Clericis debitam non in partes æquales, sed proportionales subdivisam atque distributam fuisse & clericos eô contentos esse debuisse, quod ex iudicio & discretionem Episcopi quibz acceperint? n.27,28.

Episcopum posse quotannis pro ratione circumstantiarum cujusq; partem vel augere, vel minuere, n. 28.

Qualis distributio ciborum olim in Agapis Christianorum observata fuerit? eôd.

Constitutionum Apostolicarum auctoritas, eôd.

Ex dicta distributione partem suam etiam accepisse illos, qui seorsim ab reliquis Clericis & extra communionem vixerunt, n.29.

Prosper Aquitanus quando scripserit? eôd.

Controversia circa quartas Episcopo & Clericis reliquis debitas superiore seculô mota; utrum nempe Ecclesiastici sint Domini redituum suorum, an verò administratores tantum? Et consequentia cujusq; assertionis, cum subnexa resolutione questionis, n.30.

Non videri absonum, nec injustum, sed penè necessarium, ut Ecclesia minister, si aliunde habeat, ex quo vivere possit, bona Ecclesie, Clericorum indigentia destinata, prorsus intacta relinquat. eôd.

Fuisse aliquando in Ecclesia ita observatum, ut nec quicquam ex Ecclesia bonis quicquam acceperit Clericus, nisi indigerit, nec id suum fecerit, quod superfluum. n.31.

Etiâ postquam extra monasteria praxis Clericorum planè contraria esse cepit, & præbendæ ac beneficia usq; invaluerunt, mansisse disputationem

de iustitia cause, num rectè faciant clerici dominium istorum reddituum sibi vindicantes? n. 32, 33.

Epicrisis de ista disputatione n. 33.

De tertia reddituum ecclesiasticorum portione pauperibus assignata, & quomodo in dispensatione & distributione istius versari & se gerere debeat Episcopus? n. 34, 36.

Disputatio Moralistarum, quatenus vel in vulgaribus, vel in extremis pauperum necessitatibus faciendæ sint eleemosynæ, & utrùm in illis erogandis conditio & decencia status sui à dante attendi debeat, num applicari possit, quando de Episcopo sermo est? n. 35.

Eleemosynas in abscondito dari debere, n. 36.

In distributione portionis pauperum ab Episcopo non tam dari eleemosynas, quàm ab aliis datas erogari. eòd.

Episcopum meri administratoris partes in distribuenda portione pauperum suscipere. eòd.

Administratorem rationibus reddendis obnoxium se facere, eòd.

Num etiam Episcopus rationes reddere debeat? eòd.

De ultima portione fabricæ Ecclesiæ destinata n. 37, 38.

Pleraq; Gelasii esse, quæ apud Gratianum inveniuntur, n. 37.

Tituli acceptio pro Ecclesiâ ipsâ, titulata propterea dicta & Oratorii privati contradistincta, eòd.

Cæmeteria primis Christianis quadam veluti templa fuisse, & templis originem dedisse, eòd.

In cæmeteriis memorias Sanctorum conservari, inter pietatis opera referri, & ipsos Gentiles majorum suorum sepulchra religiosè conservasse, eòd.

Entebesis quid dicatur in c. quatuor. 12. q. 2. sive entebeca in c. nolo. 12. q. 1. eòd.

Collectio ex dicta reddituum Ecclesiasticorum divisione, nondum eò tempore in usu fuisse præbendas & beneficia, quæ deinceps invaluerunt, n. 39.

Gratiani questio: an liceat res Ecclesiæ per præbendas dividi, ut annuos redditus quib; sibi specialiter vendicet? Eiusq; responsio, eòd.

Marci Antonii de Dominis sententia ea de re, cum Triplex Auctoritas, tam de præbendarum divisione, quàm de præbendis ipsis, eòd.

Administrationem istius pecuniæ & reddituum, ex quibus portiones enumerata facta, primis temporibus ad ipsum Episcopum spectasse, eumq; in erogatione Diaconorum operâ usum fuisse, n. 4.

Isti rei deinceps Oeconomus presceltos esse, qui sub directione Episcopi bona Ecclesiastica administrarent, deq; illis statò temporationes redderent; Et ex quibus causis hoc factum sit? eòd.

Quàm multa ab eo tempore Oeconomorum Ecclesiasticorum passim mentio fiat, etiam in legibus Imperatorum. n.41.

Opinio Claudii Espencae, Oeconomus diaconis fuisse substitutos tunc, cum sacris magis, quàm profanis mensis ministrare cœpissent, eòd.

Magnam fuisse postea Oeconomorum autoritatem, eòd.

Ὁ μέγας Οἰκονόμης quis sit Georgio Codino Curopalate? eòd.

Verba Jacobi Gretseri in appellationem τῆς οὐραλῆς eòd.

Imitationis Φιλοτιμίας Græcorum in Quæstoribus hodiernis taxatio eòd.

In Occidentali etiam Ecclesia sequioribus temporibus vocabulum & officium Oeconomi additamentum accepisse, eòd.

De Vicedominis, n.42.43.

Episcopium quid sit? eisdem.

Quæ differentia sit inter Oeconomum & Vicedominum? eisdem.

Qui sint sex Episcopici circalatus Pontificis agentes, & qui κατ' ἐξοχήν Vicedominorum appellationem habuerint? n.43.

Vicedomini unde dicantur? ibid.

Summa eorum, quæ hæcenus collecta, n.44.

Finem constituta dotis ecclesiasticæ ultimò in pietatem & charitatem Christianam resolvi, ut & Deo & proximo inserviat, in quibus duobus totus divinus cultus consistat. eòd.

Deum non amare sincerè, qui pauperi denegat, quem præbere potest, cibum & vestitum, eòd.

Deum conjunctim exigere utrumq;, amorem sui, & hunc quidem principaliter, & amorem proximi, neutriq; satisfacere, qui alterutrum negligit. eòd.

Num Deo aliquid dari possit, & qualiter id, quod datur, ab ipso aestimetur? eòd.

Utrum, & quibus casibus, in alios usûs, quàm quibus ab initio destinata fuerunt, converti queant bona ecclesiastica? eòd.

Quàm liberales majorum ætate ex superstitione homines fuerint tum in dotibus Ecclesiæ constituendis, tum in donationibus superadditis;

Et

Et per quas artes Clerici & monachi integras quandoq; hereditates plurimas, alia bona acquisiverint? n. 45.

Instrumenti cujusd. eam in rem recitatio n. 46.

PRimis Ecclesiæ nascentis temporibus omnium bonorum Ecclesiasticorum dominium penes totam erat Ecclesiam, id est, penes omnes Christianos, qui in unum cœtum conveniebant. Horum administratio Diaconis & subdiaconis, aliquando etiam certis in eam rem constitutis Oeconomis commissa erat, inspectione tamen Episcopis & Sacerdotibus relicta, ut ea in victum ministrorum, viduarum, infirmorum, pauperum, in educationem puerorum & adolescentum, in hospitalitatem, redemptionem captivorum aliaque opera pia distribuerent. Ratio ejusmodi vitæ communis sub Apostolis primùm cœpit, quibus oppidò gratum atque jucundum erat, audire, quod multitudinis eorum, qui crediderant, cor & anima una esset, quòdque nemo quis-

quam aliquid eorum, quæ habebat, suum esse diceret, sed omnia eis essent communia. Actor. IV, 32.

II. Et poterat quidem iste vivendi modus Christianam charitatem & mutuam dilectionem summo opere commendare, cultusque divini specimen valde illustre tam Judæis quam Gentilibus exhibere, nisi ipsos illos, qui in tali communiione vivebant, incensissent mox contentiones, æmulationes, excandescentiæ, rixæ, obrectationes, seditiones, & alii disensionum fomites, quales in Corinthiis suis extitisse, haud obscure prodit Paulus 2. Cor. XII, 20. & 1. Cor. I, 11. Adeò verum est, quod veluti oraculum quoddam ex Græcorum versibus laudat Antonius Mornacius ad l. 25. ff. de serv. urb. præd.

πλείται ἐπεὶ ἔριδες, μίση, ἐχθραὶ τε κρυφαῖα
καὶ ὀλιγωριέων ἄλλ' ὅ πολὺς ἀλλοπερὶ σαλλ' ὅ
οἷς τύχην ἐὼ ζυετῶ τ' οἰκῶ, καὶ δασι γενέσθαι.

Plurimæ enim contentiones, odia, inimicitiaq; latentes
Et contemptuum multitudo plurima huc iluc desiliens
Eis insidit, qui communi & domo & mensâ utuntur.

Ut taceam jam, inter ipsos etiam Apostolos, qui $\tau\upsilon\lambda\omicron\iota\varsigma$ mundi & Ecclesiæ dicebantur, uti notat Patrius Junius in not. ad Clementis epist. p. 8. exortam aliquando fuisse litis materiam. Uti igitur propter immensas contentiones plerumque res ad divisionem pervenit. l. 26. ff. de S. P. U. ita credibile est, primam illam Christianorum communionem non adeò diurnam fuisse, quippe quam conditio humana pati vix potest, & quam vix ferre possunt hodiè angusta illa ascetarum sodalitia.

III. Fuit enim verò etiam ex alio fundamento communio ista Ecclesiæ non usquequaq; proficua, quòd brevi post ingens penuria in eadem existeret, nec sufficerent præcia ex venditione bonorum immobilium accepta ad alendum tantum fidelium numerum, qui quotidiè magis excrescebat. *Notabile est*, inquit B. Chemnitius part. 2. Loc. de paupertate. pag. 157. institutum illud, licet bonâ intentione, nec impiâ opinionione susceptum, quia non habebat verbum DEI & mandatum, non usq; adeò feliciter cessasse. Illis enim, quæ in commune collata erant, cirò consumptis, magna & periculosa egestate pressa est Ecclesia Hierosolymitana, ita ut Paulo & aliis Apostolis valde multum exhiberetur negotii, in colligendis elemosynis in Ecclesiis aliis, pro sustentatione pauperum sanctorum Hierosolymis. Et hoc exemplo

admoniti. postea nec instituerunt, nec consularunt ealem communionem intergentes. imò ne in Judæa quidem.

IV. Quousq; verò in Ecclesiâ communio ista exercita fuerit, dicere non ausim. Si credendum Urbano Papæ I. eo tempore, quo is epistolam ad omnes Christianos edidit, cujus fragmenta leguntur apud Gratianum c. scimus & c. videntes 12. q. 1. nondum illa fuit dissoluta, sed inviolabiliter custodita. Sic enim ait: *Scimus vos non ignorare, quia hætenus vita communis inter bonos Christianos viguit, & adhuc gratiâ DEI viget, & maximè inter eos, qui in sortem Domini sunt electi, id est, Clericos, sicut in Actibus legitur Apostolorum, &c.* Vixit autem Urbanus ille circa annum CCXXVII. Sed ipsam totam Epistolam commentitiam, & ex Prosperi, Gregorii, Eusebii Gallicani, Concilii Parisiensis sub Gregorio IV. & Codicis Theodosiani sententiis consarcinata esse, eruditè ostendit David Blondellus in Pseudo Isidor. Et imò patet ex verbis sequentibus, recessum hætenus fuisse à communione primavâ, ita ut non venderentur amplius prædia, sed in Ecclesiæ patrimonio retinerentur, & ex fructibus alimenta fidelibus præstarentur. Sic enim ait porrò: *Videntes ergò Sacerdotes summi, & alii atque Levitæ, & reliqui fideles, plus utilitatis posse afferre, si hereditates, & agros,*

gros, quos vendebant, Ecclesiis, quibus praesidebant Episcopi, traderent, eò quod ex sumptibus eorum tam praesentibus, quam futuris temporibus, plurima & elegantiora possent ministrare fidelibus communem fidem ducentibus, quam ex precio eorum; caeperunt pradia & agros quos vendere solebant, matricibus Ecclesiis tradere, & ex sumptibus eorum vivere. Ex his verbis videtur institutum istud, quod praedia ab Ecclesiâ retenta, & proventus eorum distributi fuerunt, non ipsi Urbano, quod post Baptistam Platinam Jacobus Revius & alii in ipsius vitâ referunt, sed aliis ejus Antecessoribus adscribi debere.

V. Quòd verò in ordine Clericorum communionem istam maxime observatam scribit Pseudo-Urbanus, id multis post annis & integris adhuc seculis obtinuit. Subdubitat utriusque Augustinus qui seculo V. vixit, in serm. de communi vitâ Cler. apud Gratian. c. nolo 12. q. 1. utrum verè clericus sit ille, qui non vivit in communi & annon clericatum auferre deberet illis, qui vitam ejusmodi vivere nollent. *Qui habuerit proprium, inquit, vel habere voluerit, & de proprio vivere, & contra precepta ista facere, parum est, ut dicam, non mecum manebit: sed nec Clericus eris. dixeram enim, & scio me dixisse, ut si nollent suscipere etiam socialem vitam mecum, illis non tolletur clericatum, sed seorsum mane-*

rent, seorsum viverent. -- Qui non vult mecum manere & in communi vivere, habeat libertatem: sed videat, utrum habere possit felicitatis hereditatem. Add. ejusdem Augustini ulteriorem declarationem apud eundem Gratianum c. cerè 12. q. 1. Et in concilio Turonensi III, quod anno DCCCXIII tempore Caroli M. habitum fuit, can. 23. hoc factum est decretum: *Canonici & Clerici civitatum, qui in Episcopis conversantur, consideravimus, ut in claustris habitantes simul omnes in uno dormitorio dormiant, simulq; in uno reficiantur refectorio, quo facilius possint ad horas canonicas celebrandas occurrere, ac de vitâ & conversatione suâ admoneri & doceri. Vitium & vestimentum juxta facultatem Episcopi accipiant, ne paupertatis occasione compulsi, per diversa vagari, ac turpibus se implicare negociis cogantur: dimissoq; Ecclesiastico officio, incipiant indiscipline vivere, & propriis deservire voluptatibus.*

VI. Sed enim commune istud vivendi institutum non tam continuasse, quam collapsum penitus & extinctum in usum revocasse videtur Augustinus, cui ipsi primam Canonicorum Regularium originem tribuunt hodiè plerique omnes. *Factus enim is presbyter (verba sunt Possidii in vit. S. Augustin. c. 5.) monasterium intra Ecclesiam mox instituit, & cum DEI servis vivere cepit,*

secundum modum & regulam sub sanctis Apostolis constitutam : maximè ut nemo quidquam proprium in illà societate haberet, sed eis essent omnia communia, & distribuerentur unicuique, prout cuius opus erat. Quod jam ipse prior fecerat, dum de transmarinis ad sua remeasset &c. Hac ratione novum quasi ordinem instituit Augustinus, ad ideam pristinae communionis, ab Apostolis comprobatae, sed qui ipse deinceps à puriore instituto nimium quantum deviauit, & strictioris vitae regulam planè irregularem fecit. Procedente enim tempore plures Ecclesiae divitiarum copià oneratae & pietate defectae, diversis quidem temporibus, sed uno impietatis spiritu regularis vitae communitatem abjecerunt, ut loquitur Abbas Trithemius in *Chronico Hirsaugiensi ad ann. 975.*

VII. Et quia ad eò ex permissione Augustini liberum fuit Clericis, vel illam, quam proposuerat ipse, vitae communionem amplecti, vel seorsim manere & seorsim vivere, non malè duas inde Clericorum species ortas dicit Franciscus Florens *ad c. 9. X. de vit. & honest. Cler.* alteram eorum, qui Canonicorum regularium nomen meruerunt, & alterum eorum, qui simpliciter Canonici dicti sunt. Sed profectò ultimi isti ad eò irregulares facti sunt, ut meritò inter Politicos nunc disputetur, utrum Collegium Canoni-

corum ordinis Ecclesiastici, an politicae societatis species dici debeat. Vid. Jac. Lampad. *de Rep. Rom. - Germ. part. 3. c. 11. n. 47.* Canonicum utiq; secularem, uti vocari solent, qui sunt ex secundo ordine, monstrum sine exemplo, regularem sine regulà, canonicum sine canone optimè dixit Albertus Cranzius *metrop. lib. 4. cap. 1.* Add. Andr. Rivet. *in animadvers. ad Hug. Grot. annot. in G. Casandri consulti. artic. 25.*

VIII. Ut maximè verò Clericis vel ante, vel etiam post Augustinum communi uterentur convictu, invaluerat tamen ab multis retrò annis divisio universorum Ecclesiae reddituum in quatuor partes, ita ut prima cederet Episcopo, secunda Clericis, tertia pauperibus, & quarta fabricae ipsius Ecclesiae, ut facta tecta conservari posset. Primus, qui istarum quartarum portionum apud Gratianum mentionem facit, in *c. de redditibus 12. q. 2.* occurrit Simplicius Pontifex, qui seculo V. vixit, & hunc in modum in *epist. ad Florentinum & Equitium Episcopos*, verba facit: *De redditibus Ecclesiae vel oblatione fidelium sola Episcopis ex his una portio remittatur: duae Ecclesiasticis fabricis & erogationi pauperum profuturae à presbytero sub periculo sui ordinis ministrantur. ultima Clericis pro singulorum meritis dividatur.* Quae verba ultima non videntur communioni accommodata, quippe

qvæ

quæ in proportione arithmeticâ, uti vocari solet, magis fundatur, quàm geometricâ; nisi dicere velis, ad communionem istam sufficere communem distributionis materiam, quartam scilicet Clericis destinatum, sed quæ communionem facit maximè improprium.

IX. Divisionem istam in omnibus Ecclesiarum redditibus sive ex rebus donatis, emptis, aut alio quovis titulo comparatis, sive etiam ex dote ipsa provenerint, institutam fuisse, non ex allegatis tantùm Simplicitati verbis, quæ reddituum in genere & oblationum mentionem faciunt, sed ex aliis etiam locis parallelis colligitur. Sic enim scribit Gelasius Pontifex apud Gratianum *c. vobis 12. q. 2. omnia prædia* (sub quibus sine dubio etiam comprehenduntur mansi Ecclesiastici) *ad vestrum revocetis studium. -- omnem pensionis summam ex omnibus prædiis rusticis urbanisque collectam ad antistitem deferatis. -- & quatuor portiones videlicet vel de fidelium oblatione, vel de hac fiant modis omnibus pensione.* &c: Idem Gelasius apud eundem Gratianum *can. seq. 25.* rescribit in hunc modum: *Vulteranæ Ecclesie actus vel patrimonium, quod hætenus comperimus destitutum, & post damnationem Eucharisti, quo fuerat depravante dispersum, curæ vestræ decrevimus esse delegandum, ut diligentia --- prædia cultura restituantur antiquæ, --- ita ut pensiones annuas ad pontificem dese-*

ratis &c: Vocabulum actus in eadem significatione invenitur in *c. Episcopus 10. q. 2.* in verbis, *quia ea quæ ex reditu vel ex quolibet actu Ecclesie obveniunt.* &c: Græcè est. ἡ ἢ ἐξ εἰτέρας πηγῶν ἢ ἐκ ἐπιέρας, id est, *vel etiam ex quâlibet aliâ causâ & occasione Ecclesiasticâ,* uti notat Antonius Augustinus *de emendat. Gratiani lib. 1. dial. 11. sub num. 13.* Et sic igitur Gelasius omnem actum & totum Ecclesie Vulteranæ patrimonium sub istam divisionem revocari jubet. Cumque aliquando in Sicilia creditum esset, antiquos tantùm redditus ita distribui debere, noviter autem acquisitos ad solius Episcopi usus pertinere, errorem istum correxit Gregorius M. apud Gratianum *c. cognovimus 12. q. 2.* ut adeò nullò omnino excipere licuerit redditus ab istâ divisione, sed omnes & universos, qualescunque illi fuerint, distribuere oportuerit.

X. Benè autem notetur, quod dicit Gelasius in *d. c. vobis 12. q. 2.* omnem pensionis summam ex omnibus prædiis rusticis urbanisque collectam ad antistitem deferri, & tùm demum ab eo summam istam in quatuor portiones dividi debere. quod idem repetit in *c. Vulterana ibid.* Hinc adeò putat Marcus Antonius de Dominis *de Rep. Eccles. lib. 9. cap. 7. num. 33 & 35.* ex omnibus redditibus Ecclesiasticis plurium Ecclesiarum totius diœcesis constitutam fuisse unicam massam illius Ecclesie matricis, & tùm demum

divisionem factam fuisse. Mihi verò id non videtur; quin puto, unamquamque Ecclesiam particularem cuiuscunque; dioceseos, uti seorsim suum habuit patrimonium, ita etiam seorsim ab isto patrimonio, suas accepisse ab Episcopo portiones. Dicit enim Gelasius *c. quatuor 12. q. 2.* quatuor fieri debere portiones, *prout cuiuslibet Ecclesie facultas admittit.* Quæ verba faciunt, ut putem, ne quidem quartas istas locum semper habuisse, aut divisionem ita institutam fuisse, nisi eam admitteret Ecclesie facultas.

XI. Sanè principalis & primaria dotis constituendæ finis hic est, ut ministri ejus Ecclesie commodè sustentari, & luminaria inde comparari queant, uti plenius exposui *cap. 7.* Dixi ibidem, neque onera Episcopalia, neque reparationem Ecclesie in dote constituenda necessario attendi debere. Nec ergò, si præter dotem necessariam Ecclesia nihil possideat aliud, distributio in quatuor partes fieri poterit, sed tota illa & integra Ecclesie ministris cedit, qui jus quoddam protimiseos habent. Quod si omnium totius dioceseos Ecclesiarum redditus in unam massam conferri, & ex illa demum massam distributio fieri deberet, uti vult de Dominis, non sanè necesse esset, ut distributio fieret, prout cuiusque Ecclesie facultas admittit, sed potius, prout massa illa congesta admittit, quia tùm, quod uni deest Ec-

clesie, facilè suppleri poterit ex ubertate reddituum alterius Ecclesie. Quamquam non negem, potuisse Episcopum ex abundantia unius Ecclesie defectum alterius supplere, uti constitutum legitur in concilio Niceno I. *can. 54.* ex versione Arabica. Istud verò supplementum non ex massam omnium Ecclesiarum communi, sed ex cuiuscunque; alterius Ecclesie divitiis petebatur. Id tamen nihilominus certum est cuiusque; Ecclesie redditus universos ad Episcopum deferri, & ab illo dispensationem sive distributionem expectari oportuisse secundum *d. c. vobis & c. Vulterana 12. q. 2.* ubi hoc inter ejus privilegia refertur.

XII. Quæ dixi hætenus de quatuor portionibus, in Romanam primùm cœperunt Ecclesiam. Et si fides tribuenda est Concilio Romano II. anno CCCXXIV. sub Sylvestro habito, jam tùm eo tempore *can. 4.* hæc promulgata est lex Ecclesiastica: *Com-moneo autem vobis omnibus mihi confortibus monumentum hoc, ut de redditibus Ecclesie quatuor partes fiant, quarum una cedat Pontifici ad sui sustentationem: altera presbyteris & Diaconis & omni Clero: tertia templorum & Ecclesiarum reparationi: quarta pauperibus & infirmis & peregrinis.* Sed enim auctoritati hujus Concilii multum detrahit iudicium Hincmari Archi-Episcopi Remensis, qui, cum in *epist. 47.* quam nomine Caroli II. Impe-

Imperatoris ad Johannem Papam scripsit, ejus fecillet mentionem, sub n. 21. hanc de eo fert sententiam: *Ceterum, quoniam quidam quasi in auctoritate proferunt, Sanctum Silvestrum Papam decrevisse talia, quæ Catholica Ecclesia inter synodalia decreta non computat, quæ majores nostri inde nobis tenenda suis posteris reliquerunt, hic necessarium ponere duximus &c.* Add. Petr. de Marca de concord. sacer. & Imp. l. 1. c. 11. n. 4. Nec est ergò, quod auctoritatem istius Concilii in partes vocemus.

XIII. Potior nobis est auctoritas Simplicii, Gelasii, & Gregorii Magni, quorum verba supra adducta satis nos instruunt de consuetudine Ecclesiæ Romanæ, quam eandem etiam alibi observandam proponunt. Et in Germaniâ quidem eam receptam fuisse, ex *can. 7.* Concilii Wormatiensis, quod ann. Christi DCCCLXVIII. celebratum est, abunde patet: *De reditu verò Ecclesiæ, & de oblatione fidelium, quatuor fiant porciones, quarum unam sibi retineat Episcopus, alteram Clericis pro officiorum suorum sedulitate distribuatur, tertiam pauperibus & peregrinis, quartam Ecclesiasticis fabricis noverit reservandam.* Et ex *canon. 13.* Concilii Triburiensis sub Arnulpho anno DCCCXCV. *Quatuor fieri partes juxta canones judicamus, de decimis & oblationibus fidelium, & una sit Episcopi, altera Cle-*

ricorum, tertia pauperum, quarta re-stauracioni Ecclesiarum servetur.

XIV. Sed & in Galliis eandem distribuendi rationem observatam fuisse, ex statuto Concilii Nannetensis c. 10. quod circa finem seculi IX. habitum fuisse, haud pauci existimant, clarum evadit: *Instruendi sunt presbyteri, pariterq; admonendi, quatenus noverint decimas & oblationes, quas à fidelibus accipiunt, pauperum & hospitum & peregrinorum esse stipendia, & non quasi suis, sed quasi commendatis uti, — — Quatuor verò dispensari debeant, canones sancti instituunt, scil. ut quatuor partes inde fiant, una ad fabricam Ecclesiæ relevandam: altera pauperibus distribuenda: tertia presbytero cum suis Clericis habenda; quarta Episcopo reservanda, ut quicquid exinde jufferit, prudenti consilio fiat.* Et si verò ineunte seculo VI. in Concilio Aurelianensi I. c. 16. & 17. (quem utrumque refert Gratianus c. de bis & c. antiquos 10. q. 1.) diversum quid statutum legatur, dum ex illis, quæ in altari Ecclesiæ cathedralis aut ejus, quæ in civitate est, (de hac enim explico *canon. 16.* argumento *can. 3.* *Concil. Aurel. III.*) offeruntur, dimidium Episcopo, & altera mediæ Clero, ex altari verò Ecclesiarum parochialium in pagis tertia Episcopo, duæ tertiæ reliquæ Clericis assignantur; non videtur tamen id ipsum fuisse perpetuum, quandoquidem iidem Patres

Aurelianenses *d. can. 3.* concil. III. eodem seculo VI. circa annum DXL. oblationes in basilicis ciuitatum factas Episcoporum dispensationi ita subjiciunt, ut in ejus sit arbitrio, quid in reparationem basilicæ, quidve observantium ibi substantiæ deputare velit; in pagis autem singulorum, locorum consuetudinem observari præcipiunt. Quin & in Concilio Aurelianensi I. *d. c. 17.* distributionem decimarum ad Ecclesiæ Romanæ consuetudinem fieri jubent: *Sed tamen*, inquit, *nos sequentes Romanos singulis annis quartam partem, aut in quarto anno totam Episcopi recipiant.*

XV. In Hispaniâ tamen divisio ista in quatuor portiones recepta non fuit, sed totum id, quod distribui oportuit, in tres tantum partes sectum legitur. In Concilio Tarraconensi anno DXVII. *can. 8.* statutum est: *ut antiquæ consuetudinis ordo seruetur, & annuis vicibus ab Episcopo diocesano visitentur: & si qua fortè basilica reperta fuerit destituta, ordinatione ipsius reparetur: quia tertia ex omnibus per antiquam traditionem, ut accipiat ab Episcopis, novimus statutum.* Canonem hunc refert Gratianus *c. decrevimus 10. q. 1.* sed verba ultima sub hoc sensu: *Ab Episcopis autem tertia ex omnibus accipiat, sicut antiquâ traditione novimus esse statutum.* Quæ verba planè seorsim & separatim stant à priori-

bus. Sed uti nos ea ex editione Garfiæ apud Severinum Binium recensuimus, connexa illa & per modum rationis subjecta reperiuntur, hoc ferè sensu, debere Episcopum Ecclesiæ ruinosæ, si tertia reparationi destinata non sufficit, ex suâ tertiâ subvenire, quia idè accipit tertiam, non ut sibi tantum benè sit, sed etiam ut consulat Ecclesiæ. Nisi dicere velis, in verbis illis ultimis tertiam intelligi istam, quæ reparationi destinata est, quamq; ut reciperet Episcopus, & in eum finem apud se custodiret, ejus temporis Ecclesia permiserit.

XVI. Sanè unam tertiam singulariter Episcopo, & aliam Ecclesiæ reparationi destinata fuisse ex concilio Bracarense I. quod anno DLXIII. celebratum est, *can. 25.* patet: *Item placuit, ut de rebus Ecclesiasticis tres æquæ fiant portiones, id est, una Episcopi, alia Clericorum, tertia in reparatione, vel in luminariis Ecclesiæ: de quâ parte sive Archipresbyter, sive Archidiaconus illam administrans, Episcopo faciat rationem.* Cùmq; deinceps Episcopi avarâ manu ad se raperent omnia, & Ecclesiæ ruinam minarentur, ipsiq; hinc deficerent Sacerdotes, anno DCXXXIII, in Concilio Toletano IV. *can. 32.* tertiâ illi suâ contenti esse jubentur, atqve ultra eam ampliùs aliquid auferre prohibentur: *Avaritia radix est cunctorum malorum, cujus sitis etiam sacerdo-*

cerdotum mentes obtinet. Multi enim fidelium in honorem Christi & mariorum, in parochiis Episcoporum basilicas construunt, oblationes sanctas tribunt. Sacerdotes hæc auferunt atq; in usus suos convertunt. Inde est, quod cultores sacrorum deficiunt, dum stipendia sua perdunt. Inde labentium basilicarum ruina non reparatur, quia avaritiâ sacerdotali omnia auferuntur. (tacitè hîc subinnuunt patres Toletani, quorsum reliquæ duæ tertiæ insumptæ fuerint, videlicet in stipendia Clericorum altera, & altera in reparationem Ecclesiarum.) Pro quâ re constitutum est à presenti Concilio, Episcopos ita dioceses suas regere, ut nihil ex earum jure præsumant auferre; sed juxta priorum auctoritatem Conciliorum, tam de oblationibus, quàm de decimis, tributis ac frugibus tertiâ consequantur. Quod si amplius quippiam ab eis præsumptum extiterit, per concilium restituetur. &c.

XVII. Aliquando tamen ex parochialium Ecclesiarum redditibus tertiâ dari Episcopis noluerunt, sed integram eam, cum aliâ tertiâ, reparationi Ecclesiarum applicari iusserunt. Anno enim DLXXII. in Concilio Bracarensi II. can. 2. hoc factum est statutum: Placuit, ut nullus Episcoporum per suam diocesis ambulans, præter honorem cathedræ suæ, i. e. solidos duos, aliquid aliud per Ecclesias rollat. Neg. tertiâ partem ex quacun-

que oblatione populi in Ecclesiis parochialibus requirat, sed illa tertiâ pars pro luminaribus Ecclesiæ vel reparatione seruetur, & singulis annis Episcopo inderatio fiat. Nam si tertiâ partem illam Episcopus tollat, lumen & facta tertiâ abstulit Ecclesiæ. Poterat videri, accipienda esse ista verba de tertiâ reparationi destinatâ, ne eam in suos usus verteret Episcopus; at verò de ipsâ tertiâ Episcopo aliâs debitâ eâ explicari debere, dubitare nos non sinit Concilium Emeritense, quod can. 16. hoc promulgavit decretum: *Benè disposuit divina gratia, quicquid unaqueq; Ecclesiâ à fidelibus collatum est, habeat. Priscis quippe canonibus erat decretum, ut Episcopus de parochianis Ecclesiis tertiâ consequeretur, cui sua plenissimè sufficere possunt.* (Gratianus, dum canonem hunc c. priscis 10. q. 3. recenset, negativam inserit: *cui sua plenissimè sufficere non possunt.* quâ stante lectione, colligere licet, Patres Emeritenses arbitratos fuisse, Episcopis suis jam satis prospectum esse, etsi tertiâ Ecclesiarum parochialium careant.) *Placuit huic sancto Concilio, ut nullus provincie Lusitanie Episcopus sententiæ hujus terminum excedat, nec à quâlibet parochianâ Ecclesiâ tertiâ auferre præsumat, sed quicquid exinde consequi potuerat, totum in reparationem ipsarum basilicarum proficiat &c.*

XVIII. Ne autem inter Concilii Braçarenſis primi & ſecundi vix novem annorum ſpacio diſtantium, lupra adductos canones pugna aliqua ſingatur, dum alterum Epifcopo tertiam ſuam relinquit, alterum eandem in Eccleſiæ reparationem impendere jubet, exiſtimo ego, primum illud de redditibus Eccleſiæ cathedralis, ſecundum verò de oblationibus Eccleſiarum parochialium in diœceſi exiſtentium diſponere. Primum enim illud Archipreſbyteri & Archidiaconi facit mentionem, quibus hoc onus imponitur, ut rationes expenſarum reddant Epifcopo. At non arbitror, eo tempore archipreſbyteros & archidiaconos in aliis quàm cathedralibus Eccleſiis conſtitutos fuiſſe. Certè in Urbe Româ per aliquot ſecula non niſi unicum inter preſbyteros archipreſbyterum, inter diaconos archidiaconum fuiſſe, eruditè oſtendit David Blondellus *apol. de Epifc. & preſbyte. ſect 3. pag. 225.*

XIX. Poſtquam ita Epifcopis tertiam ex redditibus parochialibus ademerunt Concilia Hispánica, hanc nihilominus eis reliquerunt poteſtatem, ut vel ipſi illi Eccleſiæ, ex quâ redditus iſti percipiebantur, vel alteri magis indigenti tertiam iſtam addicere pro lubitu poſſent. Sic enim conſtitutum legitur in Concilio Toletano IX. *can. 6. Cum præteritus ſanctio-*

*bus parochialium Eccleſiarum pars Epifcopo conferatur: opportundè tamen duximus decernendum, ut ſi Epifcopus tertiam partem, quam de rebus eiſdem ſanctione paternâ ſibi debitam novit, aut ipſi Eccleſiæ, cujus res eſſe patebit aut alteri Eccleſiæ, quam elegit, conferre decreverit, & licitum maneat, & irrevocabile robur ejus ſententia ferat. Eum canonem adducit Gratianus c. ult. 12. q. 3. Exiſtimo tamen, id integrum non fuiſſe, nec talem poteſtatem competiſſe Epifcopo, ſi ipſa illa Eccleſia, cujus ſunt redditus, hujus tertiam indigens fuerit. Sine dubio enim jus prælationis tum locum habuit. Quò refero verba ex Concilio Emeritenſi adducta: *Benè diſpoſuit divina gratiâ, quicquid unaquæque Eccleſia à fidelibus collatum eſt, habeat.**

XX. Anno DCXCIII. Concilium Toletanum XVI. *can. 5.* circa tertiam Epifcopalem noviter hanc fecit conſtitutionem, ut, ſi exegerit ab Eccleſiis parochialibus eam Epifcopus, onus reparandi eaſdem ſubire teneretur; ſi verò eam Eccleſiis iſtis reliquerit, ab hoc onere immunis exiſteret, nec frui ipſe eadem poſſet alio caſu, quàm ubi Eccleſiæ iſtæ nullâ omnino reparatione opus haberent. Præmittunt ejus Concilii Patres, pro re natâ novis conſtitutionibus conſuetudines priſtinas aboleri vitiisquæ ſeculi ſub aliâ ratione remedia quarri oportere: *Quamquam in præ-*

tertiis sanctorum Patrum de diversis causis sententiæ enitescant, sed & nunc, quæ tempori ordinis, congruant, ordinato jure instituenda sunt. Nam sicut antiquitas de causis ingruentibus edicta multimoda edidit, ita nunc nostri temporis ætas de his, quæ occurrunt, ut faciat convenit. — Idcirco unio nostræ adunationis decernit atq; instituit, ut tertias quas antiqui Canones de parochiis suis habendas Episcopi censuerunt, si eas exigendas crediderint, ab ipsis Episcopis diruta Ecclesiæ reparentur: si verò eas maluerint reddere, ab earundem Ecclesiarum cultoribus, sub curâ & sollicitudine sui Pontificis, reparatio eisdem adhibenda est basilicis. Quod si omnes Ecclesiæ, aut incolumes fuerint, aut quæ diruptæ erant, reparatæ extiterint, secundum antiquorum Canonum instituta tertias sibi debitas unusquisq; Episcopus assequi, si voluerit, facultas illi omnimoda erit: ita videlicet, ut citra ipsas tertias, nullus Episcoporum quidpiam pro Regis inquisitionibus à parochianis Ecclesiis exigat, nihilq; de prædiis ipsarum Ecclesiarum cuiquam aliquid, causâ stipendii dare præsumat.

XXI. Ex quibus omnibus patet, in Ecclesiis Hispanicis tres tantum factas fuisse portiones, non, ut in reliquis Romanam imitantibus, quatuor. Et si enim Gratianus c. sanctimus 12. quæst. 2. ex concilio Toletano hunc recenseat canonem: Sancti-

mus omnibus Episcopis curam Laicorum instare, ut si quos in fide Christi invenerint, nimio affectu diligant, & insuper confirmamus, ut si aliqua ab ipsis accipiant dona statim in quatuor dividant partes: ita ut prima pars secundum Apostolorum præcepta titulorum nec non cæmeteriorum restorationibus diligenter attribuat, secunda clericis, tertia cunctis pauperibus, quarta verò advenis. fatentur tamen, qui à Gregor. o XIII. Pontifice recensendo Gratiani Decreto præfati fuerunt, capitulum istud in nullo Tolerano concilio aut impresso aut manuscripto inventum esse, ut aded probabile sit, in Hispaniâ canonem istum conscriptum non fuisse, & nunc veluti incertum prioribus illis objici haudquaquam posse.

XXII. Obiter addo, in Hispaniâ Regno adhuc aliam in tres partes introductam fuisse divisionem, pecuniæ scilicet ejus, quæ diebus festis communicationis tempore in Ecclesiis ex collatione piorum collecta fuerat, de quâ nihil omnino reparatio- ni Ecclesiarum destinabatur, sed ea tota in usum Clericorum cedebat. Sic enim constitutum legitur in Concilio Emeritensi canon. 14. In sanctâ DEI Ecclesiâ diebus festis, pro consuetudine & mercede, communicationis tempore à fidelibus pecuniam novimus poni: pro hoc placuit sancto Concilio hanc reëstitutionis ponere regulam,

ut quia omni Clero communis labor manet in officio sancto, omnibus juxta meritum ex hoc rependatur vicissitudo. Statuimus in nostris Ecclesiis vel civitatibus hoc esse servandum, ut quicquid pecunie à fidelibus in Ecclesia fuerit oblatum, fideliter collectum maneat, & conservatum & fideliter Episcopo presentetur: qualiter exinde tres partes fiant aequales, unam Episcopus habeat, & alteram presbyteri & Diacones inibi deservientes consequantur, & inter se, ut dignitas & ordo poposcerit, dividant: tertia vero subdiaconibus & Clericis tribuatur: ut à primicerio, juxta quod in officio eos praeceit esse intentos; ita singulis dispensetur. Similis forma & de parochianis presbyteris in Ecclesiis illis à DEO creditis erit servanda. Quae verba ostendunt, distributionem eam factam fuisse, inter omnes quidem Clericos, verum secundum cujusque meritum, secus, atque constitutum olim fuerat, canone 39. Concilii Bracarenensis I. Placuit, ut si quid ex collatione fidelium aut per festivitates martyrum aut per commemorationes defunctorum offeratur, apud unum Clericorum fideliter colligatur, & constituto tempore, aut semel, aut bis in anno, inter omnes Clericos dividatur. Nam non modica ex ipsa inaequalitate discordiae generantur, si unusquisque in sua septimana quod oblatum fuerit, sibi defendat. Improbatur hic canon ambulat.

toriam per singulas hebdomadas unius inter clericos universarum oblationum perceptionem, quandoquidem non eadem hebdomadatim colligatur quantitas, & hinc saepe exiguae nonnullis sperandae sint accessiones, metuendumque sit, ne propter inaequalitatem istam invidia primum & mox inimicitia inter Clericos resuletur; proinde jubet, ut ex aequo omnes participant, citra respectum meriti aut ordinis. Sed aliud quid, & planè diversum, in verbis Concilii Emeritensis modò adductis constitutum legitur.

XXIII. Quandoquidem verò, ut hactenus docuimus, non plures tribus in Hispaniâ factae fuerunt partes, haud frustra mirari quis posset, cur ita ubique exclusi fuerint pauperes, ut nulla illis, perinde, ut in Italicis, Germanicis & Gallicis Ecclesiis seorsum destinata fuerit portio, cum tamen res Ecclesiae patrimonialia pauperum appellentur *c. quia juxta 16. q. 1.* ac si illis praecipue deberentur, & jure quodam dominii propria essent. Vid. Didac. Covarruvias *lib. 2. resol. cap. 16. num. 8.* Ego verò arbitrator, exclusos eos nullo modo fuisse. Etsi enim nulla eis portio specialiter addicta legatur, cura tamen eorum tum ipsi Episcopo, & huic quidem imprimis, tum verò etiam reliquis Clericis incubuit. Ut enim rectè ait Hieronymus apud Gratianum *c.*

gloria 12. q. 2. gloria Episcopi est, pauperum opibus providere, & *c. qvoniã 16. qvess. 1.* quicquid habent Clerici, pauperum est. Quapropter voluerunt Hispaniæ & Lusitaniæ patres, Episcopum & Clericos ex suis portionibus subvenire pauperibus debere, nec ad eò necesse esse, ut seorsim portio aliqua his assignetur, quòd hanc ipsam, si vel maxime talem aliquam facerent, ex illorum manibus accipere oporteret. Fuit igitur, quasi per fictionem brevis manus, illa ipsa portio, quæ pauperibus debetur, Episcopo & Clericis tradita, eorumque portionibus commixta, ut illi inde, quantum ex dictamine conscientiæ visum fuerit, inter pauperes distribuerent.

XXIV. Sed redimus ad quartas, quippe in Ecclesiis extra Hispaniam magis usitatas, & ubique pene receptas, quas singulas nunc ordine videbimus. Antequam verò massa tota distribuatur, notandum est, haberi debere rationem ejus, quod ad causas vel expensas accedentium necessitatum opus esse perspicitur, ut loquitur Gelasius *c. vobis 12. qvess. 2.* hoc est, deduci debere impensas fructuum colligendorum causâ factas. Fructus enim intelliguntur, deductis impensis, quæ quærendorum, cogendorum, conservandorumque eorum gratiã fiunt *l. 36. §. fin. ff. de hered. petit.* Et quod in fructus redigendos

impensum est, non ambitur ipsos fructus deminuere debere, *l. 46. ff. de usur.* quia nullus casus intervenire potest, qui hoc genus deductionis impediatur, *l. 51. ff. sam. hercisc.* Add. *l. 7. ff. sol. matr. l. 1. l. 5. l. 15. ff. de impens. in res dot. fact.* Excipiunt Canonistæ decimas prædiales, *c. 28. X. de decimis*, quorum rationes nunc non discutio. Vid. Joh. Garfias *de expens. & meliorat. c. 1. num. 17.* Didacus Spino à Caceres *in specul. re-stam. gloss. 13. num. 38.* Deinde & hoc addo, partes illas quatuor æquales esse oportuisse, non proportionales, uti id rectè statuit Marcus Ant. de Dominis *de Rep. Eccles. lib. 9. cap. 7. num. 30.*

XXV. Prima portio Episcopo debetur, & quidem ultra eam, ex reliquis nihil amplius. Cùm enim Gaudentius Aulinensis Ecclesiæ Episcopus totam & integram massam univerforum reddituum per triennium sibi uni vindicasset, eã de re certior factus Simplicius Pontifex, ad Florentium, Equitum & Severum Episcopos in hunc modum rescripsit: *Simul etiam de redditibus Ecclesie, vel oblatione fidelium, quid deceat, nescienti, nihil licere permittat (Severus) sed sola eij ex his quarta portio remittatur. — — cui etiam hoc spectatiter precipimus imminere, ut tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituar.* Extat apud Gratianum *c. de*

reditibus 12. q. 2. Sicitiam Episcopi Toletani in Concilio IV. *can. 32.* ultra tertiam moribus suis receptam Episcopo amplius aliquid tribuere noluerunt. *Quod si*, inquit, *amplius quippiam ab eis presumptum extiterit, per concilium restauretur.* Ea propter ad stipulari nequeo Marco Antonio de Dominis, qui putat *lib. 9. de Repub. Eccles. c. 7. num. 41.* Episcopum, si tota quarta pars ei non sit factis pro ipsius honesta & frugali sustentatione, ante omnia ex tota massa sibi plenè providere posse, tùm verò reliquum totum in tres æquas partes dividere debere. Posset enim verò ita contingere, ut, si Episcopus, quod sibi ad plenam provisionem necessarium putat, abstulerit, nihil omninò supersit, quod inter Clericos dividi queat; id quod Ecclesiastico instituto planè est adversum.

XXVI. Sed cur tanta tamq; insignis portio uni & soli Episcopo assignata fuit, cum reliqui in universum omnes, quotquot in Clero ejus Ecclesiæ sunt, quorum aliquando haud exiguus numerus est, pari portione contenti esse jubeantur? Respondeo cum Gregorio Pontifice *ex c. mos est 12. q. 2.* debere eam quartam Episcopo & familiæ ejus, propter hospitalitatem atque susceptionem. Episcopus enim etsi uxoratus non sit, sine omni tamen familiâ esse nequit. Hospitalem quippe eum esse oportet, non in civēs modò & indi-

genas, sic enim carnis affectu laborare videretur, sed in externos etiam & peregrinos & advenas, quod majus erit fraternæ charitatis indicium, liberalem & benignum, hospitium non habentes humanitatis intuitu hospitio recipientem. Claud. Espenæus *in 1. Tim. III. vers. 2.* ubi *Φιλόξενον* eum esse jubet Paulus, non *Ξενόδοχον* tantùm. Amplius quiddam est, *Φιλόξενον* esse, quàm *Ξενόδοχον*, peregrinorum amantem, quàm hospitem. Id. Espenæus *in Tit. I. digress. 2.* Et hoc est, quod conjungit Gregorius in verbis adductis hospitalitatem & susceptionem, cum hospitalitatis vocabulum non satis exprimat virtutem, quam in Episcopo requirit Paulus, susceptio plus dicat, quippe quæ in peregrinos etiam & planè ignotos benigna est. Hæc igitur *Φιλόξενία* dum familiam requirit, & sumptus haud exiguos, Episcopo portionem assignare oportuit ei rei congruam & sufficientem.

XXVII. Secundam portionem Clericis debere diximus. Et hi quidem cum Episcopo maximam partem finis ejus constituunt, propter quem ab initio Ecclesiis donationes factæ sunt, ut scilicet haberent illi, unde vivere possent. Et quia in participatione hujus quartæ plures concurrunt, qui non eandem operam, nec eadem sedulitate Ecclesiis præstant, quarta illa non in partes æquales, sed pro portiones naturales subdivisa atque distributa fuit.

Hoc

Hæc enim subinnuit Gelasius in c. vobis 12. q. 1. dum ait ; *aliam Clericis pro suo iudicio & electione disperciat.* & haud paulo clarius in c. *Vulterane* ibid. his verbis ; *ita ut portionem quartam, quæ ad eos pertinet, suâ Pontifex ordinatione distribuatur, prout cuiusq; locum meritumq; cognoscit.* & in seq. ibid. alteram Clericis pro officiorum suorum sedulitate distribuatur. Uti verò id intendere Episcopus maximè debet, ut sine ullâ detractioe portionem eam integram inter Clericos distribuatur ; ita, quod quisque ex iudicio & discretionè Episcopi accipit, contentus eo esse debet, nec licitum est ipsi quid amplius expetere. Sic enim idem Gelasius in c. 27. ibid. *De quibus sicut Sacerdotis intererit integram ministris Ecclesie memoratam dispendere quantitatem: sic Clericus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter noverit expetendum.*

XXVIII. Ubiq; dicitur, divisionem istius portionis ex Episcopi iudicio secundum cuiusque meritum fieri debere. Poteritque adeò Episcopus non uniformem quotannis distributionem observare, sed pro ratione circumstantiarum cuiusque partem vel augere vel minuere. In agapis olim Christianorum, si credendum est Clementi Romano lib. 2. *Constitut. Apostol. cap. 28.* cum distribuarentur cibi, perpetua aliqua observata fuit proportio, quam ex-

ponit his verbis : *Seponant in convivio pastori, quod consuetum est, primitias dico illius epuli, tanquam sacerdoti, quamvis non adsit in convivio, idq; in honorem Dei, qui et sacerdotum mandavit. Quantum verò cuiq; impertitur, altero tanto plus Diaconis impertiatur, ut sit munus Christo. Presbyteri autem, si assidue in studio docendi verbum DEI laboraverint, seponatur dupla etiam portio in gratiam Apostolorum Christi, quorum locum tenent, tanquam Consilarii Episcopi, & Ecclesie corona ; sunt enim consilium & Senatus Ecclesie. Si autem & Lector est, is partem unam in honorem Prophetarum accipiat. item Cantor & janua custos &c: Talis verò proportio in hoc distributionis genere nullibi vel præcepta vel observata unquam fuit, sed ea ex unico Episcopi arbitrio aestimari debuit. Ut taceam, incertum esse, utrum in agapis unquam ea proportio usu recepta fuerit, cum ipsæ illæ Constitutiones Apostolicæ, Clementi adscriptæ, vitio ut dicitur laborarent, & ignoti adeò parentis xūnua sint. Vid. quæ dixi dissertat. *de orig. & increm. jur. Canon. n. 14.* Conf. Andr. Rivet. *Critic. Sacr. lib. 1. c. 2.* & Joh. Dallæ. *de jejun. & quad. l. 2. c. 5.**

XXIX. Ex hæc verò distributione partem suam etiam accipiebant illi, qui seorsim ab reliquis Clericis & extra communionem vivebant. Patet id ex verbis Prosperi Aqvitani

l. 2. de vit. contempl. c. 11. quæ adducuntur in Concilio Aquisgranensi sub Stephano V. cap. 108. Clerici quotque, quos pauperes aut voluntas aut nativitas fecit, cum perfectione virtutis, vitæ necessaria sive in domibus suis, sive in congregatione viventes accipiunt: quia ad ea accipiendâ non eos habendi ducit cupiditas, sed cogit vivendi necessitas. Fuit igitur jam ætate Prosperi, qui seculo V. scripsit, receptum, ut Clerici nonnulli, quibus id placeret, seorsim ab reliquis in ædibus suis viverent. & nihilominus partem suam ex communibus Ecclesiæ redditibus acciperent. Id quod etiam ante istud ævum suis temporibus Augustinum permisisse, dixi supra.

XXX. Circa has duas quartas, Episcopo & Clericis reliquis debitas, insignis superiore sæculo mota est controversia, utrum Ecclesiastici sint domini reddituum suorum, an verò administratores tantùm. Illud enim si adserueris, liberum erit Episcopo & reliquo Clero, quod sibi reliquum & superfluum est, in cognatos transferre, & pro lubitu suo, cuicumque; & in quoscunque usus voluerint, erogare aut testamento relinquere. Hoc verò, si dixeris, non nisi in aliâs pias causas impendere eos licebit. Et sic igitur in hanc quæstionem totum negotium resolvitur: Utrum ministris Ecclesiæ lautiora danda sint stipendia, quàm

quæ ad frugalem victum quotidianum, & annuam aut biennem vestem præcisè sufficiant? Cui confinis est altera: An ministris Ecclesiæ, qui vel ex patrimonio vel ex hereditate habent, unde vivant, nihilominus liceat accipere stipendia, an verò de suo vivere teneantur? Utique enim si aliunde habet minister Ecclesiæ, ex quo vivere possit, non videtur absolum nec injustum, imò verò penè erit necessarium, ut ille bona Ecclesiæ, quæ indigentia Clericorum destinata sunt, prorsus intacta relinquat, cum nec indigentiam quidem prætexere queat.

XXXI. Et fateor extare talia veterum testimonia, ex quibus colligi possit, fuisse aliquando in Ecclesiâ ita observatum, ut nec quisquam ex Ecclesiæ bonis quicquam acciperet Clericus, nisi indigeret, nec id suum faceret, quod superfluum esset. Disertè Prosper Aquitanus *l. 2. de vit. contempl. c. 10. Nec illi, qui sua possidentes dari sibi aliquid volunt, sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, accipiunt. De Clerico dicit per Prophetam Spiritus Sanctus: Peccata populi mei comedunt. Sed sicut nihil habentes proprium, non peccata, sed alimenta, quibus indigere videntur, suscipiunt: ita possessores non alimenta, quibus abundant, sed aliena peccata suscipiunt. &c.* Verba illa referuntur in dicto Concilio Aquisgranensi sub Stephano V.

cap. 107. In Concilio autem Antiocheno l. cap. 25. hoc legitur statutum: *Episcopus Ecclesiasticarum rerum habeat potestatem, ad dispensandum erga omnes, qui indigent, cum summa reverentiâ & timore Dei. Participet autem & ipse, quibus indiget, si tamen indiget, tam in his, quam in fratrum, qui ab eo suscipiuntur, necessariis usibus profuturis, ita ut in nullo qualibet occasione fraudentur, juxta S. Apostolum sic dicentem: Habentes victum & regumentum, his contenti sumus. Quod si consentus istis minimè fuerit, convertat aut res Ecclesie in suos usus domesticos, & ejus commoda vel agrorum fructus, non cum presbyterorum conscientia diaconorumq; pertractet, sed horum potestatem domesticis suis, aut propinquis, aut fratribus filiisq; committat, ut per hujusmodi personas occultè cetera ledantur Ecclesie; Synodo provincie panas iste persolvat. &c: Consimilia referri possent ex Salviani Episcopi Masiliensis libr. 2. contr. avarit. itemq; ex Hieronymi epist. ad Nepotianum, cujus maximam partem recenset Gratianus c. clericus 12. q. 1 & aliis, si quidem pluribus opus esset testimoniis.*

XXXII. Postquam verò extra monasteria praxis Clericorum planè contraria esse cœpit & præbendæ atq; beneficia usu invaluerunt, mansit nihilominus disputatio de justitiâ causæ, num rectè faciant

clerici dominium istorum reddituum sibi vindicantes? Quæ quidem disputatio superiore maximè seculo agitari cœpit. Scripserat enim Dominicus Soto de just. & jur. lib. 10. q. 4. art. 3. conclus. 6. unumquemque fieri dominum suorum reddituum eo modo, quo domini sunt fructuum omnes usufructuarii. Eius verò coætaneus Martinus Azpilcueta Navarrus, tum in manual. confess. tum in speciali de re ditib. Eccles. libro id adeò negabat, ut non tantùm asferret, Clericum ne vestis quidem, quâ se quotidiè induit, dominum esse, sed nec panem, quem manducat ejus esse, verùm etiam Clericum abutentem redditibus, vel beneficiarium impendentem superfluè vel profanè redditus sui beneficii, teneri ad restitutionem. Quam eandem sententiam videtur tueri Cornelius à Lapide in 1. Johann. III. 17. quos sequuntur alii. Hinc & adeò acerbissimè Sotum insectatur Comitulus Jesuita Resp. moral. lib. 1. quest. 70. Ab antiquis, inquit, Magistris & melioribus autoribus superioris atq; adeò nostræ statis, in controversiam nunquã vocatum est, num ii, quibus Ecclesiastica beneficia mandata sunt, sint bonorum fructuumq; domini. Et tamen autores quidam recentiores, quorum Dux est Dominicus Soto, novam & periculosam opinionem post mille & quingentos annos in Christianam Remp. invehere conati sunt, eos, à quibus

bus beneficia Ecclesiastica obtinentur, fructuum, quos illa pariunt, veros esse dominos. Eodem modo sententiam istam perstringunt Marcus Anton. de Dominis *de Rep. Eccles. lib. 9. c. 7. n. 32 seqq.* Willelmus Wendrok ad Ludovici Montaltii *Epist. provincial. 12. not. 2.*

XX XIII. Contrariam verò, quam Soti esse diximus, sententiam tumentur plerique illi, qui mores hominum hodiè formant, & conscientias instruunt inter pontificios, quorum nonnullos recenset Wendrokius *d. 1.* Eorumque thesis hæc est, Clericos non tolùm de fructibus seu redditibus Ecclesiasticis posse sibi, & his, qui sibi serviunt, necessaria sumere, sed & reliqua, quæ supersunt, non teneri iterum erogare in pauperes, vel alios usûs Ecclesiæ, sed posse de illis, prout libuerit, disponere, tanquam veros & proprios istorum reddituum dominos. Argumenta eorum adscribere hic nolo. Videri possunt ipse Sotus *d. 1.* & Franciscus Sarmientus *de redditib. Eccles. cap. 1.* Quæ verò adversus Sotum reposuit M. A. de Dominis, minimè mihi videntur destruere ejus sententiam, nec tanti momenti sunt, ut contrariam persuadere queant. Cumq; nullum omninò præceptum extat divinum, quod proprietati talium fructuum resistat, quodq; stipendia ministris Ecclesiæ adimat superflua, cur tam rigidi in eos exi-

tere, eorumque heredes omni emolumento privare debeamus, præsertim postquam hodiè ordinaria eis constituta sunt stipendia, nulla ratio cogit. Vid. Gerhard. *Loc. de minister. Eccles. n. 326.* Danhauer. *in Colleg. Decalog. disp. 11. §. 4.* Gisbert. Voet. *polit. Eccles. part. 1. lib. 4. tr. 3. probl. 1.* Joh. Hoornbeek *in exam. bull. innoc. X. pag. 128.*

XXXIV. Tertia reddituum Ecclesiasticorum portio pauperibus assignata fuit, atque eam sub omni conscientia erogari jubet Gelasius *c. vobis 12. q. 2.* hoc est, ex dictamine rectæ voluntatis; ita ut in distributione hujus portionis quam maximè tranquillitati conscientia suæ studere debeat Episcopus, ne quid alium in usum erogetur, neve pauperes hæc suâ portione vel in minimâ re defraudentur. Nec ergò poterit Episcopus de hæc portione quicquâ in suam utilitatem transferre, aut inde emolumenta sua augere; quin de suâ potius portione, nisi & ipsâ tam exigua sit, ut agrè inde alimenta suppetant, pauperibus subvenire tenetur. Gloria enim Episcopi est pauperû opibus providere, ignominia sacerdotis est propriis studere divitiis *c. gloria 12. q. 2.*

XXXV. Disputant inter se conscientiarum peræquatores, quatenus vel in vulgaribus, vel in extremis pauperum necessitatibus faciendæ sint eleemosynæ, & utrum in illis erogandis

rogandis conditio & dec entia statûs sur â dante attendi debeat, uti videri licet apud Ludov. Montalt. *epist. provincial. 12.* Georg. Franzk. *l. 2. resol. 7. n. 22.* Sed enim otiosa planè mihi in præsentî casu, quando de Episcopo sermo est, ista videtur quæstio, nec applicari ea hic commodè poterit, quandoquidem potissima hæc Episcopi dignitas est, si paupertatem ipse, ut pauperibus subveniat, non reformidet, si decenciam statûs sui minus æstimet, si ipse inter pauperes connumerari gestiat. Optimè in hanc rem Concilium Carthaginienſe IV. *can. 15.* apud Gratian. *can. Episcopus dist. 41. Episcopus vilem supellestem & mensam ac viliſſimum pauperem habeat, & dignitatis suæ auctoritatem fidei & vitæ meritum querat.* Et Hieronymus in *epist. ad Tit. cap. 1. Episcopus qui imitator Apostoli esse cupit, habens vilium & vestitum, his tantum debet esse contentus. Qui altari servierint, de altari vivant. Vivant, inquit, non divites fiant. Unde & a nobis excutitur de Zona, & unâ tantum tunicâ induimur, nec de crastino cogitamus. Turpis lucri appetitio est, plusquam de presentibus cogitare.*

XXXVI. Cæterum in dispensatione & distributione istius portionis ita versari & se gerere debet Episcopus, ut suspicionem omnem, quantum fieri potest, evitet, & irreprehensibilem se in hoc officio suo

ubiq; præstet. Non occultè igitur, & remotis arbitris, sed apertè & in conspectu suorum presbyterorum & reliquorum clericorum expensas istas & distributiones faciat, ut videant illi & sentiant, portionem istam revera & bonâ fide in usûs istos verti, in quos destinata ab initio fuit. Etsi enim aliàs in abscondito dari eleemosynæ ex præcepto Salvatoris debeant, *Matth. VI, 4.* in præsentî tamen casu ab Episcopo non tam dantur eleemosynæ, quam ab aliis datæ erogantur, ita ut meri administratoris partes sustineat Episcopus. Talis autem rationibus reddendis obnoxium se facit. Vid. J. h. Heeser *de rat. redd. loc. 1. n. 11.* Et quamvis ab Episcopo rationum redditio non ita rigidè, uti ab aliis alienarum rerum administratoribus exigatur, sed tota administratio ejus conscientiæ commissa sit, uti supra dixi, secundum quam divino est redditurus rationem examini, uti loquitur Gelasius *c. concesso 12. q. 2. non* debet tamen ejus hæc conscientia tam secreta esse, ut nullam planè ejus, quod geserit, notitiam accipiat Ecclesia reliqua, cujus omninò interest nosse, quâ fide, quâve ratione bona sua distribuantur. Et huc pertinent verba Gelasii *c. seq. quatuor 12. q. 2. prope fin.* Ipsam nihilominus adscriptam pauperibus portionem, quanquam divinis rationibus se dispensasse monstraturus esse videatur,

tamen juxta hoc quod scriptum est, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est, oportet etiam præsentis testificatione prædicari, commendari, & bonæ famæ præconiis non taceri.

XXXVII. Ultima deniq; portio fabricæ Ecclesiæ destinata fuit, ut facta testâ ea conservari posset. Eamq; ultimo loco posuimus, idèd, quòd prior hominum debeat esse cura, quàm lapidum & ædificiorum. Aliàs, quia seorsim & separatim unaquæq; cui debetur, exhibenda est portio, nihil interest, quo loco & ordine unaquæq; recenseatur. Ipse Gelasius, cujus pleraq; sunt, quæ apud Gratianum inveniuntur, non eundem semper observat ordinem, sed in *c. vobis* & *c. quatuor 12. q. 2.* hanc, quæ ad fabricam pertinet, ultimo loco, & in *c. concessa ibid.* tertio & penultimo numerat. Concilium autem Toletanum, cujus autoritatè idem Gratianus *c. sancimus ibid.* adducit, primo loco ponit, & quidem cum ampliacione aliquâ his verbis: ita, ut prima pars secundum Apostolorum præcepta titulorum nec non cœmeteriorum restaurationibus diligenter attribuat. Conjungit titulos & cœmeteria. Titulus accipitur hîc pro ipsâ Ecclesiâ, quæ propterea titulata dicitur, & Oratoriis privatis contradistinguitur. Vid. P. Gregor. *de benefic. cap. 8.* Dav. Blondell. *ap. de Episc. & presbyt. p. 222. & 226.* Anton. Bengé. & Franc. Pinsón. *de*

benefic. tit. de dispens. bon. Eccles. n. 35. Cœmeteria autem primis Christianis quædam veluti templa erant; sed & ipsa templis originem dedisse, ex primis religionis Christianæ monumentis observatum fuit. Vid. Christoph. Justell. *ad cod. can. Eccles. univers. pag. 200.* Nicol. le Maître *de bon. Eccles. l. i. c. 15.* Atq; in istis cœmeteriis Sanctorum memorias conservari, inter pietatis opera refertur, cum & ipsi Gentiles majorum suorum sepulchra religiosè conservaverint semper, & charitatis aliquod haud vulgare in defunctos specimen exhibuerint.

XXXVIII. In hanc igitur templorum atq; cœmeteriorum conservationem atq; reparationem integra quarta seponi debuit, neque ex eâ quicquam retinere potuit Episcopus. Nefas enim est, si sacris ædibus destitutis in lucrum suum præsul impendia his sacris ædibus deputata convertat, uti ait Gelasius *c. quatuor 12 q. 2.* Et potuit quidem erogatio ejus quartæ ab aliis fieri, quibus ea res commissa fuerat, non tamen nisi ad ordinationem pontificis *c. vobis ibid.* hoc est, sciente & disponente Episcopo, *c. Vulterana, ib.* Et debent ad eam, quæ Ecclesiasticis restaurandis ædificiis attributa sunt, in rem verti, ut huic operi veraciter prærogata locorum doceat instauratio sanctorum manifesta, *d. c. quatuor. Quod si quid sortè sub annuâ remanebit expensa, hoc est, si residuum quid fuerit,*

rit, *eleto idoneo ab utraq; parte* (h. e. Episcopo & illis, qui erogationi prapofiti sunt) *custode tradatur enthefis* (sive entheca, uti dicitur *c. nolo 12. q. 1.*) hoc est, capsula, quã refervari id potest, *ut si major emerferit fabrica, fit subsidio, quod ex diversis temporis diligentia potuerit custodiri: aut certè eatur possessio, quã utilitates respiciat tōmunes d. c. vobis, 12. q. 2.*

XXXIX. Ex istã redituum Ecclesiasticorum divisione colligere licet, nondum eo tempore in usu fuisse prabendas & beneficia, quã deinceptus invaluerunt. Nec frustra proinde quærit Gratianus post *c. illi 12. q. 1.* an liceat res Ecclesiæ per prabendas dividi, ut annuus reditûs quisq; sibi specialiter vendicat? Et cum ex communione, quã in primã Ecclesiã obtinuit, objectionem movisset, suam hanc addit *Trincentv: Hic ita respondetur: Sicut perfectione charitatis manente, secundum discretionem Ecclesiarum, distributio fit Ecclesiasticarum facultatum, dum aliis possessiones hujus Ecclesiæ ad dupensandum committuntur: ex quibus licet res Ecclesiæ omnibus debeant esse communes; primùm tamen sibi & sua Ecclesiæ deservientibus necessaria Episcopus subministret: reliqua quã superant, fidelium usibus ministraturus: ita & prabendæ Ecclesiarum eadem charitate manente, piè & religiosè possunt distribui, nec tunc reb; Ecclesiæ ut propriis sed ut communib; utilitatib; deservituris, ut ex his, quã sibi as-*

signata sunt, primùm sibi necessaria percipiat. si quã verò suis necessitatib; superant, in communes usus Ecclesiæ expendat. Non improbat hanc Gratiani responsionẽ, nec approbat tamen per omnia Marco Antonius de Dominis *lib. 9. de Rep. Eccles. c. 7. n. 32.* quippe qui divisionem prabendarũ prorsus illegitimã, atq; contra canones introductam statuit. Sed n. cum omnes illi canones ex dispositione pendeant Ecclesiasticã, & in mero jure positivo consistant. cur mutare illos pro re natã & ex usu Ecclesiæ non liceat, nulla ratio apparet. Nec ergo improbari possent prabendæ postea introductæ, nisi in illis reditûs magis & pingves proventus, quã ipsi ministeriũ, & Canonicorum magis, quã Ecclesiæ salus & utilitas quærentur. Sed quia hodiè in vestro planè ordine non prabenda propter ministerium, sed ministeriũ propter prabendã appetitur, erit sanè omnis iste appetitûs inordinatûs, perceptio prabendæ illegitima & prabenda ipsa vitio percipientis affecta. Sed in eam rem declamare nunc nihil attinet.

XL. Administratio istius pecuniæ & redituum, ex quibus portiones supra enumeratæ fiebant, primis temporibus ad ipsum spectabat Episcopus, uti ex supra dictis, & in primis ex *can. 25.* Concilii Antiocheni patet. qui in erogatione, & potissimũ quidem in eleemosynis dandis, Diaconorum operã utebatur. Postea verò, cum animadversum fuisset, rerũ

Ecclesiasticarum curam Episcopos avertere à studio legendi & concionandi, eosq; ita veluti in ordinem dispensatorum, cauponum, procuratorum, publicanorū, quæstorumq; redigi, uti loquitur Chrysostomus *homil. 86. in Matth.* placuit Oeconomus ei rei præficere, qui sub Episcopi directione bona Ecclesiastica administrarent, deq; illis stato tempore rationes redderent. Sic enim constitutum legitur in Concilio Chalcidonensi *can. 25.* qui est ducentessimus quartus in Codice Canonum *Eccles. univers.* à Christophoro Justello edito, & refertur à Gratiano *c. quia dist. 89. & c. quoniam 16. q. 7.* *Quoniam in quibusdam Ecclesiis Episcopi sine Oeconomis res Ecclesiasticas tractant, placuit omnem Ecclesiam Episcopum habentem, habere etiam Oeconomum de Clero proprio, qui dispenseet res Ecclesiasticas secundum sententiam proprii Episcopi.* &c: Conf. Petr. de Marca *de concord. sacerdot. & imp. l. 8. c. 18. n. 3. 4. 5.* Aug. Barbof. *de jur. Eccles. l. 1. c. 46. n. 5. seq.*

XLI. Ab eo tempore multa passim Oeconomorum Ecclesiasticorū fit mentio, etiam in legibus Imperatorum, ut *l. 14. C. de SS Eccles. l. 21. eod. l. 25. l. 33. l. 42. l. 49. C. de Episc. & Cler. l. 5. C. de iis qui ad Eccles. confug. Novell. 7. novell. 23. & alibi.* Putatque Claudius Eipencæus *lib. 1. digress. c. 4.* diaconis, cum sacris

magis, quàm profanis mensis ministrare incœpissent, Oeconomos fuisse substitutos. Fuit verò postea magna horum Oeconomorum autoritas. Et refertur à Georgio Codino Curopalata *de offic. Eccles. Constantinop. cap. 1. ὁ μέγας Οἰκονόμος*, sive Magnus Oeconomus, & describitur ab eodem, quod in omnēs possessiones Ecclesiæ autoritatem habeat, omnemq; redditum, qui ex eis percipitur, ministret autem sacerdoti summo & Ecclesiæ hanc Oeconomicam procurationem. Hanc τὸ μέγας appellationem falsè ridet & acriter perstringit Jacobus Græferus *in observat. ad eund. cap. 3.* cujus verba, quod in civilibus officiis hodiè simile quid apud nos contingere soleat, non pigebit adscribere: *Natum est, inquit, illud ὁ μέγας ex recentium Græcorum ambitione, qui officiis & dignitatibus titulum μέγας admodum liberaliter præponebant, & sæpè duo officia, ceteroquin paria, aliter non distinguebant, quàm vocis τὸ μέγας appositione. Quà in re longè parciore & restrictiores sunt, semperq; fuerunt Latini, qui & ad omnes etsi virtute & eruditione præstantes rarò hoc elogium quasi prænomen aut cognomen transtulerunt, cum tamen apud Græcos nihil sit frequentius, quàm illud, ὁ μέγας, ὁ μέγας &c: sæpè ex muscà μέγαν Elephantem facere solent. Et jam quoque ex*

inge-

*ingenito fastu μεγάλη τιτulo mirificè
 sese circumspiciunt. ὁ μέγας ῥήτωρ,
 ὁ μέγας σακελλάριος, ὁ μέγας οἰκο-
 νόμος, cū sint omnium prope mortali-
 um longè miserrimi. propter jugum
 Turcicum. Hanc sanè Græcorum
 Φιλοποιίαν imitantur hodiè Quæsto-
 res nostri, qui cū infimi sæpè inter
 literatos sint, & iudiciorum ordinem
 atqve processum planè ignorent,
 ἑσπέραιοι tamen & esse & dici vo-
 lunt. Cæterùm non apud Græcos
 tantùm, quod putat Gretserus, sed in
 occidentali etiã Ecclesiã sequiori-
 bus temporibus, Oeconomus vocabu-
 lum & officium additamentum acce-
 pit. Disertè enim ArchiOeconomi sit
 mentio in capit. Caroli M. lib. 2. c. 29.*

XLII. Oeconomis perquam simi-
 les fuisse quibusdam videntur Vice-
 domini, qui & ipsi rerum Ecclesiasti-
 carum administratores dicuntur, c.
salvator 1. q. 3. circa med. Et ait Gre-
 gorius M. lib. 1. epist. 11. se Diaconum
 Anatolium constituisse vicedomi-
 num, cuius arbitrio episcopium com-
 miserit disponendum. Episcopium
 autem ex interpretatione Concilii
 Meldensis cap. 26. domus Episcopi
 appellatur. Habebit igitur Vicedo-
 minus administrationem rerum Epi-
 scopi domesticarum. Unde in genere
 Speculator lib. 1. tit. de Vicedomino,
 eum dicit præesse rebus Episcopali-
 bus. Et glossa ad d. c. Salvator, hanc
 facit inter Vicedominum & Oeco-
 nomum differentiam, quod Vicedo-

minus in rebus Episcopi, oconomus
 in rebus Canonicoꝝ versetur. quam
 sequitur Mart. Mager à Schönberg
de advocat. arm. c. 2. n. 179. Sed enim
 adstrictior mihi hæc videtur diffe-
 rentia, cū utriusq; officium multò
 latiore ambitum habuerit, neq; ad
 Canonicoꝝ præbendas tantum aut
 portiones limitata fuerit administra-
 tio Oeconomi, sed totum ærarium
 Ecclesiasticum commendatū habue-
 rit. Et quid est enim, quod ait Sigebertus
 Gemblacensis in *chronicis*, Theo-
 philum Vicedominū secundas partes
 Ecclesiasticæ dispensationis sub Epi-
 scopo egisse? Quæ sanè dispensatio ad
 solas res Episcopi restringi nequit.

XLIII. Sic igitur censeo, Vicedo-
 minum ipsum officium Episcopi susti-
 nuisse etiã in rebus spiritualibus;
 Oconomū verò temporales tantum
 res & ærarium Ecclesiasticum curæ
 suæ commissum habuisse. Et quod igitur
 ex Gregorii M. epistolâ de Epi-
 scopii dispositione adduxi suprâ, non
 malè Gratianus sub *c. volumus dist. 89.*
 de ipso Episcopatu interpretatur. Nec
 insubida est Hostiensis & Panormita-
 ni in *c. 7. X. de confirm. util.* observatio,
 quam ad *c. 15. X. de judic.* probat Cujacius,
 Vicedominos propriè constitui
 ab sex illis Episcopis, qui circa latus
 Romani Pontificis agunt, quiq; pro-
 ptereà ipsimet in Episcopatibus suis
 officium suum administrare neque-
 unt, quales sunt Hostiensis, Portuen-
 sis, Sabinensis, Albanus, Prænestinus,

Tusculanus. Et videntur hi sex Vicarii κατ' ἐξ ὄχλῳ Vice Dominorum appellationem habuisse. Solos enim ita dictos fuisse rectè negat Anton. Dadin. *Alteferra ad d. c. 15. X. de judic.* Dicuntur a Vicedomini, quia Episcopi ipsi dicuntur domini *c. 15. X. de excess. pralat.* Et sic enim iis occinitur: Jube Domine benedicere. Conf. Cujacius *l. 1. Feud. c. 2.* Anton. Mornac. *ad l. 14. C. de SS. Eccles.* Jacob. Sbrozz. *de Vicar. Episc. l. 1. q. 2. n. 21.*

XLIV. Summa eorum, quæ hæcenus collegimus, hæc est, reditûs Ecclesiæ universos, & inter hos etiam illos, qui ex dote proveniunt, in usûs tum sacros, tum alios, qui vel Ecclesiæ ministris, vel pauperibus alendis, vel ædificiis sacris conservandis necessarii erant, infumptos eosq; diversimodè pro instituto cujusq; Ecclesiæ distributos fuisse. Quibus si addantur ea, quæ suprâ sub *cap. 7.* dicere anticipavimus, plenissimè jam de fine constitutæ dotis Ecclesiasticæ constabit. Atque is quidem ultimatò in pietatem & charitatem Christianam resolvitur, ut & DEO & proximo inserviat, in quibus duobus totus divinus cultus consistit. Nec enim DEUM amat sincerè, qui pauperi denegat, quem præbere potest, cibum & vestitum. Utrumq; Deus conjunctim exigit, amorem sui, & hunc quidem principaliter, & amorem proximi. Neutri satisfacit, qui alterutrum negligit. Nec verò dari

DEO potest quicquam, quod non jam antè ejus sit, atque idcirco, quod ex reditibus Ecclesiasticis in cultum divinum impenditur, non aliter à DEO æstimabitur, nisi ex pio restituentis affectu. *Ita thus DEO damus,* inquit Jul. Cæs. Scaliger *in poët. non quasi egeat, sed quasi, si cujus indigeret rei, quæ penes nos est, ejus nos illi copiam facturi simus.* Cæterum utrum perverti possit finis iste, & utrum in alios usûs, quàm quibus ab initio destinata fuerunt, converti queant bona Ecclesiastica, instituti ratio non admittit, ut hic prolixè disquiramus. Breviter: Non videtur id admittendum, nisi vel necessitas exegerit, quam ipsam præsumptivè excepisset donator, vel superstitione infecta fuerit intentio donantis, quam non admittit, nec admittere debet Ecclesia. Et huc facit, quod Modestinus Jctus in *l. 16. ff. de usu & usufr. leg. de legato civitati ad spectaculum publicè prohibitum relicto,* respondet. Conf. Joh. Hoornbeek *in exam. bull. Innocentii X. pag. 64. 65. seqq. it. pag. 131. & 295.*

XLV. Illud extra dubium est, majorum ætate cultum divinum multis superstitionibus inquinatum, liberalitatem hominum tum in dotibus Ecclesiæ constituendis, tum in donationibus superadditis provocâsse, aliosq; metu cruciatuum infernalium & purgatorii, alios verò memoriæ suæ conservandæ gratiâ bona sua Eccle-

Ecclesiis addixisse. Adeò enim super-
 stitio invaluerat, ut Alexander Ale-
 xius ad Jacobum V. Scotiæ Regem
 scribat, *vidisse se literas. magnâ auto-
 ritate scriptas à Franciscanis, in qui-
 bus polliceantur cuidam principi vi-
 venti octoginta millia missarum, mor-
 tuo autem duodecies centum millia.*
 His verò artibus & sub specioso hoc
 pietatis commentitiæ prætextu Cle-
 ricis atque monachi integras quando-
 que hereditates plurimâq; alia bo-
 na acquisiverunt. Neque extitit fe-
 rè quisquam paulò opulentior, qui
 non unam aut alteram missam anni-
 versariam, salutis suæ promotricem
 post mortem suam expeteret, lega-
 tâ aut donatâ hanc in reâ bonorum
 suorum parte haud contemnendâ:

XLVI. Adduci hîc possent pluri-
 ma, quæ huc faciunt, instrumenta.
 Sufficiat unicum, quod nuper mihi in
 manûs venit, his ipsiis verbis conscri-
 ptum: Ich Henrich Cånnyß zu
 Dabbrun geseßen bekenne in
 diesem meym offen briue vor al-
 lermänniglich/ die en sehen/ hö-
 ren/ adder lesen/ daß Ich mit
 vollburth/ gunst/ wissen/ und
 willê meyns gnädigsten Herrn/
 Herrn Friedrichs Herzog zu
 Sachsen und Churfürst ic. mit
 wohlbedachten muth und rey-
 fen rathe vor mich/ alle meine

erben und erbeneimen soben vier-
 teil Landes uff der heyde gele-
 gen / und ein hoff zu Trebyß
 durch sonderliche ynghunge
 des heiligen geists/ unsre all meyn-
 ner vorfahren / meynner eltern
 und meynner selen seligkeit wil-
 len / dem Gottshauß und dem
 heiligen Hewtherrn Sancto
 Martino zu Trebyß. Reiche
 und gebe sulche ystbemelte gü-
 ter dem gedachten Gottshauß
 mit aller und ieglicher zubehö-
 rung/freyheiten und gerechtig-
 keiten/ Inmassen Ich dasselbtig-
 ge von meynen eltern und vor-
 fahren gebraucht und ererbet
 han/ von welchen gut die vor-
 steher des eher bestymten Got-
 teshausß mein eltern mein vor-
 fahren und mir / dazu allen den
 meyn / ein ewige gedächtnis al-
 le jar jârlîch / wenn en das em-
 bequemst ist / mit zeweyen pri-
 stern und so viel Cüsteren mit
 vilgen (vigilien) und seelmessen
 unverbindert sullen bestellen /
 und die vorsteher vilgenant sul-
 len die priester mit samt den Cü-
 stern mit etner meßigen collati-
 en und möglichen ymasß ver-
 sorgen / darzu nach laufft der
 zeit

zeit das wilgengeld belohnen und usrichten. Es sull auch sulches durch die AlterLeut oberürt unverhyndert eynigerley Herrengemoth / adder sull geboth jårlich zu halten bestalt werden. Und Ich uffbemelter Heynrich Canyz reiche und gebe sottanne gedachte güter dem bemelten Gottshaus / und Sancto Martino von der hand weg in krafft und macht des briues nach aller weiß / form / so das dorch recht sich gebüren mag /

daß sulchs alles / wie berürt ste / vast / unverbroch / unde an alles geuerde gehalten werde / hab ich meyn ingesigel vor mich meyne erben und erbnehmen zcu warer bekentnisse an disen meynen offen briue wißendlich hangen laßen. Der gegeben ist zcu Dabbrun nach Xpi unsers Herrngepurth vierzeihen hundert / darnach im soben und achzigisten jahr am Montage am Barbare der heiligen Jungfrauen.

CAPUT XII.

De

Privilegiis Dotis Ecclesiasticæ.

SUMMARIÆ.

Opinionem Gentilium ipsorum antiquissimam esse, quòd in nullius bonis sint, nec in commercium proinde venire queant res sacræ, n.1.

Quæ res sacræ dictæ, & à quibus dedicatio earum facta? eòd.

Diis pluribus unam eandemq; rem dedicare non licuisse, eòd.

Tantam apud Gentiles fuisse religionis vim atq; numinis reverentiam, ut etiam in ruderibus sacrum agnoverint characterem. eòd.

Istanc Gentilium pietatem exemplo fuisse Christianis, ut & ipsi non minus ea, quæ Deo consecrata, commercio hominum exemerint, & veluti transcendentia extra omnia civitatis jura posuerint, eòd.

Casus de campanâ jam baptizatâ & appensâ, per rei vindicationem ab artifice, cui satisfactum & precium solutum non fuisset, in judicium deductâ, relat. ex Antonio Mornacio n.3.

Epi-

Epicrisis super decisione istius casus, n.4.

Enumeratio rerum sacrarum ex Johanne Azorio eòd.

Num campanæ etiam referantur inter res sacras? eòd.

Res sacræ quotuplices sint & quomodò inter se differant ratione alienationis? num. 3, 5.

De baptizazione campanarum apud Pontificios & baptizatarum earum persuasivis facultatibus & virtutibus eòd.

Res sacras quandoq; generaliter dici de omnibus illis, quæ quoq; modò ad religionem promovendam faciant, n.5.

Distinctio rerum sacrarum in sacras specialiter sic dictas, & ecclesiasticas, & quid requiratur ad utrarumq; alienationem? eòd.

Inter res Ecclesiasticas præcipuum tenere locum dotem Ecclesiæ, ipsamq; quodammodo in Ecclesiæ prerogativam venire, & eòdem ferè cum illa privilegiò gaudere, n.6.

Ecclesiæ religionis & fidei matrem perpetuam esse, & ejus patrimonium jugiter servari debere, eod.

Dos Ecclesiastica num & ex qua causa alienari queat? eod.

Accessionis tantam dignitatem non esse, quanta est rei ipsius principalis, eod.

Propter quod unumquodq; tale, illud magis tale est, eod.

De solemnitatibus & requisitis alienationis dotis ecclesiasticæ aliarumq; rerum sacrarum n.7.

Repetitio ex hætenus dictis: dotem ecclesiasticam per abdicationem dominii privati, quod hominum est, in dominium divinum, non generale illud & supereminens, quod omnium rerum sit, sed speciale planè & ab humana proprietate liberum transisse; & hinc factum esse, ut nullum amplius in illius bonis inter homines esset commercium. n.8.

Primum illud privilegium, fundamentum esse reliquorum omnium. eod.

An Ecclesiæ datum aut donatum dici possit, quod in dotem datum? eod.

Ecclesiæ corpus aliquod mysticum esse, cujus caput ipse Christus & Deus; eod.

Etiam in secularibus dotem tam in mariti, quam in uxoris dominio esse, eod.

Recensio Constitutionis Karoli Magni de observandis rebus Ecclesiasticis n.9.

Tertium privilegium dotis Ecclesiasticæ, quod ejus administratio pertineat ad Episcopum, ejusq; curæ tota sit subjecta. n.10.

Ejus subjectionis mentionem plerumq; factam esse in chartis dotalibus, n.11.

Ipsò jure dotem constitutam unà cum ipsa Ecclesiæ Episcopo istius dioceseos subfuisse, licet subjectionis istius expressa mentio facta non fuerit, & reliqua bona universa Episcopo fuisse commendata, eod.

Verba Possidii de Augustino & Chrysostomo, curam istam æconomicam à populo suscipi volentibus n. 12.

Non repugnare rerum ecclesiasticarum temporalium natura, quò minus cura & administratio earum ab laicis suscipi possit, n. 13.

Dictam Episcopi administrationem & certium hoc dotis ecclesiasticæ privilegium non esse ex jure divino, sed potius ex jure ecclesiastico positivo, quod pro re nata mutari, & in aliam pl. nè formam verti queat. eòd.

Quartum privilegium dotis ecclesiasticæ: quòd ita exeat dominio donantis, ut nullum omninò jus ei reliquum sit. n. 14, 20.

Num patronus tempore foundationis consensu Episcopi sibi reservare & stipulari censum quotannis solvendum & alias indictiones extraordinarias aut certa commoda & emolumenta alia possit? n. 15, 16.

Non civili tantum, sed etiam naturali juri consentaneum esse, ut cuiq; rem suam, prout libuerit, alienare liceat, atq; integrum adeò sit in rebus donatis ali- quod jus reservare, quò frui deinceps sine cujusquam contradictione que- at. n. 16.

Ex qua causa Canonista consensum Episcopi requirant? eòd.

Verba diplomatis Rudolphi Comitis Helffensteinii in rem presentem, eòd.

Etiam in aliis donationibus, & quidem in his facilius, quàm in dote constituenda reservationes admitti, n. 17.

Reservationes istæ in quem imprimis finem additæ videantur? n. 18.

De precibus pro defunctis, apud Pontificios, eòd.

Patrono ne quidem administrationem dotis gerere licitam esse, & quid ipsi extra dictum reservationis jus liceat? n. 19.

Num circa res temporales rationes reddenda patrono laico apud Pontificios? Et qui in nostris Ecclesiis obtineat? eòd.

Patrono ad paupertatem redactò suppeditari ab Ecclesia debere temporalis vitæ suffragia, eòd.

In antiquis chartis domini vocabulum sæpè improprie pro imperio, aut jure superioritatis accipi, n. 20.

Jus superioritatis à Principe reservatum intelligi, si expressè id non reservaverit, dato licet Ecclesiæ castro. eòd.

Dominium proprie sic dictum patrono ita non posse competere in constituta dote, ut nec reservare istud per expressam conventionem ei liceat. n. 21.

Donationem esse speciem alienationis, & talis quidem, per quam de dominio transferendo agitur; indeq; rectè genus acquisitionis dici, eòd.

Num Donator pacisci queat, ut res donata in dominio suo maneat? eod.

Principaliter exigi in dote constituenda, ut donator ea mente det, ut statim velit accipientis fieri, nec ullò casu ad se reverti, eod.

Modestini Pistoris verba eam in rem, eod.

De Quinto privilegio dotis ecclesiastica, exemptione sc. à jurisdictione seculari, num. 22.

Seculis primis nulla omninò ecclesiastica judicia, nullam Ecclesie jurisdictionem, nullum forum Episcoporum fuisse; sed ultimam animadversionem per excommunicationem expeditam esse, quæ tamen & ipsa nullam adjunctam habuerit potestatem ἀναγκαστικῆς. eod.

De initiis, incrementis & ἀναμῆ jurisdictionis Ecclesiastica, n. 22, 23.

In personas primùm Jurisdictionem episcopalem terminatam, de bonis autem ecclesiasticis nullum adhuc penes Clericos fuisse judicium, sed penes alios à Regibus singulariter ad id constitutos, Vicedominos, & Advocatos aliquando nominatos. eod.

Successa temporis etiam de Ecclesia bonis in judicio episcopali cognitionem institui cepisse, sed tantummodo de illis primitivis, quæ in dotem data. n. 24.

Etiam in aliis donationibus id maximè operam dedisse, ut res donata ab jurisdictione seculari exempta fieret, & donatorem, si is ipse terra Dominus fuisset, plerumq; in libertate donationis privilegium immunitatis addidisse, totumq; donatum locum liberum fecisse, n. 25.

Quid factum, si donator τὸ κῆριον non habuerit in terra Ecclesie donata? n. 26.

Etiam alias, qui jurisdictionem habet in fundo aliquo, & fundum illum cum omnibus juribus & qualitatibus, uti optimus maximus est, donat, vendit, aut quotung; modò alienat, cum juribus istis etiam jurisdictionem, quæ fundo isti inhaeret, transire, §. 1.

Judicia criminalia, quæ pœnam sanguinis inferunt, ab Ecclesia & personis ecclesiasticis expediri minimè posse, & hinc terra Dominos sibi haud rarò merum imperium & cognitionem de criminibus reservare solitos esse, n. 27.

Etiam in civili jurisdictione secularem sæpè cum ecclesiastica concurrisse, ex pacto aut transactione, n. 28.

Sine consensu ejus, cujus est jurisdiclio, bona per donationem in Ecclesiam translata hoc fori privilegium non nancisci, idq; multò magis hodiè obtinere, num. 29.

De qualitate hereditaria & fructibus jurisdictionum hodiernarum eod.

Consensum istum quàm maximè necessarium esse in rebus Ecclesie in dotem datis, num. 30.

Bona Ecclesiastica præter ea, quæ immediatè cultui divino inserviunt, κατ' ἐξο-
χλῶν dici illa, quæ in dotem data sunt. eòd.

Causa consensûs à magistratibus secularibus non difficulter dandi. & judicia ec-
clesiastica seorsim instituendi, eòd.

De Judiciis Ecclesiasticis sive Consistoriis harum provinciarum Saxonicarum eo-
rumq; cognitione n.31.

De bonis Clericorum patrimonialibus in Galliâ sæpè judicatum esse, quòd presby-
ter debeat cedere rebus secularibus, nisi malit solvere & renunciare. eòd.

Utrum villicis sacra Ecclesiæ competat privilegium fori ecclesiastici, ne aliò, quàm
ad pontificium tribunal, evocentur? n.32, 33.

Forum ecclesiasticum in nostris provinciis ab ipso Principe constitui & ex ejus im-
perio dependere. n.33.

Principem, utpote jurisdictionis suæ estimatorem, exercere eam posse per quos-
cung; & quomodocung; velit, si modò ea, quæ naturam processûs judiciarii
constituunt, non omittantur, eòd.

Forum competens esse, ubi res, de qua agitur, sita est, n.33, 35.

Quid ratione jurisdictionis statuendum de dotalibus nostris hodiernis in gene-
re, & in specie 1. de iis, qui agris parochialibus colendis destinati?
num.34.

1. De iis, qui præter agros ecclesiasticos, alios insuper colunt proprios? n.35.

3. De iis, qui agros ecclesiasticos titulò emptionis his conditionibus suos faciunt,
ut in recognitionem dominii pristini quotannis vel certa servitia, vel certum
censum præstent? simulq; de iis, qui tale quid non præstent? n.36.

Omnes fundos, qui in territorio sunt, etiam de teritorio intelligi, & ex hoc com-
muni bus oneribus affectos esse, nisi specialiter exempti sint. eòd.

Conclusio ex antedictis: jurisdictione seculari regulariter censeri debere exem-
ptos, qui verè & propriè dotales Ecclesiæ sunt, & in hunc finem ab initio
Ecclesiæ agris in dotem datis mancipati sunt, aut adhuc mancipantur; Et
qui tales in dubio intelligantur? qualisq; sit hòc casu præsumptio pro juris-
dictione ecclesiastica? n.37.

Cautè & providè admodum agendum esse in judicio, sicubi controversia status
moveatur, ne eximantur dotales temerè jurisdictione seculari, vel eidem
sine justà ratione adjudicentur. eòd.

Qualiter Domini Consistoriales Witebergenses antebac se gesserint in pronun-
ciando super jurisdictione in dotales? eòd.

Sententia eorundem banc in rem n.38.

De *Vlto* dotis ecclesiasticae privilegio, immunitate sc. ab omni servitio, censu, tributo, aut alia quacumq; exactione; & l. quidem de servitiis n. 39, 40, 41.

Majorum & Seniorum appellatione dominos designari, n. 39.

Num omnia promiscuè immobilia, quæ Ecclesia quocumq; titulô acquiruntur, à servitiis sint immunia? n. 39, 40.

Num dotales, qui apud nos hodiè sunt, ad servitia alia, præterquam ecclesiastica, adhiberi possint aut debeant? n. 42, 43, 44, 45, 46.

Constitutio Electoris Saxonie in Decreto generali de servitiis dotalium? eòd.

Obscuritas & anceps causæ eventus unde nascatur circa quæstionem de dotaliù servitiis? eòd.

In causa servitiorum dotalium quis sit iudex competens? n. 43.

Servitia ista constituere partem salarii Ecclesie ministris constituti, & causas istud concernentes in Consistoriis ecclesiasticis decidi debere, eòd.

Causarum ecclesiasticarum in iuitu forum ecclesiasticum ad eundum esse, eòd.

Interesse Ecclesie, eades habere liberæ potiùs, quàm ab alio occupatas, aut onere gravatas, eòd.

Praxis & pronunciatum olim Consistorii Witebergensis circa materiam præsentem n. 44.

Ipsos Electores Serenissimos propriis suis rebus atq; prædiis adhiberi noluïse servitia dotalium, nisi bi non pastori tantùm, sed insuper etiam aliis præstare eadem obligati fuissent, n. 45.

2. De censu & tributis s. collectis n. 46, 47, 62.

Distinctio prædiorum ecclesiasticorum ratione tributorum n. 47.

Terris tributorum expertibus, sicubi ad Ecclesias pervenerint, non facillè tributa imposita fuisse à Principibus Christianis, nisi quando vel necessitas id exegerit, vel victoribus prima obedientiæ rudimenta præstari oportuerit, eòd.

Tributaria prædia cum ipso onere in Ecclesiam transire, eòd. & n. 48.

In vectigalibus ipsa prædia, non personas conveniri, & onera ista prædiorum esse, non personarum, ac quasi à prædiis exigi, atq; à possessoribus eò nomine conventis præstanda esse sine consideratione qualitatis aut dignitatis, n. 48.

Omniem Ecclesiarum & bonorum ecclesiasticorum immunitatem ex Principum beneficio provenire, n. 49, 62.

Constitutiones Imperatorie de ejusmodi privilegiis iusq; vel auctis, vel imminutis, extantes n. 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58.

Munera extraordinaria quæ sint, & quæ sordida? n. 52, 56, 57.

Honorii Imperatoris benignitas quæ fuerit? n. 53.

Capitatio quid sit in constitutione Theodosii junioris? n. 55.

Nomen sordidorum munerum displicuisse aliquando Imperatoribus, n. 57.

Ex antiè recensis Observationes duæ, 1. immunitates ecclesiasticas non ex Jure divino, sed ex mero Jure humano positivo provenire, & quidem ex concessione Principum: 2. nondum eò tempore distinctam fuisse dotem ecclesiasticam, aut mansum in dotem datum, ab reliquis bonis quæ unquam liberalitate in Ecclesiam translatis. Quibus appendicis locò additur: non vanam esse aut confictam Panormitani & reliquorum Canonistarum distinctionem, quæ Ecclesiam ad onera perpetuò insita & immutabilia teneri, ad variabilia autem & repentina non teneri continentur. n. 59.

Inter extraordinarias collationes, quibus immunes fuerunt Ecclesie, non referri eas, quæ ex gravi aliqua & urgente Reip. necessitate induuntur. n. 60. Subjunctis Canonistarum limitationibus & earum confutationibus, n. 61, & 62.

Privilegium immunitatis generaliter concessum non includere casum necessitatis publicæ; & necessitatibus subveniendum esse cum jactura universorum, non quorundam tantum, n. 60.

Principem augere & minuere pro lubitu posse immunitatis ecclesiasticæ privilegia sine cujusquam alterius consensu; & in solius Principis voluntate consistere, quousque valere velit privilegia à se liberaliter concessa. n. 62.

SEPTIMUM dotis ecclesiasticæ privilegium esse, quòd ejus dominium transferatur in Ecclesiam absq. traditione, n. 63.

Istud habere etiam locum in reliquis rebus Ecclesiæ donatis aut venditis, eòd. Traditione vel verâ, vel Symbolicâ translationem domini fieri magis solennem tantum. eòd.

Non illicò ad substantiam actûs pertinere ea, quæ ad solennitatem aliquam æternam conducunt, & non protinus negotium ipsum constituere, quæ probationi inserviunt. eòd.

Quàm amplum & latè patens faciant Canonistæ præsens privilegium. eòd.

OCTAVO competere doti Ecclesiasticæ universa illa privilegia, quæ in Jure concessa inveniuntur doti uxoriæ. n. 64.

Quid de matrimonio spirituali sentiendum, remisivè, eòd.

Pro Ecclesia omninò laborandum esse, ut habeans ejus ministri, nade vivere & cultum divinum peragere queant, eòd.

Dotis ecclesiastica constitutionem non esse necessariam, eod.

Interesse Ecclesie, dotem constitutam salvam habere & per concessa privilegia conservare. eod.

ANtiqvisima hæc inter ipsos Gentiles nata est opinio, in nullius bonis esse, nec in commercium proinde venire posse res sacras, quam proponit Marcianus J Ctus in *l. 6. §. 2. ff. de R. D.* Sacræ enim dicebantur demum res illæ, quæ publicè consecratæ non privatè *d. l. 6. §. 3.* quæq; (Deo, non diis, diis enim pluribus rem unam eandemq; dedicare non licuit, uti optimè notat Anton. Matthæus nepos ad § 8. *Inst. de R. D.*) publicè dedicatæ erant, sive in civitate essent, sive in agro, *l. 9. ff. eod.* Et dedicatio ista stante Republ. à Dumviris fiebat, quibus populus jus dedicandi concesserat; mutatâ eâdem à Principe, vel eo, cui ille dedicandi dederat potestatè *d. l. 9. §. 1.* Vid. Joh. Selden. *de Synedr. lib. 3. cap. 13. num. 5.* Eratq; tanta apud eos religionis vis atq; numinis reverentia, ut etiam in ruderibus sacrum agnoscerent characterem. Semel enim æde sacrâ factâ, inquit Marcianus in *d. l. 6. §. 3.* etiam diruto ædificio, locus sacer manet, hoc est, talis ut non possit trahi in commercium. *l. 73. ff. de contr. empt.*

II. Hæc gentilium pietas exemplo fuit Christianis, ut & ipsi non

minus ea, quæ DEO consecrata erant, commercio hominum eximerent, & veluti transcendentia extra omnia civitatis jura ponerent. Quò in primis facit constitutio Justiniani in *l. 21. C. de SS. Eccles.* Eaque propter in ipsâ etiam Ecclesiâ, severe animadversum fuit in eos, qui res sacras alienare, atq; contractus circa illas celebrare ausus fuisset, uti quamplurimis veterum sententiis confirmat Gratianus *caus. 2. q. 2.* Hinc adeo Ivò Carnotensis *epist. III.* nullâ ratione admittit, ut in usûs alios vertantur bona Ecclesiastica, quàm quibus ab initio destinata fuerunt. *Res enim Ecclesiastica, inquit, sicut testantur etiam seculi leges, quia divini juris sunt, in nullius bonis sunt. & idèò prorsus errat, qui pro suis occasionibus, aut principû iustionibus, à quibus eas maxime servari convenit, usurpat & malè tractat.* Et in *epist. 282.* ait item: *Cùm ea quæ Xenodochus, Prochorophis vel aliis religiosis domibus devotio fidelium pro redemptione animarum suarum dare consuevit, ad sustentationem eorum, quæ ibi commorantur, non jam in humanis rebus computanda sunt, quia DEI sunt, oportet rectores Ecclesiarum, ut ea tanquam divina patri-*

patrimonia in defensionem Ecclesie suscipiant &c:

III. Memorabile est, quod de campanâ jam baptizatâ & appensâ, per rei vindicationem ab artifice, cui satisfactum & præcium solutum non fuerat, in iudicium deductâ refert Antonius Mornacius *ad l. i. ff. de R. D.* Ejus verba, quantumvis prolixiora, quia specialem casum continent, integra adscribam. *Adjiciendum, inquit, hæc existimavi, quod anno 1603. 19. Febr. malâm fidem adiutorum Ecclesie paræcialis montis desiderii publicè exeruit. Cùm enim faber ararius, nolas eis pulchrè affabreg, factas exhibuisset, illasq, sacrari, Deoq, dicari ac benedici, seu ut vocitat vulgus, baptizari, imò & adpendi, nullâ acceptâ ab ipsis pecuniâ persusuisset: postea tamen mercède pactâ, qualis ille Horatianus Laomedon, destituérunt perfidi illi nebulones artificem, quasi opus ita sacratum dicatumque DEO vindicare deinceps nemini citra sacrilegii crimen liceret. Consultuit igitur elusus faber jurisperitos, quorum consilio vendicavit constat appensasq, nolas. Jure eum vendicasse dixit patrius Juridicus. Appellare nihilominus paræciani ausi sunt Senatium, qui auditis hinc inde patronis fabrum istum posse vendicare nolas, easq, de summo, in quo appense erant, deponere, quantumvis sacratas atq, benedictas, censuit, nisi metallum, quo conflata fusæq, suis-*

sent, operamq, & mercedes pactas solverent. &c:

IV. Utrum hanc decisionem probatura sint universa & singula Pontificiorum dicasteria, videant ipsi inter se. Enimverò res sacras dicit Johannes Azorius *Institut. moral. lib. 9. cap. 27.* esse Sacramenta; deinde altaria, vasa, vestes, Sanctorum reliquias, imagines, in quibus Sancti coluntur; denique omnia, quæ pertinent ad cultum divinum, & usibus divinis & sacris deputantur, quæ solent esse consecrata aut Episcopali autoritate certis ritibus & precibus adhibitis ad divinos usûs & Ecclesiastica ministeria destinata. Quis verò negaret jam, inter res sacras referri debere etiâ campanas? Sed enim res sacras duum esse generum, post Johannem Fabrum ait Mornacius *d. l.* quasdam esse deputatas DEO immediatè, ut calices, cruces, ornamenta, & has alienari non posse; aliquas verò mediatè, ad servitium fervientium DEO, ut fundos & similia, & has alienari posse ob utilitatem Ecclesie, vel necessitatem, atq; inter has ultimas referri debere campanas. Non malè, nisi quòd non satis conveniat ista distinctio praxi pontificiorum, quippe qui campanis per baptismum specialiter adhibitum facultates & vires planè supernaturales sese conferre persvasum habent, & sic in eodem censu cum fundis habere nequeunt.

Nec

Nec enim quicquam eisin baptizandis hominibus superest, quod non adhibeant æquè baptizandis campanis. Rogantur susceptores, imponitur sancti sanctæve alienjus nomen, ipsa campana lavatur aquâ cum invocatione Dei Patris, Filii ac Spiritûs S. inungitur chrisimate, sale ac sputo, abstergitur speciali formâ linteo, exorcisatur &c: quos ritûs omnes falsè perstringit Andreas Rivetus in *Cathol. Orthodox. tract. 2. quæst. 17. n. 11. seq.* ut maximè non tam baptizari, quàm benedici campanas vulgò statuunt Pontificii. Vid. Joh. Bapt. Casalius de *veter. Sacr. Christ. ritib. c. 43.* Quod si per baptismum hunc insuper campanis perinde ut hominibus characterem imprimi statuunt, vix erit, ut vindicationem admittant juris ejus, quod quis antea in materiâ habuit.

V. Id tamen certum est, res facras quandoque generalitèr dici de omnibus illis, quæ quovivo modo ad religionem promovendam faciunt, & hinc ab Interpretibus rectè statui duplices. Aut enim ad usum & cultum divinum directò & simpliciter destinatae sunt: ut templa, donaria, calices, libri & omnis alia suppellex sacra; aut non sunt deputatae ad Dei cultum immediatè ac simpliciter, sed ad sustentationem ministerii, veluti redditûs annui, prædia &c: Ego illas distinctionis gratiâ sa-

cras, has Ecclesiasticas commodiùs dici existimo. Utræque DEO dicatae dicuntur; *c. nulli. 12. q. 2.* Sed illa majorem cum cultu divino habent connexionem, hæ remotiùs illum attingunt, imò ferè non attingunt. Et neutrae proinde possunt alienari, nisi ex causâ gravissimâ, quæ examinari ab Episcopo & reliquo clero debet, & sub certis solennitatibus *l. 14. l. 21. C. de SS. Eccles.* Sed hæ tamen faciliùs, quàm illa, in commercium veniunt, ex eâ ratione, quòd cultum divinum immediatè non attingant. Vid. Joh. Schneidvein & Joh. Harprecht *ad §. 7. Inst. de R. D.*

VI. In posteriori genere eminet & præcipuum tenet locum dos Ecclesiastica, quæ singulare hoc habet, quod ideò, quia ex mente & sententiâ Canonistarum Ecclesia hodie sine dote consecrari non debet, ipsa quodammodo in Ecclesiæ prærogativam veniat, & eodem ferè cum illâ privilegio gaudeat. Posito enim, quod volunt Canonistæ, Ecclesiam sine dote consistere non posse, in promptu erit conclusio, non magis dotem, quàm ipsam Ecclesiam alienare licere. Et quia Ecclesia religionis & fidei mater perpetua est, ita ejus patrimonium jugiter servari debet illæsum *d. l. 14. C. de SS. Eccles.* Si tamen gravis instet necessitas, in comparatio-

ne facilius, nisi fallor, dos constituta, quippe quæ ex se usum aliquem præbet, quàm Ecclesia, alienari poterit. Quia enim dos constituta non facit ipsam Ecclesiam, sed est accessio Ecclesiæ, non erit sanè accessionis ejus tanta dignitas, quanta ipsius rei principalis. Et magis igitur ipsius Ecclesiæ, quàm bonorum ejus prohibita est alienatio. *auth. multo magis C. de SS. Eccles.* Privilegia namq; rebus Ecclesiasticis, ne alienari possint, concessa sunt propter ipsas Ecclesias. Propter quod autem unumquodq; tale est, illud magis tale est, ex communi Philosophorum axiomate.

VII. Quòd si alienare dotem Ecclesiasticam omninò necesse fuerit, haud paulo accuratiùs observari debere solennitates existimo, quàm in reliquis bonis Ecclesiasticis, dum tamen prolixiores istos tractatùs temporis ratio & necessitas ipsa admittat. Quantis enim ambagibus alienatio talium rerum fieri debeat, & quibus requisitis intendere eam liceat, eleganter & in compendio quasi exponit Joh. Paponius *lib. 1. tit. 13. arst. 3.* Conf. Gvid. Papæ. *quæst. 149 seq.* Alfons. Vilagut *integr. tract. de reb. Eccles. male al.* & Dd. *communiter ad tit. Decretal. de reb. Eccles. al. vel non.* Istæ solennitates omnes multo accuratiùs & sollicitè magis observandæ sunt, si de

alienatione rerum ad dotem Ecclesiæ pertinentium quæstio fuerit, quàm ubi de rebus donatis aliis agitur. Cavendum enim in illis maximè hoc est, ne successu temporis indotata relinquatur Ecclesia & ministri ejus, si aliunde non habeant, unde vivant, egere & esurire cogantur. Quandoquidem dos ipsa, necessaria plerumque ministris præbet alimenta, quibus carere illi haud quaquam possunt; quæ autem adduntur insuper res ex pietate donatæ, uberiorem solent facere victum, & lautiores instruere mensas, sed quas noluit olim Ecclesia antiqua, & quibus ad luxum proclivis admodum est descensus, quæque adeò cultum divinum sufflaminant sæpius, quàm promovent.

VIII. Diximus hæctenus, dotem Ecclesiasticam per abdicationem domini privati, quod hominum est, in dominium divinum, non generale illud & supereminens, quod omnium rerum est, sed speciale planè & ab humanâ proprietate liberum transfusæ; deinde, factum hinc, ut nullum amplius in illis bonis inter homines esset commercium. Et sic duo jam dotis Ecclesiasticæ expendimus privilegia. Quorum primū illud, fundamentum esse videtur reliquorum omnium. Nec repugnat, quòd Ecclesiæ datum aut donatum dicatur id, quod in dotem datum est,

est, atq; sic Ecclesiæ dominium istius rei acquisitum videatur. Est enim Ecclesia corpus aliquod mysticum, cujus caput est ipse Christus & DEUS, ut ad eò, quod Ecclesiæ proprium est, in ipsius DEI dominio esse intelligatur. Cui accedit, quod etiam in secularibus dos tam in mariti, quam in Uxoris domino esse dicatur *l. 30. C. de jur. dot.* quamquam crassiusculè hîc istud applicetur, neq; similitudo matrimonii hîc satis apta & conveniens sit, uti supra explicavimus.

IX. Pertinet huc insignis constitutio Karoli M. apud Benedic. *Levit. l. 6. capit. 305.* quam plerumq; adscribere operæ erit precium, ut quâ religione res Ecclesiasticæ observatæ fuerint, clariù pateat. *Omnia quæ Domino offeruntur, procul dubio Domino consecrantur. & non solum sacrificia, quæ à Sacerdotibus super altare Domino consecrantur, oblationes fidelium dicuntur, sed quæcumque ei à fidelibus offeruntur, sive in mancipiis, sive in agris, vineis, sylvis, pratis, aquis aquarumve decursibus, artificis, libris, utensilibus, petris, adificiis; vestimentis, pellibus, lanificiis, pecoribus, pascuis, membranis, mobilibus & immobilibus, vel quæcumque de his rebus quæ ad laudem Dei fiunt, vel supplementum Sanctæ Dei Ecclesiæ ejusque sacerdotibus, atque ornatum*

prestare possunt, Domino, Ecclesiæque sive à quibuscumque ulterò offeruntur, Domino indubitanter, consecrantur, & ad jus pertinent Sacerdotum. Et quia Christum & Ecclesiam unam personam esse veraciter agnoscimus, quæcumque Ecclesiæ sunt, Christi sunt. Et quæ Ecclesiæ vel in supradictis vel in quibuscumque speciebus, sive pollicitationibus, sive pignoribus, sive scriptis, sive corporalibus rebus offeruntur, Christo offeruntur, & quæ ab Ecclesiâ ejus quocumq; commento alienantur vel tolluntur, sive alienando, sive vastando, sive invadendo, sive minorando, sive drippingdo, Christo tolluntur. Et si ab amico quippiam rapere furtum est, præcipuè Christo Domino nostro, qui est Rex Regum & Dominus dominantium, aliquid auferre, alienare, subripere vel vastare sacrilegium est. &c:

X. TERTIUM privilegium dotis Ecclesiasticæ est, quod ejus administratio pertineat ad Episcopum, ejusque curæ tota subjecta sit. De quâ re aliquot recenset Canones Gratianus *caus. 10. q. 1.* videlicet ex Concilio Toletano III. Sic quidam contra omnem auctoritatem Ecclesiæ, quas edificaverunt, postulant consecrari, ut dotem, quam eidem Ecclesiæ contulerint, censeant ad Episcopi ordinationem non pertinere. quod factum saliter in præter-

ito corrigatur, ut & in futuro ne fiat prohibeatur: & omnia secundum constitutionem antiquam ad Episcopi ordinationem & potestatem pertineant. Et ex Concilio Cabilonenſi II. *Decretum est, ut omnes Ecclesia cum dotibus suis, & decimis, & omnibus suis juribus in Episcopi potestate consistant, atque ad ordinationem suam semper pertineant.* Item ex Concilio Antiocheno: *Quaecunque res Ecclesiastica sunt, convenit cum omni diligentia & bona fide, quae Deo debetur, qui omnia providet & cuncta judicat, gubernari & dispensari cum iudicio & potestate Episcopi, cui totius plebis anima videntur esse commissa.* Sic & ex concilio Aurelianensi: *De his, quae parochiis in terris, vineis, mancipiis atque pecuniis quicunque fideles obtulerint, antiquorum canonum statuta servantur, ut in Episcoporum potestate consistant.*

XI. Ejus subjectionis mentio plerumque fiebat in chartis dotalibus. Sic enim in Concilio Bracarenſi II. c. 5. constitutum legitur: *Hoc tamen unusquisque Episcoporum meminerit, ut non prius deducat Ecclesiam, nisi antea dotem basilicæ & obsequium ipsius per donationem, chartulâ confirmatam accipiat.* Et extrat apud Gratianum *dist. 1. q. 2.* Imò verò

etsi subjectionis istius expressa mentio facta nulla fuerit, ipso jure tamen dos constituta unâ cum ipsâ Ecclesiâ Episcopo istius diœceseos subesse intelligebatur, uti optimè notant Ant. Bengueus & Franc Pinson. *de benefic. tit. de dot. constit. §. 3. n. 5.* quemadmodum & reliqua bona universa Episcopo commedata erant. Inde adèò in Concilio Gangrenſi circa annum Domini CCCXXIV. *can. 7.* constitutum legitur: *Si quis oblationes Ecclesiæ extra Ecclesiam accipere vel dare voluerit, præter conscientiam Episcopi, vel ejus, cui hujuscemodî officia commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathematis sit.* Et canone 8: *Si quis dederit vel acceperit oblata præter Episcopum vel eum, qui constitutus est ab eo ad dispensandam misericordiam pauperibus, & qui dat, & qui accipit, anathematis sit.* Qui ambo Canones adversus Eustathianos quidem confecti sunt, notante Francisco Longo à Coriolano *ibid.* simul tamen officium Episcopi exponunt, & quod non liceat alteri alicui illud intervertere.

XII. Postquam ita propter auctas Ecclesiæ opes, & acquisita subinde latifundia non difficilior tantùm & multo operosior quotidiè fieret administratio Episcoporum, sed etiam invidiæ insuper haud rarò exponeretur, atque ob id Clerici

Clerici perquam acerbè traducerentur, huic malo suâ ætate mederi cupiens Augustinus, à populo Oeconomicam istam curam suscipi voluit, seq; liberari ab administratione petiit, sed impetrare tamen nequiquam potuit. *Pauperibus erogabat, inquit Possidius in vit. Aug. vel ex redditibus possessionum Ecclesie, vel etiam ex oblationibus fidelium. Et dum fortè, ut asolet, de possessionibus ipsis invidia Clericis fieret, alloquebatur plebem DEI, malle se ex collationibus plebis DEI vivere, quam illarum possessionum curam vel gubernationem pati.*

— — Sed nunquam id Laici suscipere voluerunt. Pari modo Johannes Chrysostomus Episcopus Constantinopolitanus ut administratione patrimonii Ecclesiastici à se removeret, populum Constantinopolitanum rogavit, ut eam curam in se suscipere vellet. *Quare rogo & obsecro, inquit ille homil. 86. in Matth. aream & torcular vestram devotionem fieri. Sic enim & pauperes facilius alentur, & DEUS glorificabitur.*

XIII. Utriusque hæc verba ostendunt, non repugnare naturam rerum Ecclesiasticarum temporalium, quò minus cura & administratio earum ab Laicis suscipi possit. Etsi enim suscipere eam populus noluerit; non tamen id factum est propterea, quòd se inhabilem crederet, sed devotioni ejus potiùs id adscribendum est, ut testatum faceret, & sperare se benè,

& optimè sentire de ministerio, nec attendere idcirco vanos malevolorum quorundam sermones. Id interim inde colligere licet, non esse istam Episcopi administrationem, & tertium hoc dotis Ecclesiasticæ privilegium ex jure divino, sed potiùs ex jure Ecclesiastico positivo, quod pro re natâ mutari, & in aliam planè formam verti queat. Quin utiliùs sæpè erit, Laicos bonæ existimationis & intemeratæ fidei ærario Ecclesiastico præficere, quàm Clericis in luxum sæpè nimium propendentibus & fruges consumere natis ejus curam committere.

XIV. QUARTUM privilegium dotis Ecclesiasticæ est, quod ita exeat dominio donantis, ut nullum omnino jus ei reliquum sit. Sic enim apud Gratianum c. *noverint 10. q. 1.* constitutum legitur in concilio Toletano IV. *Noverint conditores basilicarum, in rebus, quas eisdem Ecclesiis conferunt, nullam se potestatem habere: sed juxta canonum instituta sicut Ecclesiam ita & dotem ejus ad ordinationem Episcopi pertinere.* Quòd pertinet, quod ex Canisii *rom. 6. antiq. lect.* de Guntherio Comite refert Nicolaus le Maître *de bon. Eccles. l. 2. c. 7.* noluisse eum ab initio ad invocationem Virgilio Episcopi, à quo consecrationem petierat, profiteri, cujus in dominio esse deberet, quod construxisset, monasterium; tandem verò, postquam renuisset Episcopus

consecrationem facere, promississe, velle se monasterium istud perficere, & cum omni proprietate suâ eadem Ecclesiam, si consecrasset, ad Salzbургensem sedem Episcopatus & ad illam dominationem pleniter per omnia secundum Canones tradere &c.

XV. Admittunt tamen Canonistæ, posse patronum tempore foundationis consensu Episcopi sibi reservare & stipulari censum quotannis solvendum, & alias indictiones extraordinarias, aut certa commoda & emolumenta alia. Verùm ut id fieri possit, plurima necesse est, ut concurrant requisita. *Primum* hoc est, ut reservatio ista aut stipulatio fiat tempore foundationis. Eâ enim jam fundatâ & consecratâ nihil amplius residuum est patrono, quod reservare sibi possit. *Secundò* requiritur, ut reservatio ista fiat consentiente Episcopo, quandoquidem Rector Ecclesiæ sine autoritate Episcopi promittere hîc nihil potest. *Tertiò* requiritur, ut per istam stipulationem dos non desinat esse sufficiens. Et proinde *quartò* sibi reservare nequidquam potest, qui dotem tantummodò dat necessariam. Vid. Rochus de Curte *de jur. patron. sub rubr. de util. n. 6.* Caf. Lambertin. *quest. 3. art. 16.* Julian. Vivian. *part. 1. lib. 2. cap. 4. n. 19.* & *cap. 8. per tot.* Quartum tamen & ultimum istud requisitum necessarium forte non est, si pactus fuerit pa-

tronus, ad se spectare debere fructus Ecclesiæ, quando contigerit eam vacare. quale pactum admittit Rochus de Curte *d. l. n. 7.* Tum enim nihil înterest, sufficiens tantùm an exuberans fuerit dos constituta.

XVI. Est verò hoc non civili tantùm, sed etiam naturali juri consentaneum, ut cuique rem suam, prout libuerit, alienare liceat, atque integrum adeò sit in rebus donatis ali-quod jus reservare, quò frui deinceps sine cujusquam contradictione queat. *Legem, quam rebus tuis donando dixisti, iudex impleri provideat,* ait Imperator in *l. 9. C. de donat.* Quem admodum enim liberum est cuique, rem suam donare & non donare: ita liberum etiam est, donare eandem cum certâ qualitate, & cum onere, atque cum certâ reservatione. Antequam enim res ista exeat ex meo patrimonio, non possum prohiberi, quò minus legem donationi dicam, & rem non aliter nisi cum onere aliquo dimittam, cum eo tempore ego adhuc dominus sim, meaq; rei moderator & arbiter. Neque id negant Canonistæ; sed consensum tamen Episcopi requirunt, eumq; ut arbitor, non ideò, quòd Episcopo in eâ re, ante donationem perfectam, aliquod jus competere putent, sed ut examinet ille, utrum onus adjectum pietati & Ecclesiæ ipsi non sit adversum, & utrum servari id salvâ justitiâ queat. Salvo hoc Episcopi consensu,

concludit Antonius Dadinus Alte-
ferra ad c. 8 X de consuetud. posse pa-
 tronum in fundatione quascunque
 condiciones imponere, etiam si sint
 contra jus commune, dummodo
 non sint aliis illicitæ & improba-
 biles. In diplomate Rudolphi Co-
 mitis Helffensteinii, quo monaste-
 rii olim Wisensteynensis fundatio
 continetur, hæc legitur cum con-
 sensu Episcopi facta reservatio: *Tri-*
do firmiter S. Cyriaco, & ipsis servis
Dei, qui ibidem constare noscuntur,
— ut potestatem illarum re-
rum habeant, & post obitum meum
filio meo Ericho censum talem sin-
gulis annis faciant. Hoc est, quan-
do ad servitium pii Regis perrexe-
rit, unum Saumarium onustum præ-
stent cum homine, qui illum ducat.
Similiter secunda vice faciant, si
iter in hostem eodem anno contigerit
 &c. apud Mart. Mager. de advocat.
 arm. cap. 9. n. 463.

XVII: Reservationes tates etiam
 in aliis donationibus, & quidem in
 his facilius, quam in dote constitu-
 endâ admittuntur, quandoquidem
 donationes istæ ultra dotem acce-
 dunt, & auctiores plerumque faciunt
 facultates Ecclesiæ. Augmentum
 autem, quod ultra necessaria vitæ
 subsidia, ministris Ecclesiæ destina-
 tur, cum aliis communicari, & sub
 hoc onere ab initio constitui potest.
 In antiquitatibus Trevisinis fol. 284.
 referetur Caroli Calvi diploma, quo

Comitis Aledranni donationem
 confirmat, in quo hæc inserta legun-
 tur verba: *Et annis singulis volu-*
mus, sicut in eorum privilegio conti-
netur, ut paribus Comitum, quia de
suo jure ipseres quondam fuisse no-
scuntur, in festivitate S. Petri ar-
genti denarios viginti ejusdem loci
Abba persolvat. Et fol. 303. Hen-
 rici Comitis recentetur rescriptum,
 in quo canonicis Ecclesiæ B. Lupi jus
 piscandi largitur his verbis: *Con-*
cessi etiam memoratis Canonicis to-
ram aquam, quæ à molendinis de
torrente infirmorum usq; ad gran-
giam (vid. de hoc vocabulo H.
Spelmannus in glossario) S. Lupi,
quæ vocatur bretonia juxta villers
protenditur, ut nullus absq; præcepto
abbatis vel Canonicorum suorum
in eâ piscari quocumq; modo deinceps
audeat, ita tamen ut Ecclesia
prædictâ mihi meisq; successoribus
annuatim unum sextarium frumen-
ti ad festum S. Remigii perinde sol-
vat. Et fol. 319. Clarenbaudis Do-
 minus de Capis donationi suæ hæc
 addidit clausulam: *Prædicti verò*
fratres de Ripatorio propter accen-
sivam istam reddere debebunt Domi-
no de Capis vel mandato ejus an-
nuatim in perpetuum decem modios
laudabilis bladi, qui capientur in
grangiâ bellimontis ad terminos i-
stos, in natali Domini medietas, &
alia medietas ad sequens pascha
 &c;

XVIII. Videntur autem istæ reservationes eum imprimis in finem additæ, ut conservaretur per eas, & identidem refricaretur memoria donantis. Sic enim se habet ingenium hominis, ut benefacta sua etiam post mortem celebrari exoptet, idq; desiderium accenditur tantò magis, quantò fortior accesserit persuasio de salute æternâ per superstitem preces obrinendâ. Et sic namq; edocti sunt in Ecclesiâ pontificiâ, qui pii & devoti esse cupiunt, multum sibi defunctis ad salutem prodesse preces vivorum, & has liberalitate atqve beneficiâ obtineri debere. Ut igitur preces istæ ne intermitterentur, utq; perpetua consisteret memoria donantium, voluerunt illi per retributionem exigui cujusdam munusculi sibi ex rebus donatis reservatam, & heredibus suis quotannis præstandam, hanc sui memoriam renovare, & veluti per commonitorium aliquod instrumentum anniversariam nominis sui & bonorum operum à se præstitorum celebrationem injungere. Vid. Illephonus Perez de Lara *de anniversar. lib. 1. cap. 1.* Sed de precibus istis quid sentiendum sit, videri potest Chemnitius *in exam. Concil. Trid. part. 3. pag. 536. seq.* Joh. Gerhard. *Loc. de morte numer. 281.* Dan. Chamier *panstrat. tom. 2. lib. 26. c. 24.*

XIX. Cæterùm, quod ipsam Ecclesiæ dotem attinet, tantum abest, ut

extra conventionis regulas supra declaratas, quicquam juris Patrono reliquum sit, ut ne quidem administrationem ejus gerere licitum sit. Hoc tamen ei permittitur, ut si malè versari ministros deprehenderit, non solum admonere eos & increpare, verùm etiam deferre tam apud Episcopum, quàm apud magistratum & Principem possit. *c. filiis 16. q. 7.* Habet scil. patronus, ut Gratianus isthic in verbis antecedentibus loquitur, jus providendi & consulendi, & sacerdotem inveniendi, sed non habet jus vendendi, vel donandi vel utendi tanquam propriis. Potest tamen insuper patronus impedire, ne redditus Ecclesiæ in alios usus convertantur, quàm ad quos tempore foundationis fuerunt destinati. item ne possit Episcopus Ecclesiam à se fundatam sine consensu suo alteri Ecclesiæ subijcere, Panormitan. *ad c. suggestum 20. X. de jur. patron.* Et quantum Canonistæ admittere nolint, ut circa res temporales rationum redditio fiat patrono Laico, per *c. ex literis 7. X. de jur. patr. & c. in Lateranensi 31. X. de præbend.* Panormitan. *ibid.* Joh. Honorius *in summ. tit. de jur. patr. n. 42.* in nostris tamen Ecclesiis diversum obtinet, Sig. Finkelthaus. *de jur. patr. c. 2. n. 25.* nec excludi patronus commodè potest, quippe cujus interest, salvam manere Ecclesiæ dotem, èò, quod ubi ad paupertatem redactus fuerit, ab Ecclesiâ

clesiâ temporalis vitæ suffragia ei debeant suppeditari *c. quicumq; 16. q. 7. Carpzov. in Jp. Consist. lib. 2. def. 316.*

XX. Ex quibus patet, res in dotem Ecclesiasticam datas ex dominio donantis prorsus exire, & aliam planè qualitatem induere. Sed observandum tamen est, in antiquis chartis dominiî vocabulum sæpè improprie pro imperio, aut jure superioritatis accipi, nec proinde, ubi de reservato dominio verba concepta leguntur, ilicò accipienda sunt de jure tali, quo res propria est, cum & intentio donantis & ipse verborum contextus huic explicationi sæpè repugnet. Exempli gratiâ, in diplomate WENCESLAI Electoris Saxonie gloriosissimæ memoriæ, quod supra *cap. 5.* recensui, hæc leguntur verba: “ *De quibus bonis prefatis dicti altaris Rector pro tempore existens Dominus capella prefata tres sexagenas preciforum grossorum, cum decem grossis latis, annis singulis ministrabit. Dantes proprietatem eorundem plenarie Ecclesiasticæ libertati: cedentes liberè pro nobis & heredibus nostris omnibus & singulis feudis & juribus, quæ nobis in dictis bonis hæcenus competeabant, seu quomodolibet competere possint in futurum. Jure tamen superioritatis, tuitionis & dominiî nobis & Successoribus in eisdem specialiter reservatis &c.* Ipsa verborum connexio manifestum facit, dominiî

vocabulum in hac reservatione nullo modo significare proprietatem, quippe quam in verbis antecedentibus plenarie translatam voluit donator in Ecclesiam. Explicandum igitur istud erit de dominio generali, aut imperio potius, quod πῶν τὸ κούρτ & dicitur Apollodoro. Quin et si nihil omninò dixisset Princeps, nec superioritatem sibi expressè reservasset, verius tamen est, superioritatem istam à concedente reservatam intelligi, quamvis castrum Ecclesie dederit, uti multorum auctoritate confirmat Thomas Michael *de jurisdictione. conclus. 25.* quibus addi potest Tiber. Decian. *respons. 5. num. 17. vol. 4.*

XXI. Proprie autem si dominiî vocabulum accipiatur, tantum abest, ut istud patrono in dote constitutâ competere possit, ut nec reservare istud per expressam conventionem ei liceat. Est enim istiusmodi dotis constitutio donatio quædam, quæ est species alienationis, & talis quidem, per quam de dominio transferendo agitur, unde rectè genus acquisitionis dicitur *pr. Inst. de donat.* Sive igitur ea dominiî acquirendi causa dicatur, *§. 40. Inst. de R. D. l. 1. §. 1. ff. de offic. procur. Caf.* sive modus, *§. fin. Inst. de us. & habit.* hoc tamen per eam agitur, ut dominium transferatur, & quidem in perpetuum, & proinde pacisci donator nequit, ut res donata in dominio suo maneat.

Hoc enim principaliter in dote constitutenda exigitur, ut donator eam mente det, ut statim velit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti. *per l. ff. de donat.* Atque ex his principis sine ulteriori interpretatione intelligi potest, quod scribit Modestinus Pistoris *conf. 45. numer. 11.*

Wenn gleich einer eine Kirche selbst bauet / fundiret und dotiret / so überkömmt er doch das durch keine Berechtigkeith zu den Kirchengütern / sondern was er vorhin vor Berechtigkeith gehabt an den Gütern / so er der Kirchen gegeben / die verleuret er / und so balden die Güter einmahl ad pios usus und zu einer Kirchen und Stifft gewendet / so werden sie / nach Ordnung der Rechten / divini juris, und gehören nicht mehr den Lehen zu / sondern sind gar extra commercium hominum.

XXII. QUINTUM dotis Ecclesiasticae privilegium est, quod exempta ea sit jurisdictione seculari. Nolo hinc excurrere in prolixam istam de origine & ratione hujus exemptionis disputationem, quandoquidem ratio instituti nostri hoc non patitur. Id verò certum est, non alia ejus fuisse initia, quam ex Principum sive concessione, sive permissione. Sapè

enim invasam & occupatam istam ab Episcopis fuisse potestatem, historiarum nos docent monumenta. Seculis autem primis nulla omninò talia erant judicia, Ecclesiæ nulla jurisdictionis, nullum forum Episcoporum; sed ultima animadversio per excommunicationem expediebatur, quæ tamen & ipsa nullam adjunctam habebat potestatem *αναγκαστικῶν*, sed in eam rem implorandum erat, si poterat, brachium secularare. Antiquo hoc jure sublato jurisdictionis Episcoporum cœpit esse maxima, & non æmula tantum jurisdictioni civili, sed ex affectatâ Episcoporum ambitione etiam superior. Vid. Jac. Sbrozcius *de Vicar. Episc. lib. 2. quæst. 26.*

XXIII. Notandum tamen, jurisdictionem Ecclesiasticam non illicò & uno quasi momento ad *ἀκμῶν* istam pervenisse, sed exigua primùm habuisse initia, & majora quotidiè incrementa cepisse, donec per Episcoporum *ἀλαζονείαν* principibus secularibus omnis omninò jurisdictionis, quæ illis antehac in negociis Ecclesiasticis competierat, adempta & erepta fuit. Ita namque in personas primùm jurisdictionis Episcopalis terminabatur. De bonis autem Ecclesiasticis nullum adhuc penes Clericos erat judicium, sed penes alios à Regibus singulariter ad id constitutos, quos Vicedominos, & Advocatos aliquando vocabant. Inter Leges Longobardorum *lib. 3. tit. 1.* unde-

undecima hæc est : *Volumus prin^{do}, ut neq³ abbates, neq³ presbyteri, neq³ diaconi, neq³ subdiaconi, neq³ quilibet de clero, de personis suis ad publica vel ad secularia judicia trahantur, vel distringantur: sed à suis Episcopis judicari justitiam faciant. Si autem de personibus sive Ecclesiasticis, sive suis propriis super eos clamor ad judicem venerit, mittat judex clamantem cum missu suo ad Episcopum, ut faciat ei per advocatum justitiam percipere. Si verò aliqua inter eos fuerit orta intentio, quam per se pacificare non velint, aut non possint, tunc per advocatum Episcopi, qualem jusserit, causa ipsa ante Comitum veniat vel judicem, & ibi secundum legem finiatur, anteposito sicut dictum est de personâ Clericorum. Eodem pertinet, quod habetur in Capitular. lib. 3. cap. 11. De advocatis, Vicedominis, vicariis & centenariis pravis, ut tollantur: & tales eligantur, quales & sciant & velint justè causas discernere & terminare. Eo igitur tempore alia prorsus fuit rerum facies, & ne quidem de bonis Ecclesiæ in judicio Episcopali disceptari potuit sed apud Advocatum, qui utique de Clero non fuit, sed à principe postulabatur. capitul. lib. 7. c. 308. tantum abest, ut bona Clericorum patrimonialia eo tempore exempta fuisse dici queant, quæ tamen ad forum pertinere Ecclesiasticum, neque judicio seculari amplius subesse, magno*

cum applausu docent hodiè Canonistæ nonnulli. Vid. Michael Ferro Manrique *de diff. & concord. utr. for. quest. 22. num 3.* Thom. Sanchez *consil. moral. lib. 2. c. 4. dub. 55. & dub. 57.*

XXIV. Successu tamen temporis etiam de Ecclesiæ bonis in judicio Episcopali cognitio institui cœpit, nec verò de quibuscunqve illicò, sed primitùs, ut videtur, de illis, quæ in dotem data fuerant. Refero eò constitutionem, quam recenset Benedictus Levita *capitul. lib. 7. c. 213. Multi contra canonum statuta Ecclesias, quas edificaverint, postulant consecrari, ut dotem, quam eidem Ecclesiæ contulerint, non censeant ad Episcopi ordinationem pertinere, quod factum est in preterito, displicet, & in futuro prohibetur; sed omnia secundum constitutionem antiquam ad Episcopi ordinationem & potestatem pertineant.* Quæ eadem verba ex Concilio Toletano III. recenset Gratianus *c. Sic quidam 10. q. 1.* Et in illis non solum administrat onem, sed sublimius at quod jus Episcopo commissum esse colligitur ex eo, quod non ad solam ordinationem, sed etiam ad potestatem ejus, quæ de judiciariâ commodè intelligi potest, pertinere dos constituta dicitur. Et hoc sensu accepisse verba ista videtur etiam Benedictus Levita, cum in ejus compilatione & præ-

cedens & subsequens capitulum ad
judicia formanda pertineat.

XXV. Sed & in aliis donationibus id maximè dederunt operam, ut res donata ab jurisdictione seculari exempta fieret. Quare, si ipse terræ Dominus, qui τὸ κύριον tenebat, donator erat, plerumque is in chartâ donationis privilegium hoc immunitatis addebat, totumq; locum, quem donaverat, liberum faciebat. Illustre hujus exemplum occurrit apud Nicol. Camuzat in *antiq. Tricassin.* pag. 80. ubi Childericus Rex monasterio à Berchario Abbate ædificato inter alia hoc largitur privilegium. *Concedimus, inquit, ut nullus judex publicus, quolibet modo, judiciariâ accinctus potestate in curtes ipsius monasterii ubicunq; ad presens eorum: maneat possessio vel dominatio, aut quod in antea ut diximus fuerit additum vel condonatum, nec ad causas audiendum, nec fidejussores tollendum, nec freda exigendum, nec mansiones faciendum, nec rotaticum — — exactione presumatur, &c.* Apud eundem p. 84. Carolus calvus Monasterio puellari immunitatem concedit his verbis: *Hoc autem præcipuè ex auctoritate DEI omnipotentis seu nostrâ regali auctoritate interdiciamus; ut neq; Comes, neq; Advocatus, neq; alia potens persona in omnibus villis & possessionibus monachorum placitum suum teneat,*

neq; fredas exigat, vel aliquam restrictionem faciat, neq; homines S. Petri & S. Bercharii pro aliquâ offensâ vel pro aliquâ re bannû Comiti in omni potestate suâ persolvant &c.

XXVI. Quod si τὸ κύριον non haberet donator in terrâ illâ, quam Ecclesiâ donaverat, implorari solebat Princeps vel ab ipso Donatore, vel ab Episcopo, ut talem immunitatem concederet. Formula istiusmodi concessionis extat apud Marculfum *lib. 1. num. 3.* In eandem sententiam reperitur apud Aubert. *Mirâum in donat. Belg. lib. 1. c. 89.* donatio, quam fecit Alidis domina de Boular, ubi inter alia ait: *Locum autem prædictum & omnes eleemosynas, prout dictum est, eisdem collatas ab omni exactione servitio & justitiâ seculari volui, & firmavi liberâ esse in perpetuum & exemptas. &c.* Hæc exemptio parum roboris haberet, nisi accessisset confirmatio superioris, quæ in hunc modum concepta additur: *Et nos MARGARETHA Comitissa præfatam eleemosynam & omnia alia in dictis literis domina de Boular comprehensa gratâ & rata habentes tanquâ terrâ domina confirmamus. Et porro: Nos GUIDO Comes Flandria & Marchisus Namurcensis notum facimus universis, quod nos eleemosynam & omnia alia contenta — — rata & gratâ habemus, & ea tanquam terrâ dominus confirmamus. &c.*

§. 1. Sed & aliàs, qui jurisdictionem habet in fundo aliquo, & fundum illum cum omnibus juribus & qualitatibus, uti optimus maximus est, donat, vendit, aut quocumque modo alienat, cum juribus istis etiam jurisdictionem, quæ fundo isti inhæret, transire dubium nullum est. Concessa enim re principali, consentur etiam concessa rei cohærentia, quæ sine principali non subsistunt, nisi aliud actum sit. Didac. Covarruvias *pract. quest. c. 1. n. 10.* H. Zoësius *ad Pand. tit. de jurisdic. n. 34.* Matth. Stephani *de jurisdic. lib. 1. c. 38. n. 7. seq.*

XXVII. Quia autem judicia criminalia, quæ pœnam sanguinis inferunt, ab Ecclesiâ & personis Ecclesiasticis expèdiri minimè possunt *c. clericis s. X. ne Clerici vel monach.* solebant sibi terræ Domini haud rarò merum imperium & cognitionem de criminibus reservare. Apud eundem Miræum *lib. 1. cap. 43.* Carolus Bonus Flandriæ Comes in confirmatione privilegiorum monasterii Loënsis hanc facit exceptionem: *Si autem furta, duella, raptae mulierum, quod vulgo dicitur Wis-uerdragan, homicidia infra prædictos terminos evenerint, & horum quorumlibet reus inibi capitur, vel si Ecclesia de hujusmodi clamorem mihi faciente, sententiâ capitali, aut membrorum mutilationi justè damnetur, quod modum vel*

vires ejus excedit, hoc procul dubio ad jus meum pertinebit: &c: Ita etiam apud Nic. Camuzat. *in antiq. Tricas. pag. 307.* Henricus Comes Trecentis de libertatibus S. Lupi verba faciens hunc in modum constituit: *Concessi, quod homines di-
ctæ Ecclesiæ S. Lupi, quos habet a-
pud Treceas & habitura est, unde-
cung, veniant, quamvis maneat in
justitiâ meâ, in civitate & potestate
Trecenti non respondeant alicui de
cetero coram me vel meis ministris,
nisi pro forefactis furti, vel muti-
re, vel raptus, vel inventi fuerint
præsentaliter in forefacto, quod di-
citur mellec, & hoc quando sangvi-
nis effusio intervenierit. &c:* Pari modo in bibliothecâ Cluniacensi, quam edidit Andreas Qvercetanus *pag. 1510.* legitur instrumentum permutationis inter Humbertum dominum Belli-joci, & Ecclesiam Cluniacensem transactæ, in quo Humbertus omni suo juri renunciat sub hac exceptione: *In supradictis
mansis cum hominibus & terris &
eorum pertinentiis, nos nihil aliud
retinemus, nisi in quolibet Curtiti
unum jornale & gardam & justiti-
am adulterii, & furti, & homici-
dii & effusionis sanguinis cum enor-
mi lasione factæ.*

XXVIII. Sed & in civili jurisdictione solebat sæpè secularis cum Ecclesiasticâ concurrere, prout patet conventum ab initio, aut lite

motâ transacta res fuerat. In eâdem Bibliothecâ Cluniacensi pag. 1533. refertur instrumentum compositionis inter Johannem de Blenoscio Militem, Dominum Usellarum & Yvonem Abbatem Cluniacensem, in quo sic ait Johannes: *Compositum est, quod blaeria sit mea & hereditum meorum dominorum Usellarum in perpetuum, in terris eorundem circa Malletum, & terris quæ tenentur ab eisdem usq; ad metas lapideas ibidem positas & infixas, exceptis condementis eorundem: In quibus ego & heredes mei nullam habebimus blaeriam seu aliam jurisdictionem: nec ipsi etiam in dictis condementis habebunt blaeriam, sed ibidem servientem ipsorum ad custodiendas condementas habere poterunt, qui pro damno sibi inibi allato poterit pignorare. Item dictus Abbas & successores sui & Ecclesia Clun. ac ego & heredes mei habebimus perpetuo justitiam & cognitionem forisfactorum & delictorum, quorum emenda & sexaginta solidorum & ultra in predictis terris condementis suprascriptis exceptis, & in omnibus hominibus quos habent in villis de Covramblem, de Ongies & de Bisie, aequaliter & communiter habebimus, quæ magna justitia tam in cognoscendo, quam in sententionando, exequendo & justiciando, qualitercunq; per gentem Ecclesia Clun. & gentem meam*

& hereditum seu successorum meorum in loco dictæ Ecclesie & mihi communi communiter exequatur. Jurisdictio verò, cognitio, & justitia in terris, hominibus & locis omnibus suprascriptis citra emendam LX solidorum, quæ vulgariter parva justitia appellatur, blaeria excepta, ut supra dictum, dictæ Ecclesie Clun. perpetuo remanebunt. &c.

XXIX. Nec verò sine consensu ejus, cujus est jurisdictio, bona per donationem in Ecclesiam translata hoc fore privilegium nanciscuntur, cum alteri per alterum præjudicari & iniqva conditio inferri haudquam debeat l. 74. ff. de R. J. l. 27. §. 4. ff. de pact. & in puncto jurisdictionis etiam Papa cuique sua jura in violata servari velit, c. 2 X. de religiof. dom. Idque multo magis hodiè obtinet, quandoquidem magistratus & terrarum domini plerumq; jurisdictionem patrimoniale[m] habent, quibus proinde invitis auferri istud jus nec potest, nec debet, ne cogantur videlicet carere fructibus jurisdictionis suæ, ut loquuntur, puta multis aliisque pœnis pecuniariis, quæ lucro talem jurisdictionem habentium cedunt, quo facit c. ex transmissa X. de for. comp. imò verò contingere quandoq; solet, ut ipsa alicujus bona in fiscum cadant, qui hoc beneficio & emolumento cum injuriâ privabitur, nisi in privilegium exceptionis consenserit fisci domini.

XXX. Consensus tamen iste quam maximè necessarius est in rebus Ecclesiæ in dotem datis. Postquam enim non de personis tantum, sed etiam de bonis Ecclesiasticis cognitio institui cœpit in iudiciis Episcoporum, & bona Ecclesiastica, præter ea, quæ immediatè cultui divino inserviunt, κατ' ἐξοχῆ dicantur illa, quæ in dotem data sunt, his potiùs, quàm reliquis, quæ ex liberalitate piorum superveniunt, fori illud privilegium erit impertiendum. Nec dubito faciles hic futuros dominos & magistratùs seculares, quadoquidem in iudiciis Ecclesiasticis jura Ecclesiam concernentia cognita magis sunt, magisque exercita, quàm in iudiciis secularibus; & ipsæ denique favor Ecclesiæ hoc exigat, ut, si fieri potest, seorsim ab fori secularis tritura, & promiscuo Laicorum strepitu, causa ejus examinentur, & sua tum ministerio piè magis conservabitur auctoritas, si extra populares civium congregationes in foro planè separato de eorum litigiis circa bona Ecclesiastica disceptetur.

XXXI. Idem hoc constitutum est in hisce provinciis Saxonice, ubi peculiaria iudicia Ecclesiastica, quæ Consistoria dici consueverunt, instituta sunt, non eum tantum in finem, ut de personis Ecclesiasticis ibi iudicaretur, sed etiam, ut de bonis Ecclesiæ concessis si oriatur contro-

versia, isthic terminetur. Sic enim legitur in Ordinatione Electoris Augusti Ecclesiasticâ sub rubr. von beyden Consistoriis zu Leipzig und Wittenberg art. 7. was Sachen in das Consistorium gehörig num. 4. Alle Sachen / so der Kirchen / Schulen / Hospitalen und Gemeiner Kastengüter / Leben / Einkommen / Nutzung / Bebud / und Besserung / darzu der Kirchendiener Besoldung betreffen. Et sub rubr. vom Synodo bey unserm Ober. Consistorio, constitutum porro est: Wie denn auch was der Kirchendiener Unterhaltung / Pfarr und Kirchengüter / und verordnete Besoldung anlanget / da in denselben den Pfarrern / Kirchen und Schuldienern Eingriff / Verhinderlig / Nachtheil un Schaden, von wem es auch geschehen / begegnen würde / und solches nicht alsbald durch unser's Synodi Befehl in Richtigkeit gebracht werden könnte / sonñ diese Sache besserer Erkundigung und Ausführung bedörffte / dieselbige an die Consistorien / darunter sie gehörig / gewiesen werden soll. Ac ne quis hanc constitutionem ad bona

bona Clericorum patrimonialia extendat, disertè ea excepta fuerunt in eadem Ordinatione *sub tit.* von immunitatibus und Freyheiten der Kirchendiener / his verbis: **Was aber ihrer und ihrer Weiber angefallene / oder erkauffte eigenthümliche Erbgüter / und dergleichen actiones reales, dingliche Spruch und Forderung betrifft / sollen unsere Kirchendiener an Orten / da andere unsere Unterthanen schuldig seyn Recht zu geben und zunehmen / deren Auftrag gewarten.** Et de his bonis sæpè in Galliâ iudicatum refert Bergeronius ad Joh. Papon. *lib. 1. tit. 5. arest. 15.* presbyterum debere cedere rebus secularibus, nisi malit solvere & renunciare. Add. Carpzov, *Jp. Consi. lib. 2. def. 311.*

XXXII. Disquirendum nunc est de hominibus, utrum scilicet villicis sacre Ecclesie competat privilegium fori Ecclesiastici, ne aliò, quàm ad pontificium tribunal evocentur? Non competere, ait Felinus vel potius commentator ejusdem in *c. 2. X. de for. comp.* nisi in tribus casibus, 1. quando privilegium, quod habet Ecclesia, ad ipsos etiam villicos extenditur, 2. quando tales Rustici habent generalem administrationem, cujus respectu stare necesse habeant

coram iudice Ecclesiastico. 3. quando Rustici conveniuntur super re, quam tenent ab Ecclesia. Sed Renatus Choppinus *de privileg. Rusticor. lib. 3. c. 1. n. 4.* explosis istis limitationibus secundum mores Gallicos, plebejos omnes Regio ac profane jurisdictionis foro subijci scribit, nec adeò licere eis in magistratum Pontificium consentire, alioquin abusus nomine provocaciones ad supremam Curiam institui. Exceptos tamen vult Colonos, quales Antiquitas in usu habuit, Ecclesie adscriptitios, servosque perpetuos. Quia enim hi partem quasi faciebant terræ in Ecclesiam translatae, non magis quàm ipsa terra per privilegium exempta, iudici seculari subiecterant. Et de his quidem nullum fortè est dubium.

XXXIII. Sed & priores Felini limitationes sua habent fundamenta juris, nec rejici temerè possunt. Quod enim primam attinet, præsupponendum est, privilegium Ecclesie ab ipso Principe sine ullius præiudicio concessum esse. Tale enim privilegium cur observari non debeat, nulla ratio subest, præsertim si istud forum privilegiatum, uti in nostris provinciis fieri solet, ab ipso Principe constituatur, & ex ejus imperio dependeat. Princeps enim uti suæ jurisdictionis æstimator est, Franc. Valens *in concord. jur. Pontif. di/p. 3. qvæst. 4. sect. 4. n. 12.* ita eam exercere potest

potest per quoscunque & quando-
cunque vult, dummodo ea, quæ na-
turam processûs iudicarij constitu-
unt, non omitantur. Altera limi-
tatio probatur ex *Clementin 2 §. ut
autem. de relig. dom. l. 19. §. 1. ff. de iudi-
c. l. 1. C. ubi de ratiocin.* in quo textu
speciale reddendarum rationum fo-
rum ab Imperatoribus constitutum
fuisse, notat Vultejus *ad d. l. 1. n. 4.*
Add. Francisc. Munnoz de Escobar
de ratiocin. administr. c. 7. n. 50. Joh.
Heeser *de ration. redd. loc. 5.* Tertia
limitatio nititur principio juris, il-
lic etiam forum competens esse, ubi
res, de quâ agitur, sita est, *l. 3. C. ubi in
rem act. l. un. C. ubi de possess. ag. ad-
cò.* ut etiam Clericus ex eâ ratione
in foro seculari stare teneatur, Ma-
rian. Socin. *ad c. 3. X. de for. comp. n.
10.* Andr. Gail. *1. obs. 37. n. 4.* & ibi
Bernhardus Greven. quia scilicet non
tam persona, quàm res ipsa in iudi-
cium trahi intelligitur. Non mi-
rum igitur etiam Rusticos actionib9
realibus conveniri posse coram ju-
dice Ecclesiastico, nec tam ex privi-
legio, quàm ex jure communi, quod
forum rei sitæ introduxit.

XXXIX. Quod nostros hodiè
attinet Dotales, difficile erit in hoc
articulo certi aliquid statuere, quan-
doquidem non diversæ tantùm eò-
rum existunt species, sed ex defectu
instrumentorum, incerta plerumque
eorum etiam est origo, uti supra
cap. 9. plenius exposui. Ausim ta-

men asserere, eos, qui agris paro-
chialibus colendis destinati sunt,
plerosq; omnes olim, & ab initio,
cùm donarentur, jurisdictione secu-
lari fuisse exemptos. Oportuit en-
nim, uti supra exposui, Ecclesiæ in-
dotem mansum integrum, cumque
apsum, seu vestitum, h. e. cum man-
cipiis, qui eum colerent, dari. Atque
illi sine dubio partem faciebant i-
psius dotis, nec manumitti ab Epi-
scopo pro lubitu poterant, ne desti-
tueretur ager suis cultoribus, neve
defraudaretur Ecclesia suis redditib9
aut frugibus inde speratis. Qua-
propter, quod toti competit, privile-
gium, idem etiam parti competere
nulli dubitamus. Et fuerunt ergò
illi, à primâ sui origine, cum ipso a-
gro, magistratui Ecclesiastico subje-
cti, inq; ejus forum translati. Nec
obstat, quod plurimi eorum hodiè
sub Nobilium extent jurisdictione,
neque foro privilegiato amplius
gaudeant. Id enim quibus artibus
contigerit, & quâ ratione privilegio
isto suo privati fuerint, sequenti ca-
pite exponam.

XXXV. Quòd si verò sint, qui
præter agros Ecclesiasticos, alios in-
super colant proprios, non nego, de-
bere eos agnoscere jurisdictionem
illius, cujus territorio agri isti con-
tinentur. Si enim Clericus pro-
pter rem, quæ privilegiata non est,
in foro seculari stare tenetur, quod
paulo ante dixi, & ulterius exponit

Didacus Covarruvias *l. 1. var. resol. e. 4. n. 2.* Carol. Molinæ *ad consuetud. Paris. §. 46. n. 20.* Anton. Fab. *Cod. l. 3. tit. 12. def. 15. n. 3. & def. 19. n. 7.* Nicol. Boër. *decis. 69. n. 6.* quanto magis Rustici illi, qui non Ecclesiasticis tantum, sed aliis etiam agris colendis operam suam impendunt, ad tribunal seculare vocati stare cogentur. Ubi cunqve enim res aliqua sita est, ibi possessor ejus jurisdictionem agnoscere cogitur, si actione reali conveniatur, ut maximè privilegio exemptionis gaudeat, quia scilicet actio realis rem, non personam comitatur *l. 24. ff. de obl. & A. Frid. Hiltrop. in process. part. 1. tit. 2. n. 49.* & magis ad rem, quam ad personam habetur respectus; adeoque cum non tam reus, quam res ipsa ab actore impetatur, defendere eam reus cogitur *Frantz. ad tit. de judic. u. 48.*

XXXVI. Qui agros Ecclesiasticos titulo emptionis his conditionibus suos faciunt, ut in recognitione domini pristini quotannis vel certa servitia, vel censum certum præstent, non arbitror privilegio eos; quod rei inhæret, privari debere. Retinuit enim Ecclesia sibi jus aliquod in re alienatâ, cujus intuitu res ista adhuc Ecclesiastica dici potest. Quod si verò nulla talis reservatio facta fuerit, & res pleno jure in Laicum transferatur, videtur ea recidere in pristinam causam & in jurisdictionem primitivam. Cessat enim

tum ratio, propter quam fundus ille antehac exemptus fuit, & quæ privilegio illi causam dedit. Quemadmodum igitur reliqui fundi omnes, qui in territorio sunt, nisi specialiter exempti sint, etiam de territorio esse intelliguntur, & ex hoc communibus territorii oneribus affecti sunt; ita etiam illi, qui in hanc causam recidunt, ad forum privilegiatum revocari amplius nequeunt, sed communi Laicorum jure deinceps utentur. Vid. Casp. Klock *de contribut. cap. 11. num. 201.* Petr. Costal. *ad l. 17. ff. de usur. in fin.*

XXXVII. Regulariter igitur, qui verè & propriè dotales Ecclesiæ sunt, & in hunc finem ab initio Ecclesiæ agris in dotem datis mancipati sunt, aut adhuc mancipantur, jurisdictione seculari censeri debent exempti. Et tales in dubio intelliguntur omnes illi, qui vel ad censum perpetuo ex agris, quibus utuntur; Ecclesiasticis solvendum, vel ad servitia rustica uniformiter & in perpetuum præstanda, vel ad operas manuales alias tenentur. Sed quia præsumptio ista non est juris & de jure, sed ferè hominis tantum, ideò quòd aliter sese res ea habere queat, & non ab initio tantum alia istorum hominum potuit esse conditio, sed etiam, si vel maximè verè dotales ab initio fuerint, hæc eorum conditio successu temporis variis modis amitti potuit, cautè utiq; &

providè admodum agendū erit in judiciis, sicubi controversia statū moveatur, ne vel eximantur illi temerè jurisdictione seculari, vel eidem sine justā ratione adjudicentur. Atque idcirco, nisi notoria planè & omninò certa esset hæc eorum qualitas allegata, noluerunt Antecessores nostri simpliciter & absolutè atq; sine omni reservatione de jure isto pronunciare, sed saluum quandoque reliquerunt Domino jus, quod sibi ille vendicabat, cum onere tamen probandi, & præfixo in eam rem legali termino.

XXXVIII. Ex plurimis, quæ hanc in rem adduci possent, sententiis unam tantum adscribam his verbis conceptam: In Sachen Hansen von Staupitz zu Dabrun an einem / und Henrich Lidiken Kirchen. und Pfarrmann daselbst am andern belangende verabschieden Wir verordnete Commissarien des Consistorii zu Wittenberg: Weil dieser Pfarren und Kirchen Leben dem Churfürsten zu Sachsen und Burggrafen zu Magdeburg unsern gnädigsten Herrn unvermiltelt alleine gehörig / so hat auch ermelten von Staupitz ohne seiner Churfürstl. Gnaden /

oder unsern als Derelben verordneten Commissarien befehlich ermelten Pfarrer und Kirchman auszupfänden nicht gebühret. Derowegen der von Staupitz demselbigend das genommene Pfand ohn Entgeld / und unverschmälert förderlichst hinwieder zustellen soll. Es wird Ihme aber dem von Staupitz hiermit vorbehalten / da er wie recht in Sächsischer Frist darthun und erweisen könte / oder wolte / daß die jurisdiction oder Bothmäßigkeit über solchen Kirchenbauer Ihme zuständig und gehörig / damit soll er gehöret und zugelassen werden / und erginge alsdenn ferner was recht ist. Verabschiedet im Consistorio zu Wittenberg den 23. Tag Novemb. 1575. Eaque sententia vires rei judicatae acquisivit, nec repetitur quicquam, quod intra terminum præfixum amplius movisset Nobilis.

XXXIX. SEXTUM doris Ecclesiasticæ privilegium est, quod ab omni servitio, censu, tributo, aut aliâ qua unque exactione immunis esse debeat. De servitiis, Constitutum est in Concilio Worm. c. c. c. l. i.

can. 50. & repetitur à Benedicto Le-
vita *Capitular. lib. 1. c. 91.* & à Gratia-
no *c. sancitum 23. q. 8.* his verbis:
*Sancitum est, ut unicuiq; Ecclesie unus
mansus integer absq; ullo servitio at-
tribuat. & presbyteri in eis constitui
non de decimis, neq; de oblationibus
fidelium, non de domib; neq; de arvis,
vel de hortis juxta Ecclesiam positis,
neq; de prescripto manso aliquod ser-
vitium faciant, præter Ecclesiasticum.*
Tota ea constitutio de solo isto
manso, quem in dotem dare Eccle-
siæ oportuit, accipienda est, ne quis
eam extendat ad fundos alios, qui
ultra dotem ex liberalitate Eccle-
siæ donantur. Disertè enim in tèx-
tu sequitur. *Et si aliquid amplius
habuerint, inde majoribus suis debi-
tum servitium impendant.* Pro vo-
cabulo *Majoribus* in ipso Concilii
textu & Capitularibus legitur: *Se-
nioribus*, quod & notavit Contius,
significatione planè eadem, quia
majorum & Seniorum appellatione
domini designantur. Ant. Bene-
geus *de benefic. de immun. Eccles. §.
6. n. 4.* Franc. Hottomann. *de verb.
Feudal. vocab. Senior.* Et ex hoc in-
telligitur, non omnia promiscuè
immobilia, quæ Ecclesiæ quocunq;
titulo acquiruntur, à servitiis esse
immunia, sed illa tantùm, quæ do-
tem Ecclesiasticam constituunt,
quæq; in hunc finem dantur, ut ha-
beat Ecclesia, unde cum suis mini-
stris sustentari & conservari queat,

quo caractere dos ab reliquis bo-
nis Ecclesiasticis distinguitur.

XL. Quod si ergo ultra dotem
necessariam bona aliqua donentur
Ecclesiæ, non eodem illa privilegio
muniuntur, ut sint ab omni onere
libera, sicut munita est dos neces-
saria, sed dominis territorii debita
servitia præstari perinde debent, ac
si in manûs Ecclesiæ nunquam ve-
nissent. Quas verò hîc faciant li-
mitationes Canonistæ, videri potest
apud Joh. Bapt. Vivianum *ad c. 1. X.
de censib.* quas deinceps, ubi de tri-
butis & collectis agendum erit, ac-
curatiùs examinabimus. Id tamen
interim notandum, etiam in rebus
ultra dotem Ecclesiæ donatis, talem
quandoq; à servitiis immunitatem
reperiri, quandoquidem integrum
est domino juri suo renunciare &
servitia sibi debita remittere. Unde
in donationibus post concessam
immunitatem ab collectis, gabellis
atq; aliis consuetudinib; sæpè ad-
ditur generalis clausula his verbis:
*Quid plura? nullum prorsus mihi vel
meis faciant servitium.* Vid. Nic. Ca-
muz. *in antiq. Tricas.* pag. 302. & 303.

XLI. Sed necesse non est, ut la-
tiores hîc faciamus digressiones.
Sufficit nobis nosse, ex bonis dotem
Ecclesiasticam constituentibus nul-
lum præstari debere servitium, quæ
proinde domini non difficulter im-
munia esse patientur, cum lege pu-
blicâ eis hoc privilegiû sit concessû.

Præter

Præter constitutionem enim, quam ad suggestionem Concilii Wormaciensis ex Capitularibus adduxi supra, in iisdem capitularibus *lib. 5. cap. 45.* hæc legitur similis: *De uno manso ad Ecclesiam dato, de quo aliqui homines contra statuta sibi servitium exigunt, quicumque pro hac causa accusatus fuerit, Comes vel Missi hoc quod inde subtrahum est, presbyteris cum lege sua restituere faciant.* Pertinet hæc canon vigesimus primus, (apud Coriolanum & Casanzam vigesimus) Concilii Toletani III. adductus à Gratiano *c. Ecclesiarum 12. q. 2.* *Quoniam cognovimus, in multis civitatibus Ecclesiarum servos & Episcoporum vel omnium clericorum à iudiciis vel actoribus publicis in diversis angustiis fatigari: omne Concilium à pietate gloriosissimi Domini nostri poposcit, ut tales deinceps ausus inhibeat; sed servi superscriptorum officiorum in eorum usibus vel Ecclesie laborent. Si quis verò iudicum aut actorum clericum aut servum Clerici vel Ecclesie in publicis ac privatis negociis occupare voluerit, à communione Ecclesiastica (cui impedimentum facit) efficiatur extraneus.*

XLII. Qui apud nos hodiè sunt, Dotales, cum diversimodè se habeant, ut supra dixi, nonnullorum etiam conditio primigenia, per incivilem magistratûs secularis oppressionem, profus immutata sit, difficile erit unâ simplici responsione definire,

utrum illi ad servitia alia, præterquam Ecclesiastica, adhiberi possint aut debeant. Id tamen confidenter assero, illos, qui in fundis Ecclesie dotalibus habitant, quique præter istos fundos, nullas alias possessiones habent, ad nulla alia servitia teneri, præter ea, quæ Ecclesie aut ejus ministris debentur. Ratio ex sæpè dictis patet, quia scilicet illi similes sunt veteribus colonis glebæ addictis, aut mancipiis manso Ecclesie destinatis, & hinc quasi partem faciunt ipsius dotis. In genere tamen de dotalibus verba facit Serenissimus Saxonie Elector, quando in Decreto Generali §. 40. constituit: *Wo auch Pfarren Dotales oder gewisse Frohn- und Dienstleute der Pfarrer seyn/ die sollen ihre schuldigen Dienste zu leisten ernstlich von der Obrigkeit angehalten / darneben aber mit neuen Diensten / und Beschwehrungen von andern keines weges beleget werden.* Quæ constitutio ab omnibus promiscuè dotalibus, etiam illis, quorum antecessores olim cum bonis suis doti jam constitutæ superadditi fuerunt, quales haud paucos extitisse verisimile est, veluti panacæa adversus quascunquè servitorum exactiones in Consistoriis allegari solet. Et hinc multa sæpè lis est circa applicationem, dotalibus hinc sibi libertatem, Domino illinc servitutem vindican-

dicantibus, iudicibus ipsis sæpè rem atque diem diffidentibus. Et est sane ea disceptatio multijugæ sæpè & sinuosa quæstionis, multatq; & anxii curâ, & circumspicientiâ indigens, cum ex alterâ parte favor Ecclesiæ & libertatis, ex alterâ jus & potestas Domini pari certantium contentione allegetur, obscuritas verò & anceps causæ eventus ex eo cum primis nascatur, quod incerta hodiè plerorumque dotium sit origo. Nec inter dominos tantum & dotales istiusmodi agitur controversia, sed sæpe. numero etiam inter dotales & rusticos vicinos, qui invidiosissimè illis insultare & privilegium hoc intervertere quibuscumque argumentis toto die intendunt, ut mirum adeò non sit, inter tot insectantium conatus fatiscere subinde pauperrimos dotales, miserèq; succumbere, victores cæteroquin futuros, nisi invidiam declinare, & odium in se concitatum deprecari maluissent.

XLIII. Ne tamen id fiat, & ne temerè illi ad servitia trahantur, iudicis est prospicere. Sed quis ille? & quodnam hinc forum competens? cum plerumque actorum partes sustineant rustici dotales, actor autem rei forum sequi teneatur. Ego hinc iudicem Ecclesiasticum adeundum esse censeo, dum tamen Ecclesiæ aut ministris ejus inserviendum à dotalibus fuerit. Servitia enim ista constituent partem salarii Ecclesiæ mini-

stris constituti, & de tali salario in genere constitutum est in ordinat. Eccles. *sub rubr.* von beyden Consistoriis zu Leipzig und Wittenbe. § 7. n. 4. quòd causæ istud concernentes in Consistoriis Ecclesiis decidi debeant. Alle Sachen/so der Kirchendiener Besoldung betreffen. ut ita causæ istiusmodi habeantur pro Ecclesiasticis, quarum intuitu forum competens, Ecclesiasticum nimirum, adiri oportet. Et quia hinc incertum est, utrum servitia à Domino imperata non impediunt servitia ministris Ecclesiæ destinata, certum id quod est, servitium, scilicet Ecclesiasticum, trahit ad se incertum, ut in uno foro de utroque disceptetur, nec tantum, utrum impediatur alterum ab altero, sed etiam in genere, utrum debeantur servitia à domino imperata, aut à Vicinis postulata, cum intersit Ecclesiæ, ædes habere liberas, quam ab alio occupatas, aut onere gravatas.

XLIV. Et hæc est praxis in hisce terris quotidia, neque nunc demum aut nudius tertius recepta aut introducta, sed patrum & avorum nostrorum tempore usitata atque exercita, qui in sententiis concipiendis nonnunquam magistratus, etsi hi præsentés aut citati non fuissent, commonebant, ut dotales sibi commendatos haberent, & adversus extorsiones aut attentata aliorum tuerentur. Sic enim ab Antecessoribus nostris pronunciatum invenio mens.

Majo 1597 In Sachen die Pfarrentente und dotales, so von alters hero mit Zinsen und Diensten zu der Pfarre zu Kotta seynd gewiedmet / und gestiftet worden / deren zwey zu Kotta / und der dritte im Dorff Neuden gefessen sind / Kläger an einem / und denn dieser beyder Dörffer Einwohner Beklagte anders Theils bel. verabschieden wir die Verordneten des Churfl. Sächs. Consistorii zu Wittenberg: Weil in der Churfürstl. Sächsischer alter und neuer Visitation Registraturen und Kirchen-Ordnung klärlich verordnet / daß ermeldte Kläger ihren Pfarrer treulich dienen sollen / so können auch dieselbe von den Beklagten nach Ordnung ermelter Registraturen / sonderlich aber der Churfl. Sächsischer Kirchen-Constitutionen Beschluß / und Befehlichen zu andern ihrer Nachbarn Diensten nicht gedrungen / noch gezogen werden. Sondern sollen hiermit dessen hinsüro gänzlich befrenet und verschonet bleiben / jedoch daß solche zu ihrer Kirchen und derselben Diener Häu-

ser gleich dem ganzen Kirchspiel auch dienen helfen. Darüber dann ihr der Amtschöffer samt der Universitet-Verwalter / als dieses Kirchspiels Obrigkeit die gedachten Dotales zu schützen / und ihre beklagte Nachbar bey Vermeidung ernster Straffe von ihren unziemlichen Vornehmen abzuweisen sollet schuldig seyn. Verabschiedet / auch zu Urkund mit des Consistorii In-siegel besiegelt / den 28. Maji Anno 1597.

XLV. Ipsi Electores Serenissimi propriis suis rebus atque prædiis adhiberi noluerunt servitia dotalium; nisi hi non pastori tantum, sed insuper etiam aliis præstare eadem obligati fuissent. Sic enim Elector Augustus felicissimæ memoriæ rescripsit ad Quæstorem Seidensem Lorenz Peckstein anno 1573: Lieber Getreuer / welcher Gestalt sich an uns der Pfarrer zu Müglen beklaget / daß seine zweyen Bauern zur Pfarre gehörig wider alten Brauch mit den Pferdendiensten zu unserm neuem Schloßbau alhier belegen werden wollen / das hast du aus seiner supplication zu vernehmen. Weil wir denn nicht gemeynet / wider alten

alten Gebrauch jemanden beschwehren zu lassen / So befehlen wir dir hiermit / da sie vor alters niemandē als dem Pfarrer zu fröhnen schuldig gewesen / du wollest sie nochmahls darben geruhig bleiben / und hinfüro mit neuen Frohndiensten unbelegt lassen / daran geschieht unsere Meynung. Datum Amaburg den 7. Octobr. 1573.

XLVI. De censu & tributis sive collectis constitutum est in Concilio Meldensi *cap. 63.* anno CHRISTI DCCCXLV. *Ut secundum Canonicam auctoritatem & constitutionem Domini Imperatoris Ludovici, de agro Ecclesiastico & manso, ac mancipiis, quæ ipse suis capitulis constituit, vel si quilibet pro loco sepulture aliquid largitus Ecclesie fuerit, neq; de decimis & oblationibus fidelium cuiquam presbyteros aliquem censum persolvere cogat, nec quisquam cujuslibet ordinis vel dignitatis exinde quicquam subtrahat, aut redditionem quamcumq; exigat temporalem. Quod si fecerit, communionem usq; ad satisfactionem privetur, & regia potestate hoc emendare legaliter cogatur.* Canonem hunc Gratianus *c. secundum 23. q. 8.* Concilio Parisiensi adscribit, quo fundamento, ipse videat. Idem id repetitum legitur in Concilio Valentino *cap. 9.* anno

DCCCLV. *Notes à fidelibus designate basilicis ad hoc, quod statutum est ab eis, vendicentur: nullaq; reddibitio census inde à quolibet seculari exigatur, sed quod canonicè tantum ordinatum est, suppleatur. Si quis autem secularium nostram hanc ordinationem confundere præsumpserit, ab Ecclesia noverit se canonicè feriendum, cujus institutionem temerè contempserit.*

XLVII. Sed hinc iterum probè observanda est, quam & notat Nicolaus le Maître *de bon. Eccles. l. 3. c. 3.* distinctio prædiorum Ecclesiasticorum. Quædam enim, ut supra dixi, in dotem Ecclesie erant destinata & tradita, quædam verò ad dotem Ecclesie non pertinebant, sed erant velut aliquod ejus incrementum, nec tam necessitatis Ecclesiasticæ subsidium, quàm splendoris & autoritatis administriculum. Atque eas terras, quæ Ecclesie dotis nomine obveniant, omninò liberæ esse oportuit, & à tributo quovis immunes. Reliquæ verò vel tributariæ erant, vel tributorum expertes. Ultimis his, sicubi ad Ecclesias pervenissent, non facilè tributa imposita fuerunt à Principibus Christianis, nisi quando vel necessitas id exegit, vel victoribus prima obedientiæ rudimenta præstari oportuit. Sic enim Longobardicis Ecclesiis tributum impositum refert Sigonius. Tributaria verò quæ sunt prædia, cum ipso onere in Ecclesiam

clesiam transeunt, neque facere potest Ecclesia per dominium aut possessionem suam, ut onus istud ablatum censeatur, sed perinde ut alii cives istud ferre & tributa exsolvere tenentur.

XLVIII. In capitularibus Karoli Magni *lib. 4. num. 37.* hæc legitur Constitutio: *Quicumq; terram tributariam, unde tributum ad partem nostram exire solebat, vel ad Ecclesiam vel cui libet alteri dederit, is qui eam susceperit tributum, quod inde solvèbatur, omni modo ad partem nostram persolvat: nisi fortè talem firmitatem de parte dominicâ habeat, per quam ipsum tributum sibi perdonatum possit ostendere.* Idem habetur *lib. 3. num. 86.* *Ut de rebus, unde census ad partem Regis exire solebat, si ad aliquam Ecclesiam traditæ sunt, aut redantur propriis heredibus, aut qui eas retinuerit, illum censum persolvat.* Vid. *Dd. ad l. 5. C. de SS. Eccles.* Et ratio est, quia in vestigalibus ipsa prædia, non personæ conveniuntur, *l. 7. ff. de publican.* ut intelligamus scilicet onera ista prædiorum esse, non personarum, ac proinde quasi à prædiis exigì, atque à possessoribus eo nomine conventis præstanda esse sine consideratione qualitatis aut dignitatis. Arn. Vinnius *ad §. 2. Inst. de abl.* Nec malè igitur Casiodorus *lib. 1. Var. epist. 26.* *Ea quæ à tempore beneficii ad Ecclesiam est translata possessio, commune cum omnibus possessoribus onus agno-*

scat, & ejus subjaceat functioni, cujus nata est jura dominii. Conf. Aug. Barbof. *ad c. 1. X. de cens.* Ant. Mornac. *ad d. l. 5. C. de SS. Eccles.* Henric. Canis. *ad tit. de immun. Eccles. in fin.* Goffredus de Trano *in summ. ejus tit. num. 3.*

XLIX. Sed quia omnis Ecclesiarum & bonorum Ecclesiasticorum immunitas ex Principum provenit beneficis, non erit hîc ἀπεσοδιούσιν, si paulò attentius constitutiones Imperatorias, quæ de ejusmodi privilegiis extant, investigemus, & quatenus vel aucta ea vel imminuta fuerint, secundum annorum seriem, breviter describamus. Primus igitur Constantinus in genere universas Ecclesias Catholicas tributorum oneri subduxit, & immunes esse voluit in *l. 1. Cod. Theodos. de annon. & tribut.* *Præter privatas res nostras,* inquit, *& Ecclesias Catholicas & domum clarissimæ memoriæ Eusebii ex Consule & Magistro equitum & peditum, & Arsacis Regis Armeniorum nemo ex nostrâ jussione præcipuis* (h. e. immunitibus ἐξαιρέτως) *jure quodam præ aliis præcipuis, ut explicat Jacobus Gothofredus) emolumentis familiariter juvetur substantiæ.* &c. Constitutionem hanc edidit Constantinus anno Christi CCCXV. quo tempore maximè studuit Imperator, plurimasq; rationes invenit, ut locupletaretur Ecclesia, quæ hæctenus variis suppressa persecutionibus in paupertate

vixerat, & in angustiis rebus animosa nihilominus atque fortis extiterat. Videtur tamen subinnuere Constantinus, immunitatem hanc Ecclesiæ jam antea fuisse tributam, & à se ipso fortè anno CCCXIII. uti ex *l. 1. C. Th. de Episc.* conjecturam facit Jacobus Gothofredus.

L. Cùm verò intra paucissimos annos ex pietate & liberalitate eorum, qui religionem Christianam amplexi fuerant, non pecuniæ tantum, sed integra latifundia Ecclesiis donata essent, quibus in immensum auctæ fuerant earum facultates, brevi post tempore ipsæ quoque tributis obnoxia factæ sunt. Non tamen illicò, & simul, atque promiscuè omnibus, sed pèdetentim, & primùm quidem canonicis sive ordinariis. Sic enim statuit anno CCCLX. Constantius in *l. 15. C. Theodos. de Episc. Eccles. & Cler.* postquam in Ariminensi synodo super Ecclesiarum & Clericorum privilegiis tractatu habito definitum esset, ab Imperatore postulari debere, ut jura, quæ viderentur ad Ecclesiam pertinere à publicâ functione libera essent, id eis haudquaquam concedendum, suamq; sanctionem dudum hoc repulisse ait. Videntur, qui Arimini anno CCCLIX. convenerant Episcopi CCC. iniquè tulisse legem aliquam Constantii anteriorem, quâ ille ordinariis collationibus Ecclesias subjecerat. Per syno-

dalem igitur petitionem aut intercessionem efficere se posse putabant, ut liberè deinceps atque prorsus immunes lege novâ declararentur Ecclesiæ. Sed petitionem istam parum pensi habuit Imperator, & à canonicis atque ordinariis muneribus immunes esse noluit, crediditq; satis eis prospectum esse, si ab extraordinariis & sordidis liberæ præstarentur.

LI. Quæ à Juliano Apostatâ ab eo tempore, quo rerum potitus est, ad finem usque vitæ, spatio viginti mensium, à mense Octobri anni CCCLXI, ad 6. Julii anni CCCLXIII, adversus Christianos promulgata fuerunt edicta, referre hîc superse-
deo, & quia ab hoste Christiani nominis ea profecta, & quia non adeò diuturna fuerunt, cùm à Successore Joviano illicò revocata fuerint. Sic enim ait Philostorgius *lib. 8. c. 5. Jovianus Imperator veterem ornatum Ecclesiis reddidit, omniq; eas onere liberavit, quod eis Apostata imposuerat.* Revocavit eadem Valentinianus Imper. anno CCCLXIX. in *l. 18. Cod. Th. de Episc.* his verbis: *Quam ultimo tempore Divi Constantii sententiam fuisse claruerit, valeat: Nec ea in adsimulatione aliqua convalescant, quæ tunc decreta vel facta sunt, cùm paganorum animi contra sanctissimam legem quibusdam sunt depravationibus excitati.* Constantii autè sententiam hanc fuisse dixi, ut ab extraordinariis
qvi-

quidem, non autem à canonicis & ordinariis muneribus immunes essent Ecclesiæ. Videamus, quid à Christianis Imperatoribus sancitum fuerit porro.

LII. Anno CCCXXCII. Ecclesiis etiam ista ab extraordinariis muneribus hæctenus relicta immunitas ab Valentiniano juniore adempta fuit, per constitutionem, quæ extat in *l. 15. Cod. Theod. de extraord. sive sord. mun.* qualem similem anno CCCXC. edidit Theodosius Magnus in *l. 18. eod.* Exegisse istas constitutiones videtur necessitas Reip. & expeditio Illyriciana, cujus mentionem facit ipse Imperator in *d. l. 15.* Sunt autem munera extraordinaria, quæ præter canonica & consveta indicuntur, quæq; pro rerum necessitate, & indigentia exiguntur, ut sunt angariæ, operæ, tyronum & eorum præstatio &c. de quibus vid. Gothofredus *ad Cod. Theodos. d. tit.* Solùm igitur ab sordidis muneribus eo tempore immunes manserunt Ecclesiæ, quæ qualia fuerint, prolixè recensentur ab ipso Imperatore in *d. l. 15.* quæ est apud Justinianum lex *10. Cod. de excusat. mun.*

LIII. Qui secutus fuit, Imperator Honorius anno Christi CCCXCVII. pristinam Ecclesiis libertatem quoad munera extraordinaria restituit, & ab illis eas immunes fecit, in *l. 21. & 22. Cod. Theodos. de extraord. sive sord. mun.* Fuit namque Honorii Impera-

toris (vel Stelichonis potius, qui illum totum in potestate habebat, ut notat Philostorgius *lib. 11. cap. 3.* & Zosimus *lib. 5. pr.*) eximia hæc benignitas, ut imperii sui initio privilegia Ecclesiarum & Ecclesiasticorum ab anterioribus Principibus indulta omnia in genere confirmaret, additâ hæc ratione, quia temporibus nostris addi potius reverentiæ cupimus, quàm ex his, quæ olim præstita sunt, immutari, ut ait ipse in *l. 29. Cod. Theod. de Episc. Cler. & Eccles.* Quod & Sozomenus confirmat *lib. 8. hist. Eccles. c. 1.* Et quia plurimæ aliæ de non violandis Ecclesiæ privilegiis, ejus extant constitutiones, facillè inde conjicere licet, multorum impetitionibus creberrimè ea tùm temporis fuisse exposita.

LIV. Idem Honorius anno CCCCXII. speciali constitutione in *l. 5. C. de SS. Eccles.* quæ est *l. 40. Cod. Theod. de Episc.* singularim recensuit, quibus muneribus exemptæ esse debuerint Ecclesiæ. *Placet, inquit, rationabilis consilii tenore perpenso, destrictâ moderatione prescribere, à quibus specialiter necessitatibus Ecclesiæ urbium singularum habeantur immunes. Prima quippe illius usurpationis contumelia depellenda est, ne prædia usibus celestium secretorum dicata sordidorum munerum fasce vexentur. Nullam jugationem, quæ talium privilegiorum sorte gratulatur, muniendâ*

itineris constringat injuria, nihil extraordinarium ab hac, superindictitumve flagitetur: nulla pontium instauratio: nulla translationum sollicitudo gignatur: non aurum, ceterumq; talia poscantur. Postremo, nihil præter Canonicam illationem, quod adventitia necessitatis sarcina repentina depoposcerit, ejus functionibus adscribatur. Si quis contravenerit, post debita ultionis acrimoniam, quæ erga sacrilegos jure premia est, exilio perpetue deportationis unatur.

LV. Ex quâ constitutione patet, non per omnia à tributis exemptas aut immunes fuisse Ecclesias; quorsum enim singulari istâ recensionem opus fuisse? & plerasque omnes subjectas mansisse collationibus perpetuis atque ordinariis. Imò nec patriarchales quidem exceptas fuisse, patet ex Theodosii junioris constitutione in *l. 6. Cod. Theodos. de patroc. vicor.* quam promulgavit anno Christi CCCCXV. his verbis: *Quicquid autem in tempus usque dispositionis habite à Viro illustri decessere sublimitatis tue Ecclesie venerabiles, id est, Constantinopolitana atq; Alexandrina possedisse deteguntur, id pro intuitu Religionis, ab his precipimus firmiter retineri: sub eâ videlicet sorte, ut in futurum functiones omnes, quas metrocomie debent, & publici vici pro antiquæ capitatio- nis professione debent, sciant procul dubio subeundas. &c. Solius Con-*

*stantinopolitana & Alexandrina Ecclesie fit mentio, quia quæstio tantum erat de annonâ Alexandria Constantinopolin subvehenda, quarum Ecclesiarum patrociniū quærebant illi, quibus onus subvehendi subeundum erat, ut hac ratione immunes fierent. Quod cum indignum & Reipublicæ perniciosum ac reliquis concivibus onerosum arbitraretur Imperator, hac demum sub conditione Metrocomiarum vel publicorum vicorum possessiones Ecclesiam Constantinopolitanam & Alexandrinam retinere vult, si in futurum omnes functiones solitas & ordinarias pro iis præstent. Capitatio enim, cujus hæc fit mentio, nihil aliud est, quàm tributum soli & possessionum, uti optimè explicat Jacobus Gothofredus in *paratit. & ad l. 2. C. Theodos. de cens.**

LVI. Idem verò Theodosius junior anno CCCCXXIII. derogavit nonnihil privilegio, quod ab Honorio datum fuisse recensuimus supra. Honorius enim à munitione itineris & pontium instauracione immunes fecerat Ecclesias; Sed Theodosius immunes eas deinceps esse noluit, in *l. 6. Cod. Theodos. de itin. mun. & l. 7. Cod. Justin. de SS. Eccles.* quæ dictæ legis sextæ quædam veluti epitome est. *Ad instructiones itinerum, inquit, pontiumq; etiam divinas domos & venerabiles Ecclesias tam laudabili*
titu-

titulo libentes adscribimus: quia non est inter sordida munera numeratum. Ecclesiæ scilicet hæcenus ab sordidis muneribus semper immunes habitæ fuerunt. Inter sordida autem ejusmodi munera etiam viarum & pontium instructio atque refectio relata fuit *l. 15. & 18. C. Theodos. de extraord. sive sord.* Id verò correxit Theodosius, & ex sordidorum munerum numero eam exemiit. *Abste,* inquit, *ut nos instructionem viæ publicæ & pontium stratarumq; operam, titulis magnorum Principum dedicatam inter sordida munera numeremus.* Atque idcirco nullum genus hominum, quantæcunque illi dignitatis fuerint, & nec proprias quidē domos aut prædia ab hoc munere præstādo excipi voluit.

LVII. Sed & ipsum sordidorū munerum nomen displicuit aliquando Imperatoribus, quod sub isto colore multa negligenter, salutis Reip. maximè proficua. Inter novellas Constitutiones Theodosii & aliorum Imp. quas primū edidit Petrus Pithœus *sub tit. 20.* quæ legi novæ ob stare poterant, his verbis diluuntur: *An fortè contumeliosum putandum est inventum contra rationem nomen munerum sordidorum, quo instauratio militarium Virorum, quo armorum fabricatio, quo murorum refectio, quo apparatus annonæ, quo reliqua opera, per quæ ad splendorem distinctionis publicæ pervenitur, pravâ appellatione censentur:*

sine quibus nullus maximarum rerum procedit eventus, quorum adminiculo statum pariter, & decus tuemur Imperii, ac, ne singula prosequamur, sine quibus nihil necessarii operis effici potest? &c:

LVIII. Dixi supra, ab collationibus ordinariis sive canonicis non fuisse immunes Ecclesiæ. Soli tamen fortè Thesalonicensi id privilegium contigit in *l. 33. C. Theod. de annon. & trib.* anno CCCCXXIV. (quam repetiit Justinianus in *l. 8. de SS. Eccles.*) sub hæc tamen conditione, ut propriæ tantum capitacionis modus remisus intelligeretur, nec externorum gravamine tributorum Resp. Ecclesiastici nominis abusione læderetur. hoc est, ne obtentu Ecclesiæ & Ecclesiastici nominis externi seu alii, sive privati, sive Clerici aut Ecclesiæ per fraudem & collusionem hæc immunitate potirentur. Quia enim impares erant solitis tributis Macedonicæ diœceseos provinciæ, non modum tantum civibus posuit Theodosius junior, & eum quidem secundum spontaneam illorum oblationem, sed etiam æquum esse putavit, ut in tantâ Illyrici indigentia Ecclesia Thesalonicensis prorsus immunis esset. Sed ista tota constitutio localis fuit, & fortè etiam temporaria.

LIX. Nolo ad ulteriora inferentium Imperatorum tempora excurrere, atque eorum constitutiones prolixius compilare. Ex his

verò, quas recensui, duo in primis observare licet. Primum est, immunitates Ecclesiasticas non ex jure divino, uti nobis hodiè persuadere volunt Ecclesiæ Pontificiæ Antistites, sed ex mero jure humano positivo provenire, & quidem ex concessione Principum. Neq; enim tanta tùm temporis fuit Ecclesiæ potestas, quantum deinceps vel sumpsit sibi, vel à principibus accepit, utilis invitis immunes facere posset vel personas vel terras Ecclesiasticas, quod exemplo Ariminensis Concilii supra ex *l. 15. C. Tb. de Episc. Cler. & Eccles.* adducto patet. Secundum est, nondum eo tempore distinctam fuisse dotem Ecclesiasticam, aut mansum in dotem datum, ab reliquis bonis quæcunq; liberalitate in Ecclesiam translatis. Quandoquidem promiscuè ubiq; agunt Imperatores de prædiis Ecclesiæ acquisitis, atq; illa canonicis & ordinariis tributis subjecta volunt. Neque enim alia prædia magis usibus coelestium secretorū dedicata sunt, quæ Canonicæ illationi obnoxia esse voluit Honorius in *l. 5. C. de SS. Eccles.* quàm ipsa illa, quæ hodiè dicimus dotalia. Simul verò id etiam inde addiscitur, non vanam esse aut confictam, Panormitani & reliquorum Canonistarum distinctionem, quæ Ecclesiam ad onera perpetuò insita & immutabilia teneri, ad variabilia autem & repentina non

teneri contendunt. Vid. Petr. Costal. *ad l. 17. ff. de usur.*

LX. Sed hic tamen notandum, inter extraordinarias illas collationes, quibus immunes fuisse dixi Ecclesias, non referri eas, quæ ex gravi aliquâ & urgente Reip. necessitate indicuntur. Sic enim constituerunt Imp. in *l. 11. C. de SS. Eccles. Neminem ab angariis vel parangariis, vel plaustris, vel quolibet munere excusari precipimus: cum ad felicissimam expeditionem nostri nominis omnium provincialium per loca, quâ iter arripimus debeant soluta nobis ministeria exhiberi, licet ad SS. Ecclesias possessiones pertineant.* Repetitur ista constitutio & haud paulo extensius in *l. 2. C. de quibus muner. vel præstat. lib. X.* Et similis adscribitur Anastasio Imperatori in *l. 21. C. de curs. publ. lib. XII.* Ratio est, quia privilegium immunitatis generaliter concessum non includit casum necessitatis publicæ. Tùm enim æquum est, ut à summis sarcina ad infimos usque decurrat *l. 1. C. de quib. mun.* & necessitatibus subveniendum cum jacturâ universorum, non quorundam tantùm.

LXI. Canonistæ, qui hanc improbare nequeunt exceptionem, non aliter tamen, quàm cum duplici eam admittunt limitatione. Primò, requirunt talè necessitatis communis gradum, cui sublevandæ non sufficiant bona Laicorum, adeoq; volūt

in subsidium demum teneri bona Ecclesiarum. Sed enim Constitutiones adductæ ostendunt, istis temporibus, quibus illæ promulgatæ fuerunt, ignotâ planè fuisse hanc limitationem. Deinde verò, quis arbitrabitur, utrum sufficientia bona Laicorum, an minùs? Clericis, qui id jus tribuunt, uti communiter faciunt Canonistæ, per *c. non minus 4. & c. adversus 7. X. de immun. Eccles.* Thom. Sanchez *consil. moral. l. 2. c. 4. dub. 55. n. 38.* perpetuam hanc audient exceptionem, nondum satis esse excusata bona Laicorum, suumq; sibi privilegium haudquaquam violari debere. Laici autem nunquam facient finem querelarum, seq; ad saccum & peram jam excusos, uno ore clamabunt, ut ad eò in praxi difficilis admodum hic sit peræqvatio.

LXII. Secundò requirunt, ut accedat consensus summi Pontificis, *d. c. 7. X. de immun. Eccles.* Istumque consensum tam necessarium statuunt, ut excommunicationi succumbat, quisquis cum neglexerit. Audiamus ipsum Bonifacium VIII. *c. 3. immun. eccles. in 6. ex cathedrâ minitantem, & excommunicationis fulmina vibrantem. Statuimus,* inquit, *quod quicumq; prelati, ecclesiasticæq; personæ, religiose vel seculares quorumcunq; ordinum, conditionis seu status, collectas vel tallias, decimam, vicesimam, seu centesimam suorum & Ecclesiarum proventuum vel bonorum Laicis solverint vel promiserint, vel se soluturos*

consenserint, aut quavis aliam quantitatatem, portionem aut quotam ipsorum proventuum vel bonorum estimationis vel valoris ipsorum sub adjutorii, mutui, subventionis, subsidii vel doni nomine, seu quovis alio titulo, modo, vel quaesito colore absq; autoritate sedis ejusdem: nec non Imperatores, Reges seu principes, Duces, Comites vel Barones, Potestates, Capitanei vel Officiales vel Rectores quocunq; nomine censeantur, civitatum, castrorum, seu quorumcunq; locorum constitutorum ubilibet, & quovis alii cujuscunq; præ eminentiæ, conditionis & status, qui talia imposuerint, exegerint vel receperint, aut apud aedes sacras deposita Ecclesiarum vel Ecclesiasticarum personarum ubilibet arrestaverint, saisiverint, seu occupare presumpserint, vel arrestari, saisiri aut occupari mandaverint, aut occupata, saisita, seu arrestata receperint, nec non omnes, qui scienter dederint in prædictis auxiliù, consilium vel favorem, publicè vel occultè: eo ipso sententiam excommunicationis incurrant &c: Sunt tamen, qui huic pœnæ non aliter locum faciunt, nisi tùm, quando res moram patitur, periculo autem imminente, etiam inconsulto summo pontifice ab Ecclesiis tale subsidium peti & recipi possit statuüt. Vid. Anton. Perez *Cod. de quib. muner. num. 9.* Nobis iste consensus idè non potest necessarius videri, quia universa ista immunitatis Ecclesiasticæ privilegia à solo Principe concessa fuerunt, qui proinde

proinde minuere & augere ista pro
lubitu potest sine cujusquam alteriq
consensu. Et ergò in solius Principis
voluntate consistet, quousq; valere
velit privilegia à se liberaliter con-
cessa. Conf. Anton. Benges & Franc.
Pinsfon. *de benef. tit. de oner. Eccl. §. 19.*

LXIII. SEPTIMUM dotis Eccle-
siasticæ privilegium est, quòd ejus
dominium transferatur in Ecclesiã
absq; traditione; quod quidem ei
commune est cum reliquis rebus Ec-
clesiæ donatis aut venditis. *l. ult. C.
de SS. Eccles.* Atq; adeò, quæ supra
de traditione vel verâ vel Symboli-
câ dixi, non eò pertinent, ut eam ad
dominii translationem statuam9 ne-
cessariam, sed ut translationem istã
inde faciamus magis solennem. Nec
enim, quæ ad solennitatem aliquam
externam conducunt, illicò etiam
ad substantiam actûs pertinent, &
quæ probationi inserviunt, non pro-
tinus, negocium ipsum constituunt.
Cæterùm privilegium hoc tam am-
plum & latè patens faciunt Cano-
nista, ut etiam eo casu dominium
translatum statuatur, quando quis a-
licui fundum donat inter vivos, eã
lege, ut eum post certum tempus
Ecclesiæ restituat; saltem lapso tem-
pore isto, intra quod restitui debuit.
Post alios Didacus Covarruvias *lib.
1. var. resolut. cap. 14.* Sed opinionem
istam principis juris repugnare ait
Anronius Faber *de error. pragmat.
decad. 48. err. 2.* multisq; eam per-
stringit verbis. Sed ipse tamen con-
tra plerorumq; Interpretum senten-

tiam actionem illam utilem, quæ ter-
tio illi donatario post temp9 elapsû
datur in *l. 3. C. de donat. quæ sub mod.*
statuit esse realem. Ejus rationes ex-
cutere nunc non vacat. Vid. Anton.
Perez *C. d. t. n. 6. 7.*

LXIV. Deniq; OCTAVO, ut com-
pendium faciam, competere volunt
doti Ecclesiasticæ universa illa pri-
vilegia, quæ in jure concessa inveni-
untur doti Uxorix. Julian. Vivian. *de
jur. patron. part. 1. lib. 2. cap. 5. n. 55.* qui
ipse nonnulla eorum recenset *cap.
aneced. 4. n. 11. seq.* Cumq; dotis Uxo-
rix favor in jure ubiq; sit maximus,
non minorem eum imò haud paulo
majorem impertiri volunt doti Ec-
clesiasticæ: ex ratione illâ, quod ma-
trimoniũ spirituale & carnale æqui-
parentur. Nic. Everhard. *loc. 76.* quod-
que in comparatione matrimonium
spirituale haud paulo præstan-
tius sit. Quid verò de matrimonio
spirituali sentiendũ sit, supra abunde
exposuim9. Et quanqvã ratio ista no-
bis min9 videatur accõmoda; in the-
si tamè ipsã, quã doti Ecclesiasticæ in-
signis tribuitur favor, & si nõ major,
saltè æqualis illi, qui doti Uxorix ad-
scribitur, nolim9 dissentire. Utiq; n.
pro Ecclesiã laborandũ est, ut habeãt
ej9 ministri, unde vivere, & unde cul-
tũ divinũ peragere queant. Quam in
rem si dos constituta fuerit, et si, ut
constituatur, præcisè necessarium
non sit, uti supra exposui, interest
Ecclesiæ dotem eam salvã habere, &
per concessã privilegia conservare.

Ut infirmata & adempta fuerint dotis Ecclesiasticæ privilegia, deqve fraudibus circa ea commissis.

SUMMARIA,

DE veteribus & hodiernis injuriis & invasionibus, quibus Ecclesia earumq; bona sæpè impetita sint, atqve etiamnum impetantur, in genere, n. 1.
Leges à Karolo M. & Ludovico Pio pro immunitatibus Ecclesiarum conditæ quàm diu illesæ extiterint? n. 2.

Semper extitisse, qui varia ex bonis ecclesiasticis quæserint compendia, nec veriti adeò fuerint, ipsum quoque eorum dominium sibi vindicare, totumq; id quocunqve titulò adimere. eòd.

Per concessionem bonorum ecclesiasticorum autoritate Imperatoriâ laicis sub censu solvendo factam auctum esse id malum, eod.

Verba concilii Valentini eâ de re n. 3.

Ostenso ex istis verbis, maximam tum temporis in bonis ecclesiasticis fuisse potestatem Imperatorum, n. 4.

Ipsas etiam possessiones dotales variis modis à Laicis impetitas esse tempore concilii Valentini, non solum prædia, quæ doti jam constituta accesserunt. n. 5.

Mulieres aliquando altaribus adstitisse, & ipsò oblationis tempore coram omnibus accepisse, quod oblatum; & cur hoc factum? n. 6.

Non bona tantum ecclesiastica, sed integras etiam Abbantias & monasteria laicis donata inveniri, n. 7, 8.

Istas concessiones beneficia dictas esse, non aliter atqve feuda; sed Ecclesiam provisos & præpositos idoneos requisivisse, n. 8.

Integras quoque Ecclesias parochiales Militibus & Regni magnatibus haud aliter atqve feuda secularia in beneficium datas esse, & quid sub nomine Ecclesie concessum intelligatur? n. 9.

Auxisse bonorum ecclesiasticorum abusum cum imminutam Carolina stirpis potentiam, cum iteratas barbarorum irruptiones, Ecclesiam miserè affligentes, n. 10.

Exemplum Principum secularium ipsos etiam Episcopos quandoque secutos esse in distribuendis inter milites beneficiis ecclesiasticis, n. 11.

Necessitatibus extremis subvenire etiam debere ipsam Ecclesiam, eòd.

Quod ab Imperatoribus bonò consiliò & bonâ intentione in conservationem Ecclesie & Reip. primùm institutum, id successu temporis in meros degenerâsse abusus, tenacissimè sibi bona ista adferentibus, qui accepissent. n. 12.

Accessisse etiam insuper precarias non amplius in nativa sua conditione & qualitate subsistentes, sed multis iidem abusus involutas, eòd.

Episcopus nullò modò possessores bonorum ecclesiasticorum ad restitutionem adigere potuisse, nisi precibus interdum; Et quâ ratione hoc? eod.

Exempla & cessionis instrumenta in eam rem n. 13, 14.

Quâ ratione laici rerum ecclesiasticarum possessores presbyteriales agros aliis piis locis, quàm quorum fuissent, indebitè assignârint, & quod pietate hac suâ malum aliud produxerint, quodq; remedium ejusmodi translationibus adinventum sit? n. 15, 16, 18.

Episcopus Romanos insequentis, audentiores jam factos & Imperatoris autoritatis contemptores valdè inverecundos, ne quidem eos exceptos amplius ab excommunicatione haberi voluisse rerum ecclesiasticarum possessores, quibus autoritate Principum possessio fuisset confirmata, docetur exemplò Gregorii VI Imi, & Alexandri III. n. 17.

Concilium Lateranense de decimis laicorum decernens, n. 18.

Usurpationem laicorum, quæ in decimis, oblationibus & bonis ecclesiasticis aliis invaluit, etiam ad colonos & servos Ecclesiarum extensam fuisse, concilii Meldensis decretò probatur, n. 19, 20.

In legibus Bajuvariorum quomodò definiatur numerus dierum rusticis servitiis destinatus, per Concilium Meldense diminutus? n. 20.

Aliquando ipsas etiam personas ecclesiasticas laicis vel autores, vel adjuutores fuisse, ut ex rebus Ecclesie sua sibi compendia facerent; & quomodo concilium Meldense istud prohibuerit? n. 21.

Collatores nostrarum Ecclesiarum superiori seculò solitos fuisse quandoque homines nullius precii ad clericatum promoveri, eum in finem, ut morigeros sibi pastores haberent, aut in re sua familiari aliquod ab illis emolumentum perciperent. n. 22.

Corruptio & admonitio Electoris Saxonie eam in rem, eòd.

Quantum laboretur à Collatoribus, Nobilibus & Quastoribus, ut colonos & rusticos dotales jurisdictioni suæ & imperio subjiciant, nonnulla ex Consistorii Wittenbergensis matricula de anno 1555. referuntur exempla, n. 23.

Aliquando Pastores ipsos, ut Nobiles sibi favorabiles redderent, dotales suos eorumq; servitia sponte cessisse; Et utrùm licita sit Pastori alienatio aut translatio ejusmodi sine præscentu Episcopi aut Consistorii? n. 24.

Peccare pariter Pastores illos, qui sine præscentu Episcopi aut Consistorii fundos dotales quocunque titulo alienant; Et quomodo in tales sit animadvertendum? n. 25.

Dotales quoque ipsos privilegia dotalia imminuere & pervertere ausos fuisse & fundi dotalis dominium affectasse, nec veritos, eundem apud Censitores, aut per æquatores profiteri, ut oneribus omnibus subjicerentur, & hac ratione jus dotale expiraret, sibiq; & heredibus suis fundus iste comparatus intelligeretur, n. 26.

Aliquando parochianos & vicinos dolò intervertere suisq; adjacentibus agris vindicare solere fundos Ecclesie dotales sive mansos ecclesiasticos, n. 27.

Vasallos etiam Ecclesie feuda, quibus investiti fuerunt, ab seculari sæpè domino lubentiùs, quàm ab Ecclesia & Episcopo recognoscere, fidemq; illi potiùs quàm huic, promittere sategisse, n. 28.

Decretum Concilii Vavrensis ad evitandam & coërcendam ejusmodi jurium ecclesiasticorum interversionem, n. 29.

Pericula, damna & calamitates eorum, qui bona Ecclesie donata diripiunt & in suos usus vertunt, dotalemve colonum ab Ecclesia abstrahunt, n. 30.

Facti, quò quis Ecclesie bonis manum injicit, suasq; fortunas inde ampliare studet, vitiositas, notatio & prohibitio n. 31.

Concilium Toletanum III. quando habitum sit? eòd.

Angariare quid sit? eòd.

Quà ex ratione sacrilegium jure canonicò dicatur, quando quis res Ecclesie usurpat suisq; usibus applicat? n. 32.

Sacrilegium quomodo jure canonicò definiatur? eod.

Dissuasio præfati facti & delicti, & castigatio audacia Advocatorum, Ecclesie Jura impugnantium & evertentium, cum Epicrisi de vindicta divina in eos animadversio, n. 33.

Exemplum Johannis de Marefisi, Advocati Gallici; Cum Conclusionem per votum, n. 34.

MAllem ego ab enarratione hujus capitis præsus abstinere, quàm veteres illas adversus instituta majorum in Ecclesias & earum

bona sæpè illatas injurias, atque invasiones recoquere, quæque super illis constituta sunt, longo ordine recensere. Nec enim sine ignominia

eorum, qui talia ausi fuerunt, legi possunt, quæ passim in antiquis memoriis prostant. Utinam non legentur, & quæ DEO data atque dicata sunt, inviolata mansissent. Sed quia eadem hodiè sæpenuerò luditur fabula, nec desunt etiamnum qui Ecclesiasticas facultates attenuare, suasque ex illis augere non verentur, nec erubescunt, etsi id referre pudeat, non erit hæc alienum, ex historiâ Ecclesiasticâ nonnulla hæc adnotare, sed paucissima tamen, & quasi in compendio, ne nimium focreat sæpius agitata Camarina.

II. Primum observo, leges à Karolo Magno & Ludovico Pio pro immunitatibus Ecclesiarum conditas vix hominis ætatem illas extitisse, si modo extiterunt, quippe quas ipsis illis Imperatoribus adhuc viventibus non semel violatas fuisse, repetita earum arguit promulgatio. Semper enim extiterunt, qui susque deque habentes, unde sibi opes atque divitiæ compararentur, varia ex bonis Ecclesiasticis quæsi verunt compendia, nec veriti adeò fuerunt, ipsum quoque eorum dominium sibi vindicare, totumque id quocunque titulo eis adimere. Isti conatus multum deinceps aucti & promoti fuerunt, postquam bona Ecclesiastica Laicis autoritate Imperatoriâ concessa fuerunt. hæc lege atque conditione, ut ex illis decimæ aut census aliquis alius Ecclesiæ solveren-

tur. Cùm enim quarundam Ecclesiarum facultates ita auctæ fuissent, ut difficulter administrari illæ ab ipsis Ecclesiæ ministris possent, non malè cum illis agi putarunt Principes, si sub certo canone aut censu Laicorum culturæ subicerentur, quorum tamen intentionem permultæ deinceps fraudes excogitatae magno cum Ecclesiæ damno sæpissimè eluserunt.

III. Egerunt eâ de re Patres in Concilio Valentino sub Lothario Imperatore anno DCCCLV. cap. 8. his verbis; *Placuit, ne prædia & possessiones Ecclesiarum, voto fidelium collata, cupidus ad invadendum paterent, & ne tali frauderebus suis vacuarentur & spoliarentur Ecclesiæ, ne & glorioforum Principum animi subreptione quorundam talium deceptivis callidisque mendaciis laderentur: ut si quis non metuens iudicium DEI & damnationem æternam & possessiones Ecclesiarum sive exspoliare quæ pertinent ad jus earum, præsumperit, excommunicationis sententiam, quousque presumptionis factum re corrigat, secundum Ecclesiasticam censuram ferat. Quod etsi prætenderit huiusmodi sibi indulta & concessa ab augustissimis Dominis nostris, nec sic à sententia Episcopi sit liber: multi enim probantur in similibus mentiri: donec rector ipsarum Ecclesiasticarum rerum; ad clementes aures Principis causam tam male facti cum precibus Ecclesiæ dferat,*

rat, ut ejus judicio & moderatione res unde agitur, deliberetur, & is qui charitate fuerit privatus Ecclesia, tunc si dignus est, absolvatur.

IV. Ex quibus verbis patet, maximam tùm temporis in bonis Ecclesiasticis fuisse potestatem Imperatorum, quam hodiè non imminutam tantùm, sed planè ademptam cupiunt Romanæ Ecclesiæ Episcopi. Nec enim potestatem eam in dubium vocant dicti Concilii Patres, quippe qui concessionem eas nulliter factas pronuntiare potuissent non minùs, atq; hodierna Pontificis mancipia, sed inquiri tantùm voluerunt, qualiter se habeant istæ concessionem, & annon per modum subreptionis impetratæ fuerint. De istiusmodi verò prædiis decimas solvi oportuisse, & sub eâ lege fundorum concessionem factam fuisse patet ex cap. 10. ejusdem Concilii; Sed & de fideis & villis, quas constat dominio Ecclesia à fidelibus olim fuisse contraditas, & nunc potestati secularium subditas voluntate eorum ordinari, placuit, ut edictis Principum jussu est, nona & decima ipsas Ecclesiis, unde subtracta sunt, fideliter persolvantur: Hi qui eas retinuerint, ut sacrilegos noverint se ab Ecclesia limitibus pellendos.

V. Ex ejusdem Concilii cap. 9. discimus, non ea tantùm Ecclesiarum prædia, quæ ex liberalibus piorum donationibus doti jam consti-

tutæ accesserunt, sed ipsas etiã possessiones dotales variis modis à Laicis impetitas eo tempore fuisse. Item, ajunt, quia Parochiales presbyteri gravissimè & indignè à secularibus premuntur, nullaq; reverentia sacerdotali gradui ab aliquibus servatur, & quia possessiuncula vel dotes basilicis collatæ irreverenter auferuntur, durissimòq; servitio extenuantur, quod clamor sacerdotum & ruina etiã basilicarum produunt; placuit, ut ipsi presbyteri sub Episcopis, quibus adjutores sunt, maneat & sub matre Ecclesia liberi & quieti officium Ecclesiasticum exequantur. Dotes verò à fidelibus designatæ basilicis ad hoc, quod statutum est ab eis, vendicentur: nullaq; redhibitio cersus inde à quolibet seculari exigatur, sed quod canonicè tantùm ordinatum est, suppleatur.

VI. Memorabile est, quod ex veteri Chartulario Ecclesiæ Cadurcensis à Stephano Baluzio in appendice conciliorum Galliæ Narbonensis num. 10. edito discimus, mulieres aliquando altaribus adstitisse, & ipso oblationis tempore coram omnibus accepisse, quod oblatum fuerat. Verba hæc sunt: Scimus, quod prædictam Ecclesiam (B. Genesii de Asnago) dudum possedit pro portione hereditatis sue Ugo de Fajedo vocatus, cum divisisset paternum honorem cum fratribus suis. Cui Ugoni confirmaverunt idem fratres sui fide sua, — — Habuit Ugo Ecclesiam. Inde dixit pluribus

ribus annis cum Uxore & filiis filiabusq; suis. Unde orta est seditio in populo, quod oblationes suas & Ecclesiastica negocia secularis & laicalis persona consumeret, & plerumque etiam ipso oblationis tempore coram omnibus mulieres, quod offerebatur, acciperent. &c. In sequentibus verbis refert, quomodo à sacerdote Geraldo redempta fuerit Ecclesia datis Ugoni CL. solidis, & nepoti ejus LX. Videtur autem Ugo mulieres istas oblationibus præfecisse, non ut ipsæ emolumentum inde perciperent, sed ut ministerium tantum præberent, & sibi per eas commodum omne acquireretur.

VII. Nec bona tantum Ecclesiastica, sed integras etiam Abbatis & monasteria istâ tempestate Laicis donata inuenio. Anno enim DCCCLVII. Hincmarus Archiepiscopus Remensis in Epistolâ ad Ludovicum Germaniæ Regem scriptâ cap. 8. monet eundem, ut restituat monasteria à fratre Carolo Calvo alienata: *Monasteria*, inquit, *religiosa atque præcipua Canonicorum & Monachorum atque Sanctimonialium, quæ ab antiquo tempore sub religioso habitus rectore vel rectrice fuerunt, & quando parentes vestri primatum regni tenuerunt, & etiam quando sanctus Remigius Francos ad fidem operante Domino convertit, & cum Rege ipsorum baptizavit, & frater vester dominus noster partim juven-*

tute partim fragilitate, partim aliorum callidâ suggestione, etiam & minarum necessitate, quia dicebant petitores, nisi eis loca illa sacra donaret, ab eo deficerent, & ipse aliquando per vos, sicut nunc patet, aliquando per fratrem vestrum regnum desitutus ab eis perderet, talibus sicut scitis personis commisit, debito privilegio restituit.

VIII. De eodem Carolo Calvo jam Imperatore scribit Aimoinus de gest. Francor. lib. 5 cap. 34. *Dominus Imperator Carolus ad placitum suum in Salmontiacum, sicut condixerat, venit: ibique homines de parte Regni quondam Lotharii, quam frater suus Ludovicus contra eum acceperat, ad se post fugam de Andrunaco venientes suscepit: & quibusdam Abbatias, sicut erant, integras dedit, quibusdam de Abbatia Martinianâ quam diviserat, beneficiola donavit, & sic ad se venire permisit. &c.* Post eum Ludovicus filius cognomine Balbus simili planè modo & in eundem finem ex monasteriis liberalem se exhibuit. Sic enim de eo d. l. s. c. 36. refert Aimoinus: *Ludovicus accepto nuncio in Andriacâ Villâ de morte patris sui Caroli, quos potuit, conciliavit sibi, dans eis Abbatias & Comitatus, ac villas, secundum uniuscujusque postulationem. &c.* Et tales concessiones dicebantur beneficia, non aliter atque feuda, nec improbabantur proflus ab Ecclesiâ, dum tamen provisorios & præ-

præpositi præficerentur non inidonei. Sic enim in Concilio Moguntino *cap. 29.* anno DCCCLXXXVIII, constitutum legitur: *De monasteriis Clericorum, monachorum atque puellarum, quæ clericis sive Laicis beneficii jure donata sunt, placuit, ut tales eis præficiant provisores & præpositos, sicut in Cabilonensi concilio scriptum est, qui & præesse noverint, & prædesse &c.*

IX. Sed & integræ Ecclesiæ parochiales Militibus & Regni magnatibus, haud aliter atque feuda secularia in beneficium dabantur. Idque factum fuisse ostendit prohibitio Ecclesiastica, quam Severinus Bepius Concilio Romano anno CMIV. celebrato, cum aliis pluribus subjunxit, cujus sub *num. 10.* verba concepta hæc sunt. *Ut plebes Ecclesiæ (h. e. Ecclesiæ parochiales sive parœciæ) nullatenus aut Comitibus, aut Episcoporum vasallis aut ullis Laicis in beneficia tribuantur.* Inde verò constat non tam ipsa ædificia, Ecclesiæ nomine, in beneficium concessa intelligi, quanquam & hæc jure isto affecta fuisse eruditè ostendat Petrus de Marca *ad can. 7.* Concilii Claromontani; quam oblationes, decimas, aliosque redditus Ecclesiasticos, quos ita suos faciebant Laici, ut etiam in heredes transmitterent, & denique commercium ex iis facerent. Credebant illi, & consuetudine ita continuatâ confirmabantur, justo se

titulo bona ista possidere, & quamvis sæpè eadem repeterent Ecclesiastici, surdis tamen plerumque narrabant fabulam, seu quod patrimonii partem crederent heredes, de titulo & acquisitionis modo parum solliciti, seu quod fateri videretur rapinam, qui redderet, & latrocinia majorum accusare censeretur, qui eorum prædam restitueret.

X. Augebant istos bonorum Ecclesiasticorum abusus tum imminuta Carolinæ stirpis potentia, quæ partim segnitie & vitiis, partim mutuis disidiis, partim hostilibus insultibus confecta paulatim deficiebat; tum iteratæ barbarorum irruptiones, quæ Ecclesiam misere affligebant; atque bona ejus atrocissimè dilacerabant. Sanè Normannicæ gentis infestatio quantas & imperiis & Ecclesiis clades intulerit, prolixum hîc esset recensere. Videri in primis poterit Chronicon de gestis Normannorum. *tom. 2. histor. Franc. scriptor.* ab Andr. du Chesne edit. item Regino Prunienensis *in Chron. sub ann. 833. seq.* Eorum sævitiam breviter descripsit Trajectensis Episcopus apud Andr. Qvercetani. *in not. ad bibl. Cluniac.* his verbis: *Dani, Spenique quos Theotisci lingua sua Northman, id est Aquilonales homines appellant, subinde Galliarum provincias usque adeò depopulati sunt, ut ubi quondam agri opulentissimi urbesque speciosissime fuerant, nunc bestiarum atque*
avianum

avium vasta sint habitacula. Et ubi quondam paradisorum pulcherrè vernantium seges voluptuosa pollebat, nunc è contrario carduus & spinis surgit paliurus acutis. &c. Inter istas Resp. calamitates, ut quoad fieri posset, res collapsæ restituerentur, & exiguæ reliquæ conservarentur, donis muneribusq; sibi conciliare milites studebant ex Carolinâ stirpe prognati; cumq; tot tantaqve ipsi non suppeterent feuda, ut omnibus ex voto satisfacere possent, Ecclesiasticos in eam rem adhibebant reditûs, seu quod vacarent illi, Ecclesiis scil. destructis, & ministris ejus occisis aut ejectis, seu quod ampliores viderentur, quàm Ecclesiæ necessitas exigeret. Conf. Nicol. le Maître *de bon. Eccles. part. 2. lib. 1. cap. 8.*

XI. Exemplum hoc Principum secularium ipsi etiam quandoqve sequebantur Episcopi. In querimoniâ, quàm adversus Guifredum Archi-Episcopum Narbonensem in Concilio Tholosano anno M LVI. proposuit Berengarius Vicecomes Narbonensis, inter alia hoc ei imputat, quod inter milites beneficia Ecclesiastica distribuerit. *Tunc vero castra, inquit, & villas, prædia, & possessiones, quæ erant in dominium præfatæ Ecclesiæ, fiscos & possessiones Canoniorum, & quæque ex communia erant, abstulit DEO & famulantibus ei, deditq; Diabolo ac militantibus illi. Et ita alia omnia ad Laicalem vertit.*

cenfuram, ut etiam omnes, qui ea possident, quasi per alodia habent paterina. &c. His autoribus cum in manus Laicorum pervenissent Ecclesiasticæ possessiones, non poterat ad eò improbari institutum Imperatorum, salutem publicam promovere cupientium, atqve necessitatibus extremis remedia sibi expetentium, quibus subvenire tenetur ipsa etiam Ecclesia.

XII. Interim tamen, quod bono consilio & bonâ intentione, ut nimirum mutuis his auxiliis & Ecclesia & Resp. conservari possent, ab Imperatoribus primùm institutum fuit, id deinceps successu temporis in meros degeneravit abusûs, tenacissimè sibi bona ista asserentibus, qui acceperant. Accedebant insuper precariæ non amplius in nativâ suâ conditione & qualitate subsistentes, sed multis itidem abusibus involutæ, quos copiosè perstringit Josephus Gibalinus *de usur. part. 2. lib. 4. cap. 2. art. 8.* Et quia neque increpationibus, neque minis & excommunicationis terriculamentis proficere quicquam poterant Episcopi, ut possessores bona ista restituerent, aut à possessione discederent, precibus id impetrare non unis vicibus tentaverunt, & quidem majore cum successu, idèò, quòd argumenta animarum salutem & exitium declarantia subinde proponerentur, quibus moti illi cedere maluc-

Iuerunt jure suo, sibi cæteroquin satis plano, quàm ejusmodi periculo sese committere, aut exponere diutius.

XIII. Illustre ejus rei exemplum exhibet Charta Rainaldi Remorum Archi-Episcopi, quæ extat in Bibliothecâ Cluniacensi pag. 1389. postquam ille ex manu Laici altare, quod is diu tenuerat, recepisset. Verba, quæ hinc faciunt adscribam: *Neve-*
rit presentium posterorumq; soler-
tia, quod ego Rainaldus, Dei gratiâ
humilis & indignus Remorum Archi-
Episcopus diu multumque laborans,
qualiter altare de Turre super Ma-
terna, quod manu laicali indebitâ
usurpatione diu fuerat occupatum,
aded ut quidam potentes de Plagajo-
tri partes oblationum, decimæ re-
dituumque ad idem altare prove-
nientium municipibus suis mancipa-
rent, illique quod dedecorosius est,
Uxoribus suis & filiabus in matri-
monium contraderent; Tandem au-
xiliante Spiritu S. qui spirat, ubi
vult, me tali conditione ab eisdem
invasoribus retraxisse. Cum enim
sepissimè jam dictos dominos de Pla-
gajotri admonerem, & modis omni-
bus illis persuaderem, quod à posses-
sione sanctuarii Dei, quod diu inju-
stè possidebant, secederent, ne cruci-
fixi patrimonium injustè & violen-
ter usurpando, æternam incurrerent
dammationem, demum nostrâ crebrâ
admonitione & persuasione permo-

ti, nostrosque adquiescentes consilio,
supradictum Altare eo tenore resi-
gnaverunt: videlicet, ut illud sanctæ,
Cluniacensi Ecclesiæ, quæ est quasi,
quoddam magnum totius Orbis lu-
minare, liberaliter impertirer, cum,
oblationibus & decimis, cæterisque,
ad se pertinentibus, atque jam dicti
Canobii venerabilibus fratribus per-
sonaliter tenendum concederem &c.
 Factum id refertur anno MCXXXV.

XIV. Simile cessionis instrumentum anno MCXXXVIII. exaratum in eadem Bibliothecâ Cluniacensi pag. 1403. his verbis legitur: *GVARINUS Dei gratia Ambianen-*
sis humilis Episcopus sanctæ Ecclesiæ,
filiis presentibus & futuris feliciter,
niti ad bravium supernæ vocatio-
nis. Sciat charitas & dilectio ve-
stra, quoniam Bernardus de Ballo-
lio miles strenuus, consiliis divinis &
hortatibus nostris & religiosorum vi-
rorum sapienter acquiescens & ani-
mabus prædecessorum suorum &
propriæ salutis & successorum suo-
rum providè consulens, quædam
altaria ad ipsum & ejus antecessores
hereditario jure pertinentia, quæ li-
cet injustè. utpote laicus, ad pericu-
lum animæ suæ diu ipse tenuerit, Mo-
nasterio Clunianensi, Dei tactus ad-
spiratione concessit. &c. Consimilia cessionum instrumenta passim occurrunt plura, quæ tamen pleraque non tam justitiæ, quàm pietatis argumenta ostentant, autoresq;
 M m eorum

eorum non tam restituendi, quàm donandi animum habuisse haud obscure produnt.

XV. Hæc tamen ipsa pietas malum produxit aliud, & sapissimè vel paupertati vel invidiæ materiam subministravit. Cùm enim liberalitatis potius, quàm restitutionis titulo uterentur Laici rerum Ecclesiasticarum possessores, liberum sibi esse censuerunt, qualemcunque pi-um locum eligere, cui res istas concederent. Et sic factum, ut agri presbyteriales non ipsis Ecclesiis, quarum antea fuerunt, sed novâ planè donatione, monasteriis plerumq; & cœnobiis, aut aliis Ecclesiis pro lubitu assignarentur. Id verò & invidiam excitabat apud Episcopos, qui bona sua in alios transferri iniquum esse ducebant, & ad extremam sæpè inopiam redigebat Ecclesias parochiales, quæ agris suis & mansis presbyterialibus hæc ratione privabantur. Ex quo factum, ut in Concilio Melitano anno MXC statueretur, ne ullus Laicus decimas suas, aut Ecclesiam, aut quicquid Ecclesiastici juris est, sine consensu Episcopi vel Romani concessionem Pontificis, monasteriis aut Canonicis offerre præsumeret. Quod itidem paulo ante in Concilio Claromontano constitutum refert Gratianus *c. congregato 16. q. 7.* Et huc pertinet, quod scribit Ivo Carnotensis *epist. 192. Est tamen in quo Abbatibus &*

præpositis Monasteriorum parcendum esse non æstimo, si ab illis, ad quos non pertinent, id est, à Laicis decimas & oblationes accipiant, si inordinatè eas à quibuscunque personis requirant, si terminos transgrediantur antiquos, id est, si stipendia presbyterorum antiquitus instituta minorent, ac sibi usurpent. Add. Nicol. le Maître de bon. *Eccles. l. 3. c. 2.*

XVI. Fuit verò auctoritas Episcoporum necessaria etiam tùm, quando titulo oneroso, (emtionis e. g.) Ecclesiæ & altaria de manu Laicorum redimerentur. Comprobat id epistola Fulberti Episcopi Carnotensis, quam nuperè in lucem prodidit Stephanus Baluzius *in appendice ad concil. Gall. Narbon.* his verbis: *Monachi S. Martini Majoris monasterii nostram adierunt presentiam, humiliter deprecantes, ut ob amorem DEI omnipotentis & sanctæ Mariæ Dei genitricis, simulq; jam dicti Confessoris Martini quandam Ecclesiam, Navoiz nomine, ad altare sanctæ ac beatissimæ virginis Mariæ pertinentem, eis emere, emptamq; possidere in perpetuum concederemus. Quod ita fecimus. &c.* Putat verò Baluzius, idèò necessariam visam fuisse interventionem auctoritatis Episcoporum, ut purgarent vitium simoniæ, quod in redemptione beneficii Ecclesiastici commissum credebatur. At verò generalis est definitio concilii Melitani supra adducta ad universas

versas translationes beneficiorum Ecclesiasticorum, sive cum, sive sine pretio factas se extendens, ut aded non tam simoniæ vitium ejus prohibitionis causa sit, quàm præsumptum damnum, quod Ecclesiæ metuendum erat, sicubi his suis bonis & beneficiis privari oporteret.

XVII. Suprà diximus, in concilio Valentino modestè admodùm excommunicationi subjectos fuisse Laicos rerum Ecclesiasticarum possessores, & exceptos eos, quibus auctoritate principum possessio fuerat confirmata. Sed neque hos quidem eximios amplius haberi voluerunt Episcopi Romani insequentes, audentiores jam facti & Imperator æ autoritatis contemptores valdè inverecundi. Gregorius enim septimus in *c. decimas 16. q. 7.* disertis verbis statuit: *Decimas, quas in usum pietatis concessas esse canonica auctoritas demonstrat, à Laicis possideri apostolicâ auctoritate prohibemus. Sive enim ab Episcopis vel Regibus vel quibuslibet personis eas acceperint, nisi Ecclesiæ reddiderint, sciant se sacrilegii crimen committere, & æternæ damnationis periculum incurrere.* Nec aliter Alexander III. in *c. 7. X. de præscript. Mandamus, quatenus causam ipsam debito sine decidat, non obstante præscriptione temporis, vel concessione Ecclesiasticæ, secularisve personæ, si idem G. eam opponere voluerit, quia cum Laici de-*

decimas detinere non possint, eas nullâ valent præscribere ratione.

XVIII. Quia verò nec tùm quidem juslibus Episcopalibus patere semper volebant Laici, atque decimas, quibus infeudati erant, mordicus retinebant, periculumq; erat, ne crebris excommunicationibus intervenientibus vilesceret tandem fulmen hoc Ecclesiasticum, in Concilio Lateranensi, quod in annum MCLXXIX. conjiciunt Severinus Binius, Franciscus Longus à Coriolano in *summâ*, Didacus Covarruvias *var. resolut. l. 1. c. 17. n. 5.* Henric. Canisius *ad c. 13. X. de decim. n. 6.* cùm de hac re disputatio incidisset, prohibitum quidem est, ne quis Ecclesias & decimas de manu Laicorum sine consensu Episcoporum reciperet, eum scilicet in finem, ne quis in aliam Ecclesiam, quàm cui aliàs competebant, præsertim in religiosum locum sine consensu Episcopi decimas resignaret, oborta tamen deinceps nova fuit controversia, utrum cogi deberent Laici ad istiusmodi resignationem. Et quia Innocentius III. in *c. 7. X. de his, quæ sunt à prælat.* Canonem concilii Lateranensis de illis decimis accipit, quæ Laicis in feudum perpetuò sunt concessæ, Interpretes porro inde conficiunt, Laicos decimas ante concilium Lateranense in feudum, receptas licitè quidem possidere, sed non sine periculo animæ, utpote cessante Ecclesiæ necessitate, ob quam

eas in feudum acceperunt, nec tamen propterea inuitos cogi ad resignationem. Vid. H. Canif. *d.l. n. 8.* Add. Car. Molinæus *ad consuetud. Paris. §. 46. num. 19.*

XIX. Quæ ita Laicorum in decimis, oblationibus & bonis Ecclesiasticis aliis invaluit usurpatio, eadem illa etiam ad colonos & servos Ecclesiarum extensa fuit. Fidem hujus rei facit canon 62. Concilii Meldensis, in quo Patres, cum revocare servos Ecclesiæ ex potestate Laicorum in totum non possent, temperamentum aliquod excogitarunt, ut non omni prorsus emolumento destituerentur Ecclesiæ. *Servi, ajunt, Ecclesiarum quibuscung, potestatibus subditi, unde melior consuetudo, vel devotior commendatio ex tempore & jussione Domini Ludovici vel certè Domini Karoli, seu etiam Pipini non existit, saltem viginti diebus in anno, eidem Ecclesiæ ad resciciendas ipsius ruinas servire sinantur. Ubi autem & amplior commendatio & melior consuetudo inde habetur, pro hac nostrâ necessitudinis consideratione non decidat.* Hoc Concilii decretum approbatum fuit à Carolo Calvo Rege atque refertur inter ejus capitula in Sparnaco villâ collecta atque recepta, *sub num. 18.* cum pleraque decreta reliqua ex Principum instinctu prorsus rejecta fuissent.

XX. Oppidò autem exiguum id est tempus, quod servitiis Ecclesiasti-

cis impendi oportuit, cum sine dubio ex primâ foundatione haud paulò laxius atque amplius exactum fuerit. In legibus Bajuvariorum *tit. 1. cap. 14. n. 6.* multò aliter definitur numerus dierum rusticis servitiis destinatus. *Servus Ecclesiæ secundum possessionem suam reddat tributa. Opera verò tres dies in hebdomadâ in Dominico operet, tres verò sibi faciat. Si verò Dominus ejus dederit ei boves, aut alias res, quas habet, tantum serviat, quantum ei per possibilitatem impositum fuerit, tamen injustè neminem opprimat.* Quod de Dominò hîc dicitur, non accipiendum de Domino seculari, sed Ecclesiastico, uti ex rubricâ tituli, quæ de colonis vel servis Ecclesiæ, qualiter serviant, concepta est, & ex ipsâ descriptione subjecti in adductis verbis apparet. Multum verò istis servitiis detractum fuit in Concilio Meldensi, uti diximus, non quòd debuerit, sed quòd oportuerit ita fieri, cum servos istos & colonos omninò sibi vindicarent tum temporis Procures Imperii, Magnates & Nobiles, qui & ipsos illos paucos in Ecclesiæ emolumentum destinatos dies sibi eripi ægrè ferebant.

XXI. Aliquando autem ipsæ etiam personæ Ecclesiasticae Laicis vel autores vel adjutores erant, ut ex rebus Ecclesiæ sua sibi facerent compendia. Certè in precariis obtinendis prohiberi oportuit in Concilio Meldensi *cap. 22.* ne Clerici tale quid ausint,

aufint, neve in gratiam Laicorum præceptum Regium impetrent. *Idem autem Custos Ecclesie solertissimè cavet, ne sui ordinis & Ecclesiasticæ communionis fortè immemor contra auctoritatem præceptum Regium pro quacung, assentatione fieri petat, qui esifecerit, non audiatur. Si autem & obtinuerit, Regià discretione & Episcopali iudicio idem rescindatur, & petitior injustus, pro Principis injustâ suggestione dignè corripitur.* Talia verò sæpè accidisse, & clericos vel precio vel prece corruptos in usûs istos Laicorum consensisse, antiqva pariter & nova prodit Historia. Videamus, quid in nostris contigerit Ecclesiis.

XXII. Primùm de Collatoribus observatum fuit superiori seculo, solitos eos fuisse quandoqve homines nullius precii ad clericatum promoveri, eum in finem, ut morigeros sibi pastores haberent, aut in re suâ familiari aliquod ab illis emolumentum perciperent. Quod indignè ferens Serenissimus Saxonix Elector, acerbissimè & penetrantibus verbis corripuit, hâc additâ admonitione in den Generalibus bey der visitation anno MDLV. Es sollen auch die Edelleute und andere Lehnherren/ denen Kirchendiener mangeln/ hiermit vermahnet seyn/ daß sie dieselben in den wohlbestallten Schulen oder Universiteten Leipzig und Wittenberg suchen/

und nicht allenthalben ungelehrte Gesellen / oder verdorbene Handwerks-Leute uffklauben / oder ihre Schreiber / Reuter / oder Stallungen Priesterisch kleiden / und uff die Pfarren stecken / uff daß sie bey denselbendesto leichter erhalten können / daß sie etwas vom Pfarr-Gut / das dem Juncker gelegen ist / fahren lassen / oder aber sonst dem Juncker zu ver hinderlichen Hofdiensten mit schreiben / Register halten / Kinder lehren ic. verbunden seyn. Simile quid olim in Galliâ usu venisse, ex Agobardi Lugdunensium Episcopi libro probavi suprâ cap. 9. num.

XXIII. Circa colonos verò & Rusticos dotales perpetuò id malè habuit collatores, intra limites jurisdictionis suæ illos vivere, & jurisdictione tamen suâ esse exemptos. Quocirca nullo non tempore occasiones captârunt, quibus illi imperio suo subijci possent. Plurima talia in matriculâ Consistorii Wittebergenfis de anno 1555. referuntur, exempla, quorum nonnulla hic addere libuit, ne frustra hoc dixisse videar. Sub rubricâ Ratsch hæc inveniuntur verba: Dieser Mann ist des Gotteshaus Mann / und hat der Pfarr die Lehn von we-

gen des Gotteshaus. Aber die Edelleute wollens dem Pfarrer entwenden / und habens selber geliehen / geben vor / sie sind die Obersten Lehnherren / das doch nicht ist / Es ist aber das Lehn dem Churfürsten gehörig in Closter Brena. *Irem sub rubricâ Trebitz*: Dieser Mann muß der Kirchen den Wein holen / und die Kirchväter auf die Rechnung führen / und hat angezeigt / wie daß Jhn J. L. zu seinen Dienstmann machen wolte / darauf J. L. Bericht gethan / wie vormals nicht der Brauch gewesen / daß auf demselben Gute weren Pferde gehalten worden / weil aber dieser Mann Pferde halte / und gleich wie andere Nachbarn auf der Weide gehen liesse / habe er Jhne neben den andern Nachbarn zur Bitte etliche Führen zum neuen Gebäude zu thun angemuthet / Sonst beschwehre er Jhn gar nicht / wolle Jhne auch nicht mehr auflegen. *Nec de Nobilibus tantum, sed etiam de Quæstoribus similis consignata est que ela sub tit. Mözeln.* Der Pfarrer hat geklagt / daß er zweene eigene

Bauern zur Pfarre habe / die Jhne dienen müsten / als zu Mögel Max Pubel / und zu Lindwerder Paul Strust / würden aber durch den Schösser zu Schweinitz und den Schösser zu Seida mit Herrendiensten verhindert / daß sie Jhne seine Dienste nicht thun konten.

XXIV. Aliquando Pastores ipsimet, ut Nobiles sibi favorabiles redderent, Dotales suos eorumq; servitia sponte cesserunt, non animadvertentes, quanta inde vel sibi, vel successoribus suis in re familiari exortitura fuerint detrimenta; ut jam taceam, nec licitum quidem esse Pastori sine præscitu Episcopi aut Consistorii, quicquam harum rerum alienare aut in alios transferre. Peccavit eâ in re Pastor in dem Filial Ufro / qui Collatori suo, paucorum dierum servitia cesserat, sed parum prudenter & infelici hoc eventu, ut ipse deinceps omni isto servitio destitueretur. Sic enim habet matricula: Dieser Mann ist seinem Erbherrn F. V. M. gar nicht zu dienen schuldig / Es hat aber F. S. etwan dieser Pfarr Pastor dem Juncker zugefallen ohne wissen der Herrn Commissarien des Consistorii zu Wittenberg /

berg / oder des Uimpts Schlie-
ben diesen Pfarrmann mit 14.
Tage Frohdiensten dem Jun-
cker nachgegeben / derhalben
auch dieser Er Franz der Pfarr
entsagt ist / welchen Mann nun
der Juncker neben den andern
seine Unterthanen daselbst nicht
öffter / denn schier alle Tage ge-
braucht / daß er also dem Pfarr-
rer gar nicht dienen kan.

XXV. Non minus peccant etiam
Pastores illi , qui sine præcitu Epi-
scopi aut Consistorii fundos dotales
quocunqve titulo alienant. In quos
equidem eò magis animadverten-
dum erit , quò minus illi facti hujus
sui rationes reddere poterunt ; fun-
dusq; ipse revocandus & in pristi-
nam conditionem reponendus. Ex-
emplo esto , quod contigit in pa-
go Paserin / his verbis notatum :
Dieser Pfarr ist von Churfür-
sten zu Sachsen hochlöblicher
Gedächtnis mit einem Acker zu
versehen / und begnadet / samt
einem grossen Gehöfste und
Garten und 2. Hufen Landes /
und etlich Morgen Wiesen und
Hufeschlag / samt etlichen ge-
ringen Holz / welches der vori-
ge Pfarrer / (qui propterea re-
motus fuit) unvorsichtig / mit

grossen Abbruch und Nachtheil
der Pfarre / vor ein gering/
baufällig / alt Cossatengut ver-
kauft und verbeutet hat. Das
selbe Pfarzugut hat iezund Bla-
sius Krüger / und giebt der
Pfarr jährlich 18. Schl. Korn /
18. Schl. Hafer / ein alt Schock
am Gelde / soll Ihm auch wie
andere des Pfarres eigene Leu-
te davon dienen.

XXVI. Vidimus hætenus , ut
Collatores, deinde ut Pastores dotem
Ecclesiasticam , & privilegia dotalia
imminuerint, atqve perverterint. Sæ-
pè verò ipsi etiam dotales tale quid
aus fuerant, non intelligentes con-
ditionis suæ felicitatem , & mutabi-
lem rerum fortunam. Et sanè fue-
runt, qui fundi dotalis dominium af-
fectârunt, nec veriti sunt eundem
apud Censitores aut peræquatores
profiteri, ut oneribus communibus
subjiciantur, eum in finem, ut hæc
ratione jus dotale expiraret, sibiq; ut
heredibus suis fundus iste compara-
tus intelligeretur. Tale refertur ex-
emplum in eâdem Matriculâ ex pa-
go Oskeln : Hansß Koppe hat 2.
Pfarrhufen — — hat solche
wollen vor eigen und Erbgüter
inne haben / hat auch dieselbe
als eigen im Amte Wittenberg
angezeigt / und verschagt / so er
doch

doch überwiesen ist / daß solche
 2. Hufen Laßgüter / derhalben
 Ihme untersagt ist / solche Hu-
 fen forthin nicht mehr zu ver-
 schazen. Auch ist der Schöff
 darumb angeredet worden / daß
 er dieselben Pfarrhufen aus
 dem Schazungs Register wol-
 le aufsthum / welches er zu thun
 gewilliget / und Hans Koppen
 gescholten / daß er Güter hat
 verschazen dörrffen / die nicht
 sein eigen und erblich weren.

XXVII. Aliquando etiam paro-
 chiani & vicini fundos Ecclesiæ do-
 tales sive mansos Ecclesiasticos dolo
 intervertere, suisq; adjacentibus agris
 vindicare solent. Accidisse id eadem
 testatur matricula sub rubr. San-
 dersdorff: Auch ist zu Tahlheim
 eine Pfarrhufen / welche vorzei-
 ten von andächtigen Leuten zur
 Pfarre testirt / und von Bau-
 ern untergeschlagen ist / besage
 einer sehr alten Schrift in ei-
 nem Pergamen Meß-Buche /
 darinnen diese Wort nach vie-
 len anderen stehen: Pro quibus
 laboribus est collata & attribu-
 ta una mansa agri ad Ecclesiam
 Talheim in fructum Sacerdo-
 tum ibi habitantium & in salu-
 tem fidelium animarum anno

Domini 1369. Talia exempla eti-
 am alibi contigisse, & in Consistorio
 Ecclesiastico ventilata fuisse memi-
 ni, aded, ut perquam difficile sæpe-
 numero sit, finium regundorum
 iudicium justâ sententiâ absolvere &
 finire, præfractè plerumqve negan-
 tibus Rusticis, Pastore autem proba-
 tionibus sufficientibus destituto.

XXVIII. Sic etiam Vasalli Eccle-
 siæ feuda, quibus investiti erant, ab
 seculari sæpè domino lubentiùs,
 quàm ab Ecclesiâ & Episcopo re-
 cognoscere, fidemq; illi potius quàm
 huic promittere satagebant. In Con-
 cilio Biterrensi anno MCCXCIX. ha-
 bito, qui congregati fuerunt Episco-
 pi & Prælati, literas ad Philippum IV.
 Francorum Regem scripserunt, mul-
 tumqve conqvesti sunt de fluxâ fide
 Amalrici Vicecomitis Narbonensis,
 quòd Regis Vasallum se constituens
 subtrahere se conatus fuerit homa-
 gio & fidelitati, quam Archiepisco-
 po & Ecclesiæ Narbonensi à pluribus
 annis & exemplo majorum suorum
 debebat. Epistolam integram refert
 Stephanus Baluzius in recensione
 Conciliorum Galliæ Narbonensis
 pag. 87. & epistolam aliam Bonifacii
 VIII. Papæ ad eundem Philippum
 Regem in not. pag. 49.

XXIX. Ut hanc interversionem
 jurium Ecclesiasticorum in prædiis af-
 fectis evitarent & coërcerent Episco-
 pi, in concil. Vavrensi A. MCCCLVIII.
 cujus

cujus statuta inter dicta Gallia Narbonensis Concilia edidit Stephanus Baluzius, cap. 43. hanc posuerunt legem Ecclesiasticam: *Quia quidam sua salutis immemores, tenentes ab Ecclesiâ castra, villas, domos, terras, nemora, vel prata, seu quasvis alias possessiones, in emphyteosin, vel sub certo feudo, dominio, senboriâ, censu, servitio, pensione, vel prestatione quâcung, plerumq, illas & illa vendunt, permittant, vel donant, seu aliâs ignorante Domino distrabunt, nullâ de emphyteosi, feudo, dominio, senboriâ, censu, servitio, pensione vel prestatione, quod ab Ecclesiâ teneatur, mentione, quin imò interdum ipsas seu ipsos, tanquam ab omni censu, servitio, & pensione, vel minori parte, seu quovis alio jure Ecclesie debito liberos, alienant; nos tam saluti talia volentium attentare, quam indemnitati Ecclesiarum providere volentes, statuimus, quod quicumq, tenens ab Ecclesiis nostris vel aliis personis Ecclesiasticis nobis subiectis castra, villas, domos, possessiones, vel alias res immobiles, seu loca, vel jura, cum ad venditionem, donationem, permutationem, seu quamvis aliam alienationem eorum vel earum duxerit procedendum, de feudo, emphyteosi, etiamsi cautio vel pensio propterea non solvatur, censu, servitio, dominio, vel senboriâ, pensione seu quavis aliâ prestatione eidem Ecclesie debita, etiamsi in alienatione de jure vel consuetudine non sit illius, &*

quo tenentur, requirenda scientia vel consensus, plenam & expressam debeant facere mentionem. Aliâs, si aliquid prædictorum in toto vel in parte Ecclesiis debitorum in contractu vel alienatione hujusmodi claverint, vel scientes omiserint, excommunicationis incurrant sententiam ipso facto. Eandemq, penam incurrat Notarius, qui sine expressione hujusmodi jurium de contractu scienter vel fraudulenter faciet instrumentum.

XXX. Sentiunt verò illi, qui bona Ecclesie donata diripiunt, & in suos usûs vertunt, magno suo malo, quanta sibi rebusque suis inde quotidiè nascantur pericula atque damna, quibus equidem juxta Lutheri sententiam idem accidit, quod Aquilæ olim obveniebat, cui videntis, Jovi sacrificium in arâ fieri carne agninâ, & advolanti, bonamque partem auferenti, carbo igneus alis adhæserat, quo postmodum & nidos & pullos, quibus prædam advexerat, comburi faciebat. Sanè mirantur sæpè Patresfamilias cæteroquin assidui & omni ex parte prudentes, quâ fiat, quod post tot immensos labores & accuratè præstitas ex artis suæ regulis operas, decrescat magis, quàm augeatur res familiaris, nec attendunt, aurum Tholosanum se inter bona sua habere, h. e. rem aliquam Ecclesiasticam, aut Ecclesie donatam, exigui quantumvis præcii aut momenti, tali tamen qualitate prædi-

præditam, ut reliqua bona omnia perdat & consumat. Leve hoc esse videtur, rusticum aut colonum dotalem suis adhibere servitiis aut communibus subjicere oneribus. Et hoc ipsum tamen ingentes sæpè in re familiari parit calamitates, maximè si cum execrationibus & imprecationibus talis colonus Ecclesiæ primitus donatus fuerit, quæ certè nunquam ferè suo carent effectu, & in feros usque nepotes eundem continuant.

XXXI. Quod si porrò quis factum hoc suum, quo Ecclesiæ bonis manum injicit, suasque fortunas inde ampliare studet, juris examini subjecerit, vereor ego, ne turpissimam nefarii criminis notam referat, aut rubore saltem perfusus recedat. In Decreto Gratiani *sub caus. 12. q. 2.* plurimæ tales habentur sententiæ, quæ temerarios hominum in rebus Ecclesiasticis ausus & contumelias atro carbone notant, & pessimis nominibus insigniunt. Nulli (dicitur ibi *can. 3.*) liceat ignorare, omne quod Domino consecratur, sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel quicquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino: & ad jus pertinet Sacerdotum: propter quod inexcusabilis erit omnis, qui quæ à Domino & Ecclesiæ, cui competunt auferi, vastat, & invadit, vel diripit: & usque ad emendationem, ecclesiæque satisfactionem, ut sacrilegus

judicetur: & si emendare noluerit, excommunicetur. Similia referuntur *can. 5. Prædia divinis usibus tradita quidam humanis usibus applicant: & DEO nostro, cui tradita sunt, ea subtrahunt, ut sibi inserviant, quo propter ab omnibus illius usurpationis contumelia depellenda est, ne prædia usibus secretorum cælestium dicata à quibusdam irruentibus vexentur. Quod si quis præsumperit, ut sacrilegus judicetur.* De servis verò Ecclesiæ aut Clericorum specialiter constitutum fuit in Concilio Toletano III. ne oneribus aut servitiis graventur, uti idem refert Gratianus *Can. 68.* his verbis: *Ecclesiarum servos, & Episcoporum vel presbyterorum vel omnium Clericorum à iudicibus vel exactoribus publicis in diversis angariis fatigari dolemus: propter quod omne Concilium à pietate gloriosissimi domini nostri poscit, ut tales usus deinceps inhibeat, sed servi supradictorum officiorum in eorum usibus vel Ecclesiæ laborent. Si quis verò iudicum vel Actorum Clericum aut servum Clerici vel Ecclesiæ in publicis ac privatis negociis occupare voluerit, à communione Ecclesiasticâ, cui impedimentum facit, efficiatur extraneus.* Habitum fuit istud concilium anno Domini DLXXXIX. ne nudius tertius demùm tale quid prohibitum, & animadversione notatum quis opinetur. Angariare autem generali significato idè est, quod cogere ad munus aliquod &

onus subeundum. Itaq; Svidas ἀγασ-
 γίας interpretatur ἀνάγκην ἀκρίβειαν,
 καὶ ὀκλίαν γενομένην ἐπιηρείαιαν, in-
 voluntariam necessitatem & violentum
 servitium.

XXXII. Inter sacrilegos ita nu-
 meratur, quisquis res Ecclesiæ usur-
 paverit, suisq; usibus applicare haud
 veritus fuerit. Etsi enim, si forum
 externum spectes, & ex jure civili
 rem æstimes, pœnamqve promerita-
 tam investigare velis, locum non in-
 veniant, quæ à Doctoribus congesta
 reperiuntur, quia bona ejusmodi
 Ecclesiastica, prædia, frumentum,
 pecunia, servi &c: ad communem
 ministrorum ac pauperum sustenta-
 tionem & templorum fabricam de-
 putata, non ita propriè ac simplici-
 ter inter res sacras recensentur, sicut
 illæ, quæ vel speciaticim ad DEI cultû
 consecratæ vel benedictæ, vel specia-
 liter institutæ sunt, veluti instrumē-
 ta divini cultûs. Nihilominus in
 jure Canonico ita passim delictum
 istud appellatur, quippe ex quo sac-
 rilegium definitur quod sit, si quis
 quod venerabilibus locis relinqui-
 tur, pravæ voluntatis studio, suis
 tentaverit compendiis retinere *c. sa-
 crilegium. 18. q. 4.* Ratio est, quia bo-
 na ista ex primâ sui institutione, at-
 que offerentium voluntate, eam
 conditionem habent, ut quia ad DEI
 & Christi honorem oblata ac desti-
 nata sunt, non in alium usum, nisi
 pium convertantur. Non simpli-

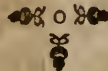
cem igitur committunt injustitiam,
 qui bona istiusmodi intervertunt,
 supprimunt, atq; defraudant, sed
 qvalificatam & acriore censurâ di-
 gnâ. Vid. Paul. Laymann. *theol.*
mor. lib. 4. tit. 10. c. 7. n. 15. Joh. Azor.
Instit. mor. lib. 9. c. 27. pag. 1132.

XXXIII. Quæ cum ita sint, no-
 lim profectò svalor esse, ut quisquam
 rei cujuscunq; Ecclesiasticæ usum
 attenter, ut maximè incertum sit, u-
 trum ad dotem constitutam ea per-
 tineat, an verò ex superveniente li-
 beralitate & donatione antecessorû
 profecta fuerit. Etsi enim hoc ul-
 timo casu reservari à donante jus a-
 liquod potuerit, nec repugnet adeò
 conditioni Ecclesiasticæ, potestati
 civili & jurisdictioni seculari subje-
 ctum esse, cum reliquus usus nihilo-
 minus Ecclesiæ totus relictus sit, i-
 ipsa tamen illa incertitudo, quia
 cum perpetuâ formidine oppositi
 conjuncta est, plerumqve & faculta-
 tes attentantis & conscientiam ejus
 periculo & metui exponit, ne à divi-
 no numine severa aliquando vindi-
 cta statuatur. Eoque magis miror
 infrunitam quorundam Advocato-
 rum audaciam, qui gloriæ sibi du-
 cunt, sicubi Ecclesiæ sibi adversantis
 jura impugnaverint & everterint,
 digni profectò, qui Ecclesiasticæ
 censuræ subjiciantur, & publicâ
 pœnitentiâ crimen hoc expiare ju-
 beantur. Graviter verò etiam in
 hos sapè animadvertit vindicta di-

vina, quippe quæ non patitur Ecclesiæ suæ damnum inferri impunè, facitque, ut sentiât illi tandem magno suo malo, non esse litem Ecclesiis temerè intentandam.

XXXIV. Temperare mihi nequeo, quin hîc commemorem exemplum Johannis de Maresiis, Advocati apud Gallos disertissimi, de quo cum supplicium capitis sumpsum fuisset, quod rebellionis reus cum aliis crederetur, hoc insigne addit iudicium, qui vitam Clementis VII. Pontificis consignavit, quemque ex MS. Bibliothecæ Regiæ edidit Franciscus Bosquetus: *Quia*, inquit, *inter ceteros hujus rei culpabiles notus fuisse dicitur unus Advocatus parlamenti Regii, aliàs nobilis & solemniter reputatus, qui Magister Johannes de Maresiis dictus est, sententiam subiit capitalem. De ejus tamen damnatione varii vario modo sunt locuti. Nam plures ipsam voluntariam potiùs, quàm justam dixerunt, ipsum sibi super impostis innocentem asserendo; alii verò eum reum & culpabilem opinantes, ipsam æquam & laudabilem existimârunt. Quod autem horum verum sit, hoc DEI iudicio relinquitur, qui quandocumque delatos super certos*

licet de ipsis innoxios, aliorum tamen reos hîc corporaliter damnari permittit, ne super commissis impuniti hîc remaneant, & hîc presenti in corpore de delictis, compuncti, æternam in anima effugiant ultionem. Quod ideo hîc inferui, quod licet, ut præstatum est, hîc per prius satis commendabilis in aliis diceretur, tamen iudicio plurimorum in uno DEUM fortè non modicum offendebat. Cum enim famosi Advocatus existeret, quotiens occurrerent causæ, quæ Ecclesiarum jura aut libertates concernerent, ut plurimum & libentiùs contra ipsas patrocinium assumebat, qui si sub occasione quandocumque gravata fuerunt, DEUM in hoc ultorem præsumitur habuisse, qui facta suis, sibi facta reputans tales consuevit deprimere aut ultione simili radicitiùs extirpare &c: Hactenus ille. Ego ut nunquam tales existant, qui Ecclesias diripiunt & evertunt, sed ut perpetuè illæ usque ad diem supremi iudicii perdurent, & ipsa in illis fidelium universitas quotidie augeatur, calidis & ardentibus votis atque spiriis DEUM Ecclesiæ autorem exoro.





INDEX RERUM ET VERBORUM MEMORABILIORUM,

In quo numerus major s. Romanus Caput, minor s. Barbarus paragra-
phum indicat.

A.

ABBO Floriacensis

S. Benedicti ad Ligerim in diocesi
si Aurelianensi abbas quò tem-
pore vixerit? I. 7.

ACREN.

vid Acra.

ACRA.

quale vocabulum sit & quid deno-
tet? VII. 35.

Per illud Germanicorum *ACREN*
exprimi, ibid.

ACRATURA

quid sit? VII. 35.

ACTA.

Apud Acta insinuatio rerum Eccle-
siae donatarum X. 22.

Astorum vice in Ecclesia quid sit?
ibid.

ACTIONIS realis natura, XII. 35.

ADIAPHORORUM

natura & conditio IV. 20.

Adiaphora, longò usu recepta, dif-
ficulter, & non nisi gravibus de
causis abrogari aut mutari posse,
VII. 7.

ADMINISTRATOR

rationibus reddendis obnoxius est,
XI. 36.

ADSCRIPTITII.

utrum differant à colonis? IX. 19,
20, 21.

qui fuerint, & quomodo differant à
dedititiis, & inquilinis? IX. 21.

De *ADVOCATIS* Ecclesiarum XII.
23.

ÆDES:

Utrum *Ædes* publicas & divini ju-
ris Apostolicis jam temporibus
Christiani habuerint, in quibus
cultui divino vacarent? II. 1, 2, 7,
8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15. III. 1, 6, 8.

ÆDIFICATIO, ÆDIFICATOR.

Per *Ædificationem* Ecclesiae sit pa-
tronus, V. 1.

Ædicatori num. injungere necesse

INDEX RERUM ET VERBORUM

fit dotandæ Ecclesiæ onus? V. 1,
2,3. VI.1,2,3,4,5,6,7. VII. 6.
Ædificari Ecclesia non debet sine
consensu Episcopi. V. 4.
Ædificatoris & heredum ejus obli-
gatio ad perficiendum opus se-
mel cœptum, ibid.
-- item ad constituendam dotem
VI. 6,7.
Ædificantis, sed non dotantis Eccle-
siam pœna, moribus apud non-
nullas gentes recepta VI. 10,
ab ÆRARII præfectis
valdè miserum est pendere, VIII. 15.
AGAPÆ Christianorum olim XI.
28.

AGRICULTURA

ejusq; studium & æstimatio apud
Romanos IX. 10. junct n. 11, 12, 13.
Agriculi pro certa pensione o-
rigo. IX. 16.
Agriculi ministrorum Ecclesiæ
apud nos IX. 53, 61.

ALEXANDER SEVERUS

quâ ætate Imperator fuerit? III. 7.
Ejus imperium cur *ἀναίματον* di-
ctum sit? ibid.
Ipse in larario suo Christum coluit.
ibid.
Num ipsius tempore Christiani ha-
buerint loca certa cultui divino
destinata, itemq; prædia, ex qui-
bus alimenta ministri Ecclesiæ
vel pauperes caperent, ibid.

ALIMENTA

ministris Ecclesiæ olim ex oblatio-

nibus & collationibus fidelium
comparata fuisse, IV. 18.
ministrorum Ecclesiæ quanta esse
debeant? VII. 32, 33.
-- à manso ecclesiastico sumenda
VII. 38. IX. 4.
Ob Alimenta in pauperes arctiori
tempore eroganda alienari pos-
sunt vasa ornamenta sacra. VIII.
3.

Alimentorum potissimam habitã
fuisse rationem in dote ecclesia-
stica constituenda, quibus Clerici
sustentari possent, VIII. 12,
Alimentorum ex publico Sacerdo-
tibus præstatio, Constantini le-
ge, VIII. 13, 15

Alimenta Clericis ex proventibus
prædiorum ecclesiasticorum mi-
nistrari cœpta XI. 4.

ALPHONSUS GARSIAS de SAN-
CTA MARIA

Compostellanæ & Segobiensis Ec-
clesiarum Decanus II. 7.

ALTARE

contradistinctum Ecclesiæ I. 8.
præcipua Ecclesiæ pars I. 9.
Ei impositas esse res donatas Eccle-
siæ vel traditas, aut saltem instru-
menta earum & oblationes, in eo
jactas, ibid. & X. 5.
Ejus reservatio in donationibus Ec-
clesiarum ibid.
Altaria temeraria de cespite primo-
rum Christianorum III. 6.
Altarium dotatio V. 10, 19.

numerus antiquus & ho-
diernò

MEMORABILIORUM.

diernò tempore V. 10, 12, 13, 14, 15, 17. junctò n. 18.
Altarium multiplicatio quò tempore cœperit, & quæ ratio multiplicationis fuerit? V. 11.

Utrum per Altaria memoriæ martyrum intelligendæ sint? V. 12, 13, 14, 15, 16.

Altare num semper & ubique erigi consueverit, ubi martyr sepultus? V. 16.

Altare aliquod seqvioribus temporibus consecratum non fuisse, quod non continuerit reliquias alicujus Sancti. *ibid.*

Altarium reditûs & obventiones hodiè V. 19.

Altaris S. Wenceslai Martyris in templo omnium Sanctorû Wittebergensi dotatio à Wenceslao Electore Saxonix facta, *ibid.*

Altarium ab integris opificum societatibus & collegiis fundatorum exempla V. 20.

Altaria istigmodi alicubi sehn dici, *ibid.*

Altare cum consensu Episcopi construens acquirat jus patronatûs in istud. *ibid.*

Super Altarium foundationibus & dotationibus instrumenta & diplomata confecta V. 19, 20, 21, 22, 23.

AMOR

Christi erga Ecclesiam IV. 2.

Sponsi & Sponsæ. *ibid.*

Dei & proximi conjunctim exigitur, XI. 44.

ANGARIA, & ANGARIARE quid sit? XIII. 31.

ANNUI REDITUS.

Vid. Reditus.

APODOSIS.

Inter Apodosin & Protasin æqualis debet esse respectus. IV. 1.

APOSTOLIUS.

Num Apostolorum jam temporibus habuerint Christiani ædes publicas, & divini juris, in quibus cultui divino vacarent? II. 1, 2.

Ex Apostolorû ætate & usu omnè ecclesiasticum apparatus sacraq; omnia arcesunt Pontificii. *ibid.*

Apostolorum Vitæ, quæ sub nomine Johannis Evāgelistæ circumferuntur, II. 5.

Apostolici Canones. Vid. Canones Apostolici.

Apostoli *ἑῦλοι* mundi & Ecclesiæ dicti XI. 2.

APPARATUS.

Apparatum ecclesiasticum omnem sacraq; omnia ex Apostolorum ætate & usu arcessunt Pontificii. II. 1.

ARBITER

pro speculatore aut spectatore X. 21.

ARCHIPRESBYTER.

Archipresbyteri & Archidiaconi num in aliis, quàm cathedralibus Ecclesiis constituti fuerint Concilii Bracarēsis I. tempore? XI. 18.

Archipresbyterum & Archidiaconum

INDEX RERUM ET VERBORUM

num unicum tantum in urbe Roma fuisse per aliquot secula, ibid.

ARMA.

Armorum & insignium dejectio, statuarum detractio, nominis expunctio, sepulchrorum de loco constituto sublatio &c. VI. 10.

ATTRACTUS

acquisitionis genus IX. 46.

AVARITIA

indignos facit ministerio ecclesiastico, IV. 14.

Clericorum, VIII. 13. XI. 16.

AUGUSTINUS

Hipponensis Episcopus I. 5.

Ipsi prima Canonorum regularium origo tribuitur, XI. 6.

B.

BAPTISTERIUM.

Utrum sine baptisterio Ecclesia possit esse, & num, ubi fons baptismalis est, semper Ecclesia parochialis intelligatur? II. 24.

BARBARIES.

Barbaries linguarum & obscuritas verborum apud priscos I. 6.

BASILICA.

Basilicæ quò tempore extrui cœperint? II. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14.

quomodo distinguantur per Canonistas ab Ecclesiis & Oratoriis? II. 15.

quomodo à Memoriis & Oratoriis juxta Samuelem Petitem? II. 16.

BENEFICIUM.

Beneficiorum ecclesiasticorum abusus, IV. 15, 16.

Beneficium ecclesiasticum recentioribus temporibus à Canonistis ex Officio sacro & ejus redditu conflatum esse, IV. 16.

In insanum Beneficiorum ecclesiasticorum aucupium investiva Annæ Roberti IV. 17.

Beneficia olim planè ignota fuisse, VII. 17.

Beneficii nomen in reliquis Ecclesiis, quæ parochiales non sunt, maximè vulgare esse, & non tam ministerium in illis, quàm quod pro ministerio debetur, istò nomine insigniri, VII. 19.

Beneficium quam largò pede metiantur, quousque extendant ejus sufficientiam, & intra quos terminos concludant Canonistæ? VII. 19.

Vid. etiam Præbenda.

BLADUS

quid denotet? VIII. 12.

BONA.

Bonorum mobiliū natura & conditio VIII. 2.

Cur in Bonis mobilibus fideicommissa familiarum nobiliū consistere nequeant? ibid.

Bonorum immobilium ratio VIII. 2. conf. n. 40.

- - - differentia ratione securitatis, ibid.

Bonorum mobilium dotem ecclesiasticam

MEMORABILIORUM.

fiasticam ingredientium alienatio VIII. 3.

Bonorum injustè acqvisitorum donatio ad pias causas VIII. 9, 10, 11.

Ecclesiasticorum multitudo VIII. 30, 33, 37.

exemptio. Vid. Exemptio.

Bona ecclesiastica præter dotem num sint immunia, & cui cum bonis clericorum patrimonialibus subjecta? VIII. 38.

mobilia donata vendi, & ex precio fundos & prædia comparari necesse fuit. VIII. 40.

Bona immobilia usibus sacris & ceremoniis expediendis destinata quandoque fuisset, IX. 50.

Bonorum, parochialium apud nos ratio, IX. 49, 50, 51.

ecclesiasticorum dominium, administratio & distributio apud primos Christianos XI. 1.

Bona ecclesiastica utrùm in alios usus, quàm quibus ab initio destinata fuerunt, converti queant? XI. 44. XII. 2.

utrùm administrari à laicis possint? XII. 13.

Num Bona ecclesiastica κατ' ἐξοχήν dicantur ea, quæ in dotem data sunt? XII. 30.

Bona Clericorum patrimonialia à Jurisdictione Consistoriorum excepta, XII. 31.

Num omnia promiscuè Bona immobilia Ecclesiæ à servitiis immunia sint? XII. 40, 41.

Bonorum ecclesiasticorum concessio laicis sub decimis vel alio censu ab Imperatoribus facta, XIII. 2, 4.

BRANDEUM

quid fuerit? V. 16.

Brandeorum appositio & vice reliquiarum inter pios fideles dispensatio. ibid.

BUDÆUS Gvilielmus

quis fuerit? VIII. 30.

BUNNARIUM, sive Bunnarium
aut Bunuarium

quid sit? VII. 41.

C.

CAMPANA.

Campanæ cujusdam baptizatae & appensa vindicatio, relata ab Antonio Mornacio, XII. 3.

Campanæ utrùm referri debeant inter res sacras? XII. 4.

Campanarum baptizatio apud Pontificios ibid.

CANONES APOSTOLICI

Quem & qualem Autorem habent? III. 5.

CANONICI

sunt veluti asesores & Consiliarii in Ecclesia cathedrali, VII. 18.

Canonicorum regularium prima origo Augustino tribuitur hodie à plerisque omnibus, XI. 6.

Canonici distincti in regulares & Canonicos simpliciter dictos s. seculares. XI. 7.

INDEX RERUM ET VERBORUM

Canonicorum Collegium utrūm ordinis ecclesiastici, an politicae societatis species dici debeat, *remisive*, ibid.

CANONISTARUM

placita pleraq; originem rebus nostris ecclesiasticis dedisse, VII, 14.

CANTICUM CANTICORUM

totum agit de amore Christi erga Ecclesiam, IV. 2.

CAPITATIO

pro tributo foli & possessionum, XII. 55.

CAPTIVUS.

Ob Captivorum redemptionem vasa sacra & ornamenta Ecclesiae alienari possunt, VIII. 3.

CARDINALIS.

Cardinales cum Papa Ecclesiam denotant I, 3.

Cardinalis pro presbytero proprio, in Ecclesia certa inordinato & ministerio ejus affixo II. 24.

Cardinales quid fuerint olim, Romae nominatim ? ibid.

Cardinales hodierni Regibus à Curia Romana aequiparantur, VII. 19.

CARRUCATA

quid denotet ? VII. 36.

CASA

quid significaverit Longobardis ? IX. 40.

CASAMENTUM

pro feudo, IX. 40.

CASATA

quid denotet ? IX. 41.

Casatas etiam nostri temporis Ecclesias aliquando possidere, ibid.

CASATI

Cujus conditionis fuerint ? IX. 36, 37, 38, 39, 40, 41.

Vasalli & casati servi qui ? IX. 39, 40.

Casatorum nominis continuatio & propagatio ad rusticos hodiernos, Cosaten dictos IX. 41.

CASTIGATIO

episcopalis qualis esse debeat ? IX. 27.

CASTRUM.

Castro Ecclesiae à Principe donato, superioritatem reservatam intelligi, etiamsi nihil de hoc dictum sit. XII. 20.

CATHEDRALIS ECCLESIA.

Vid. Ecclesia.

CATHEDRATICUM

s. Synodaticum quid sit ? VII. 2.

CASTONIS CENSORII

praeconia, IX. 10.

CAUSA PIA.

Huic quod semel deputatum est ab homine laico, id revocari ab eo haudquam potest, II. 22.

Causa pia non subjacet dispositioni laicorum, neq; illi ab his adimi quicquam potest, ibid.

-- respuit subtilitatem legum VI. 14.

Causarum piarum magnus est favor, ibid.

Causae piae & dotis favore saepe sustinetur

MEMORABILIORUM.

finetur actus aliàs parùm sibi con-
stans & dubius, X. 11.

CENOTAPHIA

quid fuerint? V. 13.

Honorarii tumuli Svetonio appel-
lata, ibid.

CEREMONIA.

Ceremonias Mosaicas non mor-
tuas tantùm, sed mortiferas etiam
agnoscere scholasticos, IV. 22.

Ceremoniales leges Mosaicæ in
quo differant à judicialibus?
num repeti queant sine crimine
in Rep. Christiana? Et utrùm
necessitatem obligandi adhuc
habeant? ibid.

Frustrà hodiè ex Vet. Test. peti ar-
gumenta, quibus *Ceremonia* in
nostris Ecclesiis usitata confir-
mentur, ut necessitas earum sta-
biliatur. ibid.

Vid. etiam Ritus.

CEREUS.

Cereorum usus apud Pontificios &
necessitas IV. 20, 28, 29.

Eorum necessitas ad cultum divi-
num unde probetur? & num
probari possit ex ritibus Mosai-
cis? IV. 22.

Cereorum ardentium usus apud
Gentiles, IV. 23.

Eorundem imitatio apud Romanos
IV. 24, 25.

Cereorum usus diurnus unde sit?
IV. 27.

- ex privilegio libertatis Christia-
næ primitus receptus, IV. 28.

Cereorum ceremonia in qvantias

degeneraverit superstitiones a-
pud Pontificios? IV. 29.

Ad Cereos num haberi debeat re-
spectus in constituenda dote?
VII. 7.

Cereorum adiaphoria, ibid.

Vid etiam Luminaria.

CHARITATIVUM SUBSIDIIUM

qualis sit præstatio? VII. 2.

CHEVAGIVM

quale sit tributum? IX. 30.

CHRISTIANUS.

Utrùm Christiani Apostolicis jam
temporibus publicas ædes & di-
vini juris, in quibus cultui divi-
no vacarent, habuerint? II. 1, 2, 7,
8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15. III. 1, 6, 8.

Christianorum congregationes &
sacrorum exercitia II. 3, 4, 7, 8, 9,
10, 11, 12, 13, 14, III. 7, 8. V. 12.

Christiana religio à Constantio,
patre Constantini, liberè excoli
permisa II. 12.

tempore Constantini Magni in
ipsam Imperatoris aulam re-
cepta & per totum Orbem pro-
pagata, II, 13.

Christianorù communio XI. 1, 2, 3, 4.

CHRISTUS

Sponsus Ecclesiæ. IV. 2, 3, 8.

Ejus amor erga Ecclesiam ibid.

Ordines Clericorum quomodo ex-
ercuisse dicatur? VII. 27.

CIBORUM

distributio inter Clericos in agapis
Christianorum olim, XI. 28.

CIVITAS.

Ejus & Ecclesiæ favor, æqviparatio-

INDEX RERUM ET VERBORUM

- que earundem quoad privilegia , VI.5.
- De Civitati factis pollicitationibus , VI.4,5.
- Civitati ipsi legatum intelligitur, quod civibus legatur. VIII.15.
- CLERICUS.*
- De Clericorum multitudine superstitiosa VII.8,9.
- De Clericorum numeri definiendi arbitrio, VII.12,13.
- In Clericorum uni Ecclesiæ adscribendorum numero definiendo considerari quid oporteat? VII.13.
- Distinctio Clericorum in regulares & seculares VII.17.
- Clericorum in Ecclesiis cathedralibus numerus & ordines, VII.20. laudatitia, ibid.
- Ob Clericorum numerum auctum dotem constitutam tandem non suffecisse; Et quomodo istum numerum Justinianus contraxerit iterum, & ad pristinam formam & statum redegerit? VII.21,25.
- Clericorum numerus in Constantinopolitana Ecclesia constitutus VII.21,22,23,24.
- De Clericorum numeri laxatione interdum & contractione necessaria VII.26.
- Clericorum ordinum instituendorum necessitas juxta Canonistas, VII,27.
- Ordines istiusmodi quomodo ab ipso Salvatore exerciti dicatur? ibid.
- Ordines minores in primitiva Apostolorum Ecclesia non fuisse, ibid.
- Clericorum ordines reliqui quando cœperint? *remissivè*, ibid.
- Clericorum ratio vivendi ante factam præbendarum distinctionem, VII.29.
- numerus immensus ad sacrificium missæ peragendum unice hodiè à Canonistis requisitus, VII.30.
 - vita qualis esse debeat, & qualis sustentatio? VII.32,33.
 - luxus in victu, vestitu & comitatu, ejusque cœrcitio, VII.33. VIII.30.
 - avaritia hereditatum & ejus cœrcitio VIII.18,19,20,21,22,23.
 - Dominatus externus VIII.33.
 - bona patrimonialia num ab jurisdictione Laicorum exempta sint? VIII.38.
 - ruditas in literis & ignorantia IX.5,6.
 - communio vitæ XI.5,6.
 - Species duæ, Canonici sc. regulares & Canonici simpliciter dicti, XI.7.
 - officium in provisionibus pauperum XI.23.
 - portio ex redditibus Ecclesiæ, XI.27,28,29,30,31,32,33.

Clerici

MEMORABILIORUM.

Clerici num domini sint reddituum suorum? XI. 30, 32, 33.

COACTIO.

In Coactionis vinculum aliis cedere non debent, quæ liberè recepta sunt, VII. 29.

COEMETERIUM.

In Coemeteriis Christiani sacra sua habuerunt persecutionum tempore. V. 12. jung. XI. 37.

COHÆRENS.

Concessa re principali, censentur etiam concessa rei *coherencia*, quæ sine principali non subsistunt, nisi aliud actum sit. XII. 26.

COLLATIO.

Vid. Collecta.

COLLATOR.

Collatorum technæ & nifus in diminuenda dote ecclesiastica XIII. 22, 23.

COLLECTA.

Collectæ sive Collationes veterum Christianorum à quibus, quando & quomodo factæ sint & in quem finem atque usum? III. 2, 3, 4, 5. conf. IV. 18.

Per quem dispensatæ sint? III. 5.

Ad Collectas ordinarias num teneantur conductores fundorum privilegiatorum? IX. 60.

Vid. etiam Oblatio.

COLLEGIATA ECCLESIA.

Vid. Ecclesia.

COLONICA

quid denotet? VII. 36, 38. conf. IX. 24.

vestita quid? VIII. 41, iunct. IX. 22, 23, 24.

Vid. etiam Mansus.

COLONI

alienorum agrorum triplices IX. 12.

Colere fide dominicâ quid sit? IX. 15. Colere, ut extranei solent, quid sit? IX. 15.

Colonorum origo IX. 16.

Coloni domestici IX. 17, 18, 19, 20, 21, 22.

Colonos partem fructuum regulariter dominis in naturâ dedisse. IX. 17.

Coloni adscriptitii s. originarii, coloni in specie sic dicti, coloni dedititii & inquilini quomodo differant? IX. 21.

Coloni Ecclesiæ donati IX. 26.

In Colonos alienos etiam exercuisse Ecclesiam sæpè jus aliquod, IX. 27.

Colonos alienos fieri potuisse clericos, IX. 28.

Colonorum & servorum liberi IX. 30.

Coloni Ecclesiæ num fruuntur forò Ecclesiasticò? XII. 32, 33.

COMMUNE, COMMUNIO.

Communium votorum & precum vis II. 3.

Communio primorum Christianorum XI. 1, 2, 3, 4.

quæ pariat mala? XI. 2.

Communis vita Clericorum XI. 5, 6.

Communio num fundetur magis in

INDEX RERUM ET VERBORUM

proportione Arithmetica, an in Geometrica? XI. 8, 9, 10.

- Vavrensis, XIII. 19.
- Toletani III. XIII. 31.

CONCILIUM.

Concilii Elibertini s. Eliberitani tempus & autoritas, IV. 28. IX. 27.
- Bracarenfis II. tempus, IV. 31. V. 8. XI. 17.
- Aurelianensis IV. tempus V. 6.
Concilium Valentinum, V. 7. XII. 46.
- Antifiodorense V. 11.
- Aqvense provinciale V. 17.
- Parisiense VII. 11.
- Nannetenfe ibid. & XI. 14.
- Toletanum VII. 15.
- Epaunense, VII. 16.
Concilium pro ipsa Ecclesia VIII. 15.
Concilium Turonense III. quando habitum sit? XI. 5.
Concilii Romani II. tempus & autoritas XI. 14.
- Wormatiensis tempus XI. 13.
- Triburiensis - ibid.
- Aurelianensis I. XI. 14,
- - - III. ibid.
- Tarraconensis XI. 15.
- Bracarenfis I. XI. 16.
- Toletani IV. ibid.
- - - XVI. XI. 20.
- Gangrenfis XII. 11.
- Ariminensis, XII. 50.
- Moguntini, XIII. 8.
- Tholosani, XIII. 11.
- Melfitani, XIII. 15.
- Claromontani, ibid.
- Lateranensis XIII. 18.
- Biterrenfis, XIII. 28.

CONDITIO

quid significet in materia colonorum? IX. 19.

Conditionale instrumentum ibid.

CONFESSIO

locus Ecclesie V. 16.

CONGREGATIO.

Congregatio in unum commendata II. 3.

CONJUGIUM.

De Conjugio spirituali inter Episcopum aut presbyterum atque Ecclesiam Pontificiorum commentum, IV. 2, 3, 4, 5 8. VI. 8.

Ejus examinatio & confutatio IV. 6, 7, 8.

Ad Conjugium spirituale applicari, quicquid de conjugio carnali depositum invenitur, IV, 10.

Vid. etiam Matrimonium & Nuptia.

CONSISTORIA

Ecclesiastica in provinciis hisce Saxonis, XIII, 31, 33, 34.

Num ad ea pertineant rustici Ecclesiarum & dotales hodierni? XII. 32, 33, 34, 43, 44.

CONSTANTINUS MAGNUS.

Hujus temporibus Christiana religio in ipsam Imperatoris aulam recepta & per totum Orbem propagata, ocium & quies Ecclesie facta, & libertas Christianis restituta templaq; edificata, II. 14.

Librorum de Constantini vita scriptorum autor incertus, ibid.

Ejus

MEMORABILIORUM.

Ejus profusa liberalitas in extruendis augustissimis templis, ibid.

- constitutio de alendis Sacerdotibus ex publico. VIII. 13.

- concessio immunitatis Ecclesiis à tributis facta XII. 49.

CONSTANTIUS

pater Constantini permisit Christianis potestatem liberè suam religionem excolendi, II. 13.

CONSTITUTIONES Apostolicæ XI. 28.

CONSULES

& Dictatores ab aratro apud Romanos accersitos esse IX. 10.

CONTENTIO.

Propter Contentiones res plerumq; ad divisionem pervenit. XI. 2.

CONTINENTES, VIII. 18.

CONTRIBUTIONES

civiles & ecclesiasticæ pro ratione facultatum & patrimonii contribuentium faciendæ, VI. 13.

CONVENTUALIS ECCLESIA.

Vid. Ecclesia.

Cossaten

qui hodiè & unde dicantur, cujusq; conditionis sint? IX. 41.

Cossaten Gûter etiam nostri temporis Ecclesias quandoque possidere, IX. 41.

CULTUS

templorum pro cultu gentilitio, II. 10.

divinus totus consistit in pietate & charitate Christiana, ut &

Deo & proximo inserviat, XI. 44.

In Cultum divinum quod impenditur ex redditibus ecclesiasticis qualiter à Deo æstimetur? ibid.

CURA.

Curam animarum annexam non habet Ecclesia simplex, VII. 18.

Cura animarum in Ecclesiis parochialibus maxima habetur, vel certè haberi debet, ibid.

- est principalis ministrorum Ecclesiæ finis, ibid.

D.

Δάδα ἰσῦνας

quid fuerit apud Græcos? IV. 23.

Δαδὲ χεῖν τὰ μυστήρια ibid.

DECIMÆ.

Utrùm Decimæ prædiales à deductione impensarum exceptæ sint? XI. 24.

Decimarum pensio ex prædiis ecclesiasticis, Laicis concessis, XII. 2, 4.

De quibus Decimis prohibitio Concilii Lateranensis sit intelligenda? XIII. 8.

DEDICATIO

rerum sacrarum XII. 1.

Dedicare num licuerit pluribus Diis rem unam eandemq;? ibid.

DEDITITII coloni IX. 21.

DEUS.

Utrùm Deo aliquid dari possit, quod non jam antè ejus sit? XI. 44.

DIA-

INDEX RERUM ET VERBORUM

DIACONISSARUM

Status & conditio, item testamenti factio, donatio, VIII. 21, 22, 23, 24, 25.

DICTATORES

& Consules ab aratro apud Romanos accersitos esse IX. 10.

DIVISIO.

Ad Divisionem plerumque res pervenit propter contentiones, XI. 2.
Divisio reddituum Ecclesiæ & distributio sive dispensatio, XI. 8, 9, 10, 11, 12 - 40. it. 44.
- pecuniæ diebus festis communicationis tempore in Ecclesiis ex collatione piorum collectæ, in Hispaniæ regno, XI. 22.

DOMINATUS

Episcoporum & Papæ externus VIII. 32.

DOMINICA

quid differant à Memoriis Martyrum? II. 16.

DOMINIUM.

Dominii transferendi modus naturalissimus est traditio, X. 20.
Ad Dominium acqvirendum non est necessaria adeptio possessionis, ibid.
Dominium bonorum ecclesiasticorum apud primos Christianos, XI. 1.
Dominium divinum generale s. supereminens, & speciale, XII. 8.
Dominii vocabulum quomodo accipitur sæpè in chartis antiquis? XII. 20.

Num Dominium possit competere patrono in dote ecclesiastica? XII. 21.

DOMUS.

Domus Dei Ecclesia dicitur; Et quomodo Domus accipitur? II. 2.

DONATIO.

Donationes Ecclesiarum & res ipsi donata I. 8. VIII. 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 27, 30, 39. IX. 22, 23, 24, 25, 26 - 47. X. 5.
- rerum injustè possessorum VIII. 9, 10, 11.

à Donatione unius non licet argumentari ad Donationem alterius. VIII. 12.

Donationes Ecclesiæ à Juliano apostata prohibita, ab aliis iterum permittita, coercita tamen, VIII. 16, 17, 18 - 26.

Donationes cum contractu precariae factæ VIII. 28, 29.

Ex Donationibus nimis quæ mala in Remp. redundarint? VIII. 30, 31, 32, 33.

Donationum forma ceremoniæ, solennia & requisita, X. 3 - 24.

Donationem Ecclesiæ factam, etiam nondum ab Ecclesia & ejus Rectore acceptam voto quam proximam esse. X. 11.

Donationis actus sine eo, cui donatur, perfici nequit, X. 14.

In Donationibus piis sufficere, si transferatur conditio usucapiendi; X. 16.

MEMORABILIORUM.

- ad perficiendam Donationem necessaria num sit traditio corporalis? X. 20.
- Quod donatur Ecclesiæ, juxta Canonistas eximitur jurisdictione seculari, X. 22.
- Donatio Mathildis, Tusciæ & Lotharingiæ Ducissæ, X. 24, 25.
- Donationum munitio & firmatio per dirarum imprecationes & execrationes, item pœnas temporales, X. 28-34.
- Donationes Ecclesiarum unde provocatæ sint? XI. 45.
- In Donatis aliquod jus reservare sibi posse donatorem, XII. 16, 17.
- Donatio dicitur genus acquisitionis, causa acqvirendi, & acqvirendi modus, XII. 21.
- Donator num pacisci queat, ut res donata in dominio suo maneat? ibid.
- Donatarum rerum exemptio à jurisdictione seculari, XII. 25, 26, 27.
- Donata Ecclesiæ non nanciscuntur fori Episcopalis privilegium sine consensu ejus, cujus jurisdictione est. XII. 29.
- D O S.
- Dotem omninò nullam habuit Ecclesia primitiva. III. 1, 6, 8.
- Num Dos Ecclesiæ necessariò sit constituenda? IV. 1, 13, 18, 19, 30, 31. V. 1. XII. 64.
- Dotis vocabulum nuptiis proprium. IV. 1.
- Utrùm Jure civili nullum sit conjugium legitimum sine dote? IV. 1. VI. 8.
- Dotis ad Ecclesias applicatio pontificia, ibid.
- Dotis constitutio ex commento conjugii inter Episcopum aut presbyterum & Ecclesiam, IV. 8.
- Dotis ecclesiasticæ finis juxta Canonistas, IV. 9. VII. 7. jung. XI. 1, 44.
- in matrimonio carnali usus præcipuus qui sit? IV. 9.
- Dos quanta & qualis requiratur? IV. 9. VII. 1. per tot. it. VIII. 2.
- Dotem non esse de substantia nuptiarum, nec ejus dationem Juris naturalis, IV. 10.
- Ejus favor & privilegia apud Romanos, ibid. & XII. 64.
- Dotis constituendæ ratio ejusq; dandæ ritus originem unde videatur sumpsisse & introductus esse? IV. 11. junctò n. 12.
- Dotatas esse fœminas necessarium ad sobolem procreandam replendamq; liberis civitatem, ibid.
- ad Dotem dandam quæ personæ cogantur? ibid.
- Utrùm dos Ecclesiæ constituenda sit, ut procum inveniat? IV. 13, 14.
- ad Dotem magis respici hodiè, quàm ad ipsam Ecclesiam, IV. 15.
- Dotis quantitatem hodiè nubere volentes ante omnia velle scire, ibid.
- Dotis ecclesiasticæ constituendæ ratio præcipua est, ut alimenta habeant

INDEX RERUM ET VERBORUM

- beant ministri sacris inservientes. IV. 18. VII. 7, 8. XII. 7.
- Dote uxoris perditâ aut consumptâ non desinit matrimonium inter eam & maritum, IV. 30.
- Qvas præter Dotem habeant obventiones alias Clerici? ibid.
- Dotis constitutionem utilem esse & Ecclesiæ maximè proficuum propter ministrorum salaria, V. 1.
- Num dotandi onus ædificatori injungere necesse sit? ibid. & VI. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11.
- Dotis constituendæ necessitas ante consecrationem Ecclesiæ, V. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. VI. 1, 3, 4.
- Dos Oratoriorum, V. 9.
Altarium. Vid. Altare.
- Ex Dotatione Jus patronatûs nascitur, VI. 1, 2.
- Dotis constitutio etiam præcedere debet Ecclesiæ ædificationem, VI. 3.
- Dotatio num intelligenda cum effectu, aut cautio sufficiat? VI. 3.
- Ante Dotem constitutam Episcopus non debet consentire in ædificationem Ecclesiæ, VI. 4.
- Dotis constituendæ necessitas etiam post consecrationem, VI. 6, 7, 8.
- Dotium in matrimonio carnali & spiritali differentia VI. 8. VIII. 2.
- Num si Doti constituendæ is, qui consecrari fecit Ecclesiam, aut heredes ejus non sufficiunt, subsidaria actio detur adversus Episcopum, qui eam consecravit, VI. 9.
- In Dotatione deficientis ædificatoris pœna, apud nonnullas gentes recepta, VI. 10.
- Dotandæ Ecclesiæ onus aliquando parochianis fuisse impositum, VI. 11. junctô n. 12.
- Num is, qui dotavit semel congruè Ecclesiam, dote istâ casu perditâ & extinctâ, dotare denuò teneatur? VI. 13.
- Dotem Ecclesiæ utrùm sine decreto Magistratûs minor constituere possit? Et num huic liceat dotem dare propter matrimonium carnale? VI. 14.
- Ex Dote modica & insufficiente non acquiritur jus patronatûs, neque dos modica pro dote habetur, VII. 1.
- Dos sufficiens quæ sit? VII. 2. seqq.
- Dos Ecclesiæ cathedralis, collegiataræ, conventualis, parochialis & simplicis, VII. 18.
- Dos sufficiens quæ putetur ab Autore? VII. 32. junct VIII. 1.
- Dotatio per mansum unum, quandoque etiam alterum & plures, VII. 34, 39, 40, 42. it. IX. 1.
- Dos Ecclesiæ non absolvitur in hoc, ut tantùm sufficiat Eucharistiæ conficiendæ, VII. 38.
- in quibus rebus consistat? VIII. 1. seqq.
- Dotis Ecclesiasticæ præcipua affectio est perpetuitas. VIII. 1. X. 1.
- In Dotem utrùm computari soleat mundus muliebri? VIII. 4.

- In Dote ecclesiastica constituenda potissimam habitam fuisse rationem alimentorum, quibus Clerici sustentari possent. VIII. 12. XI. 11.
- Dos extenuata apud nos per invasiones hostiles & amissionem Instrumentorum publicorum inde secutam IX. 51.
- Dotis ecclesiasticæ constituendæ solennitates, X. 2, 3.
- & causæ piæ favore sustinetur actus aliàs parùm sibi constans & dubius, X. 11.
- Dos Ecclesiæ alienari num possit? XII. 6.
- accessio Ecclesiæ est, ibid.
- Ad dotis alienationem necessariam quæ solennitates requirantur? XII. 7.
- Dos in secularibus tam in mariti, quam in uxoris dominio esse dicitur, XII. 8.
- Dotis ecclesiasticæ privilegia, XII. 8, 10, 14, 20, 21, 22, 25, 26, 39 - 62, 63, 64.
- In Dote constituenda num reservare sibi dotans jus aliquod possit? XII. 15, 16, 17.
- In Dotem data κατ' ἐξοχλῶ dici bona ecclesiastica, præter ea, quæ immediatè cultui divino inserviunt. XII. 30.
- Dos Ecclesiæ ejusq; privilegia quibus modis & fraudibus imminuta & interversa fuerint? XIII. 1 - 28.
- Ejus interversionis evitatio & coercitio, XIII. 29.
- Intervertentium pericula & damna, XIII. 30, 34.

DOTALIS.

Dotalium incertitudo, & qui Dotalis hodiè dicantur, quæq; eorum differentia sit? IX. 52. jung. XII. 34, 35, 36, 37, 42.

- genera, IX. 53, 54, 55, 56, 57, 58, XII. 34.

Dotales num & quatenus fiant patrociniq; judicii ecclesiastici fruantur prædiorum & bonorum ecclesiasticorum emptores? IX. 55.

- non dici possunt, qui certâ mercede constitutâ agros ecclesiasticos conducunt, etsi ad longius aliquod tempus contraxerint. IX. 59.

- qui propriissimè videantur esse? IX. 62.

Illos dici in Matriculâ Consistorii Wittebergenensis de anno 1555. eigene Männer / eigene Leute / eigene Dienstleute. ibid.

Dotales ad quod forum pertineant? XII. 34, 35, 36, 37, 43.

In eorum causis quomodo olim Consistoriales Wittembergenfes pronuntiaverint? XII. 37, 38, 44.

Num ad alia servitia, præterquam ecclesiastica, adhiberi possint aut debeant? XII. 42, 44, 45.

In Dotalium causis servitia Laicorum concernentibus quis Judex competens sit? XII. 43, 44.

Dotalium rusticorum subjugatio à collatoribus tentata, XIII. 23.

- cesio à Pastoribus facta, XIII. 24.

ECCLÉSIA.

Ejus Etymologia & Homonymia, I. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8. II. 1.

Differentia à Synagoga, I. 2.

Inter ἐκκλησίαν & ἐκκλησιαστήριον distinctio, I. 5.

Ecclesiarum donationes & in beneficium laicis hominibus collationes exq̄ve re ditibus aestimatio & possessio. I. 8, 9.

Ecclesia altari contradistincta, I. 8.

Ἐκκλησία quid significet apud Paulum 1. Cor. XI. vers. 18. II. 1, 2.

Ecclesiarum congregatarum loca q̄valia Apostolorum temporibus fuerint? II. 2, 4, 7, 8, 9, 10, 14.

Ecclesia domus DEI dicitur, ibid.

De Ecclesia Glastoniensi II. 6.

Ἐκκλησία τὸ ἱερῶν quandoque opposita apud Græcos, II. 10.

Ecclesiam quomodo Canonistæ distingvant à Basilica? II. 15.

- Differentia à memoriis Martyrum II. 16.

Ecclesia parochialis quam habeat prærogativam præOratorii publicis, II. 20, 21, 25.

Utrum possit esse sine baptisterio, & talis semper intelligatur, ubi habetur fons baptismalis? II. 24.

Unde sit, quòd ab Ecclesia distingvatur Oratorium publicum, & tamen ab ea dependeat? II. 25.

Ecclesiam num habuerint olim Monachi, aut Oratorium? II. 26.

Ecclesiæ dos. Vid. Dos.

Ecclesia dicitur CHRISTI Salvatoris Sponsa in Scripturis, IV. 2. conf. num. 8.

Quæ sit ratio comparationis, *remissivè*, & quòd fundamentum? ibid.

Quid hîc statuatur Pontifex Romanus in Episcopis & presbyteris? IV. 3, 4, 5.

Ecclesia secundum Canonistas tres sponfos aut maritos habet, Christum, Episcopum & presbyterum. IV. 5.

Ecclesia quævis particularis in universali comprehenditur, & eundem habet sponsum, quem universalis habet. ibid.

Ecclesiæ onera, IV. 9.

- Pontificiæ conformitates cum paganismo, IV. 25, 26.

Ecclesia non debet ædificari sine consensu Episcopi. VI. 4.

Ecclesiæ favor & civitatis earundemque æquiparatio quoad privilegia. VI. 5. conf. n. 14.

Ecclesia Justitiæ cultrix est, VI. 14.

Ecclesiis collapsuris aut ruinam minantibus quâ ratione consuli debeat, & quibus impensas eam in rem facere deceat, *remissivè*, VII. 6.

Ecclesiæ in quem finem erectæ & extractæ olim fuerint; Et qui hodiè celebres sint, inter Canonistas fines? VII. 13.

- Ecclesiæ descriptio Cypriani, *ibid.*
 Ecclesias olim omnes fuisse parochiales, VII. 13, 17.
 Ecclesiarum parochialium secutum vilipendium *ibid.* jung. IX. 48.
 De Ecclesia Suburrana VII. 14.
 Ecclesiasticis rebus nostris pleraq; Canonistarum placita originem dedisse VII. 14.
 Ecclesiæ primogeniæ & sequioris diversitas VII. 17.
 Ecclesiæ quando & unde distingvi cœperint in cathedrales, collegiatas, conventuales & parochiales? Et de dote cujusque VII. 17, 18.
 In Ecclesia parochiali cura animarum maxima habetur, vel certè haberi debet, VII. 18.
 Ecclesia simplex curam animarum annexam non habet, *ibid.*
 Ecclesiæ spacium circum circa extra muros, VII. 37.
 parochialis mutatio in conventualem aut collegiatam ob aucta bona VII. 40.
 In Ecclesiam bonorum alienationes VIII. 34, 35, 36.
 Ecclesia utrùm immunis sit ab omnibus oneribus civilibus? VIII. 38. XII. 39-64.
 Ecclesiarum parochialium familia & paupertas IX. 9, 48.
 Ecclesiarum plerarumq; ignota origo apud nos IX. 51.
 Ecclesiæ res ad aliquod tempus locari prohibitæ IX. 59.
 Ecclesia tota, pro omnibus Christianis, qui in unum cœtum conveniunt, IX. 1.
 Ecclesia titulata, XI. 37.
 Ecclesia religionis & fidei mater perpetua est, XII. 6.
 num possit alienari? XII. 6.
 est corpus aliquod mysticum, cuius caput est ipse Christus & Deus, XII. 8.
 Ecclesiarum & bonorum ecclesiasticorum immunitas ex Principum provenit beneficio, & non ex jure divino, XII. 49, 59, 62.
 Ecclesiasticæ conditioni non repugnat, potestati civili & jurisdictioni seculari subiectum esse, XIII. 33.
ELEEMOSTINA
 quò casu imperari possit? VII. 5.
 num putanda sit dispensatio rerum illicitè acqvistarum? VIII. 9, 10, 11.
 In Eleemosynis erogandis utrùm decencia statùs sui à dante attendi debeat? XI. 35.
 Eleemosynæ in abscondito dari debeat XI. 36.
 De *EMPHYTEUSI* ecclesiastica *remissivè* IX. 54.
ENCÆNIA.
 Encæniorum festum apud Judæos IV. 21 22.
ËNTHESIS s. Entheca pro capsula XI. 38.
EPISCOPIUM

INDEX RERUM ET VERBORUM

quid sit? XI. 42.

EPISCOPUS.

Episcopi supellex, victus & mensa
qualis debeat esse? VII. 4. XI. 35.

Episcoporum avaritia XI. 16.

- officium in provisionibus paupe-
rum, XI. 23, 34, 35.

- portio ex redditibus Ecclesiæ, XI.
25, 26.

- Hospitalitas. XI. 26.

Episcopi sex circa latus Pontificis
agentes, XI. 43.

Episcoporum administratio rerum
ecclesiasticarum XII. 10, 11, 12.

- ex quo Jure sit? XII. 13.

EPITHALAMIUM

nuptiarum spiritualium à Christo
cum Ecclesia contractarum in
Psalmo 45. IV. 2.

EULARISTI

Pontificis epistola 2. de figmento
nuptiarum spiritualium inter Ec-
clesiam & Episcopum, IV. 3, 4.

EUSEBIUS

Antistes Pelusiotarum I. 5.

EXECRATIONES

additæ donationibus Ecclesiæ factis
X. 28 - 34. XIII. 30.

in Psalmo. 109. X. 33.

EXEMPTIO

bonorum ecclesiasticorum à secula-
ri jurisdictione quæ mala Reip.
generet? VIII. 30, 31, 32, 33.

quomodo coercetur? VIII. 34,
35, 38.

- à collectis & omni alio onere ci-
vili, VIII. 38. XII. 39, 40. 41.

personarum à jurisdictione Laico-
rum per additionem sui & man-
cipationem Ecclesiæ fieri solitam
IX. 47.

Exemptio à Jurisdictione seculari
unde sit? XII. 22, 23, 25.

Exemptionis dotis approbatio &
svasio, XII. 30.

Exemptio non præsumitur, XII. 36.

F.

FABRICÆ

Ecclesiæ portio ex redditibus eccle-
siasticis, XI. 39, 38.

FABULA.

Fabulæ de templo S. Johannis Ev-
angelistæ, Vitis Apostolorum, &
de Petri, Jacobi ac Johannis tem-
plis, II 5.

de Glastoniensi Ecclesia II. 6.

FALCIDIA

num detrahatur ab iis, quæ piis cau-
sis relinquuntur & legantur? VIII.
26.

FAMILIA

Ecclesiæ IX. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 22-46.

strictè sumpta pro servis. IX. 5, 8.

Ditiorum apud Romanos urbana &
rustica IX. 13. junct. n. 16.

Familiæ rusticæ copiositas apud Ro-
manos, IX. 14.

Familiæ Ecclesiasticæ quibus modis
comparatæ fuerint? IX. 46.

Familiæ ecclesiasticæ amplitudo a-
pud Pontificios hodiernos, quod
Ecclesias Episcopales & monaste-
ria attinet. IX. 48.

Familia

MEMORABILIORUM.

Familia ecclesiastica apud nos incertitudo IX. 52.

FANORUM gentilium

in Christianos usus conversio VIII. 14.

FEBRUA.

Hujus festum apud Romanos, & ejo mutatio in festum purificationis Mariae, IV. 24, 25. junctio n. 26.

FIDEICOMMISSA

familiarum nobilium cur in bonis mobilibus consistere nequeant? VIII. 2.

FISCUS.

Fisco vindicata praedia titulis insignita esse, VIII. 39.

FORMULARUM

antiquarum collectores. X. r.

FORUM rei sitae Clericorum. XII. 33, 35.

FRUCTUS

quatenus intelligantur? XI. 24.

Jurisdictionis, XII. 29.

FRUMENTUM

utrum contineat legumina & quomodo differat a legumine? VIII. 12.

FUNDI Dotalis

alienatio & obligatio VIII. 24.

FUNDUS cum instrumento & *FUNDUS* instructus quid differant in legatis? VIII. 42, 43.

G.

GELASINS.

Hujus pleraque esse, quae apud Gratianum inveniuntur, XI. 37.

GRADUS.

Gradus ecclesiastici quid prima in-

stitutione fuerint, & quid hodie sint? VII. 17.

H.

HIDA

quanta terrae portio sit? II. 6. conf. VII. 36.

num comprehendat etiam villam & aedificia, in quibus habitare possint coloni seu villici? VII. 38.

HOBAS, HOBUNNA

in Germanicis scriptis diplomatibus & instrumentis quid denotet? Et quomodo Anglis dicta? VII. 36. conf. IX. 24.

Vid. etiam Manus, it. Colonica.

HOMO

pro Vasallo in Jure Feudali IX. 35.

HONESTUM.

Honesta publico semper gaudent, scelera secreta sunt. II. 7.

HOSPITALITAS

Episcopi VII. 2, 4, 5. XI. 26.

HOSPITES

olim ad Ecclesiae familiam relati IX. 31, 32, 33, 34, 35.

HOSPITOLUM quid? IX. 35.

H u H E

ab Hida derivatum VII. 38.

I.

JACOBUS USSERIUS

Archiepiscopus Armachanus II. 6. VIII. 32.

IMMUNITAS Ecclesiarum. Vid. Ecclesia,

Immuni-

INDEX RERUM ET VERBORUM

Immunitatis privilegium generali-
ter concessum non includit ca-
sum necessitatis publicæ, XII. 60.

IMPENSARUM

deductio XI. 24.

IMPERATORUM

potestas olim in bonis ecclesiasticis,
XIII. 4.

IMPRECATIONES

donationibus Ecclesiæ factis additæ
X. 28-34. XIII. 30.
in Psalmo 109. X. 33.

INQVILINI

quomodo differant ab adscriptitiis
s. originariis, colonis in specie sic
dictis, & dedititiis? IX. 21. jung.
n. 29.

num in Ecclesia fuerint & ad ejus
familiam pertinuerint? IX. 29.

INSIGNIA.

Insignium & armorum dejectio, &c.
VI. 10.

INSTRUMENTA rustica

utrùm partem prædii faciant ita, ut
necessariò eum sequantur & ab
eo prorsus inseparabilia sint?
VIII. 4.

INSTRUMENTUM quid conti-
neat, & quid differat fundus cum
instrumento legatus à fundo in-
structo? VIII. 42, 43. conf. IX. 15.
quomodo definiatur ab Ulpia-
no? IX. 15.

Instrumentorum publicorum super
prædiis ecclesiasticis confecto-
rum amissio unde sit & quod ma-
lum Ecclesiis nostris creet? IX. 51.

INVASIONES

hostiles quantum extenuaverint pa-
trimonium Ecclesiæ ejusque do-
tem in nostris provinciis? IX. 51.
XIII. 10.

INVENTARIUM.

Inventarii sine pastoris culpa immi-
nuti & deperditi restitutio cui in-
cumbat? VI. 13.

JOSEPHUS

ex civitate Arithmæ oriundus num
templum Glastoniense in Britan-
nia extruxerit, & Christum cruci-
fixum prædicaverit ibi? II. 6.

IRNERIUS

Epitomator Novellarum IX. 28.

ISIDORUS

quando vixerit? I. 5. VII. 23.

JUDÆIS

num relinqui possit in testamento?
IIX. 15.

num liceat in dominio habere man-
cipium Christianum? IX. 19.

JUDICIA criminalia in donationi-
bus Ecclesiæ factis reservata, XII.
27.

JUDICIA Ecclesiastica in provin-
ciis Saxonis, XII. 38.

JUGERUM

quantum terræ mensuram conti-
neat? VII. 35.

JULIANUS Apostata VIII. 16, 17.
XII. 51.

JURISDICTIONIS

Ecclesiasticæ & Episcopalis ini-
tia,

MEMORABILIORUM.

tia, incrementa & ἀκμή. XII. 22, 23, 24.

Jurisdictio transit cum fundo, cui inhæret. XII. 26 §. 1.

Jurisditionis criminalis reservatio in donationibus Ecclesiæ factis, XII. 27.

- secularis & ecclesiasticæ in civilibus concurrentia, XII. 28.

Jurisdictio cujus est, sine ejus consensu bona Ecclesiis donata non eximuntur à Jurisdictione seculari. XII. 29.

Jurisditiones hodiernæ patrimoniales sunt, ibid.

Jurisditionis fructus, ibid.

JUS NATURÆ.

Ex Jure naturæ quæ resultant præcepta, non habent eandem obligandi vim, si per modum comparationis applicentur illis rebus, quæ ex institutione hominum veniunt. V. 1.

L.

Λαμπαδελίας

certamina apud Athenienses, remisivè. IV. 13.

LAMPAS

cur præferatur Imperatori Constantinopolitano, etiam tum, quando in Oratorium ascendit, remisivè. IV. 27.

Laßgüter

pro fundis parochialibus IX. 49. unde sic prædia ecclesiastica dicantur & quomodo eorum locatio fieri debeat? IX. 59.

LASSI

Saxonici cujus conditionis sint & unde sic dicantur? IX. 32.

LEGATUM

corpori, cui coire non licet, non valet, nisi singulis legetur. VIII. 15. De Legato civitati ad spectaculum publicè prohibitum relicto, remisivè. XI. 44.

LEGUMEN

utrum veniat sub appellatione frumenti, & quomodo differat à frumento? VIII. 12.

Ἰεῦρον

pro altari usurpatum quid significet? V. 20.

LIBERTUS.

De Libertis Ecclesiæ IX. 42, 43, 44, 45. Libertorum ad sacros ordines promotorum conditio & status IX. 45 §. 1.

LOCATIO

operarum in colendis agris alienis pro certa mercede in perpetuum facta num libertati sit contraria? IX. 12.

rerum Ecclesiæ ad longius aliquod tempus prohibita IX. 59. - quomodo fieri debeat? IX. 59.

LUMINARIA

num ita sint necessaria, ut sine illis Ecclesia consistere nequeat? IV. 20, 28, 30, VII. 7.

Luminum festum apud Judæos, & mira-

- miraculum, quod in eo contigit-
se volunt, IV. 21, 22.
- apud Romanos IV. 24, 25.
Luminarium usus diurnus unde sit
IV. 27, 28.
- superstitio IV. 29.
Ad Luminaria num haberi debeat
respectus in constituenda dote?
VII. 7.

Luminarium adiaphoria ibid.

Vid. etiam Cereus.

LUXUS

Clericorum. Vid. Clericus.

M.

MAJOR.

Majorum & Seniorum appellatione
domini designantur. XII. 39.

MALLEOLUS Felix

quis fuerit & quò tempore vixerit?
VII. 31.

MANSUS.

Mansum unum, quandoque etiam
alterum & plures in dotem Ec-
clesiæ datum, legeque publica, ut
id fieret, aliquando cautum fuis-
se. VII. 34. junct. n. 39, 40, 42, it.
VIII. 1, 41 IX. 49.

Mansus quid sit? VII. 35, 38.

- utrum denotet idem, quod
colonica. VII. 36.

- de quali terra & in quem fi-
nem dari debuerit? VII.
37, 38 VIII. 1 IX. 1.

Mansi civibus definitio Cujaciana
VII. 38.

Mansum ecclesiasticum ab omni
censu immunem esse, & sufficere
debere familiæ alendæ, pro cu-
jusque instituto, ibid.

Mansi vocabulum num etiam com-
prehendat villam & ædificia, in
quibus habitare possunt coloni
seu villici? ibid.

Modus & mensura, VII. 41, 42.

Mansus qualiter dari debuerit?
VIII. 41. IX. 22. XII. 34.

- vestitus quid notet? VIII. 41, 42,
43 IX. 22, 23.

- apus? VIII. 41. & IX. 22.

- indomnicatus? VIII. 46.

Quid de Manso in plurimis apud
nos parochiis, præsertim illis,
quæ suburbicariæ & rustres
sunt, observetur? IX. 49.

MANUMISSIO.

De Manumissionum modis & riri-
bus, it. de Manumissionibus,
quæ fiunt in Ecclesia, *remissivè*,
IX 43, 44.

Manumissionis, quæ in Ecclesia fa-
cta, utilitas IX. 43.

In Manumissionibus num Episco-
pi auctoritatem intercedere oportuerit?
IX. 44.

Manumittere quatenus potuerit
Episcopus? IX. 44.

Manumissio directæ quæ vocetur?
IX. 45. §. 1.

Manumissionis directæ exemplū,
ibid. §. 2.

- formula alia Marculfi ibid.

§. 3.

MANUS MORTUA.

Vid. Mortuum.

*MARITUS*lucratur fructus dotis & tenetur
ferre onera matrimonii IV. 9.*MARSILIUS PATAVINUS*Quando scripserit & qualis vir fue-
rit? I. 3.Ejus memoria & scripta damnata à
Johanne XXII. inq̄ve indicem
expurgatorium relata, ibid.*MARTYR.*Martyrum Memoria, Vid. Memo-
ria Martyrum.*MASSARI*Longobardis servi rustici dicti IX.
24.*MATHILDIS*Tusciæ & Lotharingæ Ducisa, e-
jusq̄ve donatio Ecclesiæ Romanæ
facta, X. 24, 25.*MATRIMONIUM.*Matrimonium spirituale inter Ec-
clesiam & Episcopum aut pre-
sbyterum. Vid. Conjugium, it.
Nuptiæ.Matrimonii onera maritus ferre te-
netur, IV. 9.*Μεγάλη*appellatio & titulus apud Græcos,
XI. 41.*MEMORIA.*Memoriæ extinctio, armorum &
insignium dejectio &c. VI.
10.*MEMORIÆ MARTYRUM*quid sint & differant à basilicis &
Oratoriis, item dominicis? II. 16.
num intelligendæ sint per altaria?
V. 12, 13, 14, 15, 16.*MINISTER.*Ministorum Ecclesiæ, itemq; pau-
perum & egenorum necessitati-
bus quomodo subventum sit an-
te introductionem dotis? III. 2, 5.
conf IV. 18.Ministorum Ecclesiæ salaria hodiè
apud nos constituta, IV. 18. VI. 12,
13.- Stipendia apud Græcos IV. 19.
Ministorum Ecclesiæ primæva nu-
merus VII. 17.Ministorum Ecclesiæ finis princi-
palis est cura animarum VII. 18.
Quales Ministri nostratum sint Ec-
clesiarum, & ad quid respicia-
tur in numero eorum constitu-
endo? VII. 30.De Ministorum Ecclesiæ s. Sacer-
dorum numero relatio faceta
VII. 31.Ministorum Ecclesiæ alimenta
quanta esse debeant? VII. 32.- res angusta hodiè in plurimis
locis unde sit? IX. 51.
- jus protimiseos in dote eccle-
siastica XI. 11.An Ministro Ecclesiæ, qui aliunde
habet, ex quo vivat, nihilomi-
nus stipendia accipere liceat,
an verò de suo vivere teneatur?
XI. 30, 31.

MINOR

utrum Ecclesiæ sine decreto magistratus dotem constituere & propter matrimonium carnale eam dare possit ? VI. 14.

Quod Minorum & personæ & bona defendi & servari debeant, donec ad perfectam ætatem pervenerint, ex Jure naturali resultare axioma. ibid.

MISERIA.

Propter Miseriam humanam elemosyna potest imperari, VII. 5.

MISSA.

Missarum celebrandarum numerus unô die & in uno altari V. II. 17. 18.

Missarum solitariarum superstitio, multiplicatio & finis, VII. 8. junct. n. 9. XI. 45, 46.

- refutatio & rejectio VII. 10, 11.
Ad missaticum sacrificiû peragendum unicè hodiè Clericorum immensum numerum requiri à Canonistis, VII. 30.

Missarum lucrificatio, XI. 45, 46.

MONACHI

num habuerint olim Ecclesiam, aut Oratorium ? II. 26.

MONOECIÆ

quæ dicantur ? II. 25.

MORTUUM.

Mortua manus apud Gallos VIII. 34, 35.

Mortuum nemus X. 16.

Mortuum dicitur, quod in Ecclesiæ manum pervenit, ibid.

MULIERUM

alienatio, donatio, consensus, obligatio, natura avara. VIII. 24.

MUNDUS muliebris

utrum in dotem computari soleat ? VIII. 4.

MUNUS.

Munera extraordinaria quæ sint ? XII. 52.

- sordida qualia fuerint ? remissivè ibid. & n. 56.

Munerum sordidorum nomen reprobatur XII. 57.

N.

NECESSITAS.

Necessitatis publicæ casum non includit privilegium immunitatis generaliter concessum, XII. 60.

Necessitatibus subveniendum cum jactura universorum, non quorundam tantum. ibid.

NICOLAUS FULLERUS

vix in antiquitate & politione literaturæ versatissimus. II. 1.

NORMANNORUM infestatio Imperii & Ecclesiæ XIII. 10.

NOTA.

De descriptione per Notas & sigla X. 18.

NOTARIUS.

Notarii publici adhibitio necessaria num fuerit in conscribendis donationum ecclesiasticarum instrumentis ? X. 17.

Eorum

Eorum officium, X. 19.

taxatio, X. 27.

comparatio cum pica & pfit-
taco, ibid.

NUPTIÆ.

Nuptiarum spiritualium à CHRISTO
cum Ecclesia contractarum epi-
thalamium in Psalmo 45. IV. 2.

De nuptiis spiritualibus inter Episco-
pum & Ecclesiam, interq; hanc
& presbyterum secundum Ponti-
ficos IV. 2, 3, 4, 5.

Nuptias sine dote consistere posse,
IV. 10.

Vid. etiam Matrimonium; it. Con-
jugium.

O.

OBLATIO.

Oblationes in altari fieri solitæ, I. 9.

Ex Oblationibus istis tantum acce-
pisse Sacerdotes, quantum susten-
tationi suæ sufficere opinati sint.
ibid.

Oblationes quomodo, à quibus &
quando factæ sint, & in quem fi-
nem atque usum? III. 2, 3, 4. conf.
IV. 18, 31.

Vid. etiam Collecta.

OBSCURITAS.

Hujus studium apud priscos, I. 6.

OBVENTIONES

Clericorum præter dotem, IV. 30.

Obventionum casualium incertitu-
tudo, VII. 18.

OECONOMIA.

Ex Oeconomia civili pleraq; omnia
in ecclesiasticam transumpta fu-
isse, IX. 9.

De OECONOMIS, XI. 40, 41, 42, 43.

OFFICIALIS.

Officiales inter Clericos Ecclesiæ
Constantinopolitanæ, VII. 24.

OFFICIUM.

Officium ecclesiasticum ambientes
non ipsum propter se expetunt,
sed magis annexos redditus, & hos
quidem principaliter. IV. 15, 16.
conf. VII. 17.

Ex Officio & reditu constatum bene-
ficio ecclesiasticum, IV. 15.

Officia ecclesiastica minora cur olim
distinctis personis commissa fue-
runt? VII. 29.

Quid circa illa hodiè obtineat? VII.
28, 29.

OLEUM.

Olei & salis in Ecclesia pontificia
usus, IX. 50.

ONUS.

Onera matrimonii maritus ferre te-
netur, IV. 9.

Onera Ecclesiæ, ibid.

Episcopalia, VII. 2, 3, 4, 5.

ab Oneribus civilibus utrum exem-
pta sit Ecclesia & ejus bona? VIII.
38.

In Oneribus realibus non tam per-
sonæ & possessores, quam res ipsæ
& prædia tenentur, IX. 60. XII. 48.

INDEX RERUM ET VERBORUM

OPERARIUS.

Operarii in Evangelio qui dicti? VII.
16.

OPUS.

Ad Opus inchoatum perficiendum
ædificatoris vel ejus, qui promisit,
heredumq; obligatio, VI. 4, 5.

Opus quomodo quis intelligatur cœ-
pisse? ibid.

coeptum perficere detrectans quo-
modo compellatur, & qualis sit
Actio, quæ adversus eum da-
tur? VI. 5.

ORATIO.

Oratio multorum consentientium,
apud DEUM gratior & acceptior
est. II. 3.

ORATORIUM.

Oratoria quæ dicantur & quomodo
per Canonistas distingvantur à
Basilica & Ecclesia? II. 15.

Eorum differentia à memoriis & Ba-
silicis juxta Samuelem Petitem,
II. 16.

discrimen ex usu s. exercitio pie-
tatis, quod ibi peragitur, pe-
titem, II. 17, 18, 19. conf. V. 9.

Oratorium etiam templi partem di-
ctum fuisse, II. 20.

Oratoria privata quæ & quæ publica?
ibid.

Publica num distincta fuerint ab
Ecclesiis parochialibus? ibid.
& n. 21.

Requisita ad Oratorium publicum,
II. 21, 22.

Oratorium tali modo adornatum, ut
in illo sacra administrentur,
utrum causis piis annumeretur?
II. 22.

Oratoriorum species tertia, eorum
scil. quæ consecrata quidem ab
Episcopo fuerunt, in cæteris
autem cum merè privatis & so-
lius orationis gratiâ institutis
convenerunt. II. 23, 24.

Unde sit, quod Oratorium publicum
distingvatur ab Ecclesia paro-
chiali, & ab ea nihilominus de-
pendeat? II. 25.

Utrum Oratoria tantum, & non Ec-
clesiam olim habuerint mona-
chi? II. 26.

In Oratoria graviter insurrexisse Ec-
clesiæ Patres, II. 27.

Oratoriorum dotatio, V. 9.

ORDO

Clericorum. Vid. Clericus.

ORIGINARII coloni, IX. 21.

ORNATUS

ecclesiasticus in quibus consistat,
& num ad dotem Ecclesiæ per-
tineat? VIII. 3, 4.

OSTIARIUS.

Hujus officium quod sit? VII. 22.

Ostiariorum numerus in Ecclesia
Constantinopolitana, VII, 21,
22, 23.

Num Ostiarii in Clericorum nume-
ro habiti sint? VII. 23.

Ostia-

Ostiatorum ordinatorum apud Pontificios taxatio, VII. 28, 29.

P.

PAGANISMUS.

Paganismi conformitates cum Ecclesia pontificia, IV. 25, 26.

PAPA ROMANUS

cum Cardinalibus suis Ecclesiam denotat, I. 3.

Solus hodiè & unicus Ecclesiæ nomine etiam in fidei dogmatibus apud Pontificios intelligitur. *ibid.* junctò §. seq.

Vid. etiam Ecclesia.

PARKERUS *Matheus*

Cantuariensis Archiepiscopus, X. 35.

PAROCHIA

qvæ dicatur? II. 25.

Parochialis Ecclesia. Vid. Ecclesia.

PAROECIANI.

Horum debitum in reficiendis aut restaurandis templis, & constituendis salariis pastorum & ministrorum Ecclesiæ, vel si inventarium sine culpa pastoris imminutum aut deperditum fuerit, VI. 12, 13.

item in procuracionibus faciendis & collationibus ad hospitalitatem ab Episcopo exercendam VII. 5.

in agris parochialibus colendis,

in defectum dotalium & aliorum, IX. 61.

Parochiani quomodo dotem Ecclesiasticam ejusq; privilegia imminuere & pervertere ausi fuerint? XIII. 27, 28.

PASSUS.

Passus triginta Ecclesiæ olim circumcirca extra muros assignari soliti, VII. 37.

PASTOR.

Pastores quomodo dotem ecclesiasticam ejusq; privilegia immiuerint aliquando & pervertent? XIII. 24, 25.

num habeant potestatem rusticos aut fundos dotales alienandi & transferendi? XIII. 24, 25.

PATER

cogitur filiam dotare, IV. II.

ducit filium à non esse ad esse, eumq; alere tenetur, V. 1.

PATRONUS, PATRONATUS
JUS.

Patronus fit per ædificationem Ecclesiæ, V. 1. & per dotationem, VI. 1. comparatur cum patre, V. 1.

utrùm teneatur alere Ecclesiam, ejusq; ministros? *ibid.*

altaris fit per constructionem istius, V. 20.

Patronatus Jus Pfarrlehn oder Geistsich Lehn Germanis quandoque dici, V. 20.

alius fundacione, alius ædificatione,

INDEX RERUM ET VERBORUM

- tionem, dotationem alius consecratur, VI. 2.
- Jus Patronatus ex dote modica & insufficiente non acquiritur. VII. 1.
- Jus Patronatus ex manumissione constituisse vel in obsequiis libertorum, vel in operis eorundem, vel in eorum bonis, IX. 45. §. 1.
- num locum habuerit in libertis ad sacros ordines promotus? ibid.
- Num Patronus possit foundationis tempore sibi reservare & stipulari censum quotannis solvendum, vel alias indictiones extraordinarias, aut certa commoda & emolumenta alia? XII. 15, 16, 17.
- Num illi præterea etiam aliud jus reliquum sit in dote? XII. 19.
- Utrum & cur Patrono laico rationes reddendæ sint apud nos? ibid.
- Num ipsi competere possit dominium in dote? XII. 21.
- PAULINIANUS*
in diaconatum & presbyteratum invitus evehctus. IV. 13.
- PAUPER, PAUPERTAS.*
Pauperum & egenorum, itemq; ministrorum Ecclesiæ necessitatibus quomodo subventum sit, ante introductam Ecclesiarum dotationem, III. 2, 5.
- Paupertas Christianorum, III. 6.
- Ob Pauperum alimenta arctiori tempore vasa & ornamenta sacra alienari possunt. VIII. 3.
- Paupertas Ecclesiarum parochialium, IX. 9.
- In Paupertate Ecclesiam Christianam fuisse optimam, ibid.
- Pauperes num exclusi fuerint à participatione reddituum Ecclesiæ in Hispaniæ regno? XI. 23.
- Pauperum patrimonia-res Ecclesiæ appellantur, ibid.
- Pauperes Episcoporum & Clericorum provisioni & curæ commissi, ibid.
- Pauperum portio ex redditibus Ecclesiæ, VI. 34-36.
- PECUNIE*
diebus festis communicationis tempore in Ecclesiis ex collatione piorum collectæ divisio in Hispaniæ regno, XI. 22.
- PERPETUA*
quæ esse debent, certis plerumque cum solemnitatibus initium capere, X. 1.
- PERSONALE.*
Personalium & realium natura & differentia, IX. 60.
- PERTICA*
pedis Luitprandi quanta terræ portio sit? VII. 35.
- PETRUS de MARCA*
Archiepiscopus Parisiensis, I. 7.

PfarrNeger / PfarrGüter /
Pfarr- oder Kirchen-Hu-
fen / IX. 49, 50.

ΠΡΑΞΕΩΝ

pro Jure patronatûs, V. 20.
pro bonis parochialibus, IX. 49.

Πολοξενία Episcopi, XI. 26.

PHOTIUS

Patriarcha Constantinopolitanus,
II. 3.

PIA CAUSA.

Vid. Causa pia,

POLLICITATIO.

De Pollicitationibus, VI. 4, 5.

PONTIFICIUS.

Pontificii ex Apostolorum ætate &
usu omnem Ecclesiasticum ap-
paratum sacraq; omnia arces-
sunt. II. 1.

POSSESSIO.

Possessionis adeptio necessaria non
est ad acquirendum dominium,
X. 20.

POTESTAS

νομοθετική penes Principem est,
IV. 22.

PRÆBENDA.

Ante Præbendarum factam distin-
ctionem quæ vivendi ratio Cle-
ricorum fuerit? VII. 29.

An per Præbendas liceat res Eccle-
siæ dividi, ut annuos redditûs
quisque sibi specialiter vendi-
cet? XI. 39.

De Præbendis ipsis judicium, ibid.

PRÆDIA

non tantum rustica, sed etiam ur-
bana doti Ecclesiasticæ augmen-
tum dedisse, VIII. 39.

In Prædiis rusticis plus cautionis &
securitatis, quàm in urbanis,
VIII. 2, 40.

Prædia parochialia apud nos, IX. 49,
50, 51.

Eorum titulus incertus; unde hoc sit?
& quod malum inde natum?
IX. 51.

Locatio ad longius tempus prohi-
bita, IX. 59.

Prædia ecclesiastica à locatōne di-
cuntur dasgüter / IX. 59.

Eorum conductorem omnibus im-
munitatibus & privilegiis, quæ
ipsis in hærent, frui, & idcirco
ad collectas ordinarias non te-
neri, IX. 60.

Prædia ecclesiastica num sint immu-
nia à censu & tributis, XII. 46,
47 - 62.

Eorum differentia, XII. 47.

PRÆJUDICARI alteri per alterum
aut conditio iniqua inferri non
debet, XII. 29.

PRÆCARIÆ & PRÆSTARIÆ
contractus & ejus degeneratio
in beneficia diuturniora & tan-
dem perpetua. VIII. 28, 29.
conf. XIII. 12, 21.

PRÆCES.

Precum communium vis & gratia
apud Deum, II. 3.

INDEX RERUM ET VERBORUM

Preces pro mortuis apud Pontificios,
XII. 18.

PRINCEPS

habet potestatem *προβελυλιό*. IV.
22.

suae jurisdictionis aestimator est, &
eam exercere potest per quos-
cunqve & quandocunqve. XII.
33.

Principis solius in voluntate confi-
sit, quousqve valere velit pri-
vilegia à se liberaliter concessa,
XII. 62.

PRIVILEGIA

praediorum ecclesiasticorum rea-
lia sunt. IX. 60.

Privilegiorum realium & personali-
um natura, ibid.

Privilegium immunitatis. Vid. Im-
munitas.

PROCURATIO

praestatio propter visitationem,
VII. 2, 3, 5.

PROHIBERE

frequentius solent Legislatores,
quod quis facit facilius, VIII.
24. ubi exempla ab obligatione
mulierum.

PROSPER Aquitanus quando scri-
psit? XI. 29.

PROTASIS.

Inter Protasin & Apodosin æqualis
debet esse respectus. IV. 1.

PROTİMISEOS JUS

habent Ecclesiae ministri in dote
Ecclesiastica, XI. 11.

PSALMUS CIX.

imprecationibus & execrationi-
bus refertus, X. 33.

Q.

QVÆSTORUM

hodiernorum *Φιλοτίμων* taxatio,
XI. 41.

R.

RATIONES cur in nostris Eccle-
siis patrono laico sint reddendae?
XII. 19.

REALE.

Realium & personalium natura &
differentia IX. 60.

In Realibus non tam personae & pos-
sessores, quam res ipsae & praed-
ia tenentur. ibid. & XII. 48.

Realis actio, XII. 36.

REDITUS.

Reditus annexos, & hos quidem
principaliter expetere, qui of-
ficium ecclesiasticum ambiunt,
IV. 15.

Reditus annui perpetui, praesertim
irredimibiles, inter bona im-
mobilia referuntur. VIII. 1.

Redituum, qui in Ecclesiarum usus
ex donationibus cesserunt, va-
rietates, VIII. 7.

Redi-

Reditus etiam sæpè injustè acqvisitos
sacris destigari ædificiis & mi-
nisteriis. VIII. 9.

Redituum annuorum Ecclesiastico-
rum opimitas, VIII. 37.

Eorum calculus ibid.

Reditus annuos ex prædiis in dotem
Ecclesiæ constitutos, manente
dominiò prædii apud constitu-
entem, regulariter censi irre-
dimibiles, nec liberari debito-
rem, sicubi pro eis sortem ad ra-
tionem usurarum computatam
solvere velit. IIX. 44.

Redituum Ecclesiæ divisio & distri-
butio, XI. 8, 9, 10, 11, 12 - 40.
it. 44.

Num Redituum suorum domini sint
Ecclesiastici, an administrato-
res tantum? XI. 30, 32, 33.

REI SITÆ forum, XII. 33, 35.

RELIGIO

Christiana à Constantio, patre
Constantini, liberè exerceri per-
missa, II. 12.

à Constantino Magno in ipsam
aulam Imperatoriam recepta,
II. 13.

quanti fuerit Gentilibus? XII. 1.

RELIQVIÆ.

Sine Reliqui s alicujus Sancti nullum
Altare seqvioribus temporibus
consecratum fuisse, V. 16.

Reliquiarum vice brandea dispensa-
ta esse inter pios fæeles. ibid.

RESERVATIO.

Reservationes in donationibus & do-
tationibus Ecclesiarum num.
sint licitæ? XII. 15, 16, 17.

- in quem finem imprimis fiant?
XII. 18.

R&S sacra

in nullis bonis sunt, neque in com-
mercium veniunt, XII. 1, 2, 8.
quæ dicantur? XII. 1.

Earum dedicatio, ibid.

- species, divisio & differentia,
XII, 4, 5. junct XIII. 32.
num possint alienari? XII. 5, 6.

quâ religione observatæ fuerint?
XII. 9.

num à Laicis administrari possint?
XII. 13.

RITUS.

Rituum gentilitiorum receptio & in
meliozem sensum & devotio-
nem immutatio utrùm queat
excusari? IV. 26.

Inter Ritûs Christianorum & Gen-
tilium discrimen quod sit, si in
aliquibus eorum externis con-
venerint? ibid.

Vid. etiam Ceremonia.

ROMA.

Hujus lustratio quintò quòque annò
facta, IV. 24.

S.

SACERDOS.

Vid. Minister.

INDEX RERUM ET VERBORUM

SACRA.

Sacra omnia apparatusq; ecclesiasticum omnem ex Apostolorum ætate & usu arcessunt Pontificii. II. 1.

Sacra sua ubi & quando Christiani primi peregerint? II. 4. III. 8. V. 12.

Ut Sacra cum magnificentia aliquæ peragantur, utve ministri, qui ista obeunt, honestè cum auctoritate quadam transigant, Reipublicæ & Ecclesiæ interest, IIX. 38.

Sacræ res. Vid. Res sacræ.

SACRILEGIUM

quomodò definiatur Jure Canonico? XIII. 32.

SAL.

Salis & olei in Ecclesia pontificia usus, IX. 50.

SALARIA

Ministris Ecclesiæ hodiè apud nos constituta, IV. 18. VI. 12, 13. apud Græcos olim, IV. 19.

Propter Salaria ministrorum utilem esse Ecclesiæ dotis constitutionem & maximè proficuum. V. 1.

Salariorum causæ in Consistoriis ecclesiasticis decidi debent, XII. 43.

SCELUS.

Scelera sectata sunt, honesta publico gaudent. II. 7.

SCOTATIO

unde dicatur & quid fuerit? X. 6.

SCRIBARUM

officii præconium, X. 10.

SCRIPTURÆ

utilitas, X. 10.

Scriptura num requiratur non ad probationem donationis tantum, sed etiam ad solennitatem & substantiam ipsius actus? X. 11.

Scripturæ donationum requisita, X. 13, seqq.

Scripturarum materiæ, X. 19.

SENATUS

quid differat à senaculo? I. 5.

SENATUSCONSULTUM

Vellejanum

cur donanti mulieri non succurrat, sed tantum obliganti? VIII. 24.

SENIOR.

Seniorum & majorum appellatione domini designantur. XII. 39.

SEPULCHRUM.

Sepulchrorum de loco constituto sublatio, &c. VI. 10.

SERVI

Ecclesiæ eorumq; in clerum receptio & manumissio, item qualitas & dignitas, IX. 3, 4, 5, 6, 7, 9. testes non adhibiti & intervenite omnino prohibiti fuerunt, IX. 8.

Servorum numerus quantus fuerit apud Romanos. IX. 14.

Servi fundo colendo destinati an in ipsius fundi partibus numerati

&

MEMORABILIORUM.

- & pro ejus instrumentis habiti fuerint, IX. 15.
Servi donati Ecclesiæ cum prædiorum donato, IX. 22, 23, 24. item sine eo, IX. 25.
- rustici Longobardis massarii dicti, IX. 24.
Servorum & colonorum liberi, IX. 30.
Servi censiti qui fuerint dicti? IX. 33.
- casati - IX. 39.

SERVITIUM.

- A Servitiis Laicorum num immunita sint bona Ecclesiastica? XII. 40, 41.
Utrum ad Servitia alia, præterquam ecclesiastica, adhiberi possint aut debeant dotales? XII. 42, 44, 45. XIII. 31.
Servitia ministris Ecclesiæ debita, constituere partem salarii iis constituti, XII. 43.
Servitiorum dotatum causæ ad forum Ecclesiasticum pertinere, ibid. & n. seq.
Servitia colonorum Ecclesiasticorum in Concilio Meldensi definita, XIII. 19, 20.

SIGILLUM

quomodo differat à signo? X. 35.

SIGLA.

Descriptione per Sigla & notas, X. 18.

SIGNUM.

- Signa traditionis in donationibus Ecclesiæ, X. 5-9.
Signum & Sigillum quomodo differant? X. 35.

Signum aliquando idem fuisse, quod nomen, ibid.

De more & modo signandi apud Veteres *remissivè*, ibid.

SOLENNITATUM

adhibitio cui usus sit, quantumque iis tributum in rebus alienis momenti apud Romanos & alias gentes moratiorès, itemque per imitationem in Ecclesia? X. 1.

Solennitates constituendæ dotis, X. 2, 3.

- donationum Ecclesiæ, 4-24.

- alienandi res & dotem Ecclesiæ, XII. 7.

Ad Solennitatem aliquam externam quæ conducunt, non illicò etiam ad substantiam actus pertinent, XII. 63.

SPLENDOR.

Ad Splendorem quæ inventa sunt, necessitatem nullam inferunt, VII. 29.

SPONSA, SPONSUS.

Sponsa Christi Ecclesia, IV. 2, 8:

Sponsi & Sponsæ amor, ibid.

Differentia inter Sponsum & Sponsæ custodem, IV. 7:

inter Sponsos Ecclesiæ ex Cardinale Bellarmino adducta & refutata ibid.

STATUA.

Statuarum detractio &c. VI. 10:

STIPENDIA

apud Græcos olim Ministris Ecclesiæ constituta, IV. 19:

INDEX RERUM ET VERBORUM

SUBSIDIUM

charitativum quæ sit præstatio ?

VII. 2.

SUPELLEX

sacra num inter bona immobilia referatur? VIII. 4.

SUPERIORITAS.

Hanc reservatam à Principe intelligi, donatò castrò Ecclesiæ, etiam si nihil de hac dixerit. XII. 20.

SUPERSTITIO

ab Ecclesia non debet admitti, XI.

44.

quanta fuerit majorum ætate? XI.

45.

SYMBOLA

traditionis in donationibus Ecclesiæ X. 5-9.

SYNAGOGA.

Ejus significatio, & differentia ab Ecclesia, I. 2.

In Synagogis Judæorum quandoque etiam Christianos convenisse. II. 2.

SYNODATICUM

s. cathedraticum quid sit? VII. 2.

SYNODUS

Sexta, aliàs quinisexta dicta, ubi habita sit & unde quinisexta dicitur? II. 19.

T.

TABELLIONES

qui dicti sint olim? X. 19.

TEMPLUM.

De Templo S. Johannis Evangelistæ,

item de Templis Petri, Jacobi & Johannis fabulosis, II. 5.

De Templo Glastoniensi, quod à Josepho ex Arimathæa civitate oriundo extructum dicitur, II. 6.

Utrum Tempora habuerint primi Christiani? II. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15. III. 1, 6.

Templorum cultus pro cultu gentilitio usurpatus, II. 10.

Templi duæ partes, *θυσιαστήριον*, seu sacrarium, & *ἐκκλησίαιον*, s. Orationarium. II. 20.

In Templorum refectioe aut restoratione quid observetur in provinciis nostris? VI. 12.

Tempora in quem finem olim erecta & extructa fuerint; Et qui hodiè inter Canonistas sint fines celebres? VII. 13.

Gentilium num conversa sint in usûs Christianos? VIII. 14.

Templo datum intelligi in ultimis voluntatibus, ministerium autem quandoque designari. IX. 15.

TERRITORIUM.

In Territorio qui sunt fundi, etiam de Territorio esse intelliguntur, nisi specialiter exempti sint. XII. 36.

TESTAMENTUM.

Ex Testamento Veteri frustra hodiè peti argumenta, quibus ceremoniæ in nostris Ecclesiis usitatæ confirmantur, ut necessitas earum stabilietur. IV. 22.

TE-

MEMORABILIORUM.

TESTIS.

Testium adhibitio in donatōionibus
Ecclesiæ faciendis, X. 21.

TITULUS.

Per titulorum affixionem vindicatio
prædiorum in fiscum, VIII. 39.

Tituli prædiorum ecclesiasticorum
incertitudo apud nos, IX. 51.

Titulus pro ipsa Ecclesia, titulata in-
de dicta & Oratorii privatis con-
tradistincta, XI. 37.

TRADITIONIS

Symbola in donationibus X. 5-9.

Traditionibus symbolicis possessio
rerum transferri & acquiri sine
actu aliquo corporeo num possit?
X. 9, 20.

Traditio rerum corporalium mobi-
lium & immobilium, X. 20.

- num necessaria sit in donati-
onibus? ibid. & XII. 63.

- est naturalissimus domini trans-
ferendi modus, ibid.

Traditio ficta & symbolica repræsen-
tat veram, ibid.

TRIBUTUM.

à Tributis num immunia sint prædia
ecclesiastica? XII. 46, 47-62.

V.

VASA

Christianorum primorum qualia
fuerint? III. 6.

Vasa & ornamenta sacra ob redem-
tionem captivorum & alimen-
ta in pauperes arctiori tempo-
re eroganda alienari possunt.
VIII. 3.

VETUS TESTAMENTUM.

Vid. Testamentum.

De *VICEDOMINIS*, XI. 43, 43.
XII. 23.

VILLA

portio terræ VII. 36.

VISITATIO.

Hujus necessitas VII. 5.

VITA Communis Christianorum,
primorum, XI, 1, 2, 3, 4.
- clericorum XI, 5, 6.

VITÆ APOSTOLORUM. Vid.
Apostolus.

VOTUM.

Ex Voto obligatio nascitur jure ci-
vili & canonico, X. 11.

URBANUS I.

quò tempore vixerit? III. 7. XI. 4.
Ejus epistola ad omnes Episcopos,
III. 7.

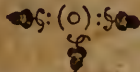
- ad omnes Christianos,
XI. 4.

W.

WILDFANGIATUS

in Palatinatu usitatus quid fuerit?
IX. 46.

F I N I S.



ERRATA TYPOTHETÆ NOTABILIORA.

- P. Ag. 6. lin. 4. columnâ 1. legitur re-
derent, pro, redderent.
- P. 21. l. 15. col. 1. Concilto, pro, Concilio.
- P. 22. l. 30 & 31. col. 2. pres-byter, pro,
pre-sbyter.
- P. 56. l. 12. col. 2. superior, pro, superiori.
- Eâd. col. 2. voci presentat, custodis locô
positæ, substituenda vox Ecclesiâ.
- P. 60. l. 14. c. 2. Massen pro Messen.
- P. 83. l. 28. c. 1. eas, pro, eos.
- P. 86. l. 15. c. 2. certa, pro, certè.
- P. 90. l. 9. c. 1. anum, pro, annum.
- P. 96. l. 32. c. 1. sin, pro, sint.
- P. 138. l. 32. c. 1. τὸ βιοτῆα, pro, τὰ βιο-
τῆα.
- P. 139. l. 16. & 17. c. 2. dig-nitatem, pro,
di gnitatem.
- P. 155. l. 15 & 16. c. 2. ha-tenus, pro,
hac-tenus.
- P. 176. l. 27. c. 1. folemmis, pro, solenniis.
- P. 181. l. 2. c. 1. dotat, pro, donat.
- P. 218. l. 33 & 34. c. 1. propte-rea, pro,
propter-ea.
- P. 221. l. 21. c. 2. Oconomum, pro, Oeco-
nomum.
- P. 249. l. 3. c. 1. judicarii, pro, judiciarii.
- Eâd. pag. & col. lin. 30. XXXIX. pro
XXXIV.
- P. 263. l. 28 & 29. c. 2. fariunt, pro, fa-
ciunt.

Cetera, quæ leviora, Lectoris benevolentie
committuntur.





